

Paavo Väyrynen

FINLANDS LINJE

**PAASI
LINNA**

Paavo Väyrynen

FINLANDS LINJE

**PAASI
LINNA**

© Paavo Väyrynen och
Kustannusosakeyhtiö Paasilinna 2014

Omslag: Laura Noponen

ISBN 978-952-299-055-6

TILL LÄSAREN

Under de senaste åren har jag sökt fördjupa mig i historien – såväl i händelser i det förgångna som i historieskrivning.

Min första tidsresa hänger samman med Kemi stads åldringshem Niemi-Niemelä som vi köpte 1998. Jag skrev om det i boken Pohjanranta som utkom 2005. Verket har starka kopplingar till olika skeden i Norra bottens och hela Finlands utveckling.

Min andra tidsresa gick till skeden knutna till min egen släkt. När min far fyllde 100 år i januari 2010 skrev jag en bok om honom – Eemeli Väyrysen vuosisata (Eemeli Väyrynsens århundrade). Jag studerade min släkts rötter så långt dokumenten sträckte sig. Också detta arbete öppnade perspektiv på både min hembygds och hela landets historia.

I min senaste bok Huonomminkin olisi voinut käydä (Det kunde också ha gått sämre) tillämpade jag en kontrafaktuell historieskrivningsmetod på mitt eget liv och min verksamhet. Jag funderade på hur det kunde ha gått om något avgörande gjorts på annat sätt. Denna granskningsmetod har sitt berättigande då beslut i praktiken ofta fattas som val mellan olika alternativ. Speciellt inom den ekonomiska historien kan

man i efterhand bedöma visheten i gjorda beslut. Inom politisk historia har kontrafaktuelle metoder brukats i liten utsträckning. Detta är märkligt då beslut ofta fattas genom omröstning och ibland med knapp majoritet. I efterhand vore det klokt att fundera på vilken utvecklingen blivit med en alternativ lösning.

Även i beslutsfattande som riktar sig framåt i tiden borde ett kontrafaktualt grepp finnas med. Vi borde noggrant överväga tillbudsstående alternativ och söka förutspå följderna under lång tid. I efterhand vore det då möjligt att bedöma vem som hade rätt och vem som hade fel. På detta sätt kunde vi förbättra kvaliteten i politiskt beslutsfattande.

Under den senaste tiden har jag ondgjort mig över att de böcker som skrivits om Finlands politiska historia liksom politikernas minnen och bibliografier till innehållet varit väldigt tunna och ofta ger en mycket förenklad eller direkt förvrängd bild av verkligheten. Den generella bristen i dem är att de lösgjorts från den ekonomiska utvecklingen, internationella samband och samhället som helhet. Partiernas och politikernas verksamhet granskas ofta som blott ett spel och en maktkamp.

Här handlar det om ett mer omfattande problem som hänger samman med historieskrivningens uppsplittring. Ekonomisk och socialhistoria framställs ofta som helt fristående från den politiska utvecklingen och beslutsfattandet. Detsamma gäller utbildning, kultur och medias verksamhet.

Också forskningen kring politiken lider av uppsplittring. Den begränsas i allmänhet till mätning av partiernas och politikernas popularitet och analys av valresultaten. Utanför granskningen förblir ofta helt hur olika aktörer lyckats främja

för dem själva viktiga samhälleliga mål. Medias inverkan på val- och gallupresultaten är nog föremål för forskning men i allmänhet enbart i form av utredningar om hur partier och politiker har lyckats i sina media strategier.

Jag har gett denna bok titeln Finlands linje

Jag söker ge en helhetsbild av Finlands politiska utveckling – utformningen av Finlands linje – under den tid då politisk verksamhet förekommit i Finland. Jag söker också det finländska samhällets och vårt politiska systems äldre rötter. Till slut skriver jag om framtiden utgående från det gångna och nutiden.

Då det politiska systemet är en komplicerad helhet är forskning om politik och politisk historia mycket krävande. I kärnan finns de politiska partierna. Bland dem finns sådana som bildats i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet samt sådana som grundats helt nyligen. Många nya partier är populistiska till sin natur.

Speciellt för de större gamla partierna är det typiskt att de är djupt förankrade i Finlands ekonomi, de ekonomiska intresseorganisationerna och medborgarsamhället. Även de internationella förbindelserna har påverkat deras verksamhet.

Samlingspartiet som grundades 1918 har genom tiderna befrämjat näringslivets – industrins, handelns och affärsbankernas – intressen och varit deras språkrör.

Det socialdemokratiska partiet grundades redan i slutet av 1800-talet för att främja den arbetande befolkningens intressen. Partiet har haft och har starka kopplingar till fackföreningsrörelsen.

Centerns uppstod under namn av Agrarförbundet år 1906 för att främja de fria böndernas och den övriga landsbygdsbefolkningens intressen och ideal.

Finlands linje har formats i konkurrens och samarbete mellan dessa partier. De inre maktkamperna som avgjort deras linjer har även haft stor betydelse. Varje partis bakgrund har påverkat och påverkar dess lantbrukspolitiska, regionpolitiska, socialpolitiska, utbildnings- och kulturpolitiska linje. Den avspeglas också i partiets utrikes- och Europapolitik. Vid forskning i politik och politisk historia borde man kunna se de grundströmningar i samhällsutvecklingen som påverkar partiernas och enskilda politikernas verksamhet.

Trots att de gamla partierna har starka organisationer och trots att de får sitt huvudsakliga stöd från för dem närstående kretsar, får också de lov att söka stöd via allmän informationsförmedling och sociala medier.

Under självständighetens första decennier hade partierna en kraftfull egen press. Numera har partipressen liten betydelse. Partiernas budskap förmedlas till folket via obundna media och sociala media. Trots att de ledande tidningarna och de elektroniska media är politiskt obundna har de och deras anställda egna ekonomiska och samhällliga bindningar och åsikter som kommer fram i deras verksamhet.

I enlighet med sin egen logik behandlar de dominerande media numera mycket litet och mycket ytligt politiska sakfrågor. Politiken har personifierats. Den behandlas ofta närmast som underhållning. Det finns också högklassisk journalistik men den når endast en liten del av väljarna.

Här har vi det stora problemet i vårt politiska system. Den stora merparten av väljarna får vetskap om partiernas målsättningar och verksamhet endast via förtyglade massmedia eller sociala media. Hur kan väljarna under

sådana omständigheter förrätta val som för utvecklingen i just den riktning de önskar?

Under decennier definierade partierna sina målsättningar utgående från sina egna ideologier och på basen av diskussion mellan sina medlemmar. Stöd för målen söktes i val. Denna verksamhetsform kan kallas ideologisk viljepolitik.

Numera följer partierna noggrant förändringar i den allmänna opinionen och söker handla enligt dem. Sålunda söker man inte påverka medborgaropinionen utan låter andra partier och andra samhälls- och mediakrafter bestämma politikens inriktning. Man kan tala om gallupdemokrati och imagepolitik.

Speciellt inom de hävdvunna ”gamla” partierna styr ideologin fortfarande huvudlinjen. De nya politiska rörelserna är mer böjda för populism och gallupdemokrati.

Även de ledande politikerna är mycket olika.

Det finns ideologiska viljepolitiker, bland andra de i detta verk centrala Urho Kekkonen, Väinö Tanner, Mauno Koivisto, V.J. Sukselainen, Johannes Virolainen, Kalevi Sorsa, Tarja Halonen, Olli Rehn och Paavo Lipponen. Lipponen bytte emellertid sin ideologi från en ytterlighet till en annan. Jag räknar också mig själv till gruppen av ideologiska viljepolitiker.

Det finns också ideologiska politiker som saknat viljestyrka. Till dem räknar jag Erkki Tuomioja som inte i avgörande skeden vågat kämpa för sin ideologiska linje.

En del politiker är praktisknära handläggare av gemensamma ärenden som Kyösti Kallio, Ahti Karjalainen, Martti Miettunen, Karl August Fagerholm och Matti Vanhanen.

Med finns också maktpolitiker för vilka politik framom annat är ett spel. Den mest renodlade representanten för dem var Väinö Leskinen. Erkki Liikanen kommer inte långt efter. Liknande egenskaper ser jag hos Harri Holkeri, Ilkka Kanerva, Esko Aho, Seppo Kääriäinen och Mauri Pekkarinen.

Politikertyperna är naturligtvis inte renodlade. I varje ledande politikers verksamhet finns dessa egenskaper och deras tyngd har under resans gång varierat.

Största delen av dem som är med hör till efterföljarna som av olika orsaker stöder sina favoriter till och på ledande poster. Både ideologi och strävan efter fördelar finns med i bilden. Många efterföljare ser inte alltid vilken politiska linje de råkar främja.

I detta verk söker jag placera in partiernas och politikernas verksamhet i ett historiskt, internationellt och brett samhälleligt sammanhang. Jag tror att vi på detta sätt kan göra det lättare att förstå många företeelser i det politiska livet. I kontrafaktuell anda söker jag fundera på hur det gått om man handlat annorlunda.

Ett likadant helhetsgrepp eftersträvar jag också när jag går in på framtiden. Jag kopplar också den till ett kontrafaktuellt tänkande. Vi måste finna en linje för Finland som i alla avseenden håller genom decennier.

Jag öppnar i mitt verk ett perspektiv som sträcker över generationer. Min granskning sträcker sig från medeltiden till nutiden och långt in i framtiden. Det självständiga Finlands historia och framtid delar jag upp i tre perioder omfattande femtio år var.

Den första perioden – från början av självständigheten fram till Finlands 50 självständighetsdag – är för mig blott historia. Speciellt om dess slutskeden ger jag egna tolkningar.

Under den andra perioden – från 1960-talets slut till idag – har jag för egen del varit med om att forma Finlands linje. Detta avsnitt är det mest omfattande och innehåller ny information om centrala händelser under dessa decennier.

Min framställning fortlöper inte helt kronologiskt utan delvis tematiskt. Därför finns det en del upprepningar. För Finlands linje avgörande viktiga händelser, såsom år 1982 års presidentval, regeringslösningen år 1987, presidentvalet 1994 samt vårt lands inträde i Europeiska unionen och euroområdet granskar jag ur olika synvinklar och i skenet av olika personers agerande.

I detta avsnitt fäster jag uppmärksamhet vid de inre maktkamper inom de centrala partierna som påverkat utformandet av Finlands linje. Det är inte lätt då partierna söker undvika att föra ut inre linjestrider i offentligheten. Speciellt försiktiga i detta avseende har Socialdemokraterna varit då de upplevde en långvarig och bitter partisplittring under 1950- och 1960-talen. Man måste dock förstå det förgångna för att finna en hållbar inriktning mot framtiden.

Noggrannast behandlar jag utformningen av mitt eget partis linje. Man kan med goda skäl säga att Finlands linje har avgjorts och avgörs vid Centerns interna linjedragningar. Då Centern i politiken haft ett kraftfullt ideologiskt grepp har partiet haft framgång och kunnat samla de bästa krafterna inom andra partier till stöd för att utforma en hållbar linje för Finland.

Även inom Centern har det förekommit känslighet i inställningen till offentlig linjedebatt. Förlaget Kirjayhtymä som hade nära kontakter till Centerpartiet publicerade mitt första verk *Köyhän asialla* (För de fattigas sak). Förslaget vägrade för fyrtio år sedan att publicera mitt då skrivna verk

On muutoksen aika (Tid för förändring). Hannu Tarmio tog gärna min bok för publicering. Så blev jag en wsoy-författare under två decennier.

Det finns inga skäl för att vara rädd för eller begränsa offentlig linjedebatt. Det är viktigt att hela tiden öppet begrunda inriktningen och innehållet i partiets politik. Det stärker partiet – Det hjälper oss också att uppnå äkta enhetlighet.

Finlands linje under det tredje skedet – följande fem decennier – bör vi skapa tillsammans. Mänsklighetens och Europas framtid bör alltså granskas för minst ett halvsekel framåt.

När det gäller historien stöder jag mig speciellt på professor Markku Kuismas verk Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000 (Finlands politiska ekonomiska historia 1000–2000). Han har här och även i sina andra böcker på ett insiktsfullt sätt belyst sambanden mellan den ekonomiska och politiska utvecklingen. Han har också kopplat Finlands inre utveckling till den internationella.

Jag fyller ut Kuismas uppfattningar med mina egna iakttagelser. I vissa avseenden avviker våra slutsatser från varandra. Annorlunda impulser har jag fått från några böcker som jag nyligen läst.

I sitt verk Marknaden och demokratin försöker Björn Wahlroos bygga upp en helhetssyn på den politiska och den ekonomiska historien. Han söker visa på en inriktning för framtiden. Ifråga om den ekonomiska historien och den ekonomiska politiken är Wahlroos verk rätt bra. När han stiger in på politikens och statsvetenskapens område misstar han sig illa både ifråga om historietolkningarna och de ställningstaganden som riktar sig mot framtiden.

Lasse Lehtinen behandlar i sin doktorsavhandling Aatetta jaloa ja alhaista mieltä (Ädel ideologi och lågsinne) relationerna mellan Sdp och Urho Kekkonen. Verket är mer av karaktären opinionsbildning än historieforskning. Skribentens högerinriktade och antikekkonenska attityder försvagar slutresultatet. Lehtinen har emellertid gjort ett stort arbete när han samlat dokumentation som hänför sig till efterkrigstidens historia. Han kommer dessutom att genomlysas Sdp:s högerflygels tänkesätt. Dessa uppgifter kan jag bruka i mitt eget arbete.

Jukka Tarkka har samma politiska inställning och tendens som Lehtinen. I sin bok Karhun kainalossa (I björnens armhåla) placerar Tarkka igen Urho Kekkonen och hans presidenttid i en negativ dager. Berättelsens hjälte är Mauno Koivisto då de negativa fakta som gäller dennes verksamhet antingen helt förbigås eller tolkas till det bästa. Även Tarkka ger mig gott stoff för mitt eget verk.

När jag skriver om framtiden presenterar jag ett alternativ till Pekka Himanens och Björn Wahlroos' framtidsbilder och målsättningar. I detta sammanhang kommenterar jag också Jorma Ollilas uppfattningar.

På flera ställen lånar jag och kommenterar Helsingin Sanomats medarbetare Unto Hämmäläinens böcker och skrifter. Han har tidigare varit medlem i Samlingspartiet och verkade i början av 1980-talet till och med som ordförande för partiets ungdomsorganisation. Hämmäläinen är välinformerad och eftersträvar objektivitet. Den egna världsåskådningen påverkar också hans arbete. Helsingin Sanomat har varit ett flaggskepp för finländska media och hade störst inflytande under de decennier då avgörandet föll om vilken linje Finland skulle ta efter Urho Kekkonen.

Jag stöder mig naturligtvis också på mina egna böcker. Jag har till min glädje kunnat konstatera att de stått sig i kamp med tidens utmaningar. Historieskrivningen och senare framkomna uppgifter har inte ifrågasatt de fakta, minnesbilder och tolkningar som jag i mina böcker presenterat.

Denna bok saknar källhänvisningar. Hela dess väsentliga innehåll är emellertid dokumenterat eller kan dokumenteras. På vissa ställen nämner jag var i mina egna verk jag behandlat en fråga mer utförligt.

Mitt sätt att skriva är konstaterande. Jag berättar vad som skett. Jag ger mina egna tolkningar. Jag söker bedöma hur olika politiker påverkat och påverkar sitt eget partis och Finlands linje. Jag förväntar mig motiverade kommentarer speciellt av dem som har andra bedömningar. En ärlig bedömning av det gångna är nödvändig för att vi skall kunna bygga oss själva en hållbar framtid.

Jag är inte bitter. Någon gång var jag det men inte i första hand för min egen skull såsom de har hävdad som tolkar politiken enbart som ett spel och en maktkamp. Det politiska systemet erbjuder alltid efter förluster nya möjligheter. Sådana har även jag fått mer än nog. Som en ideologisk viljepolitiker har jag i en del lägen ondgjort mig fram för allt för Finlands och finländarnas skull, ibland till och med för Nordens och hela Europas skull. Det gör jag också nu.

Jag vill inte i recensioner av min bok läsa att jag ”kraftigt angriper Mauno Koivisto”. Jag angriper inte. Jag har inget emot honom. Fakta ger bara en helt annan uppfattning om hans verksamhet än den han själv sökt ge. Jag tror att jag ännu måste försvara honom när diskussionen om hans verksamhet på allvar kommer igång.

I min bok finns ingen personförteckning och inga mellanrubriker som skulle göra det möjligt att bara plocka upp intressanta detaljer. Det väsentliga i boken är helheten som jag vill att mina läsare skall fördjupa sig i.

Jag ger boken namnet Suomen linja (Finlands linje) med en viss tvekan då det erinrar om de hårda tiderna under 1980-talet då Kalevi Sorsa ville sluta försvara Finlands neutralitet och kalla vår utrikespolitik ”Finlands linje”.

För egen del koncentrerar jag i begreppet ”Finlands linje” såväl vårt lands egna inre utveckling som vår insats för Europas och hela mänsklighetens utveckling.

Jag tackar professor Markku Kuisma och professor Kari Hokkanen för att de vänligen kommenterat de historiska avsnitten av mitt verk. Värdefulla observationer har jag också fått av många andra sakkunniga. Jag tackar också dem.

I Keminmaa 20 februari 2014

Paavo Väyrynen

NATIONEN FÖDS OCH VÄXER TILL SJÄLVSTÄNDIGHET

Det gångna, nutiden och framtiden hör oskiljaktligt samman.

En fortgående beständighet präglar också varje mänsklig individs sinne och verksamhet. Erfarenheterna och bildningskapitalet påverkar vårt beteende både som individer och som medlemmar i samfund och samhället.

Detsamma gäller samfund skapade av människor : familjer, släkter, arbetsgemenskaper, hobbykretsar, partier och andra organisationer, lokala och landskapssamfund och nationer. Man talar om ett kollektivt minne som består av förenande erfarenheter, delade känslor, gemensam värdegrund och liknande världsbild.

Politik är skötsel av gemensamma angelägenheter. I Finland sköttes gemensamma angelägenheter redan under sekler före partierna bildades. Till en början var politiken lokal och de deltagande var endast markägande män, fria bönder. De samlades för att komma överens om gemensamma angelägenheter och även bruka domsrätt mot felande. Senare utvidgades sammankomsterna och det gemensamma beslutsfattandet geografiskt.

Skötseln av gemensamma angelägenheter förutsatte ledning. Ur böndernas krets steg lokala hövdingar och landskapshövdingar, ett slags valkonungar fram. Ledning behövdes också för att väpnade strider ägde rum om marken, livsrummet och naturresurserna. Med tiden tog de starkaste ledarna över flera landskap. Till slut ledde denna maktkoncentration till att stater uppstod.

Då de sydliga och sydvästliga delarna av Finland så småningom knöts till det svenska rike som höll på att bildas, hade hos oss ännu inte hunnit uppstå några embryon till statligt liv.

Under medeltiden utgjorde den katolska kyrkan en andra central maktutövare. Biskoparna var mäktiga utövare av ekonomisk och administrativ makt. I norr kämpade Åbo- och Uppsalabiskoparna om beskattningsrätten till de mest produktiva laxälvarna. Stiftsgränsen drogs mellan Kemi och Torne älv. Prästerna som var läs- och skrivkunniga skötte även den världsliga lokalförvaltningen. De bar upp skatt av bönderna i form av tionden.

Novgorod bredde ut sin maktsfär i öster. Vid freden i Nöteborg 1323 delades Finland och de östra och norra delarna förblev under Novgorod. Vid Bottenviken drogs gränsen vid Pyhäjoki. Kemi socken blev på Novgorods sida. Kampen om inflytelsesfärer fortsatte. Den första katolska kyrkan byggdes vid Kemi älvs mynning i början av 1300-talet.

Pohjaranta stavkyrka byggdes efter förebild från andra kyrkobyggnader i det svenska riket vid dddenna tid. Så kan den kyrka ha sett ut som på sin tid byggdes på Valmarinniemi i Kemi socken. Kristendomen hade tidigare nått Kemi älvs mynning österifrån. Då hade troligen ortodoxa

kyrkobyggnader uppförts.

Från tiden för freden i Nöteborg sträckte sig det svenska rikets inflytande allt längre mot öster. Följande gång flyttades gränsen emellertid först år 1595 i fredsfördraget i Täysinä.

Sveriges kung valdes vid Mora stenar. År 1362 deklarerade kung Håkan Magnusson att också finländarna kunde delta i kungavalen.

Det tyska Hansaförbundet behärskade handeln i hela Östersjöområdet. De nordiska länderna sökte bryta dess övermakt genom att år 1397 bilda Kalmarunionen. I den koncentrerades dock makten till Danmark, vilket ledde till ständiga tvister och krig. Till slut lösgjorde sig Sverige ur unionen under ledning av Gustav Vasa år 1523.

Gustav Vasa enade riket och bröt den katolska kyrkans makt. Efter honom gick kungamakten i arv inom Vasaätten. I samband med reformationen 1527 överflyttades kyrkans förmögenhet till statens kassakista. Grunden för en nutida stat var lagd.

Den första stenkyrkan i Kemi socken byggdes veterligen under åren 1519–1521. Den första träkyrkan hade fienden från öster bränt under 1400-talet och i dess ställe hade en ny byggts. Den revs sedan stenkyrkan blivit färdig. Efter reformationen täcktes stenkyrkans väggmålningar med kalk. Senare har de tagits fram på nytt.

Niemi hemman, dagens Pohjanranta var i mitten av 1550-talet det ledande bondehemmanet i Kemi socken. Henrik Nilsson Niemi hade 40 kor vilket på den tiden var mycket ovanligt. Niemi var också det ledande laxhemmanet vid Kemi älv.

Henrik Nilsson Niemi verkade länge som länsman i den vidsträckta Kemi socker. I slutet av medeltiden delades

makten upp mellan kyrkan och bönderna. Som lokala hövdingar, länsmän fungerade turvis vartannat år församlingsprästen och en förtroendeman som bönderna valt ur sin krets. Sin lön fick länsmannen ta ut genom att beskatta övriga bönder.

Sedan det svenska riket uppstått gav det sig in i strider om makten med andra stater. Kungarna behövde resurser för att föra krig. Bönderna beskattades hårt. De större gårdarna fick skattelättnader och även beskattningsrätt då de utrustade ryttare i kungens trupper.

Trots att Finlands bönder var fria var deras ställning svag. En del av bönderna ägde sitt hemman men oförmågan att betala skatt gjorde att många blev landboare, arrendejordbrukare som levde i stor osäkerhet.

Bönderna led värst av de krig som fördes på finsk mark. Under stora ofreden under det stora nordiska kriget intog Ryssland hela Finland. Vid den tiden delades det rika Niemihemmanet i två delar. Orsaken är okänd. Även i samband med arvsskiften sökte man bevara hemmanen odelade för att trygga laxfiskerättigheterna.

Till dem som i krig eller annars förtjänstfullt tjänat kungen började man utdela adelskap och förläningar. Till förläningarna knöts skattefriheter och beskattningsrättigheter. Inte ens i stora bondehemman fanns så mycket torpare och arbetsfolk utan jord som i adelns herrgårdar.

För att underlätta skatteuppbörden och utveckla städerna gavs de ensamrätt till handel. Handelsmännen, borgarna fick förmåner.

* * *

I sin bok *Marknaden och demokratin* tolkar Björn Wahlroos maktkampen mellan kungen och högadeln som ett uttryck för demokrati. Den välbärgade jordägande adeln förmådde enligt honom skapa en motvikt mot monarkens maktutövning.

Wahlroos utkristalliserar sitt resonemang i ett citat ur en bok som Leicesterjarlens andra son Algernon Sidney skrev i slutet av 1600-talet:

Det finns inget bättre skydd mot kungars felgrepp än skapande av ett riddarskap av sådana män som har mycket jord och ett stort antal arrendeodlare och andra undersåtar och sålunda kan dämpa oskäligheter som kungen eller pöbeln kan tillgripa.

Wahlroos grundar sin uppfattning på det feodala system som allmänt rådde i Britannien och på övriga håll utanför Norden och i en lindrigare form utsträckte sig till Danmark och södra Sverige.

Wahlroos har rätt då han betonar jordägandets samhälleliga betydelse. Han förbigår dock helt det faktum att i största delen av Norden ägdes jorden eller arrenderades den på lång tid av självständiga fria bönder.

Maktkamperna mellan kungen och adeln påverkade åtminstone inte positivt böndernas och de jordlösas ställning. Tidvis tävlade till och med kronan och adeln om vem som hårdare kunde undertrycka och beskatta folket. I vissa lägen sökte kronan begränsa högadelns makt genom att stärka de övriga ståndens ställning men detta förbättrade i allmänhet i första hand den lägre adelns, prästerskapets och borgarnas – inte böndernas – ställning.

Bland adeln fanns också goda herrgårdägare som behandlade torpare och jordlöst arbetsfolk sakligt. En del adelsmän hade framgång i sitt gårdsbruk och utvidgade företagsverksamheten till handel och industri. Många av adelns herrgårdar utvecklades till direkta kulturcentrum. Många adelssläkter steg fram i ledningen för landets bildade liv.

Den största delen av adelns herrgårdar sköttes dock uselt. Många gick i konkurs och övergick i det framväxande borgerskapets och industripatronernas händer. I många herrgårdar behandlades torparna och det jordlösa arbetsfolket illa. Av detta skäl anslöt sig en del av dem till de av industriarbetarna grundade röda gardena och deltog med dessa i det bittra inbördeskriget i början av självständigheten.

Bland adelssläkternas nuvarande medlemmar har många förhållit sig njuggt till sina rötter. De har frågat sig varför man skulle beundra att någon avlägsen släkting utmärkt sig i krig och som belöning fått adelsvärdighet och förläning. Björn Wahlroos tycks däremot beundra speciellt högadeln, aristokratin över allt.

Markku Kuisma ger i sitt verk Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000 (Finlands politiska ekonomiska historia 1000–2000) en helt annan tolkning än Wahlroos av det finländska ståndssamhällets natur och den demokrati som därpå byggdes.

Kuisma understryker att de självständiga bönderna och deras representation vid riksdagarna på ett avgörande sätt skiljer Finland och de övriga nordiska länderna från de baltiska, centraleuropeiska och brittiska samhällena.

Utanför Norden rådde ett feodalt jordägosystem. Jorden ägdes av adeln och andra verkligt rika. Landsbygdens

människor var torpare, jordlösa arbetare och till och med livegna. Vid ståndsriksdagarna var endast tre stånd representerade: adeln, borgarna och prästerskapet.

Finland var nära att hamna i samma läge som Baltikum med feodalism och livegenskap. Markku Kuisma berättar att Finland kring år 1380 löpte risk för att föras över i den tyska riddarordens ägo som hade makten i Baltikum. Kung Albrekt höll i sitt ekonomiska dilemma på att sälja Viborgs slottslän och Åland till Tyska riddarorden. Den svenska ädlingen Bo Jonsson Grip som var lagman i Finland hindrade detta på grund av sina egna maktsträvanden. Nödiga medel lånade han av kyrkan.

Kuisma kommenterar detta avgörande: ”Det nordiska samhällssystemet och den därtill hörande personliga friheten för bönderna – hur relativ friheten än var och hur uttröttande maktstrukturerna än ofta tyngde folket – bevarades i Finland och Norden som en basfaktor för den sociala utvecklingen”.

Trots herreklassen som grundade herrgårdar och erövrade jordområden hörde över nittio procent av Finlands lantgårdar ännu i början av 1500-talet till bondefolket. Bland de enskilda jordägarna var naturligtvis kyrkan och de främsta representanterna för herreklassen de största. Enligt Kuisma hade böndernas jordägande till följd av dess ekonomiska betydelse ett avgörande inflytande på de sociala förhållandena.

För att upprätthålla sitt krigsmaskineri började kungarna dela ut skattefrihet till ”ädlingar, mindre herrar och till och med bondekrigare som kunde utrusta en ryttare och en häst i de kungliga trupperna”

Systemet med skattefrihet hade, enligt Kuisma, långt gående samhälleliga följder: ”Det skapade en på många sett

priviligierad krigar-, frälse- och riddarklass som i samband med den statliga ståndindelningen på 1600-talet utvecklades till ett adelsstånd. På den finska sidan fanns i slutet av medeltiden cirka 250 fräsesläkter som till största delen bestod av krigare och administratörer av svenskt och tyskt ursprung”.

Förläningarna, skattefriheten och beskattningsrätten som adeln fick ledde till att kronan blev fattigare och inte längre kunde sköta sina uppgifter. Därför genomförde Karl XI med stöd av de lägre stånden år 1680 en radikal indragning av förläningsjorden d.v.s. den stora reduktionen. Kungen kunde stöda sig framförallt på borgerskapet och prästerskapet som till följd av samhällsutvecklingen stärkts.

Om bönderna skriver Kuisma: ”Hur hårt än bönderna trängdes i den press adelns övermakt och kronans maskineri stod för var de dock ett vid riksdagen representerat stånd utan motsvarighet i övriga Europa.

Försvagningen av adeln stärkte kungens ställning. I stöd av detta kunde Karl XII utkämpa det stora nordiska kriget i början av 1700-talet. Efter honom överflyttades makten till ständerna bland vilka adelns inflytande var stort. Detta skede som kallats frihetstiden räckte från år 1718 till 1772. Den politiska debatten blev friare och politiska partier uppstod.

Nytt och säreget ur ett europeiskt perspektiv var, enligt Kuisma, att man vid valet av rådet som bistod kungen under frihetstiden tillämpade någon form av parlamentarism. Unikt var också att den egentliga allmogen var representerad via bondeståndet.

Under frihetstiden kämpade hattarna och mössorna om makten och fick finansiering från utlandet, främst från Frankrike, Ryssland och England. Under åren 1741–1743

utkämpade Sverige med franskt stöd det ömkligen misslyckade s.k. hattarnas krig.

Aristokratin, högadeln gjorde 1772 en militär kupp för att stärka sin egen ställning. År 1789 genomförde Gustav III med stöd av ständerna en kupp som återställde kungens makt.

Enligt Markku Kuisma genomförde Gustav III uppifrån ner en formlig revolution som ”undanröjde ideologiska och juridiska hinder för ett borgerligt samhälle som inte erkände ståndsskillnader eller former av jordäggande som bygger på privilegier”. De tidiga skedena av industrialisering och framväxande kapitalism hade allt sedan 1700-talets början börjat undergräva ståndssamhällets grunder. Kuisma skriver:

Viktigast var befästandet av böndernas äganderätt. För första gången erkändes nu böndernas äganderätt till arvgårdar i lika hög grad som adelns till sina frälsegårdar. Samtidigt stärktes kronoböndernas besittningsrätt till sina gårdar och deras möjligheter att bli jordägare underlättades genom att de beviljades företräde vid arvsinlösen av gårdarna.

Kuisma anser att dessa förändringar i jordäggoförhållandena ofrånkomligen ökade den fria bondeklassens inflytande. ”Dess höjdpunkt nåddes i form av bonderepubliken under början av 1900-talet mellan världskrigen”.

När man i Finland förverkligade riksdagsreformen (lantdagsreformen) och övergick till ett modernt partisystem kom bönderna och övriga människor på landsbygden omedelbart åt att i full utsträckning påverka samhällsutvecklingen. Detta politiska arv från ståndssamhället har levt genom det självständiga Finlands

historia och har fortsättningsvis betydelse. Ideologier och politiska traditioner överlever samhälleliga förändringar.

* * *

Då Finland år 1809 som ett storfurstendöme anslöts till Ryssland bevarades vårt politiska system oförändrat.

Före år 1809 hade Finland inte funnits som en statlig enhet. Finland var bara ett antal landskap i det svenska riket, vars kungar börjat bruka hederstiteln storfurste av Finland.

Då Finland hade anslutits till Ryssland inträdde kejsare Alexander I på kungens plats i ledningen för storfurstendömet. Den nya regenten talade om att Finland stigit till en nation i nationerna skara. Vi fick egna lantdaggar. Vid Finlands första lantdag svor ständerna den nya regenten trohet. Kejsaren lovade för sin del bevara de gamla lagarna.

Kemi sockens stenkyrka som byggts i slutet av 1700-talet var dåligt byggd och höll på att rasa samman. Kejsaren donerade medel för att bygga en ny kyrka. Den nya kyrkan som blev färdig 1827 planerades av Carl Ludvig Engel. Bönderna donerade byggnadsmaterial och av dem utpekade arbetare byggde kyrkan.

Efter år 1809 års lantdag kallades ständerna inte samman på över femtio år. En period kallad statsnatten började. Kejsaren ansåg sig kunna leda storfurstendömet utan medverkan från ständernas sida. I S:t Petersburg föredrog ministerstatssekreteraren de ärenden som rörde Finland för kejsaren. Kejsaren representerades i Finland av en generalguvernör som deltog i den av kejsaren utnämnda senatens verksamhet.

Vid ingången till 1860-talet fick Alexander II lov att ta

ställning till frågan om inkallande av lantdagen. Den ekonomiska och samhällsliga utvecklingen förutsatte en förnyelse av lagstiftningen och beslut om nya skatter.

Kejsaren ville hålla fast vid det löfte om att högakta Finlands lagar som han själv och hans föregångare givit. Å andra sidan förelåg oro i Ryssland och resningar i Polen. Under de förhållandena ville kejsaren noggrant bereda lantdagens sammankomst. Han beslöt att ständerna inom sig skulle välja ett utskott för att förbereda lantdagen. Varje stånd skulle till detta organ som arbetade under år 1862 välja tolv representanter.

En av de valda var Eerikki Niemelä, husbonde på gården Niemi som nu fått namnet Niemi-Niemelä. Han var den enda bonden från norra Finland. I Bondeståndets matrikel står det skrivet att Eerikki Niemelä var en kraftfull bonde som från att ha varit dräng blivit husbonde. Anteckningen hänför sig till personuppgifterna om hans son Matti Niemelä som i slutet av 1800-talet tre gånger valdes till lantdagen.

Niemi hemman som delats under stora ofreden förenades på nytt i början av 1800-talet. Ena hälften hade under 1700-talet övergått i tjänstemannaägo och fått namnet Niemelä. Häradsskrivare Nils Sarelius som införskaffat hemmanet förenade det på 1830-talet med den andra halvan. Namnet blev Niemelä-Niemi som i talspråk och sedermera också officiellt svängdes till Niemi-Niemelä.

Under 1840-talet hade gården på nytt gått över i bondeägo, då först som delägare och till sist som husbonde inträdde Eerikki Niemelä. Eerikki kom till gården från Rapakko hemman på andra sidan Kemi älv. Efter hemmanet fick han namnet Niemelä.

De 48 medlemmar som valts till utskottet för att förbereda

1863 års lantdag samlades i januari 1862. Detta parlamentariska organ började därför kallas januariutskottet. Utskottet möttes i samma rum, diskuterade tillsammans och röstade enligt principen ”en man en röst”. Det avvek från ståndslandtagens arbetssätt då stånden möttes och fattade beslut var för sig.

Utskottets uppgift var i första hand att efter brådska och viktighet ordna de ärenden som senaten ansåg att krävde ständernas godkännande. Det tog emellertid också ställning till hur lagstiftningen behövde förändras.

Vid ingången till 1860 talet hade de pålagor som samlats på bönderna vuxit i så hög utsträckning att de inte längre till följd av samhällsstrukturens förändring kunde betecknas som skäligen. Eerikki Niemelä föreslog att man vid avlöningen av präster skulle avstå från tionden och övergå till penninglöner. Han föreslog också lättnader när det gällde skjuts- och inkvarteringsskyldigheten.

Eerikki Niemelä krävde också fria jordköp. Han planerade också själv att grunda en affär på sin gård. Niemelä försvarade bevarandet av böndernas hembränningsrätt. Som en kompromiss föreslog utskottet att kommunerna skulle ges rätten. Vid lantdagen 1863 gavs staten ensamrätt till brännvinsbränning men rätten överfördes senare till kommunerna.

Eerikki Niemelä hörde till januariutskottets liberaler som drev på en demokratisering av Finlands statliga liv i form av utvidgade rättigheter för ständerna. Detta hade inneburit stärkt självstyre för Finland då Rysslands bestämmanderätt över landets ärenden hade minskat.

Liberalerna i utskottet framförde som ett villkor för allmänt inkomstbeviljande att senaten och Finlands bank

underställs ständerna. De sökte alltså bruka sin budgeträtt för att få kejsarens och ständernas skyldigheter och rättigheter definierade på ett tidsenligt konstitutionellt sätt. Detta föreslog utskottet inte.

Januariutskottet har kallats Finlands första enkammarriksdag. Finlands folks kollektiva minne fungerade verkligen dåligt då riksdagen hösten 2013 firade Finlands representativa demokratis 150-årsjubileum. Januariutskottet som beredde lantdagen nämndes inte ens.

Den första lantdagens sammankomst hyllades som den finländska konsensusens uppkomst då ständerna eftersträvade bred samstämmighet. 1863 års konsensus skapades emellertid i januariutskottet då ständernas representanter gemensamt beredde ärendena inför lantdagen året därpå.

Den regelbundna lantdagsverksamheten hade stor betydelse för uppkomsten av nationell samhörighet och nationalanda. Finland utvecklades på alla delområden i samhället. Johan Vilhelm Snellman gav nationen en filosofisk grund och ledde det statliga reformarbetet. Under 1860-talet fick vi en egen centralbank och egna pengar. Landet började industrialiseras och urbaniseras. Trafikförhållandena utvecklades. En kraftfull högkonjunktur upplevdes inom kulturen. Ett progressivt skolsystem skapades.

Med tanke på demokratins förverkligande var det viktigt att en kommunal förvaltning skapades på landsbygden på basen av en författning år 1865. Den byggde på församlingsindelningen och följde upp traditionerna med demokratisk lokalförvaltning. Till en början var emellertid beslutanderätten begränsad till dem som betalade upprätthållandet av kommunerna.

Under 1860-talet lades grunden för den stora linjen i Finlands utrikespolitik. Snellman framförde i sin skrift "Krig eller fred för Finland" att vi inte skulle beträda samma väg som polackerna som tog till vapen mot de ryska makthavarna.

På statlig nivå var demokratin skenbar. Ständernas inflytande var litet. Kejsaren ville behålla makten i egna händer. Vid beslut krävdes att ständerna var eniga. Senare fick ständerna rätt att ta initiativ: de fick framställa petitioner till kejsaren. Deras betydelse blev liten. Ständernas position varierade beroende på vilken kejsare som brukade sin beslutsrätt och vilket läge som rådde i Ryssland och internationellt.

Matti Niemelä valdes till lantdagen som representant för bondeståndet åren 1888, 1891 och 1897. Han var inte kandidat till lantdagen 1894 då hans valbarhet ifrågasatts till följd av att han då verkade som auskultant vid hovrätten.

Niemeläs tid i lantdagen inföll under år då Alexander III och Nikolaj II var kejsare i Ryssland. Finlands statliga ställning stod inte under de åren på dagordningen. Ståndens representanter kunde koncentrera sig på att reformera samhället och stärka Finlands ekonomi.

Trots att Matti Niemelä hörde till böndernas grupp befattade han sig relativt lite med jordbruksfrågor. Bredden i hans verksamhet berodde åtminstone delvis på att han under 1880-talet studerade juridik. Niemelä hade inlett sina juridiska studier redan 1872 men blivit tvunget att avbryta dem för att efter moderns död ta över som husbonde på gården.

Niemelä fortsatte sina studier år 1883. Avgörande var att han hade blivit nykterist. Han blev juris kandidat år 1890 och

vicehäradshövding 1894. Hans studier var alltså inne i slutskedet vid tiden för lantdagen 1888.

Som jurist främjade Matti Niemelä vid lantdagen å ena sidan för utvecklingen av det ekonomiska livet viktiga lagstiftningsinitiativ och å andra sidan reformer som förbättrade rättvisan i samhället. Han drev speciellt hårt på frågan om jämställdhet mellan könen.

Niemelä var också aktiv när det gällde utbildningspolitik. Han var för samskolor och drev på kommunal skyldighet att grunda och upprätthålla folkskolor. Nykterhet sökte han på allt sätt främja. Norra Finlands sak sökte han främja genom utveckling av utbildning, näringar och trafikförbindelser. Järnvägsbygget först till Kemi och Torneå och sedan till Rovaniemi var det viktigaste enskilda projektet.

Den första förryskningsperioden började med februarimanifestet år 1899. Från och med det försvagades ständernas ställning då kejsaren sökte förenhetliga Rysslands lagstiftning och förvaltning.

* * *

Läget förändrades inte ens efter lantdagsreformen år 1906. Kejsaren fortfor att förfara enväldigt. Lantdagen hade att acceptera eller neka beviljningar och framföra petitioner till kejsaren.

När lantdagen och kejsaren råkade i motsatsförhållande, upplöste regenten lantdagen och utlyste nyval. Trots detta hade lantdagsreformen en djupgående betydelse för det finländska samhället och utgjorde åter ett viktigt steg på väg mot statlig självständighet.

Åren 2006 och 2007 firades 100-årsminnet av

lantdagsreformen under ståtliga former. Även här avslöjades nationens och de folkvaldas dåliga kollektiva minne.

Vid jubileumssessionen talades helt riktigt om den epokgörande betydelsen av kvinnornas rösträtt och valbarhet. Detta är viktigt också med tanke på att Finland här låg i täten för en europeisk och även global utveckling. Inte ens arbetarpartiernas talare kom ihåg att betona att även den arbetande befolkningen fick fulla statliga rättigheter till följd av den allmänna och lika rösträtten. Under ståndslandtaget hade endast cirka en tiondedel av dem rösträtt som nu kom åt att jämlikt bruka statlig makt.

Tack vare lantdagsreformen började Finlands folk intressera sig för statligt beslutsfattande. Den påskyndade uppkomsten av politiska partier och partierna sökte i sin tur stimulera samhällligt intresse bland folkets djupa led.

Finlands partisystem utformades stegvis under autonomitidens slut och självständighetens första år. Utgångspunkten var ståndsindelningen under ståndslandtagarna. Politiseringen över ståndsgränserna började under 1860-talet i språkstridens tecken. En annan vattendelare uppstod under förryskningsperioden då det gällde att ta ställning till relationerna mellan Finland och Ryssland. En avgörande faktor blev slutligen den nya samhällliga klassindelning som industrialiseringen gett upphov till och som bröt ner det gamla ståndssystemet.

De som krävde en starkare ställning för finskan bildade på 1860-talet det finska partiet. Som motvikt uppstod på 1870-talet det svenska partiet. Den västerländska liberalismen fick redan i slutet av 1800-talet fotfäste i det svenska partiet. Ur dess krets framkom försök att grunda ett liberalt parti över språkgränserna.

Initiativet misslyckades men till följd av det började inom det finska partiet redan före sekelskiftet synas tecken på en splittring i konservativa och frisinnade. Senare utvecklades dessa grupperingar till de gammalfinska och ungfinska partierna.

Under förryskningsåren gick det svenska partiet och huvuddelen av gammalfinnarna in för en undfallenhetslinje i relation till de ryska makthavarna. Ungfinnarna tillsammans med några gammalfinnar och några medlemmar i det svenska partiet gick för sin del in för att driva en hård konstitutionell politik.

Den snabba industrialiseringen som tog sin början under slutet av 1800-talet bröt ner ståndssamhällets klasstrukturer och skapade nya. Den påverkade kraftigt utvecklingen av partilivet speciellt efter lantdagsreformen och införandet av allmän och lika rösträtt.

Arbetarbefolkningens organisering började i form av opolitisk verksamhet där främst representanter för det finska partiet deltog. Så småningom politiserades arbetarrörelsen. Finlands arbetarparti grundades år 1899. Vid ett möte i Forssa fyra år senare omvandlades det till Finlands socialdemokratiska parti med ett socialistiskt principprogram.

Utrikes förebilder och arbetarpartier som uppstått i andra länder påverkade kraftigt uppkomsten av arbetarrörelsen och dess politisering. Impulser kom speciellt från Ryssland, Sverige och Tyskland.

Lantdagsreformen år 1906 påskyndade bildandet av politiska partier. Utvidgningen av rösträtten hotade den svenskspråkiga befolkningens ställning. Svenska folkpartiet som grundades i början av år 1906 till dess skydd lyckades

inom sina led samla nästa alla inom språkminoriteten. Även Agrarförbundet bildades år 1906. Med var ett stort antal människor som tidigare verkat bland ungfinnarna.

I motsats till övriga partier uppstod Agrarförbundet nerifrån upp. Partiet har två kraftfulla rötter, den ena i Österbotten, den andra i Karelen. I dessa landskap rådde ett nästan renodlat bondejordbruk.

Till en början fick Agrarförbundet inget nämnvärt stöd i herrgårdsfinland. Det politiska fältet delades upp i högern och vänstern. I Nyland kunde Agrarförbundet till exempel få fotfäste först sedan evakuerade karelare efter kriget kom till landskapet. Dessa politiska traditioner spelar fortsatt in. Centern har i sina ursprungligen starka områden fått brett stöd i städerna medan framgångarna varit sämre i centralorterna i söder.

Bonde-centerpartier uppstod också i de övriga nordiska länderna där det också fanns bondejordbruk. Utanför Norden, i områden som präglats av feodalism, har likadana partier inte uppstått. Broderpartier har Centern endast i övriga Norden: I Sverige och Norge Centerpartier, i Danmark Venstre och Radikale Venstre och i Island Framstegspartiet.

Det finska partiet eller gammalfinnarna antog inför lantdagsvalet 1907 ett radikalt program och drev skarpt finskhet. Ungfynnarna grundade 1906 ett eget parti. Den största skillnaden jämfört med gammalfinnarna gällde inställningen till de ryska makthavarna.

Ungfynnarna höll hårt på lagligheten medan gammalfinnarnas inställning var mer flexibel. Näringslivets intressen inverkade på gammalfinnarnas undfallenhetslinje. Företagen ansåg att den ryska marknaden och stabila förhållanden var viktiga.

Skillnaderna mellan partierna kom klart fram också när det gällde inställningen till Finlands självständighet. Gammalfinnarna var också i det avseendet försiktiga. Näringslivets intressen vägde tyngst och partiets inställning till självständighet förändrades först när bolsjevikerna tog makten i Ryssland.

Efter självständigheten omvälvdes partiförhållandena. Frågan om regeringsformen och den därtill hörande utrikespolitiska grundlinjen skapade nya vattendelare mellan de borgerliga partierna. De ideologiska skillnaderna började komma fram allt tydligare.

År 1918 bildades två betydelsefulla partier. Anhängarna av monarki, majoriteten av det gammalfinska partiet och en del ungfinnar grundade Samlingspartiet. Det republikanska Framstegspartiet grundades bland ungfinnarna men fick stöd också bland folk inom det lilla folkpartiet.

De partier som kraftigast påverkat Finlands utveckling uppstod alltså före vårt lands självständighet eller omedelbart därefter.

Socialdemokraterna splittrades senare i två delar när yttervänstern grundade sitt eget parti. Båda de socialistiska partierna har upplevt svåra inre motsättningar. Perioder både av splittring och enande har förekommit.

Samlingspartiet utvecklades till ett renodlat högerparti som genom tiderna haft täta förbindelser till industri- och bankkretsarna. Inom Svenska folkpartiet Sfp har de svenska kapitalkretsarna haft en stark ställning och Sfp har i allmänhet allierat sig med Samlingspartiet. Å andra sidan har partiet också en stark landsbygdsförankring och mittenkrafterna har tidvis haft en stark ställning inom partiet.

Agrarförbundet växte snabbt till det ledande mittenpartiet vars understöd bevarats starkt oberoende av samhällets strukturförändringar. I början av självständigheten hörde en annan stark kraft till den politiska mitten, nämligen Framstegspartiet som hade en central ställning i regeringspolitiken. Till sitt stöd hade partiet en stark press, bland annat Helsingin Sanomat och Turun Sanomat.

När Framstegspartiets stöd krympte har man sökt främja den liberala ideologin under andra paroller. Framgången har varit svag. Liberalerna har främst sökt sig till Centern och Samlingspartiet.

Vid gestaltningen av den stora linjen i Finlands politiska historia är det bäst att koncentrera sig på de tre storas – Centerns, Samlingspartiets och Socialdemokraternas verksamhet.

Bland övriga politiska rörelser har yttervänstern haft det största inflytandet på Finlands linje. Efter kriget stödde kommunisterna Finlands placering på Paasikivis utrikespolitiska linje. Å andra sidan uppställde de hinder för utvecklingen av linjen till en Kekkonens neutralitetspolitik.

Då kampen om Urho Kekkonens efterföljare ägde rum åren 1981–1982 avgjorde Demokratiska förbundet för Finlands folk, Dfff:s ledning att Finland gick över från Kekkonens linje till den linje Sdp:s höger representerade. När Finlands förhållande till den europeiska integrationen avgjordes splittrades partiet. Vänsterförbundets medlemmar och supportrar var kraftigt emot EU och euron men partiets ledning medverkade till Finlands medlemskap i Europeiska unionen och förde in oss i enhetsvalutan euro.

I region- och socialpolitiken allierade sig kommunisterna ofta med Agrarförbundet-Centerpartiet. Även idag har

Centern och Vänsterförbundet i dessa frågor gemensamma uppfattningar. Ifråga om arbetslagstiftningens utveckling har socialdemokraterna varit bundsförvanter. Tidvis har kommunisterna indirekt haft stort inflytande på socialdemokraternas linjeutformning. Till en början förde tävlan om arbetarbefolkningens röster högerut, senare vänsterut.

Även populistiska partier som Gröna förbundet, Finlands landsbygdsparti och Sannfinländarna har tidvis indirekt påverkat Finlands linje. Genom att lyfta fram egna temata har de ibland fått andra partiers sympati. Å andra sidan har de ofta kommit att försvåra sina egna strävanden genom att internt kapsla in förnyelse krafter som därför inte påverkat de stora partiernas verksamhet.

Ibland har ett populistiskt partis framgång lett i motsatt riktning än vad partiet eftersträvat. Sålunda stärkte Veikko Vennamos seger i valet 1970 Sdp:s ställning. Timo Soinis ”skräll” i 2011 års val ledde igen till en blårod regering.

Finlands viktigaste partier har från början förankrat sig i de ekonomiska faktorer som påverkar de egna supporterskarorna och i folkrörelserna. De har också kraftigt påverkats av de dominerande levnadssätten och kulturomgivningen i de egna leden.

Markku Kuisma skriver att det företags- och organisationsfält som senare på ett avgörande sätt påverkat partilivet började formas redan i slutet av 1800-talet. Fennomanerna, som Kuisma betecknar som en ny generations radikaler grundade KOP-Pohjola-gruppen i konkurrens med Föreningsbanksgruppen, som representerade den traditionella handelseliten. Storindustrins ägande och krediter fördelades mellan dessa läger.

Kansallispankki-gruppen blev Samlingspartiets stöd och trygghet. Dit hör de största företagen inom industri- och övrigt näringsliv och de intresseorganisationer som representerar dem gav partiet kraftigt andligt och ekonomiskt stöd. Denna koppling har genom tiderna varit stark och verkar fortsatt, vilket framgår av att en ledande samlingspartipolitiker nyligen blev verkställande direktör för Finlands näringsliv (EK).

Pellervosällskapet som fick sin början inom det finska partiet år 1899 började efter utländska förebilder grunda på andelslag baserad företagsverksamhet bland bönder och övrig landsbygdsbefolkning. En mäktig folkrörelse uppstod snart. Enligt Markku Kuisma kunde bondeproducenterna tack vare andelsföretagen ”anpassa sig till den marknadsbaserade kapitalismen, det internationella konkurrenstrycket som den europeiska integrationen accelererat och till kommersialiseringen av lantbruket”.

Andelsverksamheten var ett alternativ till den hårda konkurrenskapitalismen och socialismen. ”Här fick rörelsen vid sin sida en politisk syster- och stödrörelse, i början det finska partiet och snart Agrarförbundet som skilde ut sig och vann över sitt gamla moderparti i kampen om böndernas stöd”, skriver Kuisma.

Böndernas ekonomiska och yrkesmässiga organisering skapade en klassbas för Agrarförbundets framgång. En annan viktig framgångsfaktor för partiet var ungdomsföreningsrörelsen som uppstått redan på 1880-talet. Organisationen förblev partipolitiskt obunden men den förbättrade landsbygdsungdomens förmåga att framträda och lärde den föreningsteknik.

Ungdomsföreningsrörelsen är ett rent finländskt fenomen.

Även folkhögskolorörelsen som närmast bygger på danska förebilder har haft stor betydelse när det gäller att träna landsbygdsungdomen i samhälleliga aktiviteter. Genom decennier hade Agrarförbundets riksdagsledamöter en bakgrund i ungdomsföreningar och folkhögskolor. Detta underströk partiets roll som bildningsrörelse.

Under Santeri Alkios ledning fick Agrarförbundet ett program som presenterade ett på egna värderingar grundat alternativ till samhällets industrialiserings- och urbaniseringsutveckling.

Alkio ville erbjuda också arbetarna möjlighet att bruka jord. Han tänkte att det i framtiden kunde bli möjligt för en familj att få sitt matbehov tillfredsställt på en förhållandevis liten odlingsyta. Sina tankar utkristalliserade Alkio i sin bok *Maalaisliittolaisesta näkökulmasta* (Ur agrarförbundets synvinkel) år 1919 bland annat såhär:

Här finns inte utrymme för att närmare beskriva vilken betydelse för moralisk förnyelse och personlig frigörelse som bindandet av industriarbetarna till jorden och deras lösgörande från den alltför nervpåfrestande bindningen till fabriksmaskiner kan ha. Vi framför endast den uppfattningen att hela den nuvarande världens kollision (världskriget -pv) till största delen orsakats av de moraliska och ekonomisk-samhälleliga motsättningar som uppstått då människor i alltför hög utsträckning koncentrerats till fabriker och storstäder. Fenomenet har inte orsakats av människans utvecklingsbehov utan till följd av utvecklingen under det tvångsvälde som den borgerliga förtjänstviljan omedvetet skapat. Måttet är nu rågat. Det gäller att återvända. Mänsklighetens

utvecklingsbehov och förutsättningarna för det måste läggas till grund för alla samhällliga och statliga reformer.

Den sista satsen i detta ställningstagande blev ett motto för Agrarförbundet och är fortsättningsvis i bruk. Alkios tanke riktade sig till hela mänskligheten. På den basen har Centern också under de senaste decennierna kunnat utveckla sin mänsklighetspolitik.

Bindandet av industriarbetarna till jorden har motsvarat det mänskliga utvecklingsbehovet speciellt i Finland. Finländarna är ett stugfolk. Vid stugan måste det finnas ett grönsaksland. I städerna har grundats koloniträdgårdar. Den senaste modeflugan är grönsaksodlingar på höghusens tak och balkonger.

Alkio kritiserade både borgare och socialister för överdriven materialism. De representerade ”det tvångsvälde som den borgerliga förtjänstviljan omedvetet skapat”. Kravet på att lägga mänskligheten och dess utvecklingsbehov till grund för allt samhälligt reformarbete betyder på dagens språk att man lyfter upp andliga, själsliga och gemenskapvärden bredvid de materiella värdena eller till och med ovan dem.

Agrarförbundet har från första början varit ett ideologiskt parti för alla, men tidvis har dess verksamhet haft en klarare tyngdpunkt i jordbrukets och landsbygdens intressebevakning.

Socialismen kom till Finland i slutet av 1800-talet. ”I motsats till Pellervoismen som lappade marknadsekonomins brister eller affärsbanken Kansallispankkis ideologi som ville ge ’finskt’ kapital makt på den gamla maktelitens bekostnad,

ville socialismen slå ner kapitalismen och det klassamhälle den skapat”, utkristalliserar Kuisma.

Socialdemokraterna fick stöd både bland industriarbetarna och bland den obesuttna fattiga befolkningen på landsbygden. Kuisma betonar att socialdemokratin i många avseenden var ”arvtagare och allierad med en ny typ av folkrörelse, nykterhetsrörelsen”.

Sdp:s kraftigaste bastion har genom tiderna varit fackföreningsrörelsen som fick sin början redan år 1907. Ny organisatorisk och även ekonomisk styrka fick socialdemokraterna år 1917 då arbetarrörelsens andelslag OTK lämnade Pellervos andelslagsrörelse. Viktiga stödjelpelare för Sdp har också varit arbetarnas idrottsrörelse och folkbildningsarbetet bland arbetarna i form av studiecirklar och medborgarinstitut.

FINLAND SPLITTRAS, ENAS OCH FINNER SIN LINJE 1917–1967

Under sina första fem självständiga decennier blev Finland tvunget att utstå både inre och yttre prövningar.

Omedelbart efter självständigheten inträffade ett inbördeskrig. I södra Finland var klassmotsättningarna kraftiga. Den radikala socialismen drog med sig både industriarbetare och torpare och obesutten landsbygdsbefolkning. Arbetarnas beväpnade garden gjorde uppror. Den borgerliga senaten började återställa den lagliga ordningen med hjälp av skyddskårer.

Inbördeskriget hade en internationell bakgrund. I Ryssland hade bolsjevikerna genomfört en revolution. I Finland fanns rysk militär, av vilka en del radikaliserades och började stöda revoltörerna. En seger för de röda hade lett till att Finland som nyss blivit självständigt hade övergått till socialism och återvänt till sambandet med Ryssland.

De vitas seger räddade Finland från att bli en del av Sovjetunionen. Bland de vita trupperna under ledning av Mannerheim fanns i Tyskland utbildade jägare. När inbördeskriget drog ut på tiden begärde senaten och fick

hjälp av tyska trupper. De befriade Helsingfors och delar av övriga södra Finland. Mannerheims trupper nådde huvudstaden först senare.

Det militära stödet från Tyskland hotade leda till att Finland hade blivit en tysk vasallstat. I striden om statsform handlade det också om Finlands självständighet och den utrikespolitiska linjen.

Högern ville göra Finland till en monarki ledd av en tysk kung. En kung hade inte varit en formell statschef som passade i ett parlamentariskt demokratiskt system. Kungamakten hade blivit ärftlig och monarken haft omfattande befogenheter. Efter inbördeskriget hade socialisterna med undantag för en representant – Matti Paasivuori – utestängts från riksdagsarbetet. Högern sökte stifta en monarkistisk grundlag.

Mitten – Agrarförbundet och ungfinnarna – ville ha en republikansk regeringsform. Anhängarna av kungadöme tryckte kraftigt på för att få över republikanhängare till monarkiläget. De flesta ungfinnarna smet från fronten. Santeri Alkio och Agrarförbundet hade en avgörande roll i kampen om regeringsformen.

När monarkisterna inte kunde få den regeringsform som de eftersträvade godkänd i riksdagen tog de till 1772 års regeringsform och valde på basen av den tyska prinsen Friedrich Karl till kung. Finland räddades dock när Tyskland led förlust i första världskriget. Efter kungaäventyret stiftades under Alkios och Agrarförbundets ledning den republikanska regeringsformen.

De första stegen på det självständiga Finlands väg visar hur rätt Markku Kuisma har när han betonar den politiska betydelse en självständig bondeklass har.

Socialisterna försökte göra revolution och förena Finland med det bolsjevikledda Ryssland och Sovjetunionen. Högern ville göra Finland till en monarki knuten till Tyskland.

Agrarförbundet var ett rent nationellt parti utan ideologiska och politiska kopplingar utomlands. Bönderna hade genom tiderna försvarat sina rättigheter mot herrgårdsherrarnas och kronans övermakt. Därför stod partiet som representerade bönder och övrig landsbygdsbefolkning fast vid kravet på republikanskt statskick. Till följd av segern för republiken blev Finland en genuint fri nation som i sina utrikesrelationer kunde träda in på neutralitetspolitikens väg.

Under Agrarförbundets ledning benådades personer som deltagit på den röda sidan i kriget och genomfördes en radikal jordreform. I och med jordreformen avskaffades sådana samhällseliga olägenheter som lett till att torparna och den obesuttna landsbygdsbefolkningen i hög utsträckning tagit del i den revolt som socialisterna maskinerat fram. Böndernas jordägande utvidgades kraftigt.

Redan sommaren 1918 stiftades den s.k. torparlagen på basen av vilken torpare och backstugusittare fick lösa in sina hyreshemman. Lex Kallio som stiftades år 1922 gav småbruken möjlighet att skaffa tilläggsjord. Även obesuttna fick möjlighet att få egen jord.

Markku Kuisma betonar dessa reformers samhällseliga betydelse. Han lyfter vid deras sida fram Lex Pulkkinen från år 1925 som skärpte de begränsningar ifråga om jordköp som redan tidigare var i kraft. Lagen satte stopp för de stora träförädlingsindustriernas jord- och skogsköp. Kuisma skriver:

De politiska åtgärderna mot marknadskrafterna, representerade av de stora skogsbolagen stoppade utvecklingen mot en latifundioekonomi av sydamerikansk "bananrepubliktyp" där jordägande, exporthandel och politisk makt är koncentrerade till få storägare och -bolag. Istället ökade självkänslan och välståndet hos bönderna som stärktes som samhällsklass och politisk kraftfull aktör. Med sina val avgjorde de statens inriktning och även den finländska demokratins natur.

Enligt Markku Kuisma stärkte den allt starkare självständiga bondeklassen också tjänstemän och politiker i medelklassen. Den demokratiska styresformen som "penningkretsarna och den gamla makteliten såg ned på" fick stöd av andra samhällskrafter som såg att den svarade mot deras intressen. "Det var kanske därför den demokratiska republiken vann sommaren 1919 och höll ut även genom 1930-talet under hård högerpress som delvis var maskinerad av storindustrin", skriver Kuisma.

Agrarförbundets balanserande inverkan behövdes verkligen under självständighetens två första decennier. Det förelåg stark spänning mellan ytterhöger och yttervänster. Högern och skyddskårerna som blivit inflytelserika gick åt personer som ansågs eller misstänktes vara vänsterorienterade. Socialistiska arbetarpartiet förbjöds. Till slut stiftades s.k. kommunistlagar på basen av vilka de demokratiska rättigheterna fråntogs personer som bedrev omstörtande verksamhet.

Högerns förföljelse berörde också min släkt. Min far Eemeli Väyrynen som deltog i uppståndet år 1929 godkändes inte för att avtjäna sin värnplikt. Som skäl angavs kroniskt

hjärtfel. Efter vinterkriget godkändes far trots det och han deltog både i fortsättningskriget och kriget i Lappland. Han led aldrig av hjärtfel och levde ända till 101 års ålder. Den egentliga orsaken var att fars medborgardygd bedömdes med nummer 3. Det betydde att han ansågs samhällligt opålitlig. Bedömningen gjordes av skyddskårister. Under 1920-talet skulle för ”nedsatt medborgardygd” ha räckt föräldrarnas ställning i samhället. Min fars far Juho Väyrynen var kronoskogstorpäre. Därtill hörde han till de ledande socialisterna i Simo socken.

Juho Väyrynen var till en början socialdemokrat och sedan medlem av Socialistiska arbetarpartiet. Efter partiets upplösning var han aktiv inom arbetarnas och småbrukarnas valorganisation. På basen av kommunistlagarna uteslöts Juho Väyrynen i augusti 1930 ur kommunfullmäktige i Simo. I det sammanhanget betecknades han som kommunist. Enligt vad jag vet hörde farfar aldrig till kommunistpartiet. Han var en moderat vänstersocialist som enligt egen utsago tänkte själv. I fullmäktige verkade han under opolitiska paroller men under sin sista period på 1950-talet hörde han till den folkdemokratiska fullmäktigegruppen.

I stöd av lagen om torparnas frigörelse inlöste Juho Väyrynen i början av 1930-talet Pihlajaoja torp. Det var ett exemplariskt skött och produktivt jordbruk. Trots att Jussi blev en självständig bonde höll han fast vid sin vänsterövertygelse livet ut. Han gav i alla fall sin röst åt sin sonson som ställde upp och valdes till riksdagen som Centerpartiets kandidat år 1970.

Storindustrin hade under 1920- och 1930-talen stort inflytande. Näringslivet finansierade skyddskårer och de största företagen grundade egna. Samlingspartiet, Sfp och

Framstegspartiet fick kraftigt ekonomiskt och annat stöd. Näringslivet fick egna representanter eller förtrogna på centrala platser i centerhögerregeringar.

Speciellt inom skogsindustrins storföretag och i dem närstående affärsmannakretsar sågs Agrarförbundet som ett värre hot än de moderata socialisterna. Industrin kunde dock inte förhindra radikala jordreformer eller lagar som begränsade deras inköp av mark.

Den privata storindustrin misslyckades också i sina försök att hindra den statsägda industrins utveckling. Det norskägda företaget W.Gutzeit:s aktiemajoritet kom i statsägo redan år 1918. Outokumpu koppargruva inlöstes i sin helhet till staten på 1920-talet. Staten grundade också ny skogs- och gödselindustri.

Finlands första presidenter var Framstegspartiets Kaarlo Juho Ståhlberg (1919–1925) och Agrarförbundets Lauri Kristian Relander (1925–1931). Det föll på samlingspartisten Pehr Evind Svinhufvuds (1931–1937) lott att få bukt med högerradikalismen som växte i början av 1930-talet.

Under självständighetstidens två första decennier leddes Finland av minoritets- eller majoritetsregeringar, som representerade mitten och högern. Undantaget var den av Väinö Tanner ledda socialdemokratiska minoritetsregeringen 1926–1927.

Tidigare erfarenhet av regeringsarbete hade Väinö Tanner (1881–1966) från den av Oskari Tokoi ledda senaten år 1917. Efter inbördeskriget ledde Tanner socialdemokraterna in på en moderat linje. Hans starka position byggde också på att han verkade som verkställande direktör för det röda kapitalets huvudfäste Andelslaget Elanto åren 1914–1946.

Som statsminister tog Tanner till följd av president Lauri

Relanders sjukledighet den 16.5.1927 emot försvarsmaktens defileringsparad på årsdagen av de vitas segerparad. Detta hade stor symbolisk betydelse. Även när självständighetens tioårsdag firades leddes landet av Tanners regering.

Tanner verkade som Sdp:s partiordförande åren 1918–1926. I den egenskapen deltog han i fredsförhandlingarna i Tartu år 1920. Sitt partis presidentkandidat var Tanner åren 1925, 1931 och 1937. Sedan Kyösti Kallio 1937 valts till president var Tanner tillsammans med Agrarförbundet med om att bygga upp den första rödmylleregeringen där han var finansminister.

Under vinterkriget fungerade Väinö Tanner som utrikesminister och därefter åren 1940–1944 som folkförsörjnings-, handels- och industri- samt finansminister. Efter att ha avtjänat det fängelsestraff han dömts till i krigsförbrytelserättegången återkom Väinö Tanner i politiken. Sitt partis ordförande var han på nytt åren 1957–1963.

Väinö Tanners verksamhet efter kriget har överskuggat hans förtjänstfulla verksamhet under uppbyggnadsarbetet under det självständiga Finlands första decennier. Han kom aldrig över den bitterhet krigsansvarighetsdomen väckte.

När Agrarförbundets Kyösti Kallio valdes till president år 1937 skedde en grundläggande förändring i det politiska livet i Finland. Efter att ha mottagit presidentuppdraget utnämnde Kallio framstegspartisten A.K. Cajanders rödmylleregering. I den ingick både socialdemokraten Väinö Tanner och Urho Kekkonen från Agrarförbundet.

Urho Kekkonen (1900–1986) hade vid andra försöket år 1936 invalts som riksdagsledamot från Viborgs västra valkrets. Från och med hösten hade Kekkonen varit

justitieminister i Kyösti Kallios mittenminoritetsregering. I Cajanders regering innehade han inrikesministerportföljen.

Finland kunde i slutet av år 1937 fira sin 20:nde självständighetsdag i enandets tecken. Detta breda samarbete inverkade på ett avgörande sätt i skapandet av den anda av samförstånd i stöd av vilken nationen klarade sig genom krigens vedermödor.

Enligt Markku Kuisma uppfattade industrin rödmylleregeringen som ett hot mot sina egna intressen. Sälunda beredde den sig på att i än högre grad stöda högern i följande val för att få regeringsbasen förändrad.

Kuisma skriver att man inom exportindustrin också emellertid såg goda sidor i att man i den nya regeringen överbyggde den samhällliga och politiska klyftan från år 1918. Utrikespolitiskt valde den nya regeringen en nordisk inriktning. Detta passade för industrin som byggt upp sina egna samarbetsmönster.

* * *

Sovjetunionen angrep Finland i slutet av november 1939 för att flytta fram gränsen från freden i Dorpat, som enligt Sovjetunionen dragits för nära Leningrad, och för att genomföra den intressesfärsindelning som överenskommit med Tyskland.

Riksdagen kunde arbeta också under krigsåren men makten låg till följd av undantagsläget i statsrådets, presidentens och överbefälhavarens händer. Urho Kekkonen stod utanför de krigstida regeringarna. Han belastades av händelserna i slutet av 1930-talet då han som minister sökte förbjuda ytterhögerns fosterlandsrörelse IKL. I bakgrunden

låg Kekkonens studiebesök i Tyskland i början av 1930-talet och hans verk Demokratian itsepuolustus (Demokratins självförsvar).

Bland de riksdagsledamöter som motsatte sig freden efter vinterkriget återfanns också Kekkonen. Han ansåg att man borde ha fortsatt striden. Hans uppfattning påverkades av att han representerade Karelen som avträdde i fredsfördraget. Å andra sidan hade han heller inte tillgång till de tyska planer som den inre cirkeln visste om.

Under vapenstilleståndet framträdde Sovjetunionen utmanande. Finland började söka skydd hos Tyskland. Angreppet på Sovjetunionen planerades tillsammans med tyskarna. Trots att Finlands egentliga mål var att återerövra de områden som gått förlorade i vinterkriget överskreds den gamla gränsen. Fram till Murmanskbanan avancerade trupperna dock inte och deltog heller inte i blockaden av Leningrad.

Trots att Finland gick in i fortsättningskriget för att få tillbaka de områden som gått förlorade i vinterkriget stärkte truppernas avancemang i Östkarelen tankarna på att införliva området med Finland. I den riktningen verkade både den före kriget spridda känslan för besläktade folk och industrins intresse för naturresurserna i området.

Sedan Tysklands position i storkriget på ett avgörande sätt försämrats började man i Finland överväga och utreda möjligheten att lösgöra sig ur kriget och nå en separat fred med Sovjetunionen. Urho Kekkonen hörde till denna grupp.

I krigets slutskede uppstod ett svårt läge då Tyskland som villkor för leverans av absolut nödvändigt krigsmateriel uppställde krav på att Finland skulle förbinda sig att fortsätta striden vid Tysklands sida. President Risto Ryti

undertecknade försäkran i eget namn medveten om att den inte binder landets övriga ledning. Till följd av detta blev han huvudåtalad i krigsansvarighetsrättegången.

Finlands statsledning sökte på allt sätt undvika rättegången men de allierade under Sovjetunionens ledning framförde kraftfulla krav. De åtalade och Finlands folk upplevde processen som synnerligen oskäligen. Forskare som fördjupat sig i rättegången har emellertid ansett den ofrånkomlig och domarna milda i internationell jämförelse. Därtill benådades de dömda snabbt.

Villkoren i fredsavtalet var stränga. Finland förlorade Karelen, delar av Salla och Petsamo. Sovjetunionen fick en bas i Porkkala. Finland fick lov att driva de tyska trupperna ur landet och betala ett tungt krigsskadestånd. De förlorade områdena var mycket viktiga för landets ekonomi.

Näringslivet förhöll sig motstridigt till fredsavtalet. Enligt Kuisma ville den industri- och kulturelit som grupperat sig runt Kop-banken och stod Paasikivi nära, fortsätta kriget. Det övriga näringslivet – framförallt den traditionellt västorienterade skogsindustrin – tog ställning för Mannerheims och Paasikivis linje.

Efter kriget måste Finland bygga upp ny industri och kraftproduktion istället för den som gått förlorad i de avträdna områdena. Därtill måste sådan industri skapas och utvidgas som kunde sköta de leveranser som krigsskadeståndet förutsatte. Befolkningen från de avträdna områdena måste koloniserar.

I syfte att bygga bostäder åt de evakuerade fann man på en lösning som Markku Kuisma kallar den radikalaste jordreformen i landets historia. Jord från större gårdar och staten togs för att bilda nya småbruk. Även frontmän som

inte kom från Karelen kom med i kolonisationsverksamheten.

Koloniseringen utökade ytterligare den självständiga bondeklassen. Reformen stärkte Agrarförbundets understöd. Å andra sidan bevarade många nyblivna småbrukare sin vänsterövertygelse och påverkade vänsterpartiernas jordbruks- och socialpolitik.

* * *

Efter kriget dominerades det politiska livet i Finland av utrikespolitiken och förhållandet till Sovjetunionen. Hela tiden pågick också en kamp om landets inrikespolitiska inriktning. Dessa båda sammanflätades på ett oskiljaktligt sätt.

Den utrikespolitiska linjestriden påverkades av att det internationella läget var mycket tillspetsat. Den ideologiska och politiska striden mellan stormakterna begicks också på finländsk mark.

Västländerna hade lämnat Finland i Sovjetunionens intressesfär men hjälpte oss ekonomiskt bl.a. med krediter och handelspolitiska eftergifter. Säkerhetstjänsterna, broderpartierna och fackföreningsrörelsen uppmuntrade och stödde ekonomiskt högerkrafterna speciellt inom socialdemokraterna.

Under det kalla kriget var Sovjetunionen framförallt oroad över sin egen militära säkerhet. Sovjetunionen omgavs, med undantag för Finland och Norge av kommunist ledda länder som stod under sovjetisk kontroll och hörde till den militärallians som Sovjetunionen ledde. Norge sökte medlemskap i militäralliansen Nato.

Finland var livsviktig för Sovjetunionens säkerhet. Vårt

land låg i omedelbar närhet till dess strategiskt viktigaste punkter Leningrad och Murmansk. Sovjetunionen sökte trygga sin säkerhet genom att hindra att Finland gled över på fiendesidan.

Sovjetunionen sökte undvika att bjärt ingripa i Finlands angelägenheter. Via egna kanaler sökte landet inverka så att de krafter som stödde Paasikivis utrikespolitiska linje stärktes i de olika partierna. När misstron växte skärptes greppet.

Säkerhetstjänsten KGB:s skickligaste representanter sändes som kommunistpartiets företrädare till Finland. De fördes upp på listan av ambassadtjänstemän. På detta sätt fortsatte det ända till upplösningen av Sovjetunionen.

Av dessa partirepresentanter är Viktor Vladimirov bäst känd för dagens generation. Han tjänade i Finland åren 1954–1960 då Urho Kekkonen valdes till J.K. Paasikivis efterträdare. Åren 1970–1971 redde Vladimirov upp de problem som den överaktiva ambassadören Alexej Beljakov gett upphov till.

Under sin sista kommendering åren 1977–1984 hade Viktor Vladimirov till uppgift att påverka valet av Urho Kekkonens efterträdare och trygga en positiv utveckling av relationerna efter presidentskiftet. Som utrikesminister lärde jag känna Vladimirov genast när han kom till Finland och höll kontinuerligt kontakt med honom.

Vladimirovs verksamhet har allmänt prisats. Han var diplomatisk och balanserad. Han sökte sammanjämka Finlands och Sovjetunionens intressen. Även Mauno Koivisto gav honom ett berömligt vitsord. Efter honom höll Koivisto kontakt med den Sukp:s högsta lednings sista ombud Felix Karasev.

I linjestriden om utrikespolitiken under efterkrigstiden

stod Agrarförbundet och Sdp mot varandra. Striden personifierades i Väinö Tanner och Urho Kekkonen.

Inom socialdemokraterna var högerkrafterna vid makten. Partiet hade svårt att acceptera den nya utrikespolitiken också på grund av att dess folk på arbetsplatserna hade tvingats begå hårda strider mot kommunisterna som fick politiskt och ekonomiskt stöd från Sovjetunionen.

Inom partiet var man rädd för att en mjukare inställning till kommunisterna och samarbete med dem skulle leda till en ideologisk förslappning och övergångar till yttervänsterns läger. Det faktum att Väinö Tanner blev åtalad och dömd i krigsansvarighetsprocessen åsamkade mycken bitterhet bland socialdemokraterna.

Socialdemokraterna tog även politiska intryck från utlandet. Medlemspartierna i Socialistiska internationalen förhöll sig negativt till Sovjetunionen. De uppmuntrade högern inom Sdp. I samma riktning verkade de västliga fackföreningsrörelserna och säkerhetstjänsterna. Inom Sdp fanns personer som sökte gå in för den nya utrikespolitiken men de förblev i minoritet. Till slut sprack partiet till följd av utrikespolitiska och persontvister. De hade också en ekonomisk och social bakgrund. Ur partiet utträdde de som ville stöda småbrukarna och andra låginkomsttagare.

Agrarförbundet intog under Urho Kekkonens ledning en realistisk utrikespolitisk hållning och började bygga upp förtroendefulla relationer till Sovjetunionen. Lätt var det inte heller för Agrarförbundet. Såren från kriget var djupa. Speciellt i norra och östra Finland kämpade partifolket hårt mot de sovjetstödda ödemarkskommunisterna.

Inom Agrarförbundets riksdagsgrupp fanns starka krafter som motsatte sig Kekkonens linje. Även

krigsansvarighetsprocessen orsakade bitterhet. Åtalet och domen mot två agrarer upplevdes som oskäligt.

Utrikespolitiken spelade kraftigt in på regeringslösningarna. Finland lösgjorde sig från kriget i kraft av två regeringar ledda av J.K. Paasikivi. De bestod av politiker från centern och vänstern och tjänstemannaministrar. Urho Kekkonen var justitieminister i båda och tvingades bära ansvar för krigsansvarighetsprocessen.

Sedan Paasikivi tagit över presidentposten blev folkdemokraten Mauno Pekkala statsminister. I regeringen fanns fortsättningsvis endast representanter för vänstern och centern. Urho Kekkonen var inte med.

Finland firade sin 30:nde självständighetsdag under osäkra förhållanden. I början av året hade det till villkoren tunga fredsfördraget slutits i Paris. Sovjetunionen hade föreslagit Finland ett Vsb-fördrag och man förberedde sig på förhandlingar. Efter förhandlingar i början av följande år underskrevs avtalet den 6 april 1948 i Moskva. För Finlands del undertecknade statsminister Pekkala med fullmakt av president Paasikivi.

Vsb-fördraget, Fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd mellan Finland och Sovjetunionen har kallats Paasikivis diktat. Urho Kekkonen hade en central roll i förhandlingarna om det. Trots namnet var Vsb-fördraget inget alliansfördrag. De centraleuropeiska länder som ingått fördrag med samma namn blev medlemmar av Warszawapakten.

Biståndet var inte ”ömsesidigt” från båda hållen. Finland hade att försvara bara sitt eget territorium. Biståndet var inte automatiskt utan förutsatte särskilda förhandlingar. I

fördragets preambel inskrevs Finlands strävan att stå utanför stormakternas intresse motsättningar. För Finland öppnade fördraget möjligheten till neutralitetspolitik.

Vi hade möjlighet att självständigt sköta vårt försvar bara vi uppnådde Sovjetunionens förtroende för att vårt territorium inte kunde brukas för angrepp på Sovjetunionen. När förtroendet hade uppnåtts hade vi möjlighet att söka hålla oss utanför stormakternas intresse motsättningar, upprätthålla goda relationer till alla länder och sköta om våra ekonomiska intressen också på västmarknaden. Detta insåg Urho Kekkonen.

Både ytterhögerens och yttervänsterns representanter har på var sitt sätt tolkat Vsb-fördraget fel.

Högern tolkade fördraget som ett alliansfördrag som skulle leda till att självständigheten gick förlorad. Det gällde att med västländernas hjälp söka lösgöra sig. Västländerna uppmuntrade till detta men var inte beredda till några som helst uppoffringar för Finland.

Under det kalla kriget hade en konflikt tjänat västs intressen genom att påvisa Sovjetunionens råhet. Därtill kunde en konflikt ha skrämt Sverige till Natomedlemskap.

Det strategiska helhetsläget i Norden gav å andra sidan Finland möjlighet att dämpa Sovjetunionen då landet tidvis sökte trygga Vsb-fördragets säkerhetspolitiska klausulers funktionalitet i en eventuell krissituation. Nato och Norges Natomedlemskap gav oss ett säkerhetspolitiskt ryggstöd. Sovjetunionen visste att en ändring i Finlands läge kunde leda till att Sverige liar sig.

Även yttervännen tolkade Vsb-fördraget som ett alliansfördrag. Den ville under fredstid förbereda sig på ett gemensamt försvar. De unga socialdemokraterna förenade sig

i början av 1970-talet i denna tolkning. År 1971 publicerade Jaakko Blomberg och Pertti Joenniemi boken Kaksiteräinen miekka (Det tveeggade svärdet) där de föreslog att Finland skulle bereda sig på att försvara sig endast fram till dess Sovjetunionen hann komma till hjälp. Även Paavo Lipponen representerade denna tolkning. Det kändes på något sätt bekant när Lipponen i slutet av 1990-talet framförde tolkningen att Finland som medlem av EU är lierat.

När högern uppfattade Vsb-fördraget som ett alliansfördrag förmådde den inte se de olika dimensionerna i relationen mellan Finland och Sovjetunionen. Det gällde att i allt motsätta sig den östra grannen och dess strävanden. Det handlade om ett totalförsvar som sträckte sig enda till hemmakommunisterna.

Bristen på analys i neutralitetstänkandet vållade problem ännu under 1970- och 1980-talen då jag var utrikesminister. Trots avspänningssträvandena pågick ännu det kalla kriget. Sovjetunionen förhöll sig misstänksamt till Finlands neutralitetspolitik på grund av att man var rädd för att vi sökte komma bort från Vsb-fördragets säkerhetspolitiska skyldighet att förhindra bruket av vårt territorium för angrepp på Sovjetunionen. Man var rädd för att Finland skulle glida in i motpartens läger.

Kekkonen skyddade sin unga utrikesminister genom att hindra mig att använda orden neutralitet och neutralitetspolitik. Så småningom kunde jag försiktigt börja ta dem i bruk sedan jag funnit lämpliga formuleringar.

Åren 1987–1988 skrev jag först mitt licentiatarbete och därefter min doktorsavhandling om Finlands utrikespolitiska doktrin och dess framtid. Där delade jag upp neutralitetspolitiken i två delar.

Å ena sidan handlar det om säkerhetspolitisk neutralitetspolitik, vilket innebar att Finland är ett militärt alliansfritt land som söker bevara denna neutralitetsposition samtidigt som man uppfyller Vsb-fördragets säkerhetspolitiska skyldighet att hindra att det egna territoriet brukas för angrepp på Sovjetunionen.

Å andra sidan var neutralitetspolitiken Finlands allmänna linje vid deltagande i internationellt samarbete. Utgående från den söker Finland hålla sig utanför stormakternas intressekonflikter och upprätthålla goda förbindelser till alla länder.

När Mihail Gorbatjov år 1989 i klara ord erkände Finlands neutralitet fick jag av Felix Karsev höra att min avhandling hade påverkat den formulering han brukade. Jukka Tarkka kritiserar Gorbatjovs tal. Han accepterar inte uppfattningen att Vsb-fördraget inte stod i strid med Finlands militära alliansfrihet d.v.s. vår neutralitetsposition. Tarkka är trogen den hårda högerens och yttervänsterns gemensamma tolkning att Vsb-fördraget var ett alliansfördrag.

* * *

Efter riksdagsvalet i juli 1948 bildades Karl August Fagerholms (1901–1984) socialdemokratiska minoritetsregering.

Fagerholm hade suttit i riksdagen sedan 1930. Han hade verkat som socialminister i många olika regeringar under åren 1937–1944. Utrikespolitiskt var Fagerholm en stark anhängare av den nordiska inriktningen. Han motarbetade fascismen som tagit makten i Tyskland och hörde till den krigstida fredsoppositionen.

Efter kriget var Fagerholm en ledande socialdemokrat som nästan hela tiden verkade antingen som talman eller statsminister. Han eftersträvade partiledarposten 1946 men förlorade mot Emil Skog. Andra gången kandiderade han 1957 och förlorade då mot Väinö Tanner.

Fagerholms minoritetsregering som utnämndes 1948 satt kvar vid makten fram till presidentvalet 1950. Det deltog Sdp i med släckta lyktor utan egen kandidat. Partiets elektoror säkrade vid högerens sida omvalet av Paasikivi.

Vid presidentvalet 1956 var K.A. Fagerholm socialdemokraternas kandidat. I elektorsförsamlingen fick han högerens stöd men förlorade med en röst mot Urho Kekkonen. Efter valet utnämnde Kekkonen en rödmylleregering under Fagerholms ledning. Den satt ett drygt år.

Tredje gången blev Fagerholm statsminister 1958 i en regering där alla partier utom Dfff var med. Detta statsministerskap räckte ett knappt halvår.

Det har sagts att Paasikivi år 1948 utnämnde Fagerholms regering för att bryta kommunisternas inflytande och hindra att Finland gick Tjeckoslovakiens väg. Även Markku Kuisma har intagit denna hållning.

Kuisma berättar om hur det på arbetsmarknaden efter kriget uppstod ett tätt samarbete mellan arbetsgivarna och socialdemokraterna. Inom näringslivet började man förutom till höger betala understöd också till socialdemokraterna. På politisk nivå uppstod en vapenbrödraaxel som kraftigt påverkade landets politiska liv.

Kuisma skriver: ”Under det händelserika året 1948 medverkade den borgerlig-socialdemokratiska vapenbrödraaxeln till en politisk svängning som bröt

folkdemokraternas frammarsch och eventuellt också Finlands väg in i östblocket”.

Svängningen inleddes, enligt Kuisma, redan inför riksdagsvalet år 1948. I politiska kretsar spreds ryktet om att kommunisterna planerade en maktkupp som Paasikivi började stävja. Den kommunistiska inrikesministern Yrjö Leino avskedades med ett riksdagsbeslut.

”Svängningen kulminerade sommaren 1948 i och med att den av K.A. Fagerholm ledda minoritetsregeringen målmedvetet styrde politiken högerut”, skriver Kuisma.

Utnämningen av Fagerholms regering stred mot resultatet i riksdagsvalet. Agrarförbundet var den största segraren och det största partiet. Valresultatet hade bäst motsvarats av en rödmylleregering ledd av Agrarförbundet, men partiet var även berett att acceptera en socialdemokratisk statsminister.

Utgående från valresultatet hade en mittenregering under Agrarförbundets ledning varit att föredra framom en socialdemokratisk. I riksdagen fanns en klar ickesocialistisk majoritet. I regeringsförhandlingarna ansåg företrädarna för Samlingspartiet att en agrarförbundare vore att föredra framom en socialdemokrat som statsminister. De accepterade Urho Kekkonen som statsminister.

Ledningen för Agrarförbundets riksdagsgrupp var i högerflygelns händer. Den godkände lätt en socialdemokratisk minoritetsregering och lovade förhålla sig till den utgående från dess handlande. En orsak var att man inte ville ge den till talman valda Kekkonen en ledande position i regeringspolitiken. Gruppledningen hade kontakter till övriga partiets högerkrafter.

I regeringsförhandlingarna var till en början den tidigare regeringsbasen, en folkfrontsregering, aktuell. Försöket

strandade på att de övriga fann Dfff:s krav på ministerposter omöjliga att godkänna. Sdp sökte därefter bilda en minoritetsregering med motiveringen att Dfff med en folkfrontsregering hade fått politiska fördelar på arbetsplatserna. Man avancerade snabbt i riktning mot den lösningen.

Lasse Lehtinen belyser i sin doktorsavhandling händelserna i regeringspolitiken åren 1948 och 1949 med rubriken ”Paasikivi slår Kekkonen med Fagerholm”. Enligt honom knyter detta an till presidentvalet år 1950.

Det finns inga bevis för att någon kupp skulle ha planerats, skriver Lehtinen. Jukka Tarkka kommer till samma slutsats. Paasikivi hade redan före valet enligt olika källor ansett utnämmande av en socialdemokratisk minoritetsregering möjlig. I samband med regeringsförhandlingarna godkände han villigt och snabbt detta alternativ.

Inom Agrarförbundet väckte den politik Fagerholms regering förde växande missnöje. Partiet sökte fälla regeringen för att få till stånd en bredare ministär i samarbete med antingen Sdp eller Samlingspartiet och övriga mittengrupper. Paasikivi stödde naturligtvis den regering han utnämnt. Lehtinen skriver att Paasikivi uttryckligen motsatte sig Agrarförbundets och Kekkonens inträde i regeringen. Relationerna mellan Paasikivi och Kekkonen var spända.

Enligt Lasse Lehtinens tolkning påverkades Paasikivis verksamhet på ett avgörande sätt av att han ville säkra sig en ny period i presidentvalet år 1950. Paasikivi visste att Agrarförbundet inte skulle stöda hans omval utan ställa upp Kekkonen. Med Fagerholms hjälp höll han Kekkonen på sidan och säkrade Sdp:s stöd. Efter presidentvalet utnämnde Paasikivi en mittenminoritetsregering under Kekkonens

ledning.

Johannes Virolainen skriver i sitt verk *Valtioneuvos muistelee* (Statsrådet minns) att Agrarförbundet två gånger under 1940-talet sökte föra fram Urho Kekkonen som statsminister. ”Första försöket föll på kommunisterna och folkdemokraterna 1946. Andra gången hindrade Paasikivi och socialdemokraterna Kekkonens statsministerskap efter partiets stora valseger år 1948.”

Johannes Virolainen tolkade inför Centerns riksdagsgrupp den färska regeringslösningen våren 1987 genom att säga att läget var likadant som år 1948. Genom att i strid med valresultatet utnämna Harri Holkeri till statsminister säkrade Mauno Koivisto sitt återval i 1988 års presidentval. Centerns presidentkandidat hade förpassats i opposition. Här hade Koivisto agerat på samma sätt som Paasikivi år 1948.

Den rådande tolkningen av den politiska betydelsen av lösningen år 1948 haltar. Den inrikespolitiska omorienteringen hade lika väl skett i kraft av en rödmylle- eller mittenminoritetsregering under Urho Kekkonens ledning eller en socialdemokratiskt ledd rödmylleregering. Kommunisterna som förlorat i valet hade varit i opposition. Regeringen hade kunnat stöda sig på riksdagens ickesocialistiska majoritet, vilket också det hade begränsat kommunisternas inflytande.

Följderna av regeringslösningen år 1948 var vittgående. Kommunisterna ansåg att de hamnat i opposition till följd av taktiserande. Ordentliga förhandlingar fördes inte. Regeringslösningen väckte ont blod bland kommunisterna och förde dem närmare Kekkonen, vars statsministerskap de bara två år tidigare förhindrat. Även Moskva observerade Samlingspartiets och Sdp:s vapenbrödraaxel. Där gjordes

bedömningen att den äventyrar Sovjetunionens säkerhet genom att söka föra in Finland i västs inflytelsesfär.

Kekkonen fick i presidentvalet år 1950 ett tillfredställande resultat som skapade bas för senare framgångar. Samarbetet med Paasikivi återställdes när konkurrensen mellan emellan var över. Även det visar att Lasse Lehtinens bedömning av Paasikivis motiv vid regeringsbildningen är korrekt.

Omedelbart efter sitt omval utnämnde Paasikivi Urho Kekkonen till statsminister för en mittenminoritetsregering. Därefter ledde Kekkonen två rödmylleregeringar. Kekkonens fjärde regering i följd bestod igen bara av ministrar från mittenpartierna.

Efter Kekkonens fjärde regering bildade Sakari Tuomioja en regering i stöd av Samlingspartiet och folkpartierna. Det ledde till en söndring mellan honom och Kekkonen. I följande regering som leddes av Ralf Törngren var Kekkonen utrikesminister. Från år 1954 fram till presidentvalet år 1956 ledde Kekkonen återigen själv en rödmylleregering.

* * *

Politiken under slutet av 1940-talet och 1950-talet dominerades av en spänning mellan Agrarförbundet och Sdp kring lantbruks- och regionpolitiken. Om dessa frågor har partierna tvistat fram till detta årtusende. Och motsatsförhållandet fortsätter ännu.

Efter kriget krävde koloniseringen och utvecklingen av lantbruket mycket resurser. Staten bestämde livsmedelspriserna som skulle trygga produktionens lönsamhet. Fackcentralen Ffc och Sdp sökte hålla ner lantbruksutgifterna och livsmedelspriserna. Av arbetarnas

inkomster gick en betydande del till att köpa mat. Kompromissen blev att man skulle söka binda odlarnas inkomstutveckling till löneutvecklingen.

Inflationstrycket var kraftigt. För att trygga konkurrenskraften sökte man dämpa den stigande pris- och kostnadsnivån genom en stram ekonomisk politik men tidvis drevs man in i devalveringar.

Urho Kekkonen publicerade år 1952 boken *Onko maallamme malttia vaurastua?* (Har vårt land besinning att förkovras?) där han presenterade det första konkreta regionpolitiska programmet. Kekkonen föreslog en investeringsplan för industrialisering av norra och östra Finland genom utvidgning av den statliga företagsverksamheten. Även lantbruksinvesteringarna skulle påskyndas.

Det fanns kraftfulla nationalekonomiska motiv för Kekkonens program. Programmet var uppbyggt så att det skulle få stöd från vänstern. Inom Dfff stödde man också programmet men socialdemokraternas inställning var njugg.

Utöver lantbruks- och regionpolitiken tvistade Agrarförbundet och Sdp om socialpolitiken. Även dessa spänningar har bestått fram till idag.

Under Urho Kekkonens regeringars verksamhetsperioder förekom inga utrikespolitiska problem. Inom partierna – speciellt inom Sdp – stred man, men regeringspolitiken följde strikt Paasikivis linje. Kekkonen åtnjöt som stats- och utrikesminister Sovjetunionens förtroende. Som president tryggade Paasikivi linjens bestånd och höll dem i schack som sökte hoppa över skaklarna.

I början av 1950-talet började inom Sdp krafter väckas för att bryta Urho Kekkonens kungsväg. Kekkonens hårdaste

motståndare sökte försvåra arbetet för de regeringar han ledde.

År 1955 återlämnade Sovjetunionen Porkkala basområde. Samtidigt förlängdes Vsb-fördragets ikraftvarande med 20 år. Undertecknare från finländsk sida var statsminister Urho Kekkonen och försvarsminister Emil Skog.

Presidentvalet år 1956 blev en maktkamp mellan Urho Kekkonen och vapenbrödraaxeln. Kekkonen fick ett kraftigt stöd av Finlands folk, 27 procent av de avgivna rösterna och 88 elektorer. I elektorsförsamlingen fick han det avgörande stödet av kommunisterna. Enskilda röster flyttades åt båda hållen.

Samlingspartiet stödde Fagerholm för att motsätta sig Kekkonen och Agrarförbundet. Vapenbrödraaxeln sökte hindra valet av Kekkonen också genom att övertala den 85 år gamla president Paasikivi att kandidera. Kommunisterna taktiserade emellertid och fällde honom från den tredje röstningsomgången.

Samlingspartiet och Sdp motarbetade Kekkonen av både inrikes- och utrikespolitiska skäl. Samlingspartiet främjade industrins intressen och åsikter. Sdp och Ffc var tätt sammankopplade. På arbetsmarknaden hade uppstått ett nära samarbete mellan arbetsgivarna och socialdemokraterna inom facket. För att motarbeta kommunisterna stödde industrin socialdemokraterna också ekonomiskt.

Vapenbrödraaxeln representerade värderingar och intressen i ett samhälle som industrialiserades och urbaniserades. Både på arbetsmarknadsfältet och i politiken uppfattades Agrarförbundet som en besvärlig motkraft. Det drev småbrukarnas och andra småinkomsttagares intressen och sökte förbättra förhållandena för människor på

landsbygden och i landskapen. Därtill ville partiet utvidga statens företagsverksamhet.

Utrikespolitiskt stödde sig Sdp och Samlingspartiet på sina västerländska broderpartier och deras stöd. De västliga underrättelsetjänsterna höll täta kontakter till dem. Sdp och Samlingspartiet hade svårt att anpassa sig till de utrikespolitiska realiteterna.

Efter kriget hade västlänarna lämnat Finland i Sovjetunionens inflytelsesfär. Fram till 1950-talets mitt hade Sovjetunionen en bas i Porkkala. Högerkrafterna inom Sdp och Samlingspartiet vägrade medge att Mannerheim och Paasikivi hade haft rätt i att Finland bör beakta sin stormaktsgrannes säkerhetsintressen. Detta förutsatte politiskt förtroende för att inget hot mot Sovjetunionens säkerhet uppstår via Finland. Vapenbrödraaxeln motsatte sig dem som började bygga upp detta förtroende.

Omedelbart efter det presidentvalet avgjorts inleddes generalstrejk. Detta har kommenterats med att strejken var ofrånkomlig när hot om en sådan så många gånger framställts. Den många år uppladdade spänningen mellan Sdp och Agrarförbundet urladdades i strejken. Den avgjorde naturligtvis ingenting utan situationen på arbetsmarknaden och i regeringspolitiken förblev oförändrad. Arbetarnas och böndernas intressen måste helt enkelt fogas samman.

Generalstrejken inledde slutgiltigt Sdp:s partisplittring. Fackförbunden råkade i strid om fördelningen av de kostnader strejken medfört. Vid Ffc:s kongress 1956 sammanträdde socialdemokraterna till två skilda gruppmöten. Den fackliga splittringen spreds till idrottsrörelsen och partiet.

Inom partiet fick splittringen utrikespolitiska dimensioner.

Majoriteten leddes av Väinö Leskinen och vapenbrödrasocialisterna. Situationen tillspetsades när Väinö Tanner vid partikongressen år 1957 valdes till partiledare. Vid omröstningen förlorade K.A. Fagerholm – liksom vid presidentvalet år 1956 – med en röst. Efteråt har Fagerholm av utrikespolitiska skäl beklagat valet av Tanner. Enröstförlusten i presidentvalet har han inte grämt sig över – han ville ju inte ens bli president.

Partiet splittrades i första hand till följd av olika utrikespolitiska synsätt. De socialdemokrater som stött Paasikivis och Kekkonens utrikespolitik skilde ut sig från det av högern ledda partiet. Splittringen hade också ekonomi-, lantbruks- och socialpolitiska skäl. Grundarna av Arbetarnas och småbrukarnas socialdemokratiska förbund (Tpsl – Assf) ansåg att partiets politik var alltför högerviden. Det nya partiet representerade löntagare och småbrukare med små inkomster. På den tiden hade socialdemokraterna ännu stöd bland odlare speciellt i Norra Karelen och Södra Savolax.

* * *

Under Urho Kekkonens första period som president var regeringspolitiken söndrig. Sedan Kekkonen blivit president utnämnde han en rödmylleregeringen under K.A. Fagerholms ledning. Den splittrades dock efter ett drygt år. Den efterträddes våren 1957 av V.J. Sukselains centerminoritetsregering.

Vieno Johannes Sukselainen (1906–1995) hade innan han blev statsminister varit minister i två av Urho Kekkonens regeringar. Åren 1950–1951 var han finansminister och åren 1951–1953 inrikesminister.

Sukselainen hade år 1945 valts till ordförande för Agrarförbundet som representant för Kekkonens linje. I omröstningen segrade han över Viljami Kalliokoski. Sukselainen var ordförande fram till år 1964 då han i en knapp omröstning förlorade mot Johannes Virolainen. Kekkonen stödde i bakgrunden ordförandeskiftet.

Då jag vid partikongressen i Åbo 1980 vann över Johannes Virolainen stödde Sukselainen valet av mig. Stöd i bakgrunden gav också då Urho Kekkonen.

Sukselainen har haft en central roll i utvecklingen av den finländska socialpolitiken. Han var generaldirektör för Folkpensionsanstalten åren 1954–1971. Genom sin historia har Agrarförbundet och Sdp kämpat om den finländska socialpolitikens inriktning.

I pensionspolitiken såg det först ut som om det vore möjligt att finna en gemensam linje. I början av år 1939 trädde folkpensionslagen i kraft. Det skedde på förslag av rödmylleregeringen. Lagen byggde i huvudsak på de försäkrades avgifter och var och en hade ett eget konto i folkpensionsanstalten. Pensionerna utvecklades dock långsamt och höll på att bli mycket små. En stor del av befolkningen stod utanför systemet. I början av 1950-talet fördes förhandlingar om en reform. Omedelbart efter presidentvalet år 1956 stiftades en ny folkpensionslag som gav alla finländare en lika stor folkpension och därtill behovsprövade tillägg.

Systemet svarade helt mot Agrarförbundets pensionspolitiska uppfattningar. Sdp och Ffc hade velat ha ett inkomstbundet system som kompletterats med tillägg. Det har ansetts att Agrarförbundet vann tvisten i uppståndelsen efter generalstrejken. Ännu efteråt tvistade man om att de

tidigare inbesparade pensionskontona brukades som finansiering av det nya systemet. V.J. Sukselainen som förhandlat för Agrarförbundets del motiverade det nya systemet med att inflationen tårt på pensionskontona så illa att alla fick bättre pensioner än i det gamla systemet. Enligt Sdp var felet just det att fattiga och småinkomsttagare drog större nytta.

Striden om folkpensionssystemets pensionskonton ledde till att Finland fick ett internationellt sett unikt arbetspensionssystem. På grund av detta var Sdp berett att acceptera ett system som administrerades av privata försäkringsbolag. Initiativet togs av Finlands arbetsgivare som var rädda för att man hos oss enligt modell från Sverige skulle införa ett arbetspensionssystem som administrerades och upprätthölls av staten. Arbetsgivarna föreslog att privata försäkringsbolag skulle sköta pensionerna. Representanter för arbetstagare och arbetsgivare skulle förvalta dem. Företagen kunde få bruka pengarna via ett förmånligt returlånesystem. Sedermera har villkoren skärpts, vilket lett till att möjligheten inte längre utnyttjas speciellt mycket.

Då V.J. Sukselainens regering inte gick med på att föreslå systemet för riksdagen stiftades om det utgående från en motion år 1961. Motionen stöddes förutom av vänsterpartierna också av Samlingspartiet som representerade arbetsgivarnas syn. Agrarförbundet hade velat ge Folkpensionsanstalten skötseln av arbetspensionerna men böjde sig under riksdagsbehandlingen och accepterade motionen.

Ett blad håller kanske på att vändas i historien då Samlingspartiets riksdagsledamot Sampsa Kataja senaste höst föreslog att den offentliga sektorns arbetspensionsbolag,

Keva, kunde sköta också arbetspensionssystemet. Han var nyligen ordförande för Kevas styrelse. En annan tidsbild är att Jyrki Katainens regering i sitt strukturpaket under hösten överlämnade till arbetsmarknadens organisationer att besluta om pensionsåldern och övriga reformer av systemet. Tidigare har man kommit överens om pensionssystemet i trepartsförhandlingar och regeringen har haft en egen uppfattning och en egen vilja.

Sdp:s och Agrarförbundets-Centerns tvister har framförallt rört systemets innehåll. Centern har skött om grundtryggheten och Sdp betonat inkomsttryggheten. Centerns pensionspolitik har stämplat som främjande av jordbrukarnas intressen. Frågan har emellertid framförallt handlat om att försvara landsbygdens fattiga och förverkliga samhällelig jämlikhet. Partiets politik har gynnat också dem med de lägsta inkomster i städerna.

Centern fick stöd av kommunisterna och Assf. Samlingspartiet stödde Sdp:s linje. Tvisterna har fortgått fram till de senaste åren. Sdp såg det som en principiell framgång att Paavo Lipponens regering avskaffade grunddelen av folkpensionen. Centern upplevde det som en seger när Matti Vanhanens regering genomförde en garantipension som stärkte grundtryggheten.

Även här märks vilken vittgående samhällelig betydelse den av Markku Kuisma beskrivna historiska utveckling haft. Via den uppstod i Finland en stark självständig bondeklass och ett betydande parti som stödde sig på den. I andra länder och framförallt utanför Norden har pensionsskyddet byggts upp nästan helt på basen av inkomsttrygghet, vilket har lämnat de med lägsta inkomster lottlösa. I stöd av Centern har man i Finland tagit hand om de minst bemedlade både

på landsbygden och i städerna. Samma konstellation har inverkat på utvecklingen av övrigt socialskydd.

Redan på 1920-talet började man planera lagstadgat skydd vid sjukdom. Väinö Tanners minoritetsregering föreslog ett system som bara gällde löntagarna. Agrarförbundet och vänstern motsatte sig förslaget som för snävt. Den allmänna sjuk- och moderskapsförsäkringen instiftades år 1962 på förslag av Ahti Karjalainens regering.

Barnbidrag började man i Finland utbetala redan i slutet av 1940-talet. Även om dem begicks en principiell strid. Sdp understödde ett system som byggde på arbetsförhållanden, Agrarförbundet ett generellt. Inom Samlingspartiet fanns ett principiellt motstånd. Barnbidrag ansågs uppmuntra den svagare befolkningens tillväxt. Liknande uppfattningar har under senare år hörts inom Samlingspartiets ungdomsförbund.

Våren 1957 var Sukselainens minoritetsregering av statsfinansiella skäl tvungen att bland sina första åtgärder föreslå att utbetalningen av barnbidrag flyttas till följande år. Dfff inledde en bromsningsdebatt som fördröjde lagens behandling och ikraftträdande så att den förföll. Bromsningsdebatten höjde partiets understöd i riksdagsvalet följande år.

Högerinriktningen på Sdp:s socialpolitik var förutom utrikespolitiken en central orsak till att partiet splittrades. Redan innan den formella splittringen och grundandet av Assf stödde vänsteroppositionen inom Sdp mittenminoritetsregeringar. Under hösten kom dess representanter med i Sukselainens regering. Sedan den fallit utnämnde Kekkonen två tjänstemannaregeringar. Statsministrar var Rainer von Fiantt och Reino Kuuskoski.

Regeringarna var sammansatta så att Kekkonen eftersträvade stöd från olika riksdagsgrupper.

När Finland firade sin 40 självständighetsdag utgjorde von Fianchts tjänstemannaregering en avbild av de söndriga politiska förhållandena i landet.

Vid riksdagsvalen i juli 1958 vann Dfff 7 platser och blev med sina 50 representanter det största partiet. Socialdemokraterna förlorade 6 platser och Agrarförbundet 5. Båda fick 48 representanter. Samlingspartiet vann 5 platser och dess grupp växte till 29.

Efter valen bildades Fagerholms III regering, där förutom Sdp deltog Agrarförbundet, Samlingspartiet och båda folkpartierna. Den största segraren och det största partiet Dfff lämnades utanför. Johannes Virolainen blev utrikesminister.

Regeringslösningens arkitekter var Sdp:s vapenbrödrasocialister. Partiledaren Väinö Tanner stannade själv utanför. I regeringen leddes Sdp:s politik av Väinö Leskinen. Ministergruppen bestod enbart av högerens representanter. Samlingspartiets vapenbrödraflygel stödde ivrigt regeringsbildningen.

Agrarförbundet deltog fastän presidenten varnat för detta och speciellt för att delta i samma regering som Väinö Leskinen. Kekkonen höll Virolainen som sin förtrogna i detta avseende och blev besviken.

I Sovjetunionen upplevde man att regeringslösningen tog sikte på att förändra Finlands utrikespolitiska linje. Det internationella läget var spänt. Endast ett par år hade gått sedan den av väst uppmuntrade folkresningen i Ungern. Sovjetunionen reagerade genom att frysa de diplomatiska och ekonomiska förbindelserna. Nattfrosten uppkom. Hotet om

konsultationer på basen av Vsb-fördraget hängde i luften. Regeringen splittrades sedan Agrarförbundets ministrar lämnat den.

Kekkonen har beskyllts för att inte ha stött Fagerholms regering tillräckligt. Det är dock skäl att minnas att Kekkonens position då ännu var svag. Han dög inte till garant för en regering som Sovjetunionen under dåvarande omständigheter inte litade på.

Sedan den bredbasiga regeringen splittrats var det igen dags för mittenminoritetsregeringar. Först tjänade på nytt V.J. Sukselainen landet. Under Sukselainens II regering gjorde Finland ett avgörande betydelsefullt och framsynt beslut genom att år 1961 ansluta sig som associerad medlem av frihandelsområdet EFTA. Området hade grundats de s.k. yttre sju som stannat utanför de sex staterna i EEC. De sju var Britannien, Sverige, Norge, Danmark, Österrike, Schweiz och Portugal. Genom associeringen kunde Finland trygga sina viktigaste handelspolitiska intressen på västmarknaden.

Sovjetunionen förhöll sig misstänksamt till EFTA-avgörandet. Som garant behövdes utöver Urho Kekkonen också Ahti Karjalainen som var utrikeshandelsminister i regeringen. Sovjetunionen beviljades mest gynnad nations status vilket gav landet samma fördelar som EFTA-länderna. Då det var fråga om en frihandelsorganisation och inte en tullunion kunde medlemsländerna acceptera detta.

Då man bedömer Sovjetunionens inställning till Finlands handelspolitiska avgöranden gäller det att minnas att det var fråga om en stormakt som byggde på kommunistisk ideologi. Där fanns få ledare som förmådde förstå beteendemönster inom det västliga ekonomiska systemet. Man förhöll sig misstänksamt till allt västligt. Enligt kommunistiskt tänkande

var ekonomi, politik och handelsutbyte ägnat att leda till politiskt beroende.

Sovjetunionen hade ännu svårare att godkänna ingåendet av ett frihandelsavtal mellan Finland och EEC. Det förutsatte trygghet av den utrikespolitiska linjens fortbestånd genom en förlängning av Urho Kekkonens presidentperiod genom en undantagslag.

Jag stötte på dessa problem ännu under min utrikesministertid då jag sökte få Sovjetunionens representanter att 1978 förstå vad finländskt medlemskap i EFTA skulle innebära. Britannien och Danmark hade anslutit sig till Europeiska gemenskapen. Inom synhåll låg att EFTA när EG utvidgades skulle bli en organisation för neutrala och nordiska länder. Den hade ingen som helst övernationell natur. Det var viktigt för Finland att komma åt att påverka dess utveckling.

Viktor Vladimirov förstod detta och accepterade saken. Ambassadör Vladimir Stepanov förstod inte och godkände det inte. Hemmakommunisterna fick höra om saken av Stepanov och började kasta käppar i hjulet. Det hela strandade till följd av riksdagsvalet år 1979.

Vi återkom till saken först år 1985 då fullt medlemskap förverkligades. Ännu då berättade Mauno Koivisto på förhand för Sovjetunionen om saken via förtroliga kanaler. Vladimirov hamnade i trångmål då det besked han sänt till Moskva inte nått fram. Papperet återfanns dock och hans skinn var räddat.

Efter Sukselainen blev Martti Miettunen (1907–2002) statsminister. Martti Miettunen är hemma från Simo, liksom min far och var tre år äldre än han. De två kallades Simos vise då de kommit in i Mustiala lantmannaskola och studerade till

lantbrukstekniker. Övriga visa var Miettunens syster Elna och hennes blivande man Veikko Kerola som studerade i seminariet. Miettunen är alla tiders primus i Mustiala och min fars studieresultat var inte mycket sämre.

Martti Miettunen invaldes i riksdagen redan år 1945. Han fortsatte som riksdagsman fram till 1958 då Kekkonen utnämnde honom till landshövding i Lappland. Under 1940-talet verkade Miettunen också som partisekreterare.

Miettunen var minister i nästan alla Urho Kekkonens regeringar. Han hade redan blivit landshövding när Kekkonen kallade honom till statsminister för en minoritetsregering åren 1961–1962. Från landshövdingensposten gick Miettunen i pension år 1973. Efter det tjänade han ännu som statsminister i två regeringar under åren 1975–1977.

President Urho Kekkonens statsbesök i USA inträffade under Miettunens första statsministerperiod. Statsministern var som tjänsteförrättande president tvungen att motta Sovjetunionens not till Finland hösten 1961.

* * *

När år 1962 års presidentval närmade sig började Väinö Tanner och Väinö Leskinen samla krafter för att undanröja Kekkonen. Veikko Vennamo kom på att föra fram justitiekansler Olavi Honka som kandidat. För valet av honom bildades ett brett valförbund, Honkaförbundet.

Även denna politiska operation upplevde Sovjetunionen som ett försök att skjuta Finland bort från Paasikivis linje. Det internationella läget var ännu spändare än under nattfrosten. Möjligheten av ett storkrig förelåg. Hösten 1961

sände Sovjetunionen Finland ett brev, en not som med hänvisning till det internationella läget föreslog konsultationer på basen av Vsb-fördraget. I samtal mellan president Kekkonen och statsminister Nikita Chrustjov gick Sovjetunionen med på att avstå från konsultationskravet.

Om notkrisen har det skrivits och talats mycket. Det är kanske riktigt att bedöma saken så att noten hade flera mål. I första hand ville Sovjetunionen uppenbarligen visa västländerna hur allvarligt man tog på tillspetsningen av läget i Tyskland. Berlinmuren hade rests i slutet av sommaren 1961. Otvivelaktigt bedömde man i Sovjetunionen även läget så att noten skulle stärka stödet för Paasikivilinjen genom att påminna finländarna om utrikespolitikens hårda realiteter vid förberedelserna inför presidentvalet.

Noten ledde till att Honkaförbundet splittrades. Tanner och Leskinen hade varit beredda att föra projektet till sitt slut. Lasse Lehtinen bedömer saken så att splittringen av Honkaförbundet åsamkade en svår skada på vapenbrödraaxeln, då Samlingspartiet, enligt Sdp:s ledning, alltför lätt gav upp.

Notkrisen avspeglades också på riksdagsvalet våren 1962 då de politiska krafter som stödde Kekkonens linje hade god framgång. Socialdemokraternas stöd rasade. Efter valen bildade Ahti Karjalainen en regering med Agrarförbundet, Samlingspartiet och de båda folkpartierna. Med var också representanter för Assf.

Efter en tjänstemannaregering ledd av Reino Lehto blev år 1964 Johannes Virolainen, som just valts till Agrarförbundets partiordförande, statsminister. Hans regering bestod av representanter för mittengrupperna och Samlingspartiet. Ahti Karjalainen blev utrikesminister. Sommaren 1965 bytte

Agrarförbundet namn till Centerpartiet.

På förslag av Ahti Karjalainens regering skapades ett allmänt sjuk- och moderskapsförsäkringssystem. I industripolitiken sökte man skapa arbetsplatser främst i områden som led av arbetslöshet. Arbetet på att åstadkomma regionpolitisk lagstiftning inleddes.

Johannes Virolainens regering fortsatte arbetet på en effektivare regionpolitik. Utvecklingsområdeslagstiftningen tillkom. Regeringen utmärkte sig speciellt i utvecklingen av utbildningspolitiken. Utgående från dess förslag fortsatte uppsjälkningen av högskoleväsendet genom att grunda universiteten i östra Finland.

Under valperioden 1962–1966 började socialdemokraterna på allvar söka lösningar på sina problem, den inre splittringen och offside-positionen i utrikespolitiken. Dessa båda var sammanflätade.

Rafael Paasio (1903–1980) valdes istället för Väinö Tanner till partiledare vid partikongressen 1963. Paasio hade valts till riksdagen 1948. Han hade varit minister i Urho Kekkonens regering 1951 och i Fagerholms regering 1958–1959. År 1962 hade Paasio varit sitt partis presidentkandidat. Rafael Paasio hörde till sitt partis högerflygel men till dess moderata del. Han uppfattades som en representant för den tredje linjen. Som partisekreterare fortsatte Kaarlo Pitsinki, en hård vapenbrödrasocialist.

President Urho Kekkonen hjälpte socialdemokraterna att få kontakt med Sovjetunionens kommunistiska parti. Att bygga upp förtroendet förblev partiets egen sak.

Väinö Leskinen (1917–1972) började leda arbetet på förbindelser med Sukp. Hans bakgrund var brokig och hans trovärdighet till en början svag. Leskinen hade utan skrupler

kämpat mot Kekkonen och hans linje. Ibland sökte han köra vänster om men det egna folket följde inte efter och förtroendet gick förlorat. Detta skede följdes av en än hårdare operation som kulminerade i Honkaförbundet.

Leskinens sista svängning ledde till att han 1970 blev utrikesminister först i Auras tjänstemannaregering och därefter i Karjalainens II regering. Sommaren 1970 undertecknade Väinö Leskinen avtalet om en förlängning av Vsb-fördraget med tjugo år.

Från och med mitten av 1960-talet erkände partiets s.k. tredje linje realiteterna. Mauno Koivistos tal 1965 hade härvidlag avgörande betydelse. Han föreslog att Sdp skulle omvärdera sina relationer både till kommunisterna och till Sovjetunionen.

Lasse Lehtinen vittnar att Koivisto hört till vapenbrödrasocialisterna men stått på sidan av den inre striden i partiet. Koivisto hade, enligt Lehtinen, kritiserat Tanners krigsansvarighetsdom genom att konstatera att man genom den bara på sätt eller annat ville göra Sdp delskyldigt i det som skett under gångna år.

Lehtinen berättar att Koivisto 1957 stödde Väinö Tanners val till partiledare. Koivisto hade hårt försvarat nattfrostregeringen och Väinö Leskinens medverkan i den.

Honkaförbundet hade Koivisto, enligt Lehtinen, efteråt kommit ihåg som en stor förskräckelse men han hade inte motsatt sig det. Upplösningen deltog Koivisto aktivt i. Här inleddes hans aktivitet för att bryta Sdp:s utrikespolitiska offside-position.

Under valperioden 1962–1966 idkade socialdemokraterna hård oppositionspolitik. Det var oroligt på arbetsplatserna, inflationen åt av konkurrenskraften och ett allvarligt

underskott uppstod i bytesbalansen. Centerstatsministrarnas vädjan om borgfred skallade för döva öron.

För att skydda sina relationer till Centerpartiet sökte Rafael Paasio driva en moderat kampanj. Partisekreterare Kaarlo Pitsinki publicerade emellertid ett åttapunktsprogram som innebar ett gravt angrepp på den politik Centerpartiet hade bedrivit. Pitsinkis program byggde på partiets programarbete som utformats av en stor grupp sakkunniga på olika områden.

En central påverkare i bakgrunden var Pekka Kuusi som 1962 publicerade verket 60-luvun sosiaalipolitiikka (60-talets socialpolitik). Detta verk påverkade på sin tid i hög utsträckning det socialpolitiska tänkandet. Än större betydelse hade det ekonomiska avsnittet i Kuusis verk. Pekka Kuusi införde i Finland ett tillväxt- och strukturpolitiskt tänkande.

Basen för Kuusis tankar var en värld baserad på materialistiska värden. Med sin ”fantasiforskning” bevisade Kuusi att alla människor anser att det viktigaste i deras liv är att höja sin materiella levnadsnivå. Detta kan tryggas genom att åstadkomma så snabb ekonomisk tillväxt som möjligt, argumenterade Kuusi.

Kuusi utkristalliserade sin slutsats i att det för att öka tillväxten gällde att åstadkomma strukturförändringar som gör det möjligt att göra omflyttningar från näringar med låg produktivitet till sådana med hög och från områden som utvecklas svagt till tillväxtcentra. Det räckte alltså inte för Kuusi med de strukturförändringar som det kapitalistiska ekonomiska systemet åstadkommer. De måste påskyndas.

Kuusis teser låg också bakom Pitsinkis valprogram. På det byggde de följande Sdp-ledda regeringarnas politik. Vid

riksdagsvalet 1966 fick Sdp en brakseger och riksdagen fick vänstermajoritet. Även Centerpartiet klarade sig måttligt. Pitsinkis program väckte skarorna till försvarsstrid.

Ahti Karjalainen blev utrikesminister och Mauno Koivisto finansminister i Rafael Paasios folkfrontsregering. Regeringen började förverkliga den tillväxt- och struktururomvandlingspolitik som Pekka Kuusi skisserat upp. Johannes Virolainen stannade utanför regeringen. Efter 1968 års presidentval blev Mauno Koivisto statsminister. Karjalainen fortsatte på utrikesministerposten. Virolainen tog hand om undervisningsministerns portfölj.

Folkfrontsregeringarna underlättade socialdemokraternas konsolideringsarbete och utrikespolitiska kursändring. Även Assf deltog i regeringarna. Regeringssamarbetet med folkdemokraterna utjämnade Sdp:s relationsbygge till SuKP.

Avgörande var att Urho Kekkonen hjälpte socialdemokraterna med att öppna dörrar till Moskva. Upprättandet av förbindelser och uppbyggande av förtroende föll på deras egen lott. Lasse Lehtinen vittnar om att även Ahti Karjalainen hade en central roll när Sdp:s östkontakter byggdes upp.

Rafael Paasio hade en nyckelroll. Efter att ha blivit statsminister gjorde han ett officiellt besök i Sovjetunionen. Vårdarna erbjöd honom möjlighet till politiska diskussioner med SuKP:s ledning men han tog inte tillfället i akt.

En faktor som uppenbarligen påverkade detta var att Sdp på förhand ville berätta för Socialistiska internationalens toppmöte i januari 1967 att man ämnade inleda förbindelser i riktning SuKP. Rafael Paasio berättar i sina memoarer att kritiken var hård men att Willy Brandt från Västtyskland uttryckte förståelse. Han förberedde vid den tiden sin egna

nya östpolitik.

Våren 1968 var Sdp moget att sända den första partidelegationen för att gästa Sukp i Moskva. Partiledare Rafael Paasio träffade generalsekreterare Leonid Bresjnev. Allt förlöpte uppenbarligen väl men historien minns endast det första diskussionsinlägget. Viceordföranden för partifullmäktige Johannes Koikkalainen frågade Bresjnev var toaletten var.

Centerpartiet inledde officiella förbindelser med Sukp först på 1970-talet. Inofficiella kontakter hade redan förekommit under flera decennier.

Inrikespolitiskt förverkligade regeringen den tillväxt- och struktumvandlingspolitik som Pekka Kuusi skisserat. Den fick också stöd av den 1967 genomförda devalveringen på 30 procent. Exportföretagen förlorade en del av devalveringsnyttan då de belastades med kännbara exportavgifter. Med avgifterna förhindrades att rotprisen steg och investeringar för att stöda tillväxt- och strukturpolitiken kunde göras. Det var inte möjligt att effektivisera regionpolitiken. Socialdemokraterna bromsade. En linjetvist uppstod då Sdp började bedriva en politik för tillväxtcentra med sikte på att koncentrera arbetsplatserna till större städer.

I presidentvalet år 1968 stödde regeringspartierna omvalet av Urho Kekkonen. Kekkonen var naturligtvis mycket nöjd över detta. Han ondgjorde sig över Samlingspartiets kandidatuppställning. Presidenten hade önskat en kandidat som hade stött hans utrikespolitiska linje. Samlingspartiets kandidat, Kop-bankens chefdirektör Matti Virkkunen friade den utrikespolitiska oppositionen och ifrågasatte Kekkonens politik. På förhand visste Kekkonen att Landsbygdspartiets kandidat Veikko Vennamo skulle angripa honom med alla

krafter.

Det breda valförbundet mellan partierna var ett fel. Framförallt inom Centerpartiet vållade det gemensamma valförbundet med kommunisterna motsättningar. Vennamo fick mer vatten på sin kvarn. År 1978 handlade vi klokare när de partier som stödde återvalet av Kekkonen framträdde självständigt i valet.

Genom att stöda omvalet av Kekkonen i presidentvalet år 1968 visade Sdp:s ledning att man anammat Paasikivi-Kekkonenlinjen. Resultatet i presidentvalet visade igen att de gamla attityderna bland partiets anhängare var kraftfulla. En del stannade hemma, andra röstade på Virkkunen eller Vennamo.

I slutet av 1960-talet blev Sdp tvunget att medge att dess utrikespolitiska linje hade varit ett misstag. Trots att partiet utan att sky några medel hade sökt ändra Finlands linje hade Kekkonen kunnat visa att den är framgångsrik och till lycka för nationen.

Livet har i praktiken visat att Urho Kekkonens doktrin är riktig, att Finland genom att bygga upp förtroende i Sovjetunionen och upprätthålla goda förbindelser till stormakten kan trygga sina intressen också i sina förbindelser med västländerna. Detta framkom speciellt i att Finland kunnat delta i för landet viktiga handels-ekonomiska samarbetsarrangemang med västländerna.

* * *

Efter det kalla krigets slut har man börjat skriva om historien. Enligt de efterkloka har linjen varit felaktig och Tanners socialdemokrater har haft rätt.

Kritikerna av Finlands linje har glömt att vårt lands läge efter förlusten i kriget var mycket svagt. Det internationella läget var svårt, tom. hotfullt. Från botten av denna dal steg Finland under Urho Kekkonens ledning uttryckligen genom en skicklig utrikespolitik mot större självständighet och neutralitet.

Till en början fick Kekkonen stöd för sin östpolitik utöver det egna partiet endast av kommunisterna. Även inom övriga partier fanns personer och grupper som stödde honom. Sdp stod i hård opposition, liksom Samlingspartiet. Situationen förändrades först i slutet av 1960-talet då socialdemokraterna övergav den Tannerska högerlinjen och började bygga upp förtroendefulla samarbetsrelationer med Sovjetunionen.

Det har hävdats att socialdemokraterna med sin Tannerska politik skulle ha hindrat att Sovjetunionens inflytande växte. Detta stämmer inte. Om socialdemokraterna hade gått in för en realistisk utrikespolitik genast efter kriget skulle landet ha haft en stabil ickekommunistisk majoritet som hade kunnat stärka Finlands självständighet och sköta inrikespolitiken långt bättre än de svaga och på svajande majoriteter uppbyggda regeringarna. Kekkonen hade gärna samarbetat också med Samlingspartiet och Socialdemokraterna.

Å andra sidan är det skäl att komma ihåg att i Finland begicks en reell utrikespolitisk maktkamp vars ena part, högerkrafterna inom Sdp och Samlingspartiet fick stöd från västländerna. Detta försök kulminerade i Honkaförbundet i samband med presidentvalet år 1962.

Hur hade det gått om högerkrafterna hade vunnit? I samband med internationella kriser hade Sovjetunionen kunnat förstärka och skärpa sitt grepp. Västländerna

uppmuntrade ungrarna till resning 1956 och tjeckerna 1968 men grep inte in sedan våldsamheter utbrutit. Arkivuppgifter som kommit till offentligheten under den senaste tiden visar att västländerna under det kalla kriget betraktade Finland som en del av Sovjetunionens inflytelsesfär. Vi hade inte fått hjälp om vi genom att bete oss dumt råkat i olycka.

Det är sant att vårt land finlandiserades med början i slutet av 1960-talet. Felet var emellertid inte Kekkonens som försvarade Finlands självständighet och sökte förstärka vår neutralitet. Bland finlandiserarna fanns vid kommunisternas sida främst Sdp-politiker som sökte köra om Kekkonen och hans politik till vänster. Med fanns visst också center- och framförallt samlingspartirepresentanter. Finlandiseringen fortsatte och förstärktes tom. under Mauno Koivistos presidentperiod ända fram till slutet av 1980-talet.

Bland de ivrigaste finlandiserarna fanns å ena sidan äldre politiker som gjort en tvärvändning från Sdp:s högerkant och å andra sidan unga vänsteridealister. Bland dessa unga har många senare funnit sin väg till sitt partis högerflygel bland EU-federalister och Natoanhängare.

Vid skapelsen av Finlands linje blev Urho Kekkonen också tvungen att försvara sig mot angrepp från pressen. Media i södra Finland med Helsingin Sanomat i spetsen snart sagt kämpade mot Kekkonen. Han fick dock stöd av Agrarförbundet-Centerpartiets starka landskapspress.

Också vänsterpartiernas press var under decennierna efter krigen kraftfulla. Fackförbundens stöd till partitidningarna fördelades efter vilken politisk gruppering som hade makten. Kommunisternas och Sdp:s vänsteroppositionens tidningar fick finansiellt stöd också från Sovjetunionen. De socialdemokratiska tidningarna fick finansiering av

näringslivet och uppenbart också från västlänternas håll.

Fackföreningsrörelsen ökade i styrka i slutet av 1960-talet och kunde stöda vänsterns tidningar mer än tidigare bl.a. genom tidningssedlar. Dessa och annat politiskt stöd blev också de medlemmar, som hörde till andra partier, tvungna att betala. Vänsterpartiernas tidningars inställning till Kekkonens linje berodde på deras lednings förhållande till den linjesträd som pågick i landet. Inför presidentvalet år 1968 och efter det stödde merparten av pressen Kekkonen och hans politik. Men också andra fenomen förekom.

Mauno Koivisto blev den första televisionstida politikern. Hans popularitet byggde till en början på ett avgörande sätt på lyckade tv-framträdanden. Även senare har han kunnat utnyttja televisionen till sin fördel.

I slutet av 1960-talet erövrades media av vänsterredaktörer ur de stora årsklasserna. Journalistutbildningens tyngdpunkt låg i Tammerfors där tom. yttervänsterideologin var kraftfull. Helsingin Sanomat grundade en egen journalistiska skola. Via den rekryterades i huvudsak socialdemokratiska redaktörer. De journalistiska principerna förändrades. En del av journalisterna upplevde att de hade rätt eller direkt skyldighet att i sitt arbete föra fram sina politiska sympatier och antipatier.

Då massmedias påverkan på människor ökade kraftigt fick den i vissa lägen till och med en avgörande politisk betydelse. Först sociala mediers roll under det nya årtusendet har brutit den trenden.

III

FRÅN DET KALLA KRIOGET TILL DET NYA EUROPA 1967–2017

Finland firade sin 50nde självständighetsdag under gynnsamma tecken.

Landet hade en folkfrontsregering på bred bas. Det socialdemokratiska partiets enande pågick och partiet höll på att gå in för Kekkonens utrikespolitiska linje.

Till följd av det breda regeringssamarbetet hade också inrikespolitiken blivit lugnare. Förhållandena stabiliserades av att ett tätare samarbete hade uppstått mellan arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna, vilket tyvärr dock ledde till en försvagning av riksdagens ställning.

”Korporationernas inflytande stärktes av de omfattande inkomstpolitiska uppgörelserna, som i avgörande grad formade också socialpolitiken, beskattningen och annan lagstiftning” skriver Markku Kuisma.

Under självständighetens två första decennier hade vi upplevt inbördeskriget och högerradikalismens tillväxt. Det tredje decenniet var en tid av inre enande och försvar av självständigheten. Under decennierna efter kriget förstärktes Finlands självständighet och vi kunde skapa en

neutralitetspolitik som åtnjöt internationell erkänsla.

Seklets första hälft hade dominerats av yttre händelser: två världskrig och det kalla kriget. När den andra hälften började levde vi under ett djupt skede under det kalla kriget. År 1968 invaderade Warszawapaktens trupper Tjeckoslovakien. Sovjetunionen ansåg sin säkerhet hotad. Hårda motsättningar förelåg mellan stormakterna och de av dem ledda militära allianserna och tecken på splittring kunde märkas inom Warszawapakten.

Detta avspeglade sig på Finlands position. Sovjetunionen förhöll sig än mer misstänksamt till Finlands utrikespolitik. Man ville inte erkänna neutraliteten och den handelspolitiska lösningen i början av 1970-talet, frihandelsavtalet med EEC, skapade rädsla för att Finland skulle gå över i motpolens läger.

Avspänningen under 1970-talet ledde till att den Europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen KSSE kom till. Vid toppmötet 1975 bekräftades de gränser som uppstått i och med andra världskriget. Å andra sidan kom man överens om att respektera mänskliga rättigheter och om fredligt samarbete, vilket för den delen ledde till splittringen av Sovjetunionens och Warszawapakten.

Finlands neutralitetsposition och -politik stärktes av KSSE. Trots KSSE och den uppföljningsprocess som igångsattes efter den växte den internationella spänningen igen. Sovjetunionen var fortsättningsvis ovillig att erkänna Finlands neutralitet och i slutet av decenniet föreslog man till och med gemensamma militärövningar.

Frågan om Urho Kekkonens efterträdare orsakade oro i Sovjetunionen. Republikens president hade stora maktbefogenheter och Kekkonen hade efter Paasikivi tryggt

linjens kontinuitet.

I början av 1980-talet accelererades upprustningstävlan mellan stormakterna. Ronald Reagan som valts till president i Förenta staterna igångsatte ett upprustningsprogram som det blev omöjligt för Sovjetunionen att svara på. Under Mihail Gorbatsjovs ledning var man beredd till en radikal vapenedrustning.

Mihail Gorbatsjovs politik minskade spänningen också i relationerna mellan Finland och Sovjetunionen. I slutet av decenniet erkände Gorbatsjov i klara ord Finlands neutralitet.

Avsikten med den reformpolitik Gorbatsjov igångsatte var att stärka landets socialistiska system. Den försnabbade emellertid splittringen av Sovjetunionen och socialismens fall.

Sedan Warszawapakten och Sovjetunionen splittrats började Europeiska gemenskapen och Nato utvidgas. Det socialistiska systemets sammanbrott satte även fart på globaliseringen. Nästan alla världens stater kom att omfattas av marknadsekonomi. Helt nya förutsättningar för världsomfattande samarbete uppstod. Detta invercade gynnsamt på FN:s miljö- och utvecklingskonferens UNCED i Rio år 1992.

Vsb-fördraget mellan Finland och Sovjetunionen ersattes med ett grannskapsavtal med Ryssland. De förhandlingar mellan EG och EFTA om ett europeiskt ekonomiskt område EES, som inletts redan i slutet av 1980-talet fördes till en lösning.

Finland sökte medlemskap i EG och blev medlem i Europeiska unionen. Som enda nordiskt land avstod Finland från sin egen valuta och gick med i euroområdet. De två senaste decennierna har Finland levt som medlemsland i

Europeiska unionen. Under denna tid har unionen konsoliderats och utvidgats.

* * *

Jag har nogsamt följt den samhälleliga utvecklingen under de senaste fem decennierna och sökt påverka den.

Jag blev intresserad av samhällsfrågor redan som skolpojke. Hösten 1966 inledde jag mina studier vid den statsvetenskapliga fakulteten vid Helsingfors universitet. I mina studier fördjupade jag mig i region- och kommunpolitiken.

Jag deltog i Norra Österbottens nationsverksamhet och ledde dess hembygdsforskningsarbete. Denna verksamhet som ursprungligen koncentrerats till humaniora hade på ett för området gynnsamt sett utvidgats till samhällsvetenskaplig forskning.

Hösten 1968 studerade jag i Förenta staterna och fördjupade mig i regionpolitiken där. Min avsikt var att fortsätta under våren men av familjeskäl var jag tvungen att återvända hem tidigare.

I Förenta staterna har man inte i nämnvärd utsträckning idkat regionpolitik och gör det inte heller nu. Det enda större projektet av det slaget har varit Tennessee Valley Authority som grundades på 1930-talet för att planera och underlätta utvecklingen i det stagnerande gruvområdet. Befolkningen har koncentrerats till stora centra vid kusten.

Efter återkomsten från Amerika började jag arbeta som deltidsanställd sekreterare för Helsingfors studerande centerungdom НОКН. Från detta uppdrag avancerade jag i början av 1969 till t.f. generalsekreterare för Centerns

studentförbund kol. Jag tog steget in i partiets kärna. Jag arbetade vid partikansliet och kunde följa partistyrelsens och dess arbetsutskotts möten.

År 1970 kandiderade jag i riksdagsvalet i Lapplands valkrets och blev invald. Människorna i Lappland som lidit av strukturförändringarna ville bli representerade av en ung man med friska uppfattningar om regionpolitiken. Partiet led ett svårt nederlag. Under sommaren var jag redan med i regeringförhandlingarna och assisterade Ahti Karjalainen som bett mig bli statsministerns sekreterare i den regering som skulle bildas.

År 1975 blev jag undervisningsminister i Martti Miettunens majoritetsregering och år 1976 arbetsminister i hans minoritetsregering. Åren 1977–1982 skötte jag utrikesministerposten först i Kalevi Sorsas och sedan i Mauno Koivistos regering. Samma uppdrag hade jag åren 1983–1987 och 1991–1993.

Jag var partiets viceordförande åren 1972–1980 och ordförande 1980–1990. Under min ordförandeperiod blev Centern på nytt Finlands största parti.

Sedan Finland anslutit sig till Europeiska unionen gick jag över till Europaparlamentet åren 1995–2007. Jag representerade Centerns europaparlamentariker i partistyrelsen och arbetsutskottet. Från och med år 2006 har jag som partiets hedersordförande igen kunnat delta i partistyrelsens möten.

Åren 2007–2011 arbetade jag som utrikeshandels- och utvecklingsminister. I riksdagsvalet våren 2011 rasade partiets understöd och även jag förlorade min plats i riksdagen.

I valen 1988, 1994 och 2012 var jag presidentkandidat.

Med min första och sista kandidatur kunde jag lyfta Centern tillbaka till kretsen av stora partier.

Våren 2014 kandiderar jag för Europaparlamentet och nästa år för riksdagen. Om jag blir vald är jag igen med i det statliga livet när det självständiga Finland uppnår hundra års ålder.

Jag har sålunda mer eller mindre centralt varit med i det politiska livet i Finland under de senaste femtio åren.

* * *

Under 1980-talet råkade jag som partiordförande in i stormens öga då vi efter Urho Kekkonens långa presidentperiod gick över i ett Finland under Mauno Koivistos ledning.

Många politiska historieforskare och dokumentarister har karaktäriserat 1980-talet som en tid då vi med Mauno Koivisto kämpade om Finlands ledning och inriktning. Det är sant. Vår gemensamma resa har emellertid varit mycket längre.

När jag inledde min politiska karriär var Mauno Koivisto statsminister i en regering som idkade en tillväxt- och strukturförändringspolitik som gick åt mitt hemlandskap, Lappland. År 1969 deltog jag i studenternas protestmarsch från Ostrobotnia till Senatstorget. Där framför statsrådsborgen ropade vi slagordet: ”Linnamo ut!” Jussi Linnamo som var kansliminister i Koivistos regering hade varit speciellt ogin mot utvecklingsområdena.

Min första diskussion med Mauno Koivisto ägde uppenbarligen rum våren 1972 då han som finansminister i Paasios minoritetsregering tog kontakt med mig. Jag var då

medlem av statsutskottet. Koivisto sökte få Centerns grupp att stöda en skattelag som vi motsatte oss. Ett onödigt försök.

Våren 1974 publicerade jag boken *On muutoksen aika* (Tid för förändring) där jag hårt kritiserade Koivistos politik och presenterade Centerns alternativ inför framtiden. Min bok och den debatt den ledde till tog på Koivisto såpass mycket att han i september skrev en recension i Suomen Sosialidemokraatti.

Redan i min bok *Köyhän asialla* (För de fattigas sak) år 1971 hade jag kritiserat den Koivisto-Linnamoska teknokratiska politik som Koivistos regering bedrivit och som åsamkat illamående i utvecklingsområdena. Denna bok noterade inte Koivisto. Skribenten tycktes då ännu inte vara värd att notera.

Koivistos generella bedömning av min bok år 1974 var: ”Paavo Väyrynen publikation ’On muutoksen aika’ är delvis oredig, delvis hopplös men inte någon betydelselös bok”. Koivisto framförde sådana innehållsmässiga tolkningar av min bok som saknar grund och stöd i den:

Udden i bokens politiska innehåll är riktat mot centerns partiledning; vänner söks närmast bland taistoitiska kommunister. Udden i bokens ekonomiskpolitiska innehåll är riktad mot tillväxtpolitiken och den eftersträfvade framtidsvisionen har hittats i en tid vi levit förbi.

Endast en person utan hopp kan som Väyrynen på allvar tro att något betydande antal människor som lösgjort sig från lantbruket kunde återföras tillbaka för att idka lantbruk på det sätt Väyrynen beundrar utan maskiner, gödsel och gifter.

Koivisto gjorde också på basen av boken en politisk bedömning och drog en slutsats:

Väryryns linje står för en rörelse mot opposition: ett förbund av alla dem som förenas av antisocialdemokrati. För Centerpartiet skulle det uppenbarligen innebära att man avstod från makten men sen heller inget nytt stolt liv. Tvärtemot vad Väryrynen uppenbarligen förutsätter var jag för min del inte nöjd med det folkfrontsregeringarna åstadkom.

När jag nu läser Väryryns bok kan jag ur dagens perspektiv konstatera att inte allt vi upplevde under tiden för folkfrontsregeringar var onödigt. När tiden går och förutsättningarna förbättras – och de kan alltid förbättras – kan vi kanske söka fortsätta vidare från den punkt där vi senast blev i arbetarpartiernas samarbete.

Jag svarade Koivisto. Jag konstaterade att han uppenbart medvetet hade förvrängt innehållet i min bok.

År 1979 blev Mauno Koivisto igen statsminister i en folkfrontsregering. I regeringsförhandlingarna tog han kraftigt avstånd från tillväxtpolitiken av 1960-tals modell och påminde om att dess fader varit Pekka Kuusi. Kuusi blev för sin del på gamla dagar mänsklighetspolitiker och en hård kritiker av tillväxtpolitik.

Nya främjare av tillväxt- och strukturförändringspolitik har dykt upp också efter Koivisto. Harri Holkeris blåroda regering. Paavo Lipponens regnbågsregeringar och Jyrki Katainens sexpartiregering har gått vidare på Sdp:s och Samlingspartiets gemensamma linje, en strukturuomvandlingspolitik som koncentrerar och ökar

ojämlikheten.

Våren 1979 inledde vi alltså med Mauno Koivisto vår gemensamma sejour i regeringspolitiken. Jag var utrikesminister i hans regering. Mitt ansvar för vår ministergrupps arbete ökade då jag sommaren 1980 valdes till ordförande för Centerpartiet.

Som partiordförande måste jag göra mitt bästa för att en centerpresident skulle efterträda Urho Kekkonen. Jag viste hur stor betydelse presidentvalet hade för landets framtid.

Jag stod i första linjen då försöken att fälla Koivistos regering inleddes i början av år 1981. Med ett regeringsskifte sökte vi stärka våra egna positioner i det presidentval som låg inom synhåll. Ute i samma ärende var Kalevi Sorsa och hans stödtrupper.

När Koivisto valts till president åsidosatte han tillsammans med Kalevi Sorsa mig på utrikesministerposten. Efter riksdagsvalet år 1983 återvände jag till posten

År 1987 tryggade Mauno Koivisto sin andra period som president genom att tvinga fram en regering ledd av Harri Holkeri. Detta stred mot valresultatet och parlamentarismens princip. Centern försattes i opposition. Koivisto tillsatte Holkeris regering uttryckligen för att driva en politik för en stark mark. Det visade sig skadligt för landets ekonomi och sysselsättning.

År 1988 tävlade vi med Mauno Koivisto i presidentvalet. Han blev besviken då rösterna inte räckte för honom att bli vald i folkvalet. Holkeris elektorater tryggade hans val. Före valet och efter det blev jag från Koivistos sida utsatt för direkt förföljelse.

Efter riksdagsvalet 1991 återkom jag som utrikesminister. Jag eftersträvade finansministerposten. I sina memoarer

berättar Koivisto att han hade motsatt sig tanken med tanke på mina personliga egenskaper. Det faktiska skälet var att vi varit och var oeniga om den ekonomiskpolitiska linjen.

Under det kalla kriget hade vi med Mauno Koivisto haft samma uppfattning om den allmänna utrikespolitiska linjen. I det nya Europa förändrades Koivistos linje. Han började driva på finländskt medlemskap i Europeiska unionen uttryckligen på säkerhetspolitiska grunder. Vi blev oeniga om Finlands neutralitet och neutralitetspolitik.

I den ekonomiska politiken uppkom en kraftig spänning. Den ena parten bestod av Mauno Koivisto, statsminister Esko Aho och finansminister Iiro Viinanen som fortsatte med sin politik för en stark mark. Jag ansåg liksom majoriteten i centerns ministergrupp och i hela statsrådet att det var dags att på ett behärskat sätt bryta övervärderingen av marken. Mauno Koivisto upplevde sammanbrottet för politiken för en stark mark som en personlig förlust. Först i sina memoarer medger han delvis att han hade fel.

I början av år 1993 tog socialdemokraterna initiativ till en breddning av regeringsbasen. Med var representanter för både partiet och fackföreningsrörelsen. Frågan diskuterades i förhandlingar mellan statsminister Aho och ledningarna för Sdp och Ffc. Jag var inte med.

Sdp ville ha en ny regering. Aho avvisade en breddning av regeringsbasen medveten om att han inte själv hade kunnat fortsätta som statsminister. Mauno Koivisto fällde initiativet. I sina memoarer berättar Koivisto att han hade uppfattat initiativet som ofördelaktigt för Sdp. Det värsta för honom var antagligen att jag ansågs vara en möjlig statsminister.

I slutet av sin presidentperiod förde Mauno Koivisto in Finland i Europeiska unionen. Han påskyndade avslutandet

av förhandlingarna innan hans period tog slut. Han ville försäkra sig om att avtalet skulle komma till. Jag ställde mig för min del i folkomröstningen och under riksdagsbehandlingen i ledningen för motståndsrörelsen.

Efter sin pensionering publicerade Mauno Koivisto ett memoarverk i två band *Kaksi kautta* (Två perioder). Min verksamhet behandlar han i mycket negativ anda. Koivistos memoarer publicerades efter mina två verk *On totuuden aika* (Tid för sanning) varför han i sitt arbete kunde beakta dem. Det är skäl att läsa våra bådas memoarer parallellt.

Koivisto avslutade avsnittet om min verksamhet i sitt verks första del såhär:

Bland politiska personer torde Väyrynen vara den med vilken jag haft mest att göra i mina offentliga uppdrag. Väyrynen gör överraskande saker, men överraskar inte. Han är på ett sätt genomskinlig. Till följd av lång erfarenhet kunde många saker ses i hans beteende. Det var lätt när han var synlig som minister i mitt blickfång. Utan att gå in på detaljer kan man säga att när det gällde honom visste man alltid varifrån det blåste.

Jag tar det som en merit att min verksamhet varit genomskinlig. Jag har verkat öppet och oförtäckt fört fram mina motiv och mina mål. Mauno Koivistos egna verksamhetssätt var det motsatta. Han var hemlighetsfull och smusslande.

I efterhand har Koivisto av sin verksamhet sökt ge en bild som på ett avgörande sätt kan avvika från verkligheten. Även i sina böcker låter Koivisto bli att berätta väsentliga saker och skapar av verksamheten en positiv offentlig bild. Mauno

Koivisto medgav själv detta i slutet av memoarernas andra del: ”Naturligtvis har jag försökt förklara det skedda ur min egen synvinkel till det bästa och därvidlag polera också min egen sköld”.

Tidningen Ulkopoliitiika bad mig recensera Mauno Koivistos memoarer. Koivisto sökte förhindra publiceringen av min artikel om verkets första del men den publicerades efter dröjsmål i nummer 4/94. Den andra delen recenserade jag i nummer 4/95. Där fanns vid sidan av min artikel också andra skrivelser om Koivistos memoarer.

Som pensionerad har Mauno Koivisto ofta deltagit i den offentliga debatten för att försvara regeringslösningen 1987 och förfasa sig över ”kassaskåpsavtalet”. Om Finlands EU-medlemskap har han gett mycket kritiska uttalanden.

I bakgrunden har Koivisto stött sådant historieskrivande som sökt ge en negativ bild av Urho Kekkonens tid vid makten och en positiv bild av Väinö Tanner.

I sina egna offentliga uttalanden har Mauno Koivisto varit korrekt mot Urho Kekkonen. I sina memoarer kritiserar han mig för att jag i min egen bok har berättat hur han för mig våren 1987 kraftigt kritiserat Kekkonens verksamhet.

Koivistos långa skugga har sträckt sig fram till dessa tider. Jag hörde redan senaste vår att han bistått Lasse Lehtinens bok Vastarannan kiiski – Paavo Väyrysen ihmeellinen elämä (Käringen mot strömmen – Paavo Väyrynsens underbara liv). Även i den boken söker man skriva om Finlands efterkrigstida historia.

1. Urho Kekkonens sista decennier

Vid presidentvalet 1968 fick Urho Kekkonen ett brett stöd för sin utrikespolitiska linje. Han hade emellertid ondgjort sig över Matti Virkkunens och speciellt Veikko Vennamos kampanj. Efter valet meddelade han att han inte längre tänker vara presidentkandidat. Han menade otvivelaktigt vad han sade.

Kyösti Skyttä skrev i slutet av 1960-talet ett tudelat verk, Presidentin muotokuva (Presidentporträttet). Det byggde på flera samtal mellan Kekkonen och författaren. Esa Seppänen som vid den tiden var presidentens adjutant har berättat att presidenten hade läst manuset och varit nöjd med det.

Den sista intervjun gjorde Skyttä efter riksdagsvalet 1970 och bildandet av Karjalainens regering. Han berättar att han frågat Kekkonen om hur denne skulle ställa sig till en förfrågan om ytterligare en presidentkandidatur.

Något rakt och slutgiltigt svar fick han inte. Kekkonen hade sagt att ”man aldrig vet om han lever”. Han hade talat länge om hur han var trött på hatet och förtalet och sedan rätt överraskande gått över till att tala om ungdomen.

Detta årtionde har varit lättare då Sdp:s ledning slutat förtala mig. Men den negativa propagandan har lämnat så djupa spår att det kom till uttryck till exempel i de socialdemokratiska arbetarnas passivitet vid presidentvalet. Den fientliga propagandan har varit

deprimerande och ofta har det känts som om man fått mer än nog.

Under statsministertiden svämmade det över av brev, skitpaket, telefonsamtal – av stilen i breven var det lätt att se om skribenten var utbildad eller inte... Efter år 1956 har det såtillvida varit lättare att posten och samtalen stannat hos adjutanterna.

Jag har känt att jag inte längre orkar efter år 1974, jag är då 74 år gammal och haft alldeles tillräckligt av hat. Därtill har klyftan mellan generationerna vuxit sig så stor att presidenten måste vara yngre. Jag har så mycket jag orkat sökt följa ungdomens tilltag och sökt förstå dem och även tyckt mig lyckas, men ungdomen förstår inte mig.

Skyttä kommenterar, att hans fråga alltså blir öppen. Han skrev att ”svaret i själva verket ligger hos partierna”. Så var det också. Partierna ville att han skulle fortsätta. I Kekkonens svar fästs uppmärksamheten speciellt vid två saker.

För det första: han eftersträvar inte en ny period. Vid samma tid vidtog han praktiska arrangemang för sin tid som pensionär. För det andra: år 1970 uteslöt han inte – i motsats till år 1968 – en kandidatur i följande val. Den absoluta negativa inställningen formades först senare.

* * *

Efter presidentvalet år 1968 efterträdde Mauno Koivisto Rafael Paasio som statsminister. Finansministerposten ärvde Eino Raunio. Istället för Nestori Kaasalainen kallades Martti Miettunen till lantbruksminister. Han hade redan hunnit

lämna politiken och var landshövding i Lapplands län. Johannes Virolainen blev undervisningsminister. Som utrikesminister fortsatte Ahti Karjalainen.

I utrikespolitiken upplevde vi både positiva och negativa saker. Finland anslöt sig år 1969 till Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling OECD. Vi hade deltagit i arbetet i organisationens olika arbetsgrupper men genom medlemskapet kunde vi dra större nytta. Bilden av Finlands neutralitet förstärktes. Socialdemokraterna snubblade vid behandlingen av stora projekt inom östhandeln, kärnkraftverk och ellok.

Nordek-projektet under statsminister Koivistos ledning misslyckades. Presidenten och statsministern hade olika syn på projektet. Kekkonen misstänkte att Danmark oberoende skulle ansluta sig till EEC, då risk uppstod att övriga nordiska länder skulle dras med. Vid den tiden uppfattades i Sovjetunionen EEC också som en politisk maktfaktor som ett neutralt land inte kunde tillhöra. Till och med ett frihandelsavtal med organisationen visade sig i början av 1970-talet svårt. Kekkonen sökte skapa en situation där Danmark skulle tvingas välja mellan Nordek och EEC. Ansvaret för misslyckandet, ”Svartepetter” skulle ha blivit hos Danmark.

Koivisto tänkte sig uppenbarligen att Nordek kunde bli ett alternativ till EEC-medlemskap för de nordiska länderna. Eller kan han ha tänkt sig att även Finland kunde ha flottats in i EEC som medlem i Danmarks kölvatten? Förhandlingarna sköttes i alla fall så att Finlands roll blev avgörande. När Finland avstod från att underteckna avtalet uppfattades detta som om Sovjetunionen pressat oss att avstå från Nordek. Kvar blev den ogrundade spekulatjonen att Danmark kunde

ha prioriterat Nordek framom EEC-medlemskap.

Koivistos regering förde en brutal strukturomvandlingspolitik. Lantbruket befann sig i trångmål. Martti Miettunen hamnade i ett oskäligt läge då han tvingades kämpa med Eino Raunio även om småsaker. Tyvärr hade Centerns ideologi fördunklats och partiet ackompanjerade Sdp:s tillväxt- och strukturpolitiska tänkande.

Vid partikongressen i Kemi år 1962 hade ett program med kraftig landsbygds- och regionpolitiskt prägel godkänts. Partiet förde fram sitt eget urbaniseringsalternativ i form av naturnära trädgårdstäder. I energipolitiken byggde partiet på inhemska förnybara alternativ. År 1968 i Tammerfors godkändes ett program som ackompanjerade Sdp:s linje.

När riksdagsvalet 1970 närmade sig kände människor djup oro för sin utkomst och sin framtid. Lantbruksbeskattningen som byggde på näringskattelagens principer lindrade storgodsens skattebörd och skärpte skatterna för de mindre. Åkrar paketerades och skottpeng på kor utbetalades.

Partiets ordförande Johannes Virolainen ledde som undervisningsminister viktiga utbildningspolitiska reformer. Han fortsatte det arbete han inlett under sin tid som statsminister under åren 1964–1966.

Centern och vänstern hade liknande mål när det gällde att skapa ett både socialt och regionalt jämlikt utbildningssystem. Med reformerna lades grunden för de resultat som under de senaste åren har väckt stor uppmärksamhet även internationellt. Grundskolsystemet förverkligades trots Samlingspartiets motstånd.

Regeringen fortsatte decentraliseringen av

högskoleväsendet. Den hade inletts under Agrarförbundets ledning redan i slutet av 1950-talet då Uleåborgs universitet grundades. Virolainens regering hade berett och drivit igenom den lagstiftning som innebar en kraftig decentralisering av högskoleväsendet.

Som undervisningsminister fortsatte Virolainen med kraft arbetet på att utveckla landskapshögskolorna. De främjade jämlikhet i utbildningen och blev lokomotiv för utvecklingen i det egna området. Under Virolainens ledning skapades ett studielånesystem som hjälpte mindre bemedlade familjers barn och barn i avlägsna bygder att börja studera vid universitet.

Högskolepolitiken ledde även till olycka för partiet. Virolainen drev som undervisningsminister på en radikal förnyelse av högskolornas förvaltning. Försök gjordes att driva igenom reformen i riksdagen före riksdagsvalet 1970 men bromsningsdebatten tvingade regeringen till reträtt. Även jag stödde som studentpolitiker reformförslaget. Senare utvecklades högskolornas förvaltning genom en betydligt mer moderat reform.

I valet gjorde Centerpartiet en brakförlust. Antalet platser i riksdagen sjönk från 50 till 36. Den största vinnaren var Finlands landsbygdsparti, Flp, som under Veikko Vennamos ledning fick 18 platser. Grunden för segern hade Vennamo skapat i presidentvalet 1968.

Landets politiska liv påverkades i avgörande grad av det populistiska Flp:s framgång. Centerns nedgång till ett medelstort parti försvagade dess ställning speciellt i relation till socialdemokraterna. Centerpartiet var tvunget att kämpa för sin existens. Risk förelåg hela tiden för att parti skulle dala till skaran av småpartier. Förlusten kompensterades genom

intensifierat mittensamarbete och valförbund.

Under press från Flp var Centerpartiet tvunget att återgå till sina rötter, vilket fördröjde den tillväxt i riktning mot ett allmänparti, som inletts på ett gynnsamt sätt. Å andra sidan byggdes på detta sätt en stabil bas för en ny tillväxt.

Bland ungdomen begicks en djuplodande ideologisk diskussion. De unga förenade den gröna vågen med de andliga och gemenskapsvärden som Alkios mänsklighetsideologi representerar. På denna bas byggdes under 1970-talet partiets program, vars kärna var byggande av ett decentraliserat och naturenligt samhälle. De utgjorde en fortsättning på partiets traditionella ekonomiska politik samt social- och regionpolitik.

Partiet motsatte sig en koncentration av befolkningen till huvudstadsområdet och andra större centra. Partiet sökte sköta om landsbygdens och landskapens livskraft.

Vi motsatte oss en koncentration av besluten till huvudstaden. Vi understödde landskapssjälvstyre och vi försvarade kommunernas självstyre. Även inom det ekonomiska livet gällde det att främja decentralisering. Vi betonade andelslagsverksamhetens betydelse och sökte främja småföretagsamhet.

Familjepolitiken hade stor betydelse i de nya linjedragningarna. Med hemvårdsstöd sökte vi ge familjerna valfrihet i dagvården. Inom socialpolitiken försvarade vi i enlighet med partiets finaste traditioner den för småinkomsttagarna viktiga grundtryggheten.

I stöd av detta program steg partiet på 1980-talet åter till skaran av stora partier. Men innan dess levde vi en prövningarnas tid.

När det inte efter riksdagsvalet år 1970 gick att få till stånd en majoritetsregering utan Centerpartiet, blev partiet, förlusten till trots, ledande regeringsparti.

För att kunna sitta kvar som partiledare var Johannes Virolainen tvungen att trygga sig till Ahti Karjalainens stöd. Karjalainen blev statsminister med Virolainens stöd och fick sin egen man Mikko Immonen placerad på partisekreterarposten. Virolainen stannade utanför regeringen.

Bildandet av en politisk regering blev en långvarig process. Först utnämndes en tjänstemannaregering under ledning av Teuvo Aura. Till stor överraskning blev Väinö Leskinen som just förlorat sin plats i riksdagen utrikesminister. Kekkonen ville belöna en man som börjat föra in socialdemokraterna på rätt utrikespolitiska linje och stärka denna inriktning ytterligare. Leskinen fortsatte som utrikesminister också i Karjalainens regering.

Jag följde mycket nära Ahti Karjalainens arbete som hans sekreterare. Han ledde regeringen med kraft. Då störde hans senare förekommande alkoholproblem inte ännu arbetet. Karjalainens regering började korrigerera de fel som begåtts i lantbrukspolitikerna och effektivisera regionpolitiken. Lantbruksbeskattningen rättades till. Utvecklingsområdesfonden grundades. Ädelstålverket grundades i Torneå trots att Outokumpus ledning envist ville ha det till Björneborg. Beslutet var riktigt. Kromgruvan låg nära och i området fanns rikligt med god arbetskraft. Frontveteranernas pensionssystem igångsattes.

Inom utrikespolitiken levde vi under stor aktivitet.

Frihandelsförhandlingarna med EEC förbereddes och arbetet för att sammankalla den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen inleddes. I samband med det så kallade Tysklandspaketet uppstod problem då utrikesministern i berusat tillstånd talade bredvid mun och projektet läckte ut i offentligheten.

Väinö Leskinen hade under sin färgstarka karriär allvarliga alkoholproblem. År 1948 dömdes han till fängelse för rattfylleri och 1960 för grovt rattfylleri. Som utrikesminister fick han lov att i Kekkonens kassaskåp förvara en färdigt underskriven avskedsansökan för det fall att alkoholproblemen skulle leda till nya fadäser.

Sommaren 1971 gjorde statsminister Karjalainen ett officiellt besök i Sovjetunionen. I det sammanhanget undertecknades viktiga avtal. Med på resan var en representativ grupp ledare från näringslivet. Karjalainens mottagande tolkades som ett sovjetiskt stöd för honom i presidentvalet år 1974. Förhandlingarna skötte Karjalainen exemplariskt.

I slutet av år 1971 föll regeringen till följd av en kris som uppstod i samband med lantbruksuppgörelsen. Här förenades Kalevi Sorsas (1930–2004) och Johannes Virolainens intressen. Virolainen trodde att ”återgången till bodmarkerna” skulle stärka förtroendet för partiet och återföra understöd som gått över till landsbygdspartiet. Sorsa sökte ge socialdemokraterna ledningen i regeringspolitiken. Både torde ha siktat på att efterträda Kekkonen.

Även för Kekkonen passade regeringen Karjalainens fall och nyval bra. Under hösten år 1971 hade i politiska kretsar inletts samtal om förlängt mandat för president Kekkonen. Tanken hade också börjat intressera honom själv.

I valet år 1971 blev Virolainen besviken. På landsbygden återställdes förtroendet delvis men i städerna noterades förluster. Centerpartiet förlorade ytterligare en plats. Flp bevarade sin ställning.

Kalevi Sorsa lyckades bättre. Partiet hade framgång i valet. Först blev Sorsa utrikesminister i en minoritetsregering ledd av Rafael Paasio och därefter statsminister i en majoritetsregering. Virolainen blev dock finansminister i Sorsas regering. Karjalainen blev igen utrikesminister.

Då Kalevi Sorsas I regering bildades var jag på förslag som undervisningsminister. Jag var endast andra periodens riksdagsman men hade under drygt ett år arbetat också som statsministerns sekreterare. Jag var ung men Ulf Sundqvist hade varit undervisningsminister i föregående regering vid ungefär samma ålder.

Jag blev inte vald. Vid omröstningen i riksdagsgruppen taktikerades det. Ingendera doktorn stödde mitt val. Senare ändrades stadgarna så att ministrarna väljs vid ett gemensamt möte mellan riksdagsgruppen och partistyrelsen.

Bildandet av Sorsas regering fortsatte den socialdemokratiska hegemonin i ledningen för regeringspolitiken som inletts år 1966 och utsträckte sig till år 1987. Den avbröts endast av de kortvariga regeringarna under Ahti Karjalainens och Martti Miettunens ledning. Även efter år 1987 har Sdp haft en stark ställning i landets ledning.

I Harri Holkeris regering som bildades år 1987 hade socialdemokraterna en dominerande position. Kalevi Sorsa ledde tillsammans med Mauno Koivisto utrikespolitiken. För den ekonomiska politiken svarade finansminister Erkki Liikanen men också ifråga om den var Koivistos grepp fast.

Även under Esko Ahos regering som bestod av Centern och Samlingspartiet höll Koivisto i de ekonomiskpolitiska trådarna och avgjorde även Eu-medlemskapets öde.

Under de regeringar som Paavo Lipponen ledde åren 1995–2003 låg makten i statsministerns händer i statsrådsborgen. Martti Ahtisaari var till följd av sin brist på erfarenhet en svag president. I början av Tarja Halonens presidentperiod minskades presidentens maktbefogenheter och i slutet försvagades de ytterligare.

Sdp hade en stark ställning ännu i Matti Vanhanens första regering. Under den andra var socialdemokraterna i opposition. Efter valen år 2011 nöjde sig Sdp med positionen som andra parti och har efter det upplevt den största nedförsbacken i partiets historia.

* * *

När jag inte blivit minister i Sorsas regering kunde jag koncentrera mig på ideologiskt och programmatiskt arbete. Under riksdagens vinterlov 1974 skrev jag verket *On muutoksen aika* (Tid för förändring).

Markku Kuisma konstaterar att den politiskt nödvändiga kolonisationsverksamheten efter krigen tillfälligt stärkte jordbruksdominansen i näringsstrukturen och uppdämde fördämningskrafter som sedan ”på 1960-talet bröt ut i den kanske kraftigaste strukturförändringen i Finlands historia”.

Jag levde mitt i den strukturförändringen. Lappland förlorade snabbt en betydande del av sin befolkning till södra Finland och Sverige. I trängsel- Finland byggdes under stor brådska stenbyar, höghusförstäder. Jag gav mig in i politiken för att påverka till gagn för min hembygd. Jag hade studerat

regionpolitik. Jag hade inifrån sett hur regeringens och riksdagens beslut påverkade den regionala utvecklingen i landet.

I min bok kritiserade jag kraftfullt den tillväxt- och strukturförändringspolitik som socialdemokraterna genomförde under 1960-talets slut. Även Centerpartiet fick ta emot kritik då partiet till följd av en fördunkling av den ideologiska linjen ackompanjerat Sdp:s linje. Inom centern var man rädd för socialism fastän det som idkades under Sdp:s ledning var högerpolitik.

Jag kritiserade kraftigt den korporativa kraftgruppering som uppstått genom trepartssamarbetet. Via den kunde Sdp med Ffc:s hjälp få Arbetsgivarnas centralförbunds Afc:s stöd för sin politik. De överenskommelserna som gjorts inom ramen för trepartssamarbetet drevs skoningslöst igenom i riksdagen.

Jag hoppades på ett starkare lantbruksproducenternas förbund Mtk och föreslog en klar arbetsfördelning mellan förbundet och partiet. Mtk borde sköra intressebevakningen och partiet lantbrukspolitiken.

Jag lade fram beräkningar som visade att den förda ekonomiska politiken inte i sista hand var ens ekonomiskt förnuftig. Det värsta var emellertid att människor blev tvungna att lida oskäligt mitt i den hårda strukturuomvandlingen.

Jag skrev om Centerpartiets historia och ideologi. Jag lade fram ett alternativ till Sdp:s politik som ledde till centralisering och ökad ojämlikhet. Centern skulle utveckla ett jämlikt, naturenligt och decentraliserat samhälle.

Partiet skulle trygga landsbygdens och landskapens livskraft och motsätta sig koncentration av arbetsplatser och

befolkning till stora centra. Även förvaltningen skulle vara decentraliserad och besluten fattas så nära människorna som möjligt. Inom det ekonomiska livet skulle småföretagen och andelsverksamheten ha en så stark ställning som möjligt. Centern skulle bygga ett decentraliserat ekonomiskt- och samhällssystem.

Partiet skulle förverkliga Santeri Alkios och Urho Kekkonens testamenten och minnas ”den fattiges sak” d.v.s. försvara låginkomsttagarnas och mindre bemedlade människors intressen. Det gällde att sköta om alla människors grundtrygghet.

Jag skrev om att Romklubbens rapport Gränser för tillväxt som publicerats några år tidigare kraftigt stödde traditionella centervärden och mål som bygger på dem. Det gällde att bryta materialismens dominans. Det gällde att bygga ett samhälle som på allvar beaktar också andliga och gemenskapsvärden. Det var verkligen tid för en förändring.

Markku Kuisma behandlar inte i sin bok närmare den ekonomiska politiken under slutet av 1960-talet men han skriver att Finland accelererat in i det moderna industri- och servicesamhället decennier efter de mest utvecklade västländerna. Kuisma fortsätter:

Därför var Finlands moderniseringssprång häftigare och tvärare än vad som var vanligt. Sovstäderna av betong invid städerna fylldes av arbetslösa från landsbygden som blev öde. Anpassningen till nya förhållanden gick inte alltid smärtfritt. Finland intog tätpositioner i Europa ifråga om självmord, våldsbrott, trafikdöda och förekomsten av störande berusat uppförande.

Min uppfattning är att de negativa följderna av strukturomvandlingen hade varit mycket lindrigare om man hade sökt dämpa och inte accelerera omvandlingen och om man genom en effektiv regionpolitik hade skapat så många arbetsplatser som möjligt i landskapen. Slutresultatet hade varit bättre också nationalekonomiskt.

* * *

Våren 1975 upplöste Urho Kekkonen riksdagen och beslöt om förtida riksdagsval. Istället för Sorsas regering utnämnde han en tjänstemannaregering under Keijo Liinamaas ledning. Utrikesminister blev Olavi Mattila.

Detta har i historieskrivningen tolkats som en näpst åt Ahti Karjalainen som var utrikesminister i Sorsas regering och som på detta sätt hamnade på sidan om förberedelser och värdskap för KSSE-toppmötet.

Under senare år har i offentligheten förekommit uppgifter om att orsaken till regeringsskiftet skulle ha varit Förenta staternas negativa inställning till Kalevi Sorsa som ansågs ha haft en misstänkt nära samarbetsrelation till Sukp. Enligt vad som hävdas skulle Förenta staternas regering ha meddelat att den inte sänder representanter till toppmötet i Helsingfors om Sorsa är statsminister. Jukka Tarkka refererar dessa påståenden i sin bok. Han tror inte på dem men utesluter inte helt att de skulle stämma. Skälen var antagligen flera. Ett centralt var att Sorsas regering misslyckades i skötseln av den ekonomiska politiken.

Efter riksdagsvalet 1975 blev jag med Urho Kekkonens stöd undervisningsminister i Martti Miettunens nödlägesregering. Kekkonen påverkade även i övrigt

ministervalen. Karjalainen och Virolainen blev på sidan.

Som undervisningsminister kom jag åt att förverkliga de tankar jag fört fram inom ramen för partiets programarbete och i min bok. Jag räddade byskolor genom att sänka gränsen för det antal elever som krävdes för att upprätthålla dem. Nya gymnasier grundades också i små kommuner. Det var möjligt då gymnasierna gjorde bruk av resurser gemensamt med grundskolornas högstadier. Som viceordförande i partiet bar jag ansvar för hela ministergruppens verksamhet.

Miettunens majoritetsregering föddes med kniptång. Vänstern kom med motvilligt. Vänstern hade ett avgörande inflytande på regeringens ekonomiska politik. Linjen höll inte.

När regeringen hösten 1976 sprack bildade Miettunen en mittenminoritetsregering. Där var båda doktorerna med. Virolainen blev jord- och skogsbruksminister och Karjalainen statsministerns ställföreträdare och kansliminister.

På egen begäran flyttade jag över till arbetsministeriet. Jag ville fördjupa mig i den ekonomiska politiken och sysselsättningspolitiken. Inom skötseln av sysselsättningen utvecklade jag nya ekonomiskt hållbara åtgärder. Bl.a. började vi betala företagen konjunkturlån och bidrag. Med industrin slöt vi ett avtal om ett frivilligt system för styrning av etableringar. Genom det sökte vi dämpa koncentrationen av arbetsplatser till huvudstadsområdet.

Miettunens minoritetsregering lyckades med stöd från Samlingspartiet och de kristliga få till stånd en budget för år 1977. Det visade socialdemokraterna att de inte var outhärliga i regeringspolitiken. Oppositionsperioden gjorde socialdemokraternas ekonomiskpolitiska tänkande sundare.

De började förstå att det med den ekonomiska politiken gällde att förbättra företagens verksamhetsförutsättningar. Å andra sidan tänkte de fortfarande på att utvidga den offentliga sektorn och den statliga företagsamheten.

Våren 1977 bildades Kalevi Sorsas stimulansregering med Sdp:s Paul Paavela som finansminister. Johannes Virolainen fick jord- och skogsbruksministerposten. Mig utnämnde Kekkonen till utrikesminister. Jag fick också ta hand om utrikeshandeln.

Omedelbart efter regeringsutnämningen reste jag med president Kekkonen till Moskva. I samband med statsbesöket undertecknades ländernas långsiktigsprogram för utveckling av ekonomiska och handelsförbindelser.

Kekkonen ville själv underteckna avtalet vid en festlig ceremoni även om detta inte var möjligt enligt grundlagen. Problemet löstes så att presidenten gav mig fullmakt att underteckna avtalet. Officiellt undertecknades avtalet utan publicitet i ett litet sidorum på Finlands ambassad. Från sovjetisk sida bekräftades avtalet genom utrikeshandelsminister N.S. Patolitjevs namnteckning.

Vid lunchen på ambassaden banade Urho Kekkonen vägen för mig genom att för regeringschef Alexej Kosygin berömma mina skolframgångar. Han tog också upp mina hemförhållanden då min ”klassbakgrund” var politiskt lämplig: jag var son till en småbrukare i Lappland. När min ungdom kom på tal – jag var bara 30 år, kom Kosygin ihåg att han vid samma ålder redan varit stadsdirektör i miljonstaden Leningrad.

Finlands 60 självständighetsdag firades ståtligt. I festligheterna deltog värderade gäster framförallt från de nordiska länderna och Sovjetunionen. Jag tog tillsammans

med Urho Kekkonen och Kalevi Sorsa emot gästerna och skötte värdskapet.

* * *

Lasse Lehtinen kommenterar i sin avhandling min utnämning till utrikesminister genom att konstatera att när president Kekkonen inte efter Keijo Korhonen ville ha Ahti Karjalainen till utrikesminister ”trollade han ur sin hatt fram ett namn som skulle bli Sdp:s motstånd under kommande år, Paavo Väyrynen”.

Socialdemokraterna var efter min utrikesministerutnämning rädda för att jag skulle bli en besvärlig konkurrent. Ahti Karjalainens karriär var bruten. Virolainen uppfattade de inte som någon allvarlig konkurrent, åtminstone inte med tanke på förestående presidentval. Hotet växte när jag sommaren 1980 blev ordförande för Centerpartiet.

Redan i slutet av 1970-talet hamnade jag i klorna på den socialdemokratiska informationsmaffian. Från och med år 1981 hårdnade tagen och snart deltog i festen även andra än de journalister som var inspirerade av socialdemokratiens ideologi och maktpolitik. En helt ny journalistik uppkom också. Tamminiemen pesänjakajat (Arvtagarna till Ekudden) försiggicks av ”Kummitäti” (Gudmor).

Janne Virkkunen berättar i sina minnen Päivälehdien mies (Päivälehtis man – dagstidningsmannen) att de vid den politiska redaktionen vid Helsingin Sanomat upplevt att de – ”kanske på ett litet oförklarligt sätt” – visste ”mer än de kunde berätta i Helsingin Sanomats spalter”. Virkkunen berättar att Aarno Laitinen skrev de bästa Gudmorkåserierna

då han hade ”en långt driven förmåga att blanda fakta och fiktion, en förmåga som han även senare lyckats praktisera”.

Det sista Gudmor-kåseriet skrev, enligt Virkkunen, Aarno: ”I det kåseriet förutsåg han kommande piruetter i politiken och Paavo Väyrydens planer att fälla Johannes Virolainen och först göra Ahti Karjalainen till president och sedan sig själv efter Karjalainen”. I kåseriet berättades att jag bjudit Gudmor till mitt hem på Norra kajen på ett nattligt besök och därvidlag berättat om mina planer. Jag visste på basen av innehåll och stil att texten skrivits av Aarno Laitinen som bodde nära mig på Elisabetsgatan. Han visste vilken utsikt som öppnades från våra fönster.

Virkkunen hävdar att han inte vet varför stopp sattes för spalten efter detta kåseri ”som om någon dragit i snöret till en giljotin”. Han gissar att det var fråga om påtryckning utifrån. Här har han rätt. Jag talade om saken med chefredaktör Heikki Tikkanen. Jag sade att jag ansåg det helt omoraliskt att politikjournalisterna på detta sätt drar nytta av information de fått i sitt arbete och blandar fakta och fiktion och på det sättet utvidgar sitt inflytande även till underhållningsbranschen. Gudmor jordfästes med ursäcker vid en sammankomst hemma hos Laitinen. Med var hela den politiska redaktionen också Virkkunen. Märkligt att han inte minns detta.

Värre skulle emellertid komma. Samma grupp skrev Tamminiemen pesänjakajat (Ekuddens arvtagare) som var ett ännu värre moraliskt klavertramp. Virkkunen och övriga medverkande journalister är fortfarande stolta över vad de gjort och skryter med att ha skapat helt ny journalistik. Det gjorde de sannerligen. Ändamålet helgade medlen.

Genom 1970-, 1980- och 1990-talen hamrades i

människors medvetande in bilden av den maktthungriga Värynen som utan att sky några medel sökte sätta krokben för konkurrerande politiker och fälla regeringar. Jag hade dessutom genom att förneka vad jag sagt Väryserat i media, utan grund lyft dagpenningar, knipit flygvärdinnor, äventyrat flygsäkerheten genom att tala i mobil, brukat alkohol utan urskiljning och gjort mig skyldig till landsförräderi.

Senare har dessa påståenden ett efter ett också i offentligheten konstaterats vara helt eller i huvudsak felaktiga. Korrekta fakta har emellertid inte nått över massmedias nyhetströskel. Lasse Lehtinen beskriver mig ännu i den ”biografi” över mig som han skrev ifjol som den finländska politikern Ahmed den girige (Iznogoud) som utan att sky några medel söker bli kalif istället för kalifen. Lehtinen rättar i boken några felaktiga påståenden men samtidigt sökte han och fick publicitet genom att hitta på nya grundlösa påståenden.

Jag stämplas också som en maktthungrig och egoistisk streber av Hannu Lehtilä i hans auktoriserade biografiverk *Politiikan myrskyissä – Seppo Kääriäinen (I politiska stormar – Seppo Kääriäinen)*. I den kamp om Finlands linje som utkämpats har Lehtilä gett allt sitt stöd till Mauno Koivisto. Han var som tv-journalist i en nyckelroll då man i april 1981 började skapa bilden av Mauno Koivisto som Urho Kekkonens utmanare. Titt och tätt har Lehtilä som tv-journalist gett Koivisto en möjlighet att missleda människor med sitt förfasande över kassaskåpsavtalet från år 1987.

Värre än personpolitiserandet är emellertid att massmedia framförallt under 1980- och 1990-talen blev en effektiv politisk aktör. Folket härntvättades. Media till och med styrde politiska händelser.

År 1981 målade media under Helsingin Sanomats ledning upp bilden av det hemska Centerpartiet som hänsynslöst fällde Mauno Koivistos regering. Sdp:s ledning var ute i samma ärende, men fick ingen publicitet.

Janne Virkkunen täcks ännu i sina minnen försvara sitt agerande. Centerns representanter ”födde oss med tankar om att Kalevi Sorsa var ute efter att fälla regeringen” skriver Virkkunen. Intressant är, enligt honom, att ingen ledande socialdemokrat har analyserat de interna stämningarna inom partiet vid den tiden. Virkkunen nämner emellertid att han i Urho Kekkonens år 2004 publicerade dagbok hittat en anteckning från februari 1981 som visar att Sorsa varit med om att fälla Koivistos regering.

Om maktkampen mellan Sorsa och Koivisto förekom det rikligt med information också i offentligheten. Uusi Suomi publicerade t.ex. Den 5.4 1981 Tuomas Keskinens intervju med Kalevi Sorsa. Där förutspår Sorsa i klara ord Koivistos regerings fall och han höll redan på att bilda en ny rödmylleregering. Den intervjun utlöste uppenbarligen slutgiltigt den försvarsstrid som Koivisto följande dag inledde.

Läste alltså Janne Virkkunen inte intervjun med Sorsa? Han hade då mycket täta kontakter till partiet. Virkkunen och övriga sossejournalister kände till sanningen men ville inte berätta den för folket. Fortfarande sopas spåren igen.

Om bildandet av Holkeris regering våren 1987 kom endast en sanning under Helsingin Sanomats ledning ut i offentligheten. Folket fick inte veta att Mauno Koivisto av Harri Holkeri köpte sin andra presidentperiod. Folket fick inte veta hur Koivisto och Holkeri förbröt sig mot demokrati och parlamentarism.

Skurken i det skedda var Centerns partiordförande som hade gjort ett kassaskåpsavtal om regeringssamarbete med Samlingspartiets och Sfp:s partiordföranden. Pressen fungerade inte som maktens vakthund utan slog dem som behandlats oriktigt.

Medias inflytande över resultatet i presidentvalet 1994 var avgörande. Sin egen verksamhet har den naturligtvis inte kritiserat. Jag var en ”dålig förlorare” då jag sökte berätta sanningen. Journalister ur det yngre gardet har börjat intressera sig för sanningen. Till dem hör bl.a. Johanna Korhonen som år 2010 skrev biografiverket Väckrynen, Väckrynen, Väckrynen.

Om integrationsavgörandena under 1990-talet begicks ingen öppen debatt i media. Under Helsingin Sanomats ledning hjärntvättade media folket och fick det att godkänna Eu-medlemskapet och anslutningen till euroområdet. Folket fick inte veta att avgörandena fattades så att man tänjde på grundlagen eller handlade emot den. Man berättade inte om risker eller negativa följder trots att de var kända. Med detta stoltserar Janne Virkkunen speciellt i sina minnen.

Nu har trenden svängt. Massmedia har speciellt under detta årtusende blivit mångsidigare och dess inflytande har minskat. Under de allra senaste åren har inriktningen beklagligtvis igen svängt i en ensidigare riktning.

De kommersiella elektroniska media har drabbats av ekonomiska svårigheter medan rundradiobolaget Yle:s ekonomi tryggats genom lagstadgad skattefinansiering. Pressens ekonomiska svårigheter har lett till en försvagning av Finska notisbyråns Fnb:s ställning. Yles nyhetsservice har överlägsna resurser jämfört med konkurrenterna.

En ny faktor som påverkar politiken är sociala media. Där

har makten decentraliserats. Här råder balans om alla lär sig att bruka medierna.

* * *

Ahti Karjalainen var inte med i Sorsas II regering som bildades 1977. Han koncentrerade sig på sitt ämbete som biträdande chef för Finlands Bank. Han fortsatte också som ordförande för Finlands och Rysslands ekonomiska kommission. Det faktum att Karjalainen ställts utanför regeringspolitiken berodde på att han i början av 1970-talet förlorat sin ställning som Urho Kekkonens förtrogna.

I alla stora partier förekom under 1970- och 1980-talen svåra inre motsättningar. Inom socialdemokraterna och Centerpartiet hängde de framförallt samman med frågan om partiets kandidat till Urho Kekkonens efterträdare.

Kalevi Sorsa blev partisekreterare och senare partiordförande och statsminister utifrån, varför han inte hade tillhört partiets inre grupperingar. Trots att han i början av 1970-talet fått lov att sätta pli på de unga radikalerna, de s.k. pälkäneiterna, blev han vänstersocialdemokraternas favorit.

Mauno Koivisto hade hört till Tanneranhängarna men inte hamnat i centrum för partistriden. Från 1960-talet røjde han målmedvetet sig väg mot presidentskapet. Koivistos ivrigaste anhängare fanns på högerflygeln inom partiet.

Centerpartiets starka doktorer Ahti Karjalainen och Johannes Virolainen hade börjat förbereda sig för presidentkandidatur redan på 1960-talet.

Ahti Karjalainen (1923–1990) var ursprungligen favorit inom K-linjen som skapats till Urho Kekkonens stöd.

Namnet kom från att med förutom Kekkonen och Karjalainen fanns män vars namn började på K: långvariga riksdagsledamoten Kauno Kleemola och partisekreterare Arvo Korsimo.

Karjalainen inledde sin politiska karriär omedelbart efter kriget inom informationen vid Agrarförbundets partikansli. År 1950 blev han statsministerns sekreterare i Urho Kekkonens regering. Detta uppdrag hade han i nästan alla Kekkonens regeringar fram till år 1956.

Sin egen ministerkarriär inledde Karjalainen år 1957 som andra finansminister i V.J. Sukselainens regering. Samma uppdrag hade han också i Rainer von Fieandts tjänstemannaregering åren 1957–1958. Vid sidan av sitt arbete studerade Karjalainen och blev *politices* doktor år 1959.

Ahti Karjalainen specialiserade sig på utrikes- och ekonomisk politik och skötte dylika ministeruppdrag i flera regeringar. Statsminister var han åren 1962–1964 och 1970–1971. Åren 1953 till 1957 hade Karjalainen en forskartjänst vid Finlands Bank och utnämndes därefter till direktionen. Riksdagsledamot var han åren 1966–1979.

Till president stöddes Karjalainen närmast av centerpartisterna på den vänstra flygeln men med fanns också sådana högersinnade som litade på Karjalainens ekonomiska och utrikespolitiska förmåga. Detta förtroende sträckte sig över partigränserna.

Johannes Virolainen (1914–2000) invaldes i riksdagen år 1945. Riksdagskarriären fortsatte obruten fram till 1983 då han förlorade sin plats. Därefter återkom han ännu för riksdagsperioden 1987–1991.

Virolainen innehade centrala uppdrag i partiet,

ordförande för Maaseudun nuorten liito (ungdomsförbundet), viceordförande i partiet och slutligen ordförande åren 1964–1980. Han var professionell när det gällde lantbruk. Agroförstdoktor blev han redan före krigen.

Johannes Virolainen var med antingen som minister eller som statsministerns sekreterare i alla Urho Kekkonens regeringar. Han blev Finlands långvarigaste minister. Statsminister var Virolainen åren 1964–1966. I statsrådet avslutades hans karriär först år 1979.

Efter ministeruppdragen var Virolainen ännu riksdagens talman i fyra år. I den positionen förberedde han sig på att eftersträva presidentskapet.

Johannes Virolainen stödde sig på partiets högerflygel. Han hade stått i ledningen för förnyarna inom partiet omedelbart efter krigen men blev så småningom en förgrundsgestalt för de konservativa.

År 1949 skrev Virolainen boken *Maaseutuhenkinen elämäntapamuutos* (En landsbyggsorienterad livsåskådning) närmast som material för utbildningsverksamheten inom den nygrundade ungdomsorganisationen. Bl.a. Ahti Karjalainen och Martti Miettunen hade kommenterat manuset och kommit med egna ändringsförslag.

Virolainen stödde sig i boken på den tysk-schweiziska ekonomen och historikern Wilhelm Röpke som deltagit i utformningen av Tysklands efterkrigstida regerings ekonomiska politik. Röpke hade år 1944 publicerat ett verk som år 1947 utkom på finska under namnet *Ihmisten valtio* (Människornas stat) Liksom Röpke gjorde Virolainen skillnad mellan marknadsekonomi och kapitalism: kapitalism var en degenererad form av marknadsekonomi. Han skisserade för Agrarförbundet ett program för en tredje väg

som alternativ till kapitalism och kollektiv socialism.

En annan av Virolainens utländska förebilder var amerikanen Arthur E. Morgan som under 1930-talet lett regionplanering som förverkligats inom ramen för Tennessee Valley Authority. Hans tankar om hur hälsosamt livet på landsbygden är och vilken betydelse det har för hela nationens livskraft inspirerade Virolainen till radikala regionpolitiska uppfattningar. Morgan hade framfört sina tankar i ett föredrag vid Helsingfors nationalekonomiska förenings sammankomst år 1947.

I sitt verk stödde sig Virolainen också på Santeri Alkio. Han fördjupade sig emellertid inte i Alkios värderingar där kärnan utgörs av kritiken mot materialismen och ”den borgerliga förtjänstviljan”. Detta framgår även av att ett retsamt fel insmugit sig i bokens citat av kristalliseringen av Alkios mänsklighetsideologi. Citatet har återgetts i formen ”mänsklighetens **andnings**behov och förutsättningarna för det bör läggas till bas för alla samhällseliga och statliga reformer.

Det är förståeligt att Alkios värderingar hamnade i bakgrunden i den ideologiska diskussion som fördes under återuppbyggnadsåren efter kriget. Detta ledde för sin del till att partiet hade svaga förutsättningar att erbjuda ett ideologiskt alternativ till den tillväxt- och strukturomvandlingspolitik på materialistisk grund som socialdemokraterna under 1960-talet inledde.

Johannes Virolainens verk hade efter kriget för partiet en liknande betydelse som Alkios skrifter hade haft vid seklets början. Mitt eget verk Tid för förnyelse verkar ha fått en lika central ställning under 1970-talet.

Johannes Virolainen ledde det förnyelsearbete som gjorde

Agrarförbundet till ett allmänparti. Efter att ha blivit ordförande drev han igenom namnbytet till Centerpartiet. Man hade önskat ta namnet Centerförbundet men det var reserverat i föreningsregistret av några arvtagare efter Framstegspartiet. När vi år 1988 bytte namn till Suomen Keskusta (Centern i Finland) var namnet fortfarande reserverat och gavs oss inte. Även ett litet förtret är ett förtret.

År 1970 gick partiet till riksdagsval under temat "Centern – förnyaren". Virolainens radikalism inriktade sig på reformen av högskolornas förvaltning. Partiets namnändring, dess oförmåga att ifrågasätta de värderingar som präglade socialdemokraternas tillväxt- och strukturomvandlingspolitik, den svåra brytningstiden på landsbygden och partiledningens koncentration på reformeringen av högskolförvaltningen ledde till en svår förlust. Efter förlusten återvände partiet till "bodmarkerna" och upplevde på den vägen en förlust också i riksdagsvalet år 1972.

Virolainen stöddes som presidentkandidat närmast av de konservativa krafterna. I kärnan fanns motståndare till Kekkonen och hans utrikespolitiska linje. I maktkampen med Karjalainen präglades Virolainen av en negativ utrikespolitisk stämpel.

Kekkonen litade inte på Virolainens utrikespolitiska omdömesförmåga. Misstron tog sin början senast i samband med Virolainens agerande vid bildandet av nattfrostregeringen år 1958 och kom på nytt fram ännu i samband med den s.k. midsommarbomben år 1979.

President Kekkonen kritiserade då Virolainen offentligt för att han i en intervju låtit förstå att Samlingspartiets oppositionsställning hade utrikespolitiska orsaker. Kekkonen

ansåg att uttalandet av riksdagens talman hade försvagat Finlands neutralitetsbild speciellt i Västtyskland dit han strax innan gjort ett lyckat statsbesök.

Maktkampen mellan doktorerna avspeglades också på Centerpartiets ordförandebyte vid partikongressen i Åbo år 1980. Johannes Virolainen ville fortsätta som partiordförande för att från den positionen söka bli president. Han sökte idka köpenskap om partiordförandeposten åtminstone med Heikki Haavisto. Virolainen bad Haavisto offentligt stöda fortsatt mandat för honom och lovade stöda Haavisto som sin efterträdare. Haavisto motarbetade valet av mig via sina egna kanaler men tog inte offentligt ställning. Besvikelsen mynnade ut i ett bittert inlägg i Maaseudun Tulevaisuus (lantbruksproducenternas tidning Landsbygdens framtid).

Kärntrupperna bland dem som stödde valet av mig bestod av ideologiskt inspirerad ungdom. Med var också de mest Kekkonentrogna representanterna för K-linjen. Dem hade presidenten själv väglett. Karjalainen och hans närmaste knorrade. Han ville nog få Virolainen på fall men stödde inte mig.

Efter att ha förlorat drabbningen om ordförandekandidat försökte Karjalainen hindra valet av min favorit Seppo Kääriäinen till partisekreterare. Även här led han nederlag. Karjalainen var uppenbarligen rädd för att partiordförandeskapet skulle stärka min ställning i så hög grad att jag kunde komma att konkurrera med honom om kandidatur i presidentvalet år 1984.

Sedan Urho Kekkonen insjuknat och avgått från presidentämbetet blev det förtida val. Karjalainen och Virolainen kom äntligen åt att ta upp den kamp dem emellan som de hade förberett sig inför under decennierna. Den unga

partiledningen hamnade i en häxkittel.

* * *

Inom Samlingspartiet och kommunisterna hyste man inget hopp om att kunna välja en egen kandidat till Urho Kekkonens efterträdare. För dessa partier återstod uppgiften att påverka vem som valdes.

Kommunisterna splittrades i två delar. Splittringen hade både inrikes- och utrikespolitiska skäl. Majoritet hade de som lösgjorde sig från ren ideologi och markerade distans till Sovjetunionens kommunistiska parti. I minoritet blev den hårda linjens kommunister som stödde sig på Sukp och tog råd därifrån. Majoriteten närmade sig socialdemokraterna. Inom deras krets tänkte man sig Kalevi Sorsa men till slut dög Mauno Koivisto. Minoriteten stödde Ahti Karjalainen.

Inom Samlingspartiet stred man om den utrikespolitiska linjen. De samlingspartister som stod näringslivet nära hade under Päiviö Hetemäkis ledning så småningom börjat stöda Kekkonen. I valet år 1968 blev dock Matti Virkkunen som motsatte sig Kekkonen och hans linje, partiets kandidat.

Denna lösning satte en negativ stämpel på partiet. Dess representanter hade varit med i Karjalainens och Virolainens regeringar. Nu tycktes det bli stopp. Samlingspartiet förnyade sin ledning och började bygga förtroende för partiets utrikespolitiska linje. Partiet stödde undantagslagen år 1974 och stödde omvalet av Kekkonen 1978.

Varför fick Samlingspartiet inte komma med i regeringen år 1979 trots att partiet stött undantagslagen, stött omval av Kekkonen och vunnit en stor valseger? Detta berodde på att det inte var möjligt att bilda en funktionsduglig regering där

Samlingspartiet hade varit med. Frågan gällde alltså inre och inte allmänna orsaker, vilket Virolainen hävdade.

Sukp:s representanter motsatte sig nog Samlingspartiets inträde i regeringen. Det kan till en liten del ha påverkat att Sdp ännu i det skedet motsatte sig samarbete med Samlingspartiet. Orsakerna var dock i första hand ideologiska och inrikespolitiska. Till buds stod en folkfrontsregering som föll Sdp i smaken.

Sukp:s inställning påverkade också Kekkonen som var mycket upprörd när vi försökte få med åtminstone samlingspartister inom näringslivet. När vi tog upp saken tillsammans med Eino Uusitalo blev han arg och hotade avgå.

Sukp ville uppenbarligen hålla i Samlingspartikortet för att göra bruk av det när Urho Kekkonens efterträdare valdes. Detta framgick under våren och sommaren år 1981 då representanter för Sukp var beredda att godkänna en Centerledd regering med medverkan från Samlingspartiet. Diskussioner hade uppenbarligen förts med Sorsa om att senast efter ett mellanspel återgå till rödmyllere regeringar under hans ledning. Sorsa var i varje fall i fart med att fälla Koivistos regering.

Centerpartiets situation var svår. Johannes Virolainen hade ett överlägset stöd som partiets presidentkandidat men hade inga möjligheter att bli vald. Ahti Karjalainen hade stöd förutom i det egna partiet både till höger och vänster. Han fick starkt stöd inom näringslivet.

Karjalainens problem var att hans andliga uthållighet hade brutits under de hårda maktkamperna under 1970-talet och han hade alkoholiserats. Positionen som ständigt kandidat till Kekkonens efterträdare hade blivit betungande för honom. Socialdemokraterna och egna partikamrater förenade sina

krafter för att bryta Karjalainens kungsväg.

Karjalainens 11 framgångsrika regering fälldes. Därpå förlängdes Kekkonens presidentperiod genom en undantagslag på vägande utrikes- och handelspolitiska grunder. Socialdemokraterna bad Kekkonen bli deras kandidat i presidentvalet år 1978 redan våren 1975. De har öppet berättat att deras uttryckliga avsikt var att hindra valet av Karjalainen.

Den väntandes tid blev lång. Mest betungande för Karjalainen var brytningen med Kekkonen. I sin ångest begick han fel som ledde till att förtroendet vittrade men avgörande var att konkurrenterna sådde gift i presidentens sinne.

I juni reste Karjalainen ledsagad av Harri Holkeri till en rekreationsanstalt som denne ordnat och nyktrade till. I början av augusti hade Kekkonens inställning till Karjalainen förändrats.

Fram till dess hade han förbjudit mig att ta ställning i frågan om presidentkandidat. Nu uppmanade han mig att stöda Karjalainens kandidatur. Karjalainens nykterhet kommenterade Kekkonen genom att säga att den tycks ha kommit för sent. Det blev oklart för mig om han tvivlade på att Karjalainens försök skulle lyckas eller på att Karjalainen längre skulle förmå korrigera sina politiska positioner.

För Centerns ledning fanns inga andra möjligheter än att stöda valet av Karjalainen till kandidat trots att vi visste att han skulle förlora omröstningen vid partikongressen. För den unga partiledningen handlade frågan om ett utrikespolitiskt linjeval. Till buds stod faran för att partiet skulle hamna i utrikespolitisk offside. Det hade varit farligt i ett läge då socialdemokraterna höll på att genom presidentvalet uppnå

en absolut politisk ledarposition.

Vi trodde att valet av Karjalainen till kandidat och till och med till president skulle ha lett till bestående nykterhet. Det föreligger erfarenheter av att en radikal positiv vändning i livssituation har räddat från även långt framskriden alkoholism. Även Harri Holkeri trodde uppenbarligen att så var fallet. Besvikelsen ledde till motsatsen, alkoholiseringen förvärrades och följdes av uppsägning från posten som generaldirektör för Finlands bank.

Det är sorgligt att Ahti Karjalainens omfattande statsmannakarriär slutade på detta sätt. Media hade en väsentlig del i nedbrytningen av Karjalainens andliga uthållighet. De har även upprätthållit hans negativa eftermäle.

Det har varit motbjudande att under den senaste tiden läsa och höra Helsingin Sanomats tidigare chefredaktör Janne Virkkunens ställningstaganden till presidentvalet år 1982.

Den politiska redaktionen som under 1970- och 1980-talen var i händerna på Virkkunen och andra socialdemokratiska journalister arbetade målmedvetet mot Karjalainen. I boken Tamminiemen pesänjakat (Ekuddens arvtagare) som publicerades under Aarno ”Loka” Laitinens ledning år 1981 frossade man i Ahti Karjalainens personliga problem. Boken stödde öppet valet av Mauno Koivisto till president.

Virkkunen har stoltserat med sin verksamhet och speciellt med sin andel i Tamminiemen pesänjakajat. Enligt hans egna ord förhindrade han valet av en ”förfallen suput” till republikens president.

* * *

Kalevi Sorsa fick ett liknande öde som Ahti Karjalainen. Båda var till naturen känsliga och bådads andliga uthållighet var svag. Ingendera passade i den meningen i de hårda politiska striderna.

I likhet med Ahti Karjalainen träffade Kalevi Sorsa under sin karriär på en överlägsen konkurrent. Sorsa var länge absolut favorit till presidentkandidat för Sdp men motgångarna åren 1977–1979 försvagade hans position. Lasse Lehtinen berättar i sin avhandling att detta inverkade menligt till och med på hans fysiska hälsa.

Kalevi Sorsa hamnade i offentlighetens klor framför allt sedan han kraftigt stött grundandet av bildrörsfabriken Valco. Det var Sdp:s plan för att i Finland skapa en statsledd elektronikindustri. Till Valcoaffären knöts beskyllningar om att Sorsa tagit emot mutor av Salora som kraftfullt drev på projektet. Valco misslyckades helt och förorsakade omfattande förluster för staten. Veikko Vennamo kristalliserade på sitt skarpa sätt Sorsas svårigheter i benämningen Valco-Sorsa.

Kalevi Sorsa var förlägen och förvånad över det bemötande han fick i offentligheten. Han visste att egna partikamrater satt i nyckelpositioner i massmedia. Men socialister fanns av många slag och alla stödde inte Sorsa.

I sin ångest var Sorsa tvungen att godkänna utnämningen av Mauno Koivisto till statsminister. Koivisto hade fått stå på sidan i Finlands bank och därifrån skickligt satt krokben för Sorsas regering. Sorsa tänkte som många andra att ansvarsbärande skulle tära på Koivistos folkliga popularitet. Det gick emellertid tvärtom.

Centern fick starka positioner i Koivistos regering. Som inrikesminister fortsatte Eino Uusitalo som också blev

statsministerns ställföreträdare. Ahti Pekkala utnämndes till finansminister. Jag fortsatte som utrikesminister.

Centerpartiet stod för en hård linje i regeringen också på grund av att ministrarna ville stöda utrikesministern som eftersträvade partiordförandeskapet. När jag blivit vald måste jag bevisa min duglighet genom hård regeringspolitik.

Å andra sidan ville vi med en fast linje påverka utgångsläget inför presidentvalet. Vi tänkte att vi på det sättet kunde åstadkomma ett läge där statsminister Koivistos popularitet försvagades och utgångsläget inför presidentvalet utjämnades. Så skedde emellertid inte.

Koivisto förmådde ständigt promenera över de partibeslut som fattats under partiordförande Kalevi Sorsas ledning och fick föga kritik för detta inom partiet. Om han kritiserades förbyttes kritiken i hans favör i det allmänna medvetandet.

Koivisto tog inte på sig speciellt stort ansvar för sin regering. Han var regeringens ordförande som gav efter åt alla håll och ansåg det viktigaste vara att regeringen höll ihop. Koivisto sökte undvika att blanda sig i tvister och lät politikerna strida.

Under de första månaderna år 1981 började missnöjet med regeringens verksamhet klart öka. Besluten sköts upp och resultaten uteblev. Regeringen började sakna verksamhetsförutsättningar.

Även de maktpolitiska beräkningarna började förändras. När Koivistos regering bildades trodde många att det politiska ansvaret skulle försvaga statsministerns popularitet med tanke på det förestående presidentvalet. Det gick emellertid tvärtom. Koivistos popularitet fortsatte att växa. Sålunda började en och annan räkna ut att ett regeringsskifte inte skulle vara någon dålig sak speciellt som

funktionsdugligheten hade försvagats.

Så tänkte också Urho Kekkonen. Ju längre regeringen fortsatte, desto oftare framförde Kekkonen kritiska kommentarer om såväl regeringen som statsministern. För Kekkonen hade utnämningen av Koivisto varit en motvillig lösning. Även han hade antagit att verksamhet inom dagspolitiken skulle smula sönder Koivistos popularitet.

Kalevi Sorsa hade en nyckelroll. Inom socialdemokratin växte missnöjet med regeringen och Mauno Koivisto. I månadsskiftet januari-februari hade hos Sorsa tanken på att regeringen borde bytas ut mognat.

Kommunisterna skärpte sin linje. Den inkomstpolitiska lösning som ingicks i början av mars innehöll sådana ändringar i lagstiftningen som Dfff absolut motsatte sig. Sdp måste ta ställning till om Dfff skulle få rätt att rösta emot ändringarna.

Centerns situation var lätt. Regeringens problem berodde på vänsterpartiernas inre konflikter och konflikter mellan partierna. Centern bara påskyndade lösningarna och krävde enhällighet. Ett regeringsfall skulle stärka Centerns ställning med tanke på följande presidentval.

I början av april 1981 utbröt en öppen kris då läget tolkades som om president Urho Kekkonen försökt fälla Mauno Koivistos regering och misslyckats.

Unto Hämäläinen skrev på Mauno Koivistos 90-årsdag den 25.11.2013 en omfattande bilaga till Helsingin Sanomat under rubriken ”Så föll Kekkonen”. Artikelnen var uppbyggd kring en mottagning på Sovjetunionens ambassad måndagen den 6.4.1981 i anledning av Vsb-fördragets årsdag. Den byggde på den allmänna uppfattning om den tidens händelser som varit rådande i över trettio år.

Hämäläinen berättar att president Kekkonen i slutet av veckan innan påskyndat en rad lagförslag till presidentföredragning. Koivisto hade mottagningsdagen gett ett uttalande att hans regering fortsätter så länge den har riksdagens förtroende. Detta konstaterar Hämäläinen att betyder att Koivisto trotsade Urho Kekkonens vilja.

På fredagen hade Kekkonen också träffat ordföranden för Finlands kommunistiska parti Aarne Saarinen som, enligt Hämäläinen, berättat för journalisterna som patrullerade vid porten till Ekudden att presidenten vill byta regering och speciellt statsminister. Hämäläinen skriver att hela Finlands folk efter Saarinens uppträdande gissade att lagbråket gällde ”presidentspelet d.v.s. kampen mellan socialdemokraterna och centern om vem som skulle bli president efter Kekkonen”.

”Centern och Kekkonen vill fälla regeringen för att Koivisto skall förlora statsministerposten och hans aktier samtidigt sjunka i presidentspelet” sammanfattar Hämäläinen.

Hämäläinen skriver att politiker och journalister under följande veckoslut erinrade om den gamla regeln om att regeringen och statsministern ber om avsked om president och statsminister råkar i delo. ”Till och med Kalevi Sorsa säger att regeringen byts”, skriver Hämäläinen.

Hämäläinen berättar att Koivisto under veckoslutet beslutat att trots allt kämpa för sin post. Koivisto hade frågat sin hustru om denna var en soldathustru som var beredd att följa sin man även in i nederlaget. Svaret hade varit ”ja”.

I tv-nyheterna på måndagskvällen hade Mauno Koivisto i en intervju för Hannu Lehtilä tolkat regeringsfrågan som presidentspel. Lehtilä frågade: ”Spelas här nu presidentspel?” – ”Så har mig berättats”, svarade Koivisto. Enligt Hämäläinens

beskrivning log Koivisto snett när han svarade.

Helsingin Sanomat hade följande dag publicerat en nyhetsartikel där den politiska konstellationen reducerades till en maktkamp mellan Koivisto och Kekkonen. Hämäläinen skriver i sin artikel att huvudrubriken sade allt, ”Koivisto gav tillbaka åt Kekkonen”. Den tolkningen passade Koivisto. Illusionen av en utmaning av Kekkonen ledde till blommor och popularitet. Koivisto hade emellertid ingenting sagt emot Kekkonen. Han hade endast meddelat att han sökte hålla regeringen samman och tolkat regeringskonstellationen som presidentspel.

Presidentspel var det verkliga frågan om men det allra hårdaste spelet försiggick mellan socialdemokraterna. Centerns doktorer hotade inte Mauno Koivistos kungsväg. Ahti Karjalainen hade redan slagits ned och höll på att förlora tävlingen om kandidatur mot Johannes Virolainen. Virolainen igen fick stöd endast av sina egna. Det enda hotet mot Koivistos presidentspel kom från det egna partiets ordförande som kämpade om presidentkandidaturen med honpm.

Unto Hämäläinen nämner i sin artikel att Kalevi Sorsa förutspått ett regeringsskifte. Med detta hänvisar han uppenbarligen till Sorsas intervju i Uusi Suomi den 5.4. Hämäläinen berättar emellertid inte alls om hans strävan att fälla Koivistos regering.

Det finns rikligt med dokumenterade uppgifter om Sorsas aktivitet för att fälla Koivistos regering. De flesta historieforskare och uttolkare av historien har i likhet med Hämäläinen helt förbigått dem. Man har upprätthållit illusionen av att Kekkonen och Centern försökte fälla Koivisto. Till konstruktionen av dessa illusioner har även hört

vittnesmål om att Kalevi Sorsa redan i ett tidigt stadium börjat stöda Koivistos presidentkandidatur.

Lasse Lehtinen påminner i sin avhandling om att Sorsa hösten 1980 inför kommunalvalet föreslagit att Koivisto utses till Sdp:s kandidat. Alldeles inför kommunalvalet hade Sdp:s arbetsutskott under Sorsas ledning beslutat ”förnya Koivistos kandidatur och samtidigt berätta att Sorsa redan ett och ett halvt år tidigare i Turun Sanomat lyft fram Koivisto”. Partiets huvudorgan bekräftade att Sdp:s kandidat ”med största sannolikhet” är Mauno Koivisto.

Lehtinen avslöjar ett av motiven för partiledningens framstöt: ”Man räknade med att Koivistos namn ger Sdp några extra procent i stöd och så skedde även”. Ett annat motiv framgår ur Koivistos reaktion. Lehtinen berättar att Koivisto blivit arg för att han fördes fram som kandidat utan att han tillfrågats. ”Koivisto var rädd för Kekkonens och Fabriksgatans reaktioner” bedömer Lehtinen. Koivisto förstod att Sorsa och hans skaror med sin framstöt sökte försvåra hans ställning och strävan att bli partiets presidentkandidat.

I början av år 1980 började Kalevi Sorsa tillsammans med ledningen för Centerpartiet arbeta på att fälla Koivistos regering. Sorsa tänkte sig en rödmylleregering under hans egen ledning. Han hade också det förestående presidentvalet i tankarna.

Sorsas positioner föreföll starka. Kommunisterna och Sukp stödde kraftigt hans kandidatur.

Jag har i min memoarbok *On totuuden aika 1* (Tid för sanning I) berättat att jag den 1 februari 1981 första gången diskuterade med Kalevi Sorsa om att tillsammans söka få till stånd ett regeringsskifte.

I Urho Kekkonens dagbok finns den 17 februari en anteckning som hänför sig till Sorsas roll: ”Sorsa hos mig. Koivistos förtrollning är förbi. Sorsa anser att Koivisto redan förlorat mycket av sin sympati, Koivisto måste fås att avgå från posten som landets statsminister. Sorsa av samma uppfattning. Avsked genast eller nästa höst”.

I början av mars beslöt Sdp:s partiråd att ”Koivisto bör återställa förtroendet inom regeringen och om det inte lyckas bör socialdemokraterna dra sina slutsatser ifråga om samarbetet”. Till detta hänvisades det senare i partistyrelsen.

I Urho Kekkonens dagbok finns för den 19 mars en anteckning om Sorsas beskrivning av Sdp:s riksdagsgrupps möte. Med finns Kekkonens kommentar: ”Sd kör hårt. Om regeringen spricker, tjänstemannaregering. Rekola statsminister. Om regeringen inte splittras i mars-april, sker det först i höst. Men sakerna ligger till som förut”.

I mitt memoarverk publicerade jag ett utdrag ur ett brev till Urho Kekkonen där jag beskrev mitt möte med Sorsa den 24.3.: ”Jag mötte just Sorsa. Bådas lägesbedömning som tidigare. Sorsa misstänkte att Koivisto försöker dela upp de föreliggande problemen och därigenom vinna tid. Vi kom överens om att söka hålla ihop paketet. Sorsa överväger också att koppla frågan om minimipension till förhandlingsfrågorna”.

Sdp:s partistyrelsemöte den 2.4 blev en vändpunkt i partiets inre maktkamp. Då beslöt man att alla regeringsgrupper enhälligt skulle godkänna det den 9.3 undertecknade inkomstpolitiska helhetsavtalet och den därtill hörande beskattningen av socialförmåner. Även Koivisto meddelade att han accepterade detta.

Urho Kekkonen har antecknat i sin dagbok den 2.4 att

Sorsa berättat att partistyrelsen står enhälligt bakom det ställningstagande som godkänts av partirådet. Eino Uusitalo har ringt honom på eftermiddagen och berättat att Centerpartiets grupp är enhällig. ”Skarpa resolutioner”.

Vid följande dag finns i dagboken ett urklipp från lördagen den 4.4 som berättar att president Kekkonen skyndat på regeringen i behandlingen av frågor på hälft. Det berättas att Sdp:s partisekreterare Ulf Sundqvist försäkrat att Sdp håller hårt fast vid att regeringen enhälligt måste godkänna den inkomstpolitiska helhetsuppgörelsen. Om Dfff röstar emot ställer partiet sig utanför regeringen.

I urklippet berättas också att partiordförande Aarne Saarinen besökt Ekudden och efter det konstaterat att presidenten varit enig med honom om att Koivistos regeringstid gått mot sitt slut. Här hade Kekkonen ritat två frågetecken. Han förundrade sig uppenbarligen över den tolkning av deras diskussion som Saarinen gett i offentligheten.

Mauno Koivisto hade tidigare sagt till president Kekkonen att han avsåg att lämna in regeringens avskedsansökan den 15.4 1981. Efter partistyrelsens beslut meddelade han att han lämnar ansökan redan den 3 april. Så skedde emellertid inte. Saarinen uttalande tycks ha lett till tilläggstid.

Uusi Suomi publicerade söndagen den 5.4 1981 en intervju med Kalevi Sorsa. Den hade gjorts redan måndagen innan. Där förutspådde Sorsa i klara ord regeringens fall och bildande av en ny rödmylleregering. Efter att under slutet av veckan ha granskat texten höll Sorsa fast vid sitt ställningstagande. Tuomas Keskinen som stod för artikeln skrev: ”Sorsas måndagslinje höll ännu. Han såg inga möjligheter för regeringen att klara upp sina

meningsmotsättningar till följd av kommunisternas inställning. Men han gav regeringen ännu en möjlighet att försöka. Partiet slog inte heller nu fast några tidsgränser”.

Följande dag inledde Mauno Koivisto en offentlig strid för regeringen. Den tv-intervju han gav den 6.4 har i likhet med Unto Hämmäläinen allmänt tolkats som att han började trotsa Urho Kekkonen.

Det är dock uppenbart att Mauno Koivisto inte reagerade så mycket på Saarinens tolkning av Kekkonens strävanden som på intervjun med Kalevi Sorsa. I intervjun på söndag hade Kalevi Sorsa offentligt visat att han målmedvetet sökte fälla regeringen. Det verkar som om Koivisto under veckoslutet till följd av detta stannat för att ta upp en offentlig försvarsstrid.

Koivisto flyttade tvisterna till riksdagen och promenerade igen över Sorsa. Partiledningen kunde inte hindra statsministern från att handla emot de strikta beslut som den fattat. Krisen löstes alltså inte via ett grundlagsenligt motsatsförhållande mellan statsministern, republikens president och riksdagen utan via Sdp:s inre maktkamp. Koivisto brukade sin position som statsminister mot sitt eget partis ledning.

Även inom Dfff ägde en inre maktkamp rum våren 1981. Kommunisterna som hade makten i partiet var aktivt med om att söka fälla Koivistos regering. Dfff hade fattat egna strikta beslut om de sakfrågor som förelåg i regeringen. Till detta anknöt sig också Fkp-ordföranden Aarne Saarinens handlande och hans uttalanden de första dagarna i april.

Kommunisterna och Sukp var i presidentspelet och i maktkampen med Mauno Koivisto klart på Kalevi Sorsas sida. Sorsa stödde sig i sitt eget handlande på att Dfff:s strikta

linje håller. Därför förutspådde han i intervjun som publicerades den 5.4 att regeringen faller.

Koivisto fick emellertid en allierad i Dfff-ordföranden, kulturminister Kalevi Kivistö med vars hjälp han hindrade att regeringen splittrades. Kivistö var inte medlem i Fkp, han var vänstersocialist. Han gick med på att de lagförslag som partiet motsatte sig avges till riksdagen sedan det sagts att man ännu där kunde förhandla om deras innehåll. Inom Dfff avgjordes alltså delvis att Finland förflyttades från Kekkonens linje till den linje Sdp:s höger företrädere.

Efter vårens misslyckade försök fortsatte jag att hålla kontakt med Kalevi Sorsa. Vi möttes den 9.6 1981 genast efter Sdp:s partikongress. Vi konstaterade att regeringens nästa stötesten är uppgörandet av budgetförslaget för år 1982. Ett försök att fälla regeringen gjordes ännu i samband med höstens budgetmangling. Dfff slog under kommunisternas ledning redan i början av sommaren fast hårda budgetkrav. Centern höll strikt fast vid sin egen linje.

Jag träffade Kalevi Sorsa söndagen den 6 september. Han var fortsättningsvis med om att försöka fälla regeringen. Vi konstaterade båda två att presidentens hälsotillstånd kan komma att förorsaka svårigheter vid förverkligandet av våra planer.

Regeringen hade spruckit på budgettvister men försöket gick om intet då Kekkonen först blev sjukledig och till slut avgick.

Av händelserna år 1981 uppstod den tolkning som också Unto Hämmäläinen fortsättningsvis upprätthåller att Urho Kekkonen sökte fälla Koivistos regering och led nederlag. Som republikens president förfor han emellertid helt i enlighet med sin ämbetsplikt. Då regeringen till följd av

tvister mellan partierna mist sin funktionsduglighet skall den avgå och lämna sin plats. Presidenten började påskynda avgöranden i aktualiserade ärenden. Om regeringen inte lyckas borde den lämna sin plats.

I verkligheten var det alltså fråga om tvister och maktkamp mellan partierna och inom dem. I kärnan låg Kalevi Sorsas och Mauno Koivistos kamp om ledarskapet för Finland. Koivisto svängde den i offentligheten till en tvist mellan statsorganen och till en motsättning med Kekkonen. Samtidigt föll de strikta partibeslut som Sdp fattat under Sorsas ledning.

Mauno Koivisto hade en reservplan. Om Kalevi Sorsa lyckats fälla hans regering skulle Koivisto ha lämnat Finlands bank och ställt upp i riksdagsvalet och börjat kämpa med Sorsa om ledarskapet för Sdp. Partiets inre linjestrid hade avgjorts där den borde ha avgjorts i beslutsprocessen inom partiet.

Urho Kekkonen tog det mycket hårt att han i offentligheten gjordes till boven i dramat. Han kunde inte försvara sig på något vis. Lasse Lehtinen berättar att Kekkonen sagt till sin son Matti: ”Koivisto var den som verkligen spelade”. Erfarenheterna under våren påskyndade krafternas avtagande hos presidenten.

Juhani Suomi berättar i sin bakgrund till Urho Kekkonens dagböcker att Kekkonen upplevde att Koivisto medvetet utnyttjat honom för att stärka sin egen position. ”Redan i slutet av april meddelade han sin läkare att han beslutat avgå från presidentposten i september”, berättar Juhani Suomi.

Suomi skriver om händelserna under våren år 1981 att

det uppstod en bild av en maktkamp där en gammal egenmäktig president stod mot en statsminister som stödde sig på parlamentariska principer. Ingen mindes längre att tvisten uttryckligen hade gällt motsättningar mellan statsministern och hans eget parti. Sdp:s ledning kunde inte senare korrigera bilden då den inte kunde låta bli att stöda Koivisto som i offentligheten stämplats som en förkämpe för parlamentarismen.

Socialdemokraterna hade under Kalevi Sorsas ledning lockat Urho Kekkonen att kandidera i presidentvalet 1978. Denna period ändade i en kris där Mauno Koivisto stjalpte Sdp:s inre maktkamp över presidenten.

Mauno Koivisto gick till val som en överlägsen förhandsfavorit. Koivisto fick 144 elektor, Harri Holkeri 58 och Johannes Virolainen 53. Koivisto valdes i första röstningsomgången då majoriteten av Kalevi Kivistös elektor och Flp:s enda elektor befäste valet av honom.

Mauno Koivisto bosatte sig i presidentens slott. Ekudden blev Urho Kekkonens sjukhem, där Kekkonen sköttes till sin död den 31 augusti 1986. Urho Kekkonens begravning blev en gripande sorgfest som Finlands folk ur hjärtat deltog i.

Gammalt agg var dock inte bortglömt. Efter Kekkonens sorti från scenen har urladdningen drabbat och drabbar dem som söker fortsätta hans politiska linje och den politiska tradition han företrädde.

2. Mauno Koivistos linje under det kalla kriget

Mauno Koivistos första uppdrag som republikens president var att omorganisera statsrådets sammansättning.

I enlighet med hävdvunnen kutym skulle regeringen avgå efter presidentvalet. Nu måste regeringens sammansättning i varje fall förändras till följd av att statsministern valts till republikens president. Centerpartiet ville göra så små förändringar i sammansättningen som möjligt. Vi erbjöd Kalevi Sorsa statsministerposten.

Mauno Koivistos och Kalevi Sorsas huvudmål var att åsidosätta mig från utrikesministerposten. Sorsa hade nyckelrollen. Han meddelade att han ville bli utrikesminister. Enligt Koivistos memoarbok hade han sagt till presidenten: ”Om Väyrynen inte avstår från utrikesministerposten avstår jag från att bilda regering. Väyrynen behövs inte med tanke på utrikespolitiken, kan vara till skada”.

Koivisto berättar också om sitt möte med representanter för Centerpartiet. Till mig hade han framfört sin egen bedömning: ”Om Sorsa inte lyckas och jag ger Dig regeringsbildaruppdraget kommer också Du att misslyckas”. Koivisto konstaterade att jag medgett att så är fallet.

Vi var tvungna att retirera. Vi var rädda för ett nyval där Sdp till följd av presidentvalsresultatet skulle segra stort. Centern var efter valet slagen och splittrad.

Sedan Kalevi Sorsa blivit statsminister framträdde han som den mäktigaste mannen. Återkomsten till makten

förbättrade mannens sinnesstämning och även hans hälsa. Pär Stenbäck blev utrikesminister.

Koivistofenomenet inverkade ännu i 1983 års val men Sdp:s seger blev rätt blygsam. Koivisto och Sorsa hade uppenbarligen planerat att byta regeringsbas redan efter detta val. Samlingspartiet gick emellertid på en förlust. Dessutom var Koivisto ännu i det skedet osäker på sin utrikespolitiska position. I Sovjetunionen fortsatte den gamla ledningen.

Utgående från valresultatet ansågs det självklart att Sorsa fortsätter som statsminister. På Kekkonens tid hade vid sammansättningen av regeringar förutom partiernas styrkeförhållanden även tagit hänsyn till riksdagens sammansättning. Sålunda hade majoriteten varit ickesocialistisk i regeringar som bildades av mitten och vänstern. Styrkeförhållandena ordnades via tjänstemannaministrar. Nu godkände Sdp inte längre detta.

För att stärka sina positioner och uppnå en sammansättning som svarade mot regeringsgruppernas storlek föreslog Sorsa att Flp som haft framgång i valet skulle tas med i regeringen. Partiet hade definierat sig som ett ickesocialistiskt vänsterparti.

Jag träffade Pekka Vennamo. Han meddelade att de ville ha ett tätt samarbete med mittengrupperna som de själva ansåg sig tillhöra. Vi publicerade ett uttalande enligt vilket vi tillsammans ville bilda en ickesocialistisk majoritet i regeringen.

Ahti Pekkala fortsatte som finansminister. Jag återkom som utrikesminister och fick uppdraget som statsministerns ställföreträdare. Mauno Koivisto hade inte velat ha mig som utrikesminister. Han skrev i sina memoarer: ”Jag skulle gärna ha sett att Pär Stenbäck hade fortsatt. Jag hade dock inte

tillräckligt starka skäl för att heller på denna punkt blanda mig i regeringsförhandlingarnas gång”.

Valsegern och utnämningen till statsminister på nytt stärkte Sorsas självförtroende än mer. Han sökte leda regeringen på ett egenmäktigt sätt. Det ledde till svåra konflikter. Bakom kulisserna begick Sorsa en maktkamp med Mauno Koivisto och förlorade den. Från den tiden började Koivisto banda in alla viktigare diskussioner som han förde. Ingendera har berättat vad som skedde dem emellan.

Vi var tvungna att gräla med Sorsa både om politiska frågor och tjänsteutnämningar. Centerpartiet drev en ideologisk viljepolitik. Vi tog ihop med socialdemokraterna bl.a. I region-, landsbygds-, energi-, miljö- och familjepolitiken. Flp ackompanjerade till en början socialdemokraterna men senare etablerade vi ett gott samarbete.

Vi drev sommaren 1984 igenom stödet till hemvård av barn under hot om regeringskris. Vid följande årsskifte uppnådde vi i regionpolitiken en historisk kompromiss enligt vilken vi gemensamt begränsar Helsingforsområdets tillväxt och å andra sidan brukar statsmedel för att lösa specialproblem. Samtidigt kom vi överens om att höja utvecklingsbiståndsmedlen och avancera mot FN:s mål om 0,7 procent av Bnp.

De svåraste tvisterna om utnämningar ägde rum under början av regeringsperioden. Först var vi oeniga om vem som skall väljas till ordförande för den finskryska ekonomiska kommissionen efter Ahti Karjalainen. Sdp föreslog Kalevi Sorsa, vi Ahti Pekkala eller Esko Ollila. Sorsa valdes men uppdraget knöts till statsministerposten.

En av de värsta konflikterna gällde kanslichefsposten vid

trafikministeriet. Sorsa drev efter ett kort mellanspel på en socialdemokratisk tjänsteman. Tvisten löstes till slut så att mellanspelet förverkligades men efter det utnämndes den obundne Juhani Korpela.

Vid diskussionerna om denna utnämning råkade vi med Sorsa in i en hård ordväxling. Jag rapporterade om detta i mitt brev till president Koivisto.

Sorsa förlorade helt fattningen och började skrikande rikta beskyllningar mot mig och mitt parti. Han beskyllde mig för att jag aldrig vill beakta socialdemokratiska synpunkter fastän han ansåg att Sdp kommit oss till mötes i många utnämningsfrågor. Han anklagade mig för att vara icke flexibel och samarbetsoduglig och avslutade sin tirad med att säga att just därför "går det för mig som det går". När jag frågade vad han avser, svarade Sorsa: "Det ser du sedan".

När Kalevi Sorsa inte längre kunde diktera regeringens linje sedan mittengrupperna intensifierat sitt samarbete, började han våren 1985 förbereda ett byte av regeringsbas. Centerpartiets ledning fick vetskap om detta i slutet av sommaren. Sdp:s ledning ingav sig inte på förtroendefulla diskussioner med oss.

På självständighetsdagen 1985 skrev jag ett brev till president Mauno Koivisto och berättade att vi visste om Sdp:s planer och vädjade för en fortsättning på rödmyllesamarbetet. Vid statsrådets och republikens presidents gemensamma självständighetslunch höll jag ett tal där jag kraftfullt talade för fortsatt rödmyllesarbete. Brevet kan läsas i mitt verk *On totuuden aika 2 (Tid för sanning 2)*.

Jag fick inget gensvar. Jag lade speciellt märke till Mauno Koivistos uppträdande. Han hade alltid reagerat på även de minsta budskap jag sänt honom. Nu tog Koivisto inte upp mitt brev. Av detta drog jag slutsatsen att han visste om vad Sorsa höll på med och stödde honom.

I sina memoarer hävdar Koivisto att han sänt mitt brev först senare, under våren 1986 till Sorsa och fått följande svar: ”Jag returnerar Väryrnens bifogade brev. Som sagt: jag hyser inga tankar på att byta ut Centern mot Samlingspartiet, efter valet behövs en regering som har kvalificerad majoritet”.

Ett intressant budskap. För det första hänvisas till en tidigare diskussion. Jag tror att Koivisto tog upp innehållet i mitt brev till diskussion med Sorsa genast när han fick det. Båda hade hört mitt tal vid lunchen på självständighetsdagen. För det andra anser Sorsa i sitt svar det nödvändigt med en regering som har kvalificerad majoritet. Vi drev på en sådan i offentligheten från och med våren 1986 och han sade följande vår uttryckligen nej till förslaget följande vår tillsammans med Mauno Koivisto.

Vi hade eventuellt kunnat stöda omvalet av Koivisto om han och Sdp hade varit intresserade av samarbete med oss. De hade emellertid gått in för att söka stöd hos Samlingspartiet. Gammal kärlek rostar aldrig.

Centerpartiet måste ta upp en försvarsstrid. Vi gick offentligt ut för en regeringsutvidgning med Samlingspartiet. Vi började förespråka en regering som byggde på de tre stora, mittengrupperna, Sdp och Samlingspartiet. Våra motiv visade att vi ville ha en förändring genom vilken riksdagens ickesocialistiska majoritet skulle komma åt att påverka Finlands linje. Av detta kunde var och en dra slutsatsen att alternativet till en regering med de tre stora skulle vara en

regering bestående av mittengrupperna och Samlingspartiet.

Vid vårens partidelegation och vid sommarens partikongress i Villmanstrand talade vi om en ny folkfront. Jag valdes till partiets presidentkandidat.

Det arbete för att kväsa Centerpartiet som Socialdemokraterna redan ett år tidigare inlett hade fört in Centern i en försvarsstrid och ett läge där Sdp upplevde sin egen maktposition hotad. Inom synhåll låg möjligheten av antingen en Centerledd regering bestående av de tre stora där Sdp inte längre skulle kunna bestämma politikens inriktning eller en regering bestående av mittengrupperna och Samlingspartiet.

Inom synhåll låg också möjligheten att Centerns och Samlingspartiets regeringssamarbete skulle förändra landets politiska atmosfär och leda till ett samarbete också i presidentvalet. Då tillämpades ett valsätt som kombinerade direkt folkval och val förrättat av elektorer. Koivistos popularitet hade minskat kraftigt.

* * *

I regeringspolitiken förstärktes motsättningarna ytterligare. Våren 1986 flammade konflikten om östhandeln upp. Huvudansvaret bar utrikeshandelsminister Jermu Laine och statsminister Kalevi Sorsa som valts till den ekonomiska kommissionens ordförande.

Östhandeln sköttes genom varuutbyte. Betalningarna sköttes båda vägarna via clearing-konton i Finlands bank. Varuutbytet skulle vara i balans varje år. Om under- eller överskott uppstod skulle de balanseras under den femåriga stomavtalsperioden. Finland importerade närmast olja och

annan energi och exporterade förädlade industriprodukter.

I början av år 1986 rasade oljepriset.

Varuutbytesprotokollet för året var uppbyggt på basen av ett oljepris på 28 dollar. Under våren låg priset på 14 dollar och under sommaren sjönk det till ungefär 10 dollar. Ett stort finländskt exportöverskott höll på att uppstå. En stor sovjetisk skuld till Finland höll på att uppstå och inget avtal fanns om dess villkor. Inget skydd för valutakursrisker fanns, inga räntor betalades och inga garantier fanns. Det såg ut som om underskottet skulle fortsätta också följande år.

Enligt clearingsystemet skulle skulden skötas inom femårsperioden. Om exporten hade fortsatt i den överenskomna takten kunde vi inte i slutet av perioden ha exporterat någonting. De tjänstemän inom utrikesministeriet och Finlands bank som ansvarade för handeln var förfärade.

Jag tog i saken tillsammans med finansminister Esko Ollila. Vi försökte diskutera med Laine, Sorsa och även Koivisto men fick inget gensvar. Det föreföll som om Kalevi Sorsa inte ens förstod vad det handlade om. Han beviljade i början av september en intervju i Suomen kuvalehti och trodde att överskottet skulle sköta sig själv.

Det verkade som om Sdp tänkte sopa problemen under mattan över det förestående riksdagsvalet. Vi ansåg att det var nödvändigt att agera genast. Vi tänkte också på att vi efter valen skulle ha än större ansvar för landets affärer. Jag hotade med regeringskris. Det hjälpte. Koivisto grep in och ansåg att det inte gick att underteckna ett varuutbytesprotokoll för år 1987 om ett underskott förelåg.

Till tvisten knöts ett mycket olyckligt politiskt spel. Socialdemokraterna signalerade till Moskva att vi avsåg att av politiska skäl minska östhandeln. I verkligheten sökte vi

trygga en fortsatt östhandel på en så hög nivå som möjligt.

Vi fick höra om detta i oktober 1986 också av en representant för Sukp som arbetade som diplomat vid Sovjetambassaden. Han berättade att socialdemokraterna till Moskva hade hävdad att Centerpartiet gått högerut och vill minska handeln mellan Finland och Sovjetunionen. Partiet hade nedvärderats som ett solnedgångsparti som förlorar sin betydelse när lantbruksbefolkningens andel minskar.

I december besökte en delegation från Centerpartiet under min ledning Moskva. Före resan sände vi på deras begäran värdarna en promemoria i vilken vi lade fram vår egen syn på det politiska läget i Finland. Den tål dagsljuset. Den står att läsa i min bok *On totuuden aika 2 (Tid för sanning 2)*.

Underskottshandeln ledde till att Sovjetunionen stod i betydande skuld till Finland. Den växte ännu under Holkeris regeringstid. De sista betalningarna gjordes först på 2010-talet. Skulden medförde betydande förluster för Finland.

Problemen i östhandeln ledde också hösten 1986 till intensiv ekonomisk debatt. Inom synhåll låg en kraftig nedgång i exporten till Sovjetunionen. Istället för de marknader som höll på att gå förlorade borde man ha kunnat ersätta med en ökad västexport. Vår konkurrenskraft var alldeles för svag för att lyckas med detta.

Räntorna var höga när marknaderna inte trodde att det skulle gå att klara sig med markens dåvarande kurs. En devalvering hade varit svår att genomföra även till följd av de strikta indexvillkor som ingick i det inkomstpolitiska avtalet. Det gällde att förbättra konkurrenskraften med andra medel.

I en intervju för Helsingin Sanomat den 12 oktober 1986 förutspådde jag att vi står inför en massiv arbetslöshet om

konkurrenskraften inte förbättras. Jag föreslog en inre devalvering på samma sätt som under 1970-talet då redan överenskomna löneförhöjningar senarelades.

Intervjun hade rubricerats: ”Paavo Väyrynen målar upp nya skräckbilder för den ekonomiska utvecklingen: En arbetslöshet på tio procent hotar”. Jag föreslog sänkta löner, lantbruksinkomst och rotpriser samt sänkta arbetsgivaravgifter. Det var fråga om ett program för att undvika en devalvering.

I september 1991 under pågående ekonomisk kris erinrade förmannen för Helsingin Sanomats politiska redaktion Arto Astikainen om en intervju jag beviljat fem år tidigare genom att publicera en kolumn med rubriken ”Någon visste nog”.

Astikainen skrev: ”Här är vi nu. Det står att läsa också i budgeten. Östhandeln rasade. Västhandeln drar inte. Konkurrenskraften försvann. Produktionen föll. Investeringarna upphörde. Skatteinkomsterna försvann. Nationalprodukten sjunker. Skulderna hotar, räntan är hög och marken svajar. Konkurer. Tvångssemestrar. Arbetslösheten stiger till tio procent.”

I Sorsas regering gick det inte att åstadkomma tillräckliga beslut för att förbättra konkurrenskraften. Följande regering tvärtemot band upp sig vid en politik för en stark mark vilket, då räntorna var höga och penningmarknaden frigjordes ledde till en svår överhettning av ekonomin.

En aldrig skådad konsumtionsfest uppstod, vilket gjorde att 1980-talet ännu i våra minnen var ett ”gott” decennium. Högkonjunkturen som stimulerats med lån flyttade fram recessionen med några år och gjorde den än djupare än jag förutspått. 1990-talet blev i människors sinnen ett ”dåligt”

decennium.

* * *

Under våren 1986 tog Kari Kairamo kontakt och berättade att det inom det ekonomiska livet fanns vilja att stöda en regeringslösning genom vilken socialdemokraternas övermakt kunde begränsas. Vi var på samma våglängd då vi sedan år 1975 hållit kontakt sinsemellan och ibland också träffats i ett större sällskap. Sedan år 1979 hade vi samlats regelbundet för att i en diskussionsgrupp samtala om den ekonomiska politiken. Med var centerinriktade ekonomiska sakkunniga och representanter för näringslivet.

Inom industrin och arbetsgivarna hade man redan i mitten av 1970-talet fått grundligt nog av Sdp:s övermakt som partiet upprätthöll även med stöd från facket. Treparsamarbetet hade utvecklats till ett system inom ramen för vilket socialdemokraterna kunde trycka på både arbetsgivare och riksdag för att få egna viktiga mål godkända. I allmänhet ökade dessa beslut byråkratin, ökade näringslivets kostnader och ökade arbetslösheten. Toppskiktet inom näringslivet med Kari Kairamo i spetsen satte sin lit till Centerpartiet som genomgick en förnyelse och kunde bli en verklig motvikt mot Sdp.

En konkret orsak till Kairamos initiativ var att socialdemokraterna under 1970-talet hade långtgående planer på att grunda statlig industri på områden som till sin natur passade bättre för privata företag och där det redan fanns privat industri. Sdp drev till exempel på utvecklande av en statlig elektronikindustri i konkurrens med Nokia. En hörnsten var bildrörsfabriken Valco som var föremål för

tvister under 1970-talet.

Sedan Koivisto blivit president stärktes Sdp ställning ytterligare. Åren 1984–1985 stötte vi på Sdp:s planer på att öka statens andel i ägararrangemang inom skogsindustrin. Centern stödde projektet Pohjolan papperi inom ramen för vilket Kajaani Oy skulle ha köpt upp den halva av Oulu Oy som Veitsiluoto Oy ägde. Denna helhet skulle ha kompletterats med Kemi Oy som ägdes till hälften av staten, till hälften av Metsäliitto. Det skuldsatta Veitsiluoto skulle genom försäljningen kunna finansiera en utveckling av fabriker i Kemi och Kemijärvi. Då skulle i norra Finland ha bildats två starka skogsindustribolag och en sund konkurrens hade bevarats på marknaden.

Vi hade redan kommit överens om detta men medan jag befann mig utomlands hade Sdp myglat fram en lösning enligt vilken Veitsiluoto köpte hela Oulu Oy av Kajaani Oy. Aktörer var från statligt håll handels- och industriminister Seppo Lindblom och miljöminister Matti Ahde och för Kajaani Oy arbetspensionsbolaget Ilmarinens socialdemokratiska Vd Juhani Salminen. Veitsiluoto eftersträvade också Kemibolaget. Den ingångna affären kunde inte längre upphävas även om vi försökte genom att hota med regeringskris.

Den av socialdemokraterna genomdrivna kuppen ledde till att Veitsiluoto blev svårt skuldsatt och efter några år kunde köras i famnen på Enso- Gutzeit. Följande steg var fusioneringen av Enso och svenska Stora. Det fusionerade bolagets huvudkontor ligger i Finland men den huvudsakliga bestämmanderätten hos släkten Wallenberg.

Det fanns ett alternativ till denna utveckling. Jag talade även i offentligheten om att förena Enso och Metsäliitto vilket

hade lett till att det i Finland uppstått ett annat kraftigt skogsbolag vid sidan av UPM-Kymmene. Alternativet förkastades av Ensos Jukka Härmälä som sökte en fusionspart i Sverige. Om man först hade bildat ett starkare inhemskt bolag kunde fusionen ha genomförts på finländska villkor.

Ensos ledning gjorde ett svårt fel också då den direkt drev på att Finland skulle ansluta sig till euron. Då jag förundrade mig över detta sade Härmälä att bolaget placerar sina ägg i flera korgar och expanderar i dollarområdet. Företaget sålde sina skogar och kraftverk och utvidgade i Förenta staterna. Äventyret kostade miljarder. Svensk industri har gynnats av att landet stannade utanför euroområdet. Allt detta har lett till att StoraEnso genomfört sina hårdaste saneringar under krisperioden i Finland.

Konflikterna mellan socialdemokraterna och Centern under 1980-talet har haft långtgående följder. Tyvärr låg Centern trots sin hårda linje klart under.

I den diskussionsgrupp som vi med Kari Kairamo ledde uppstod en ömsesidig inlärningsprocess. Vi lärde oss näringslivets realiteter och företagsledarnas tänkesätt. Kairamo och hans kumpaner fick inblick i den allmänna ekonomiska politiken och bakgrundsfrågorna i den politiska beslutsprocessen. Tillsammans utformade vi en ekonomisk politik som Centern förverkligade under min tid som ordförande.

När valet år 1987 närmade sig bedömde man inom näringslivet läget så att tiden var mogen för att få till en politisk kursomläggning. Sdp hade redan under våren år 1985 inlett förberedelser för att byta ut Centern mot Samlingspartiet. Centern hade svarat genom att vårvintern 1986 inleda en offentlig aktivitet för att bredda regeringen

högerut. Vår tanke var att vi via offentligheten skulle pressa Sdp till en regering på bred bas. Om Sdp skulle avvisa vår ”nya folkfront” skulle följden bli en blågrön regering.

På basen av en diskussion med Kairamo våren 1986 tog industrins ledning kontakt också med Ilkka Suominen och Christoffer Taxell. Dessa kontakter ledde till att vi tillsammans med Suominen och Taxell började förbereda ett program för en ny regering. Vi mötte också industriledare som tog aktiv del i arbetet. Vi byggde en frisk ekonomisk politisk linje för Finland.

På annat håll utvecklades Kalevi Sorsas och Harri Holkeris projekt med sikte på en blåröd regering.

Harri Holkeri (1937–2011) hade inlett sin politiska verksamhet som informatör för Honkaförbundet som år 1961 grundats för att fälla Urho Kekkonen. Han verkade under sin studietid och efter sin magisterexamen som anställd vid Samlingspartiets ungdomsförbund och partikansli tills Juha Rihtniemi år 1965 gjorde honom till partisekreterare. Partiordförande blev Holkeri 1971.

Som Samlingspartiets ordförande ledde Harri Holkeri in partiet bland de krafter som stödde Kekkonen. Partiet stödde år 1974 undantagslagen och år 1978 omval av Kekkonen. Holkeri var riksdagsledamot från år 1970 till år 1978, då han blev medlem av Finlands banks direktion. Ilkka Suominen valdes till ordförande för Samlingspartiet sommaren 1979.

Inför 1982 års presidentval beredde sig Holkeri på att stöda valet av Ahti Karjalainen. Han hjälpte Karjalainen söka vård. Som sitt partis kandidat vann Holkeri över Centerns Johannes Virolainen.

Inför riksdagsvalet år 1987 började Holkeri tillsammans med ledningen för Sdp förbereda bildandet av en blåröd

regering. I historiens ljus kan detta för Holkeris del ses som en fortsättning på Honkaförbundets andliga arv.

Holkeri lät mot partiledningens vilja välja sig själv till presidentkandidat redan hösten 1986. I och med detta skaffade han sig ett trumfkort med vilket han kunde pressa sitt parti i samband med regeringslösningen. Harri Holkeris spel lyckades. Han blev statsminister och tryggade på överenskommet sätt Mauno Koivistos återval.

Holkeri fick furstlig belöning. Han blev statsråd. Han valdes som Finlands representant att hjälpa till med fredsförhandlingarna om Nordirland och att leda ordet vid Fn:s generalförsamlings jubileumssession år 2000. I augusti 2003 valdes Holkeri att leda civilförvaltningen i Kosovo.

Harri Holkeri gick ett liknande öde till mötes som Ahti Karjalainen. Hälsan höll inte när han skötte sitt sista internationella uppdrag. Men våren 1987 gick det undan för Holkeri.

I valet våren 1987 uppnådde vi med Suominen och Taxell just det resultat som vi siktat till. Riksdagen fick ickesocialistisk majoritet. Mittengrupperna – Centerpartiet, Sfp och Kristliga förbundet Fkf – var tillsammans riksdagens största grupp.

Sorsas och Holkeris plan råkade i svår motvind då socialdemokraterna förlorade över 100 000 röster i valet. Valmatematiken var dem emellertid nådig: de förlorade endast en plats. Koivisto drev emellertid igenom Harri Holkeris blåroda regering.

Mauno Koivisto har i efterhand i offentligheten motiverat sina handlingar med att han blivit arg då han efter valet fått vetskap om Suominens, Taxells och Väyrynens kassaskåpsavtal. Koivistos egna memoarer stöder alls inte

detta påstående.

I sina memoarer berättar Koivisto att han redan i början av år 1987 av Kalevi Sorsa fått höra om avtalet och bett Holkeri reda ut frågan. Enligt vad Koivisto berättar hade Holkeri berättat att han fått garantier för att det inte fanns något avtal.

Koivisto berättar att han redan den 9 februari – över en månad före valet – bett Harri Holkeri förbereda sig på uppdraget som statsminister. Han måste alltså redan då ha haft något slag av plan för den kommande regeringsbildningen i sinnet.

Ilkka Suominen som år 1987 var Samlingspartiets ordförande berättade för politices studerande i ett föredrag den 31.10.1994 att Harri Holkeri fick veta om avtalet mellan mittengrupperna och Samlingspartiet den 18.3 alltså ett par dagar efter valet. Vinkar om saken hade han redan tidigare fått.

Suominen sade i sitt anförande att han tillsammans med Aarno Kaila och Jussi Isotalo berättat för Holkeri att avsikten var att bilda en borgerlig regering under Paavo Väyrynens ledning. Han hade svarat: ”Om mitt parti är i en regering som leds av Väyrynen får partikongressen välja en ny presidentkandidat. Jag är också utesluten som statsministerkandidat”. Då Suominen motiverat det ingångna avtalet hade Holkeri sagt: ”Jag vill se att det är Centern som gör detta till en personfråga”.

Holkeris reaktion visar att han var säker på sin egen position som Koivistos sannolika statsministerkandidat och att han på förhand bundit upp sig för det blå-röda alternativet. Det visar också att Holkeri hade skaffat sig presidentkandidaturen hösten innan uttryckligen för att

kunna pressa sitt eget parti vid regeringsbildningen.

Suominen sade i sitt anförande att ”stämningen vid tillfället kan inte målas med bläck men visst var den stormig, såpass upprörd var Harri Holkeri”. Suominen gissar att Harri Holkeri hade skyndat sig att för Mauno Koivisto berätta om mittengruppernas och Samlingspartiets avtal. Om det skriftliga kassaskåpsavtalet fick de båda uppenbarligen veta först efter att regeringen bildats.

Holkeri själv hade varit i farten i regeringsfrågan redan dagen innan den 17.3 då han på Börsklubben talat över temat ”En stabil mark oberoende av valet – de borgerliga vann, spåmännen förlorade”. Han stödde sig på ett tal som Kalevi Sorsa hållit vid Finlands banks 175-årsjubileum i slutet av år 1986. I talet försäkrade statsministern att regeringen orubbligt stöder en politik för en ”stark mark”. Holkeri besvarade Sorsas inbjudan med att säga att också den nya regeringen bör bildas av ”försvarare av en stark mark”. I denna sak konstaterade han att socialdemokraterna och Samlingspartiet står varandra närmare än Centern.

I sina memoarer berättar Koivisto om hur han i regeringsfrågan myglat med Harri Holkeri och Sdp:s partisekreterare Erkki Liikanen. Diskussionerna med Liikanen var avgörande. I dem begrundades lösningen främst ur Sdp:s synvinkel.

Erkki Liikanen hade under slutet av 1970-talet hört till Kalevi Sorsas närmaste krets och hans mest trofasta supporters. När han blev partisekreterare sommaren 1981 var striden om Sdp:s presidentkandidat som hetast. Liikanen höll på Sorsa.

Erkki Liikanen var aktivt med redan i regeringsförhandlingarna 1982 och 1983 men blev inte

minister i någondera Sorsaregeringen. Efter riksdagsvalet år 1983 började han leda riksdagens utrikesutskott.

Som partisekreterare och ordförande i riksdagens utrikesutskott hade han i denna dubbelroll ett centralt inflytande på Sdp:s och därigenom på Finlands utrikespolitiska linje. Man körde om Kekkonens linje till vänster.

Liikanen hade en central roll i skötseln av det egna partiets utrikesrelationer speciellt till Sukp och Sed i DDR. Först under de senaste åren har vi fått veta vilket spel som då spelades och vilka följder det hade för följande regeringslösning.

I regeringsförhandlingarna år 1987 tjänade Liikanen två herrar som hade samma önskemål. När det uppfylldes blev Erkki Liikanen finansminister i Harri Holkeris regering. När regeringens ekonomiskpolitiska skeppsbrott började bli uppenbart lämnade Liikanen sommaren 1990 regeringen och blev Finlands ambassadör i Bryssel. Där började han förverkliga sin andra mission, att föra in Finland i Europeiska unionen och euroområdet. Moskvakorten byttes till Brysselkort.

Vid regeringsförhandlingarna våren 1987 gav Koivisto ingen som helst roll åt Ilkka Suominen som valts till talman. Detta är emot parlamentariska principer och tidigare följd praxis. Koivisto motiverar i sina memoarer sitt handlande med att han visste att Suominen eftersträvar en annan regeringslösning än han själv.

Först gav Koivisto genom att utnyttja Esko Rekola möjlighet att avvärja en regering bestående av de tre stora. Därefter gav han Holkeri i uppdrag att utreda i första hand en regering mellan Samlingspartiet och Socialdemokraterna. Som andra alternativ nämndes en regering med

mittengrupperna och Samlingspartiet.

Ur Koivistos memoarer framgår motiven för uppdraget. Först uteslöts rödmyllan för att pressa Sdp. Å andra sidan prioriterades det blåroda alternativet då alternativ 2 mycket lätt hade lett till resultat.

Alla Samlingspartiets regeringsförhandlare utom Ulla Puolanne stödde samarbete med mittengrupperna. Koivisto berättar att han per telefon av Holkeri fått höra att Suominen och Puolanne var på väg till honom med ett paper där ordningsföljden var den motsatta. Koivisto berättar att han hotade med att återta uppdraget om ett sådant paper överlämnas. Då hade rödmyllan återförts till de beaktansvärda alternativen. Suominen och Puolanne retirerade.

Då Holkeri fått sitt uppdrag meddelade vi med Suominen och Taxell att även Holkeri passar som statsminister i en regering med mittengrupperna och Samlingspartiet. Detta hade ingen inverkan. Holkeri hade uttryckligen bundit upp sig till det blåroda alternativet.

Ilkka Suominen sökte genomföra det avtal han gjort med mittengrupperna. Vid det avgörande gruppmötet tolkade han som ordförande de beslut som partifullmäktige och grupp tidigare fattat.

Jag har redan sagt att å ena sidan respekt för valresultatet och å andra sidan ett samarbete på bred bas utgör de utgångspunkter jag föreslår när Samlingspartiet avgör sin inställning till regeringssamarbetet.

Sdp avisade snabbt den utsträckta hand som erbjöd ett brett samarbete. Utgående från valresultatet är en

regering som bygger på segrarna möjlig. Denna riksdagsgrupp och partifullmäktige beslöt för sex dagar sedan bl.a.:

”Om det visar sig omöjligt att uppnå en regering bestående av de tre stora partierna är det konsekvent att fortsätta förhandlingarna på basen av valresultatet och uttryckt samarbetsvilja”.

Idag betyder detta förhandlingar mellan de borgerliga partierna. Jag håller fortsättningsvis klart och hårt fast vid denna uppfattning. Gruppen bör veta att den, ifall den kommer till en annan slutsats än för sex dagar sedan, ändrar den inriktning den själv och fullmäktige beslutat om.

Om den nu uppnådda samarbetsbasen, som är unik efter år 1966, bestående av de borgerliga partierna lämnas outnyttjad utan förhandlingar, förändras de politiska strävandena i Finland till ren maktpolitik. Det är inte längre trovärdigt att eftersträva borgerlig majoritet. Det handlar bara om makt. Stöttepelare för maktpolitiken blir Sdp som fritt kan välja mellan Samlingspartiet och Centern.

Den vädjan den ordförande som lett partiet till en historisk valseger framställde hade ingen effekt. Holkeris trupper hade tryckt på och fått gruppen påverkad och pressad till stöd för det blå-röda alternativet. Man skrämde med rödmyllan. Senare erfarenhet visar hur rätt Ilkka Suominen hade. Regeringslösningen befäste socialdemokraternas övermakt både i Holkeris regering och långt in i framtiden.

I regeringsförhandlingarna stoppade Holkeri de programutkast som under Suominens ledning beretts i

papperskorgen och tog socialdemokraternas papper till utgångspunkt. Socialdemokraternas retorik från 1960-talet kom också i bruk. Holkeri ledde en regering som skulle förverkliga en ”behärskad strukturomvandling”.

Arbetslivet förnyades på fackets villkor.

Uppsägningsskyddet stärktes vilket försvårade industrins anpassning till den förestående recessionen och ökade arbetslösheten. Man började göra sig lustig över de två ministrar – arbetsminister Ilkka Kanerva och socialminister Matti Puhakka – som förhandlade fram arbetslivsreformerna och förvrängde de två kumpanernas namn med anspelningar på en röd färgton och en sammandrabbning Punerva och Kahakka (ungefär ”rödhätta” och ”batalj”).

Det värsta var emellertid att regeringen i sin ekonomiska politik gick in för en stark mark. Även detta anknöt till socialdemokraternas strukturförändringspolitik. Då industrins konkurrenskraft är dålig går de svaga under och kapitalet koncentreras till färre företag. Holkeri hade bundit sig till denna politik redan före valet. Erkki Liikanen var finansminister. När han i slutet av valperioden blivit ambassadör kom Matti Louekoski istället. I bakgrunden regisserade Mauno Koivisto den ekonomiska politiken.

Följderna av politiken för en stark mark var katastrofala. Penningmarknaden liberaliserades stegvis så att företagen först fick rätt att ta lån utomlands. När de inhemska räntorna var höga för att försvara den övervärderade marken bytte företagen snabbt ut sina krediter till utländska. Bankerna fylldes över breddarna med pengar och började truga dem på småföretag och hemhushåll. Även småföretag lockades att ta utlandskrediter. Ekonomin överhettades, inflationen rusade och industrins konkurrenskraft försvagades ytterligare. Ett

gapande hål uppstod i bytesbalansen.

Överhettningen ökade kraftigt statens skatteintäkter och dessa togs genast i bruk. Statens budget växte på fyra år med 50 procent. Politiken för en stark mark drev in Finland i en bankkris, i en djup recession och i massarbetslöshet.

Missnöjet med Holkeris regering började växa omedelbart efter smekmånaden som drog ut över sommaren. Centerns kraftiga tillväxt började kännas av redan i samband med president- och kommunalvalen år 1988. Under slutet av valperioden började regeringspolitiken misslyckande komma allt klara fram. Sommaren 1990 var Centern det största partiet.

I riksdagsvalet år 1991 tog Centern en seger ”som kom blodet att stelna”. Även Samlingspartiet förlorade men förmådde fortsätta i följande regering. Sdp:s understöd rasade och partiet drog sig i opposition.

Centerns viktigaste mål i valet hade varit en förändring av den ekonomiskpolitiska linjen. Politiken för en stark mark fortsatte emellertid också under partiordförande Esko Ahos blågröna regeringsperiod. Holkeri och Sorsa höll fast vid den i Finlands banks direktion och Koivisto styrde den ekonomiska politiken via Aho och finansminister Iiro Viinanen. Det hade ingen betydelse att regeringsmajoriteten var av annan uppfattning.

Kalevi Sorsas korståg för att kväsa Centern slutade alltså i ett tungt nederlag. Sorsa hade emellertid en trygg damm i Finlands bank och dit kunde han flyga. Där fortsatte han sina förberedelser inför presidentvalet år 1994.

För Sorsa hade bildandet av den blåroda regeringen varit en drömmarnas uppfyllelse. Han fick uppdraget som utrikesminister i regeringen. Den blågröna koalitionen såg ut

att bädda för en seger för honom i presidentvalet.

* * *

Maktfullkomligheten blev Kalevi Sorsas öde. Pertti Paasio som blev ordförande efter Sorsa år 1987 måste få en plats i regeringen. När ingen annan lösning stod att finna överlämnade Sorsa sin plats åt Paasio och åsidosatte i början av år 1989 Matti Ahde på posten som riksdagens talman.

Läget var märkligt: båda hade tjänster som väntade dem. Sorsa hade plats i Finlands banks direktion men ville inte lämna riksdagen utan lät välja sig till talman. Han torde ha haft i sinnet den auktoritet talmannen har med tanke på det kommande presidentvalet. Ahde hade en arbetsplats som Vd för tipsbolaget Veikkaus men ville sköta talmansuppdraget valperioden ut. När Ahde förlorade talmansposten kände han sig blodigt sårad.

Vi kom in i riksdagen samtidigt med Matti Ahde. I sina minnen har han berättat om partiets interna strid i Uleåborgs och Lapplands valkretsar. De nordliga distrikten låg i högerens händer. Ahde invaldes vid första försöket med de ungas och vänsterflygelns röster. Resultatet var på vippen. Platsen blev klar först vid kontrollräkningen.

Ahde berättar att hans position förstärktes sedan Antero Väyrynen, som representerade samma valkrets och varit inrikesminister i Koivistos regering avled i en hjärtattack sommaren 1970 vid en paneldebatt i Sodankylä. Jag var på plats som representant för Centerpartiet.

Antero Väyrynen var den bärande högerkraften i Ahdes distriktsorganisation. Han var ledamot i riksdagen från och med år 1962. Hans bror Vilho Väyrynen hade också varit

socialdemokratisk politiker och representerat Lappland åren 1948–1962. Antero och Vilho Väyrynen var mycket avlägsna släktingar till mig. Gemensamma rötter finns på 1600-talet.

Väyrynens har således funnits i riksdagen kontinuerligt från år 1948 till år 2003 då jag inte var kandidat. Alla tre har vi suttit i regeringen. Vår lilla släkt har alltså varit väl representerad i det statliga beslutsfattandet.

Matti var Kalevi Sorsas trogna anhängare. Under valperioden 1983–1987 var han Finlands första miljöminister i Sorsas regering. Jag var tvungen att tvista med Ahde i många frågor av vikt för norra Finland. Minnena visar att han fortfarande inte förstår eller vill medge fel som han gjort. Det gällde inte om att stöda eller motsätta sig miljövärden utan om olika syner på miljön.

Ahde motsatte sig av miljöskäl brobygget till Karlö när finansminister Ahti Pekkala ordnade finansieringen. När det inte blev någon bro har man till följd av landhöjningen varit tvungen att ständigt muddra färjans farled, vilket lett till att industriavfall som lagrats på havsbotten lösgjorts i vattnet.

Ahde motsatte sig att man i skarföre på vintern skulle röja upp vindfällena efter stormen Mauri. Då skulle inga spår blivit kvar i skogen. Nu blev stora mängder värdefulla stockar kvar i skogen. De murknade och spridde skadeinsekter.

Ahde motsatte sig byggandet av Kollajabassängen som skulle ha garanterat ett torvkraftverk i Pudasjärvi. I vattenleden hade man till följd av bassängen kunnat höja produktionen av förmånligt förnybar energi. Med förnybar torv hade man kunnat ersätta stenkolk. Å andra sidan drev Ahde tillsammans med sin ministergrupp kraftigt på ett kolkraftverk till Björneborg. Vuotosbassängen fanns naturligtvis på Ahdes förbudslista. Den hade varit och är ur

miljösynvinkel ett ännu bättre projekt än Kollaja.

Ahde stoppade också brobygget över Ule träsk. Bygandet av genvägen och bron över träskundet skulle ha förkortat avståndet mellan Kajana och Uleåborg märkbart. Nu har biltrafiken puffat ut stora mängder koldioxid och luftföroreningar när den går runt Ule träsk.

Det handlar om den miljöpolitiska linjen. Centern förverkligade miljömässigt hållbar utveckling, Ahde representerade citygrönt tänkande. Väljarna i Uleåborgs valkrets satte inte pris på Ahdes politik. Både hans röstetal och partiets understöd minskade. Ahde fortsatte emellertid framgångsrikt sin karriär som riksdagsledamot, riksdagsgruppens ordförande och talman.

Vid förberedelserna inför presidentvalet år 1994 var partiets vänsterflygel i huvudsak bakom Sorsa. Högern sökte ett alternativ. Den från talmansposten åsidosatte Matti Ahde gick med högern in för att stöda valet av Martti Ahtisaari. Man myglade fram ett öppet primärval. I det segrade Ahtisaari över Sorsa. Detta var för Kalevi Sorsa en likadan personlig tragedi som Centerns partikongress hösten 1981 för Ahti Karjalainen.

Ahti Karjalainens öde var Kekkonens förlängda period vid makten och socialdemokraternas arbete för att kväsa honom. I det egna partiet var Johannes Virolainen en överlägsen konkurrent. Kalevi Sorsas öde var Mauno Koivisto som gick förbi när han røjde sin väg mot presidentposten. Sorsa blev frustrerad och gjorde fel som ledde till att understödet när 1994 års val närmade sig inte längre var lika stort som tidigare.

* * *

När Mauno Koivisto valts till president förmodades han förändra Finlands utrikespolitiska linje i västlig riktning. Efteråt har saken tolkats så att förändringen skulle ha ägt rum.

Koivisto fortsatte emellertid på Kekkonens linje. I själva verket var Koivisto i sina relationer till Sovjetunionen försiktigare än Kekkonen. Förändringen av den utrikespolitiska linjen började först sedan Sovjetunionen upplöstes.

Koivisto fortsatte att upprätthålla förtroendefulla kontakter till de ledande personer vid Sovjetambassaden som representerade partilinjen. Till en början var hans samtalspart Viktor Vladimirov och sedan Felix Karasev.

Koivisto definierade Finlands linje i samband med ett officiellt arbetsbesök i Washington i september år 1983. I sitt så kallade Rose Garden -uttalande sade han: ”Finlands utrikespolitik bygger i första hand på goda relationer till och förtroende hos våra grannländer. I enlighet med vår neutralitetspolitik vill vi upprätthålla goda relationer till alla världens folk.”

Detta uttalande var för Sovjetunionen mycket angenämare än Kekkonentidens formuleringar där neutralitetspolitiken i allmänhet definierats som en strävan att stå utanför intressekonflikterna stormakterna emellan och upprätthålla goda relationer till alla länder.

Även enligt pärmtexten på Koivistos memoarer har han tryggt Finlands neutrala position. I själva verket brukade han knappast alls under det kalla kriget ens begreppen neutralitet och neutralitetspolitik. Detta kunde jag konstatera också när jag skrev min år 1996 publicerade bok Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa (Finlands neutralitet i

det nya Europa). Även efter Rose Garden -uttalandet eftersträvade Koivisto ett språkbruk som var angenämt för Sovjetunionen.

Vid övergången till det nya Europa verkade Mauno Koivisto för att Finland skulle avstå från sin neutralitet. Våren 1992 vid förberedelserna för EG-förhandlingarna hamnade jag i en direkt konflikt med Koivisto om definitionen av Finlands neutralitetspolitik. Jag berättar om saken i min bok *On muutoksen aika 2 (Tid för förändring 2)*.

Bakom Koivisto fanns som stöd i utrikesministeriets ledning först som chef för den politiska avdelningen och sedan som politisk understatssekreterare Jaakko Blomberg. Han genomgick under sin karriär en liknande politisk utveckling som Paavo Lipponen. I början av 1970-talet hörde Blomberg till Sdp:s yttersta vänsterflygel. Då skrev han tillsammans med Pertti Joenniemi verket *Kaksiteräinen miekka (Det tveeggade svärdet)* där Vsb-fördraget på kommunistiskt vis tolkades som ett alliansfördrag. Under sin tid i ledningen för utrikesministeriet befann sig Blomberg på sitt partis högerflygel och drev på Finlands Eg-medlemskap med säkerhetspolitiska argument.

Som pensionär skrev Blomberg verket *Vakauden kaipuu (Längtan efter stabilitet)* där han noggrant refererar den debatt om Finlands neutralitetsposition och -politik som fördes i samband med Eg-förhandlingarna. Jag vann den dusten. Finland sökte och fick medlemskap med definitionen ”i Europa efter det kalla kriget är kärnan i Finlands neutralitetspolitik militär alliansfrihet och ett självständigt försvar”. Efter att jag lämnat regeringen förändrades språkbruket så småningom. Man talade mindre om ens alls om neutralitet och neutralitetspolitik.

Statsminister Kalevi Sorsa hade en central ställning i utrikespolitiken även till följd av att han ledde Socialistiska internationalens nedrustningsgrupp. Han hade ett mycket nära samarbete med Sukp och Socialistiska enhetspartiet Sed i DDR. I dessa sammanhang behandlades också ärenden som rörde Finlands inrikespolitik.

Sorsa väckte uppmärksamhet och förargade amerikanerna då han kraftigt kritiserade president Ronald Reagans politik. Där glömde han helt det finländska neutralitetstänkandet. Sorsa försvarade sig med att säga att han talade i egenskap av partiordförande. Finlands neutralitetspolitik försvarade Sorsa inte. Han föreslog till och med att vår utrikespolitik skulle börja kallas bara Finlands linje.

I januari år 2006 berättades i rundradiobolaget Yles A-studio om dokument som ”visade att finländska politiker ännu inför presidentvalet år 1988 spelade flitigt med Moskva-kort”. Redaktör Marko Lönnqvist hade fått tag i dokumenten av dissidenten Vladimir Bukovski som bodde i London. Han hade kopierat dem i Sukp:s arkiv.

En diskussionspromemoria från riksdagens utrikesutskotts resa till Moskva under partisekreterare Erkki Liikanens ledning i slutet av maj år 1986 gavs offentlighet. Då levde vi redan under Mihail Gorbatsjovs tid. Liikanens delegation hade träffat första biträdande chefen för Sukp:s internationella avdelning Vadim Zagladin. Liikanen hade också på egen begäran träffat Zagladin enskilt.

Utöver utskottets ordförande Erkki Liikanen hörde riksdagsledamöterna Markus Aaltonen (Sdp), Elsi Hetemäki-Olander (Saml.), Inger Hirvelä (Dfff), Ilkka Kanerva (Saml.), Reino Paasilinna (Sdp), Juhani Tuomaala (C), Veikko Vennamo (Flp) och Marjatta Väänänen (C) till delegationen.

Vadim Zagladin inledde sin rapport till Sukp:s ledning med en karaktäristik av delegationen och dess ledare:

”Delegationen bestod av medlemmar från alla parlamentspartier förutom ytterhögern. Ledaren för delegationen Finlands socialdemokratiska partis partisekreterare E. Liikanen (gör ett utmärkt intryck, är öppenhjärtlig speciellt i diskussioner på tumanhand, förhåller sig väl till oss och är böjd att stå till tjänst med förtrolig information) betonade genast att delegationen trots att den representerar olika politiska grupperingar har en enhetlig ståndpunkt i internationella frågor”.

I Bukovskis material finns av Zagladin uppgjorda promemorior om möten med många andra västerländska politiker. Ingen annan samtalspart har karaktäriserats på liknande sätt som Erkki Liikanen.

Liikanen stod för de flesta anförandena också vid de diskussioner där hela delegationen var närvarande. Även då rörde man sig på gränsen till de lämpliga. I de enskilda samtalen överskreds gränsen klart.

Vid de enskilda samtalen hade Zagladin frågat Liikanen hur man skulle förstå det när vissa finländska statliga aktörer uttalar att neutralitet sägs innebära neutralitet också ifråga om fred och enligt vilka Finland skall hålla avstånd likaväl till öst som till väst.

Zagladin rapporterar: ”E. Liikanen svarade att sådana uppfattningar förefinns till och med bland en del representanter för det socialdemokratiska partiets högerflygel, men presidenten, statsministern och kärngruppen i det socialdemokratiska partiet samt

merparten av de förnuftiga centerpartisterna och till och med samlingspartisterna är av annan uppfattning”.

Som ordförande för riksdagens utrikesutskott indelade och stämplade alltså Erkki Liikanen partiernas representanter på utrikespolitiska grunder. Jag hörde visst till de ”statliga aktörer” som Zagladin med sin fråga avsåg och de ”icke-förnuftiga centerpartister” om vilka Liikanen talade.

Zagladin skriver att Liikanen när han senare talade vid den gemensamma överläggningen upprepade saken i positiv form och meddelade att det i fredsfrågor och sovjetförbindelser inte kan förekomma ”någon form av neutralitet”. Rapporten fortsatte:

”Delegationens ledare och övriga medlemmar, bland andra I. Kanerva betonade att dokumenten från Sukp:s XXVII partikongress var synnerligen intressanta och meddelade att alla delegationens riksdagsledamöter enstämmigt ansåg dem vara ett slags ”fredsförfattning” i vår tid. I detta sammanhang konstaterades att Sukp:s linje i fredsfrågor helt svarar mot Finlands folks intressen.

Samtalsparterna var helt ense med oss om USA:s politik och betonade att den inte var riktad enbart mot Sovjetunionen och folkens frihetskamp utan även var ”riktad mot Europa”. Dess avsikt är att binda Västeuropa så tätt som möjligt till USA och i mån av möjlighet skapa instabilitet i Östeuropa. Enligt riksdagsledamöterna är det beklagligt att denna sida av USA:s politik inte alltid i tillräcklig utsträckning inses i Europa.

Separat framlyftes behovet av att göra något för att neutralisera de västliga massmedias verksamhet. Deras

aktivitet är enligt Liikanen allt farligare såväl politiskt som moraliskt. Liikanen och övriga riksdagsledamöter var intresserade av om inte Sovjetunionen kunde aktivera sina egna massmedia, framförallt televisionens verksamhet i Europa. Samtalsparten kastade fram tanken på att detta uppenbarligen var tekniskt möjligt och politiskt verkligen viktigt speciellt då amerikanerna agerar så utan att blygas någon”.

Liikanen hade på egen begäran träffat Zagladin också i egenskap av Sdp:s partisekreterare. Under den diskussionen hade Liikanen varit särskilt ”öppen till sinnet”.

Zagladin rapporterade till sovjetledningen:

”Om det förestående presidentvalet sade E. Liikanen att M. Koivisto ännu inte fattat något slutligt beslut men av allt att döma avser att sträva efter en andra period. Därför kommer Koivisto som vi vet att börja vidta åtgärder för att ”tygla” utrikesminister Väyrynen verksamhet när denne bereder sig för presidentkandidatur. Ministern bör i utrikespolitiken vara presidentens trogna medhjälpare, men i verkligheten har han i många fall smitit från denna roll, vilket på fullt allvar kommer att visas honom”.

I skenet av de diskussioner Erkki Liikanen förde i Moskva framstår också Kalevi Sorsas och Mauno Koivistos verksamhet och deras utrikespolitiska ställningstaganden som delar i en konsekvent helhet med vilken socialdemokraterna körde om Kekkonens linje till vänster.

Koivistos och Sorsas huvudmål var att få bort mig från

posten som utrikesminister efter presidentvalet 1982. ”Väyrynen behövs inte för utrikespolitiken, kan vara till skada”, sade Sorsa till Koivisto vid regeringsförhandlingarna. Själv slant han ständigt från den neutralitetspolitiska linjen och försvarade den inte.

Koivisto definierade både före och efter Rose Garden -uttalandet Finlands utrikespolitiska linje på ett sätt som var angenämt för Sovjetunionen. Goda relationer till och förtroende hos grannländerna stod i förgrunden. Neutralitetspolitiken avsåg goda relationer till alla världens folk. I Liikanens och Zagladins samtal reducerades denna politik till klarspråk. Sovjetunionen bedrev ”fredspolitik”. I relation till den och i förhållningen till stormakternas intresse motsättningar kunde ingen neutralitet föreligga.

Socialdemokraterna försökte ge försvararna av Kekkonens linje en negativ stämpel. Under hösten fortsatte spelet då Sdp i samband med konflikten om östhandeln till Moskva hävdade att Centerpartiet av politiska skäl söker minska handelsutbytet med Sovjetunionen. Av allt att döma är Liikanens agerande i Moskva i maj 1986 och pratet om östhandeln under hösten endast toppen på det isberg som det utrikespolitiska spel som Sdp bedrev under 1980-talet och till och med under Mihail Gorbatsjovs tid vid makten utgör.

Under 1980-talet fortsatte alltså finlandiseringen men dess natur förändrades. Under Urho Kekkonens presidenttid hade starka krafter sökt köra om honom till vänster både ifråga om utrikes- och handelspolitiska avgöranden och språkbruk, men landets högsta ledning hade strängt försvarat Finlands självständighet och neutralitet. Under Mauno Koivistos tid närmade sig presidenten och statsministern Sovjetunionens utrikespolitiska linje och fjärmade sig från den traditionella

neutralitetspolitiken. Uppgiften att försvara Kekkonens linje föll på utrikesministeriets tjänstemän och Centerpartiet.

Som utrikesminister hade jag ett gott samarbete med president Koivisto. Trots att jag hade täta kontakter till honom och jag hela tiden höll honom underrättat om vad som skedde uppstod emellanåt problem som vi blev tvungna att reda ut. Jag har berättat om dem i mitt verk *On totuuden aika 2* (Tid för sanning 2) och *On muutoksen aika 2* (Tid för förändring 2).

I början av Mauno Koivistos tid som president uppstod en livlig diskussion om Finlands inställning till Förenta staternas invasion av Grenada i slutet av oktober 1983. Finland fördömde FN-invasionen trots att vi i alla skeden med hänvisning till vår neutralitetspolitik hade avhållit oss vid behandlingen av resolutioner om invasionen av Afghanistan.

Röstningsrekommendationen framställdes av Keijo Korhonen som var FN-ambassadör. Förenta staternas angrepp fördömdes allmänt och många allierade länder ställde även upp. Finland borde emellertid i konsekvensens namn ha avstått. Korhonen förutsåg kanske statsminister Sorsas och president Koivistos ståndpunkter när han lade fram sin rekommendation. Jag motsatte mig den inte som utrikesminister. Jag gissade att Koivisto och Sorsa skulle förena sig bakom Korhönens förslag.

Detta ångrade jag senare. Vi hade svårt att upprätthålla trovärdigheten i vår neutralitetspolitik när vårt beteende i fråga om Afghanistan och Grenada var så olika.

De uttalanden Liikanen gjorde i Moskva i slutet av maj 1986 anknöt uppenbarligen till de frågor som Koivisto tog upp med mig i augusti. De gällde diskussionerna om att hyra fjället Salla för turistbruk, mitt eventuella deltagande i

Finnairs Moskvarutts 30-årsjubileum samt ett tal jag hållit om Nordeuropas säkerhet. Jag skrev ett brev till Koivisto och förklarade grundligt de frågor han tagit upp. Han återkom inte till frågan.

Ifråga om dessa ärenden och även annars uppstod besvärligheter till följd av att Koivisto var utrikespolitiskt oerfaren och därför osäker. Hösten 1986 uppstod i samband med ett statsbesök i Japan problem som också kom ut i offentligheten.

Den viktigaste bilaterala frågan under besöket gällde Finnairs önskan om att utöka sina flygrutter till Tokyo från en till två i veckan. I förhandlingarna med statsminister Yasuhiro Nakasone blev Koivisto ivrig och började presentera någon dansk forskares färska tankar om strategiska frågor i de nordliga områdena och missilers flygbanor. För värdarna blev det säkert oklart vad Koivisto försökte få fram. Finnairfrågan tycks ha blivit bortglömd.

Finnairs önskan om en andra veckoflygning var heller inte uppe vid Koivistos enskilda samtal med Nakasone. Jag kontrollerade detta med kanslichef Jaakko Kalela som visade sina anteckningar från mötet. Efter diskussioner med tjänstemännen tog jag upp flyglinjefrågan vid mitt möte med utrikesministern. Då jag inte kom åt att träffa Koivisto före lunch lämnade jag honom en lapp med önskemål om att ta upp saken under lunchen med Nakasone.

Av någon anledning blev Koivisto sårad och sände mig under tågresan till Kyoto en lapp med klander över mitt förfarande och besked om att han återkommer till saken. Han återkom inte. I Helsingin Sanomat publicerades senare en omfattande artikel av Anneli Sundberg (Sdp). I den hävdades att Koivisto tillrättavisat mig i samband med resan till Japan.

Där kom också de frågor upp som Koivisto talat med mig om efter Liikanens Moskvaresa. I artikeln var de helt avigt framställda. Om detta berättar jag i min memoarbok.

* * *

I regeringspolitiken agerade Koivisto på ett mycket ifrågasatt sätt. Början var rimlig. Tillsammans med Kalevi Sorsa sidsteppade han det konkurrerande partiets ordförande från utrikesministerposten.

År 1983 var tiden ännu inte mogen för att ta med Samlingspartiet i regeringen. Inte heller valresultatet stödde det. Utrikespolitiskt upplevde Koivisto ännu sin situation som osäker. Regeringen bildades enligt parlamentariska principer.

År 1987 drog Koivisto in Samlingspartiet i regeringen och skuffade ut Centerpartiet i opposition. Detta stred mot valresultatet. Det berättas att Koivisto garderat sig genom att på förhand för Sukp berätta om sina planer.

Ilkka Suominen berättade år 1994 i ett anförande för politices studerande också om ett möte med Felix Karasev genast efter valet den 24.3.1987. Suominen hade berättat för Karasev att Finland håller på att få en borgerlig regering. Han hade sagt: ”Men Ilkka, från Moskva berättas något helt annat. Finland håller på att få en regering med socialdemokraterna och Samlingspartiet”. – ”Via vilka vägar hade den uppgiften nått Moskva?”, frågade sig Suominen i sitt anförande.

Jag lånade denna del av Ilkka Suominens anförande när jag skrev min recension av första delen av Mauno Koivistos verk Kaksi kautta (Två perioder). I anknytning till Suominens anförande berättade jag att jag i tiden fick ett brev av en

mycket väl insatt finländare där ”denne berättade att Sovjetunionen eftersträvat ett läge då Finland hellre fick en blårod än en borgerlig regering. Skribenten trodde att detta inverkat på Koivistos agerande”.

Enligt vad jag märkt har ingen gripit sig an denna uppgift. Vid den tiden förstod jag inte helt betydelsen av det meddelande jag fått. Vadim Zagladins promemoria från Erkki Liikanens förhandlingar i maj 1986 har placerat också denna uppgift i ett nytt ljus.

Avsändaren var Urho Kekkonens son Matti Kekkonen. Han var i tiden riksdagsledamot och minister. Han hade även efter faderns sjukdom och död goda samtalskanaler till Sovjetunionen.

Det finns inga skäl att betvivla riktigheten i den uppgift Matti Kekkonen förmedlade, att Sukp stödde bildandet av den blåroda regeringen. Det är även möjligt att denna åsikt påverkade Koivistos agerande. Å andra sidan kan påverkan ha gått i andra eller båda riktningarna. Koivisto själv hade varit i kontakt med Sukp:s ledning. Även den typens diskussioner som Erkki Liikanen förde i Moskva våren 1986 och de lögnaktiga påståenden som Sdp samma år på hösten förde fram i samband med problemen i östhandeln kan ha spelat in.

Kimmo Rentolas artikel i skyddspolisens historia, Ratakatu 12 (Bangatan 12), kommer med ett eget bidrag. Han berättar där om ett dokument från år 1982 där sovjetledningen uppdrar åt Kgb att påverka Finlands politik efter presidentskiftet.

Sukp är oroat över att det av högersinnade tjänstemän dominerade utrikesministeriet håller på att få ett för starkt inflytande på den praktiska utformningen av den

utrikespolitiska linjen till följd av Koivistos passivitet. Därtill var man rädd för att detta leder till ”att statsministerns och i övrigt regeringens inflytande växer i utrikespolitiken vilket kan få för Sovjetunionen ickeönskvärda följder om det högersinnade Samlingspartiet kommer med i regeringen”.

Det gällde att påverka Mauno Koivistos ställningstaganden genom att utnyttja Kgb:s operativa resurser i kretsen kring presidenten, i partiledningen och inom näringslivet. Stöd för Koivistos omval utlovades om han följde ”en utrikespolitisk linje som tillfredsställer Sovjetunionens intressen”. Kgb fick i uppdrag att stöda ett regeringssamarbete mellan centern och vänstern. För att förhindra icke önskvärda koalitioner beordrades Kgb:s representanter i Helsingfors fortsätta ”arbetet vars syfte är att upprätthålla splittring i det borgerliga lägret”.

Unto Hämmäläinen refererade och tolkade i september 2009 det dokument som Rentola avslöjat. Hämmäläinen konstaterade att Kgb misslyckats då ”Centerns, Samlingspartiets och Sfp:s ordföranden kom överens om att bilda en borgerlig regering efter riksdagsvalet år 1987.” Hämmäläinen tycks inte ha märkt att bildandet av Holkeris blå-röda regering innebar ett förverkligande av det uppdrag Kgb fått: ”splittringen i det borgerliga lägret” främjades. Förverkligades inte här också löftet om stöd för Koivistos återval när han följt en utrikespolitisk linje som tillfredsställt Sovjetunionen?

Kalevi Sorsa och Erkki Liikanen motiverade regeringslösningen för representanter för DDR i samma ordvändningar som förekom i Sukp:s egna instruktioner. Alpo Rusi berättar i sitt verk Vasemmalla ohi (Omkörning till vänster) att de den 17.5.1987 träffat avdelningschef Günter

Sieber vid Sed:s centralkommitté. I den rapport som den 22.5.1987 getts partiets politbyrå hade såväl Sorsa som Liikanen konstaterat att man med ”koalitionen tryggt fortsatta goda sovjetförbindelser och Koivistos omval 1988. ’Samtidigt kunde vi fördjupa motsättningarna mellan de borgerliga partierna’”.

Dessa tre källor – uppdraget till Kgb, Sdp:s partilednings motiveringar till Sed och den uppgift Matti Kekkonen förmedlade – visar att Sukp uppenbarligen stödde bildandet av den blå-röda regeringen. Därför måste man fråga hur Sukp:s representanter påverkade regeringslösningen i sina diskussioner med finländska politiker.

Spelade man inom Sdp och Samlingspartiet ut Moskvakort då motsträviga riksdagsledamöter och andra politiker övertalades att stöda det blå-röda alternativet? På detta tyder det att Ilkka Suominen i sitt anförande i oktober 1994 motiverade att ”borgaravtalet” inte publicerades också med att ”rädslan för att bli offer för den utrikespolitiska stämpelyxan ännu under senaste decennium var en dominerande känsla”.

Jukka Tarkka upprepar utan kritik eller reservation Mauno Koivistos version av bakgrunden till och skedena i bildandet av den blå-röda regeringen. Hans bedömning är emellertid att Koivisto fick veta om samarbetsavtalet först i efterhand. Koivistos kontakter med Sukp före bildandet av regeringen försvarar Tarkka. Det som under det kalla kriget skulle fördömas var under Gorbatsjovs tid vid makten förståeligt.

Koivisto har själv tytt sig till sin täckhistoria i senare uttalanden. Han har ständigt hävdats att han stannade för den blå-röda lösningen efter att ha hört om samarbetsavtalet

mellan Centerpartiet, Sfp och Samlingspartiet. Han hade kantänka blivit förgrymmad över kassaskåpsavtalet.

I verkligheten var siktet helt offentligt inställt på samarbete mellan mittengrupperna och Samlingspartiet från och med våren 1986. Med dess hjälp sökte vi avvärja den blåroda regering som Sdp:s ledning och Holkeri planerade. Bland industriledarna förekom redan i slutet av 1986 antydningar om att man sysslade med blåroött regeringsbygge. De ville genom ett skriftligt avtal försäkra sig om att Samlingspartiet hölls i ledet. Därför ingicks kassaskåpsavtalet.

Avtalet blev offentligt först efter regeringslösningen. Genom att publicera avtalet och de förbindelser som gjorts i samband med regeringsförhandlingarna ville jag avslöja nedrigheten i regeringsspelet och försvara mitt eget handlande.

Varför har Koivisto inte velat berätta sanningen? Varför har han inte tagit ansvar för sitt handlande? Jag tror att han förargar sig över att den noggrant planerade regeringslösningen till följd av Sdp:s valförlust hamnade i motvind och försvårades. När det gällde Samlingspartiet blev man tvungen att gripa till politiskt våld. De parlamentariska principerna trampades i smutsen.

Detta passade inte in i den bild Koivisto ville ge av sitt eget agerande. Han skulle ju vara en president som efter Kekkonentiden stärker demokrati och parlamentarism. Kassaskåpsavtalet som Koivisto hela tiden fördömt måste tas till orsak. Där hade han verkligen agerat som den italienska ficktjuv som efter att ha knyckt en plånbok pekade på folkhopen och skrek: ”Ta fast tjuven!”

Efter regeringsbildningen blev jag formligen utsatt för förföljelse. Koivisto träffade journalister i samtal i små

grupper där han enligt vad närvarande berättat med darrande stämma och skakiga händer förebrådde mig.

Lasse Lehtinen skriver i sin bok *Vastarannan kiiski* (Käringen mot strömmen) att Koivistos och Väyrydens relationer var svårt inflammerade. Enligt Lehtinen hade Koivisto "på lek" under en bastukväll sagt att han ställt upp som kandidat för att hindra att Väyrynen väljs till president. Det berättades också att Koivisto jämfört Väyrynen med Hitler.

Lehtinen skriver: "Redaktör Leif Salmén bevittnade saken under bastukvällen. Koivisto tillfrågades då om Väyrydens målmedvetenhet och hänsynslöshet skrämde honom. 'Aj att jag skulle vara någon Hindenburg?' svarade Koivisto. Hitler ryckte i tiden i Tyskland till sig makten av Hindenburg."

Leif Salmén bryter i Lehtinens bok mot det källskydd som de närvarande strikt hållit. Kanske övriga journalister kunde följa hans exempel och berätta om händelserna. Det har ju redan gått ett kvartssekel sedan den tiden.

Vid presidentvalet år 1988 fick jag kompensation både i form av regeringslösningen och det jag därefter upplevt. Koivistos förhoppningar ledde till besvikelse. Han blev inte vald i det direkta folkvalet. Valet förrättades av elektorerna. Jag vann över Harri Holkeri både i folkvalet och i valet av elektorer.

I presidentvalet betalade Holkeri priset för statsministerposten. Han meddelade redan före valet att hans elektorer säkrar valet av Koivisto. Det handlade inte om ett tillfälligt hugskott eller en felsägning. Holkeri berättade om sina planer för Ilkka Suominen och Ilkka Kanerva. Båda protesterade men han höll fast. Holkeri var en ärlig man. Han höll sitt löfte till Koivisto.

Efter presidentvalet uppnådde jag en saklig om än knapp kommunikation med Mauno Koivisto. I början av september 1989 förändrades läget då Ahti Karjalainens ”memoarer”, skrivna av Jukka Tarkka publicerades. Jag har i detalj skildrat händelserna under hösten 1989 i min bok *On totuuden aika 2 (Tid för sanning 2)* och händelserna under hösten 1981 i mitt verk *On totuuden aika 1 (Tid för sanning 1)*.

Jukka Tarkka citerade inexakt och vilseledande mitt brev till Karjalainen hösten 1981. Där relaterade jag mitt samtal med Viktor Vladimirov. Tarkka beskylldde mig för landsförräderi och utdelade samtidigt en fällande dom. I sitt verk *Karhun kainalossa (I björnens armhåla)* citerar Tarkka brevet korrekt men gör fortfarande en vilseledande tolkning.

I det samtal jag refererar i brevet berättade Viktor Vladimirov om Sovjetunionens inställning till presidentvalet. Han ville veta vad de kunde göra till förmån för valet av Karjalainen. Jag utnyttjade den möjlighet som erbjudits mig i syfte att främja Finlands export och föreslog en ökning av oljeimporten.

Grundlagsutskottet undersökte senare saken och konstaterade att jag inte handlat lagstridigt. Utskottsmajoriteten fördömde mitt handlande men Centerns representanter ansåg att det inte hörde till utskottet uppgifter att framlägga politiska synpunkter. Övriga ledande politiker begick vid den tiden liknande samtal med representanter för Sovjetunionen. Övergrepp förekom men jag gjorde mig inte skyldig till sådana.

Samtidigt som Jukka Tarkka i sin bok på nytt gonar sig i brevet han funnit i Karjalainens arkiv nämner han inte ens

dokumentet ur Sukp:s arkiv om Erkki Liikanens diskussioner i Moskva våren 1986. Som ordförande för riksdagens utrikesutskott delade Liikanen in och stämplade politiker på utrikespolitiska grunder. Som partisekreterare fungerade han som Koivistos budbärare i anslutning till presidentvalet år 1988.

På basen av dokumentet finns det skäl att anta att Sdp:s representanter vid den tiden förde andra liknande diskussioner. Tarkkas ”glömska” ifråga om detta dokument ger en kärv bild av hans moral som historieforskare.

När Tarkkas operation i offentligheten inleddes hösten 1989 grep Koivisto in på ett synligt sätt. I en intervju för Fnb angrep han mig hårt. Jag svarade med samma mått. Koivisto beskyllde mig för försök att fälla hans regering 1981 ”med mycket oparlamentariska metoder”. ”De som tillgriper dylika konster kommer att märka att man förhåller sig till dem med försiktighet, misstro”, sade han.

Koivisto lät förstå att han av detta skäl inte längre skulle utnämna mig till minister. Jag förundrade mig över detta då också Kalevi Sorsa på samma sätt försökte fälla Koivistos regering. Honom hade Koivisto efter att ha blivit president utnämnt till statsminister i två regeringar och till utrikesminister i en tredje.

Det handlade inte bara om mitt brev till Ahti Karjalainen och händelserna år 1981. Jukka Tarkka gav i sitt verk en högersinnad och negativ tolkning av hela den tid Karjalainen verkade i politikens centrum. Koivisto kommenterade denna helhet för Fnb:

Republikens president Mauno Koivisto anser att politics doktor Ahti Karjalainens uppseendeväckande memoarer

är intressanta på grund av de dokument som ingår. Dokumentationsmaterialet som ungefär täcker tiden mellan år 1950 och år 1980 speglar enligt presidenten på ett mycket sanningsenligt sätt även den tidens ”spel utan hänsyn till andra” och bevisar riktigheten av ”de misstankar som i tiden funnits – även för inrikespolitikens del”.

Jukka Tarkka kryddade tolkningarna av ”memoarverket” med kommentarer i offentligheten. Jag hänvisade till dem när jag tillsammans med den övriga partiledningen besvarade Koivisto i ett uttalande jag berett:

Jag är speciellt överraskad över att president Koivisto inte i sina uttalanden tagit avstånd från de utrikespolitiska uttalanden som Jukka Tarkka gjort senaste måndag utan rentav ger dem sitt stöd när han bedömer händelserna åren 1950–1980.

Grundfrågan i Finlands utrikespolitik är nära och förtroendefulla relationer mellan Finland och Sovjetunionen. Att stämpla Urho Kekkonens livsverk som ofosterländskt och som ett omoraliskt spel utan att bry sig om andra ger en fullständigt felaktig bild av Finlands efterkrigstida historia.

Mauno Koivistos i hårda ord formulerade uttalanden hösten 1989 har kommit i helt ny dager när vi fått dokumenterad vetenskap om vilket spel han under sin egen presidenttid bedrev och som hade bedrivits i hans namn några år tidigare och uppenbarligen fortsättningsvis bedrevs.

Det tillspetsade offentliga replikskiftet fortsatte september

månad ut. Diskussionen utvidgades till att omfatta Holkeris regerings integrationspolitik. Centern godkände den inte som sådan. När Koivisto försvarade regeringen slog han oss med hård hand.

Frågan gällde helheten i den politik Holkeris regering bedrev. Med den med stöd och ledning från Koivisto förda politiken för en stark mark bereddes Finland inför den gemensamma valutan euron. Via Ees-avtalet eftersträvade man en så långt gående integration som möjligt med sikte på att senare bli Eu- och Emu-medlem.

Läget lugnade sig först på våren 1990 sedan jag meddelat att jag lämnar ordförandeposten. Därpå kunde vi uppnå sakliga kontakter och bland annat diskutera Ees-förhandlingarna.

Unto Hämmäläinen skrev år 2013 boken Suomi Euroopan hulluna vuonna 1989 (Finland under Europas galna år 1989). I den behandlar han också politiska händelser under året. Jag tillägnas ett helt kapitel ”Väyrynen försvarade sig som ett lejon”. Jag fick central uppmärksamhet också i föregående kapitel ”President Koivisto gav inte efter” där främst Koivistos pressrelationer behandlas.

Hämmäläinen berättar om den intervju som Koivisto beviljat Helsingin Sanomats journalister Janne Virkkunen och Arto Asikainen efter att Jukka Tarkka publicerat Ahti Karjalainens ”memoarer”. Koivisto hade ilsknat till ordentligt i samband med frågor som rörde mig. Detta avsnitt måste göras om följande dag. Händelsen berättar mycket om Koivistos inställning.

Om mig skriver Hämmäläinen: ”Väyrynen gav inte efter en tum. Enligt honom försökte man systematiskt ’skriva om’ Finlands historia. ’De som piskar Urho Kekkonens tid och

Kekkonen förbigår dagens underliga fenomen` antydde han". Hämäläinen berättar emellertid inte vilka "underliga fenomen" jag avsåg. År 1989 visste han inte speciellt mycket om dem. Nu vet han och skulle kunna berätta.

Unto Hämäläinen berättar att Karjalainen hösten 1989 redan var dödssjuk så "Väyrynen fick i replikskiftet till följd av boken bära hela finlandiseringsbördan på sina axlar". I en radiointervju hörde jag Hämäläinen betona i vilken oskäligen position jag i det avseendet hamnat i.

I boken fortsatte Hämäläinen:

Visserligen hade Väyrynen i slutet av Kekkonenepoken varit utrikesminister och haft centrala uppdrag. Man mindes hur Väyrynen med president Kekkonens hjälp hade försökt fälla Koivistos regering år 1981. Koivisto hade trotsat Kekkonen och vunnit.

Dessa händelser inverkade också så att president Koivisto våren 1987 hade hindrat Väyrynen från att bli statsminister. Till följd av det bildades Harri Holkeris blåroda regering och Centern blev första gången på femtio år i oppositionen.

Här upprätthåller Unto Hämäläinen samma felaktiga tolkning av händelserna år 1981 som i sin omfattande artikel på Koivistos 90-årsdag i slutet av mars 2013.

Även tolkningen av regeringslösningen år 1987 haltar betänkligt. Koivisto har heller inte själv någonsin motiverat bildandet av Holkeris regering med händelser i samband med presidentvalet år 1982. Den enda orsaken har varit ilskan över kassaskåpsavtalet.

Nya fakta som framkommer borde påverka

historietolkningar. Det är mycket svårt att placera in dem i en gammal helhetsbild när de står i bjärt kontrast med denna. Nu finns det så mycket ny vetenskap om händelserna under de senaste decennierna i finländsk politik att det borde vara möjligt att på den basen forma en ny helhetsbild. För det behövs kanske en ny generation forskare och journalister.

Väsentliga delar i en ny helhetsbild är å ena sidan Mauno Koivistos handlande i regeringspolitiken och å andra sidan hans inställning till sina politiska medtävlare. Även under det kalla kriget agerade han i dessa avseenden annorlunda än sin företrädare.

År 1948 ”köpte” eller åtminstone tryggade J.K. Paasikivi sitt omval genom att utnämna K.A. Fagerholms socialdemokratiska minoritetsregering och hålla Agrarförbundet och dess kandidat Urho Kekkonen på sidan om regeringspolitiken. Efter att ha blivit omvald i presidentvalet år 1950 utsåg han sin konkurrent Urho Kekkonen till den nya regeringens statsminister.

När Urho Kekkonen valts till republikens president år 1956 utnämnde han sin konkurrent K.A. Fagerholm till statsminister. När Kekkonen efter Honkaförbundets fall hade omvalts till sitt ämbete år 1962 utnämnde han sin konkurrent Rafael Paasio till statsminister genast när Sdp var färdigt att delta i regeringen.

När Mauno Koivisto år 1982 blivit vald till republikens president åsidosatte han omedelbart ordföranden för det parti som stött hans konkurrent från utrikesministerposten och ville inte heller se honom på posten ett år senare.

Sitt omval ”köpte” Koivisto likt Paasikivi genom att år 1987 utnämna Harri Holkeri till statsminister. Koivisto gick in för en ny praxis enligt vilken Holkeris regering inte

behövde avgå efter presidentvalet. Efter att ha utnämnt Holkeris regering började Koivisto förfölja sin konkurrent både inför presidentvalet år 1988 och efter det.

Ilkka Suominen avslutade sitt anförande för politics studerande år 1994 med en hågkomst:

Vi satt efter ett officiellt möte vid ett glas whisky på Bjällbo hösten 1989. Republikens president trivdes och diskuterade i lätt ton regeringsbildningen år 1987. Någon minister konstaterade – som en avslutning: "Ni fick ju dock Herr President de partier ni ville i regeringen". Med ett grin sade till detta regeringsbildaren själv: "Ja, eller så fick vi en del hållna utanför". Jag kunde inte låta bli att ropa: "Nå nu kom det fram". Republikens presidents grin blev bara bredare.

I det nya Europa förblev Mauno Koivistos sätt att bruka makt oförändrade men den utrikespolitiska linjen förändrades.

3. Mauno Koivistos linje i det nya Europa

Med regeringslösningen år 1987 och med sin seger i presidentvalet år 1988 hade Mauno Koivisto fått in Finland på sin egen politiska linje. Kronan på verket efter dessa segrar var att den politiska konkurrent som utmanat hans linje under 1970- och 1980-talet lämnade sitt partis ledning. Den nya partiledaren blev Koivistos nära bundsförvant.

Mauno Koivistos förföljelse av mig var den centrala orsaken till att jag sommaren år 1990 lämnade ordförandeskapet i partiet. Det tog på krafterna. Jag tänkte att då kunde åtminstone inte min person brukas som svepskäl för att diskriminera Centern i den regering som skulle bildas efter valet.

Mer påverkade att jag ville få till stånd en grundlig förändring i mitt liv. Vi hade med Vuokko skaffat oss en liten gård i Tusby och vi tänkte flytta till landet. Jag höll på att byta valkrets och kandidera i Nyland då landskapets två Centerriksdagsledamöter Johannes Virolainen och Marjatta Väänänen höll på att avsluta sina år i riksdagen.

Posten som partiordförande hade varit mycket tung. Inom synhåll fanns efterträdarkandidater som kunde ta över posten. Under min ordförandetid hade jag förmått ena partiet som i början av 1980-talet löpte risk att splittras. Jag trodde att min efterträdare skulle följa den politiska linje som lett till enighet. Här blev jag besviken.

Agrarförbundet-Centerpartiet har under sin historia

upplevt många inre konflikter och linjestrider. Det är naturligt i alla större partier. Professor Kari Hokkanen har lagt märke till fyra olika inriktningar och grupperingar under Agrarförbundets första decennier. Alkio representerade ideologisk, Sunila landsbygdsintresse, Kallio sak- och Pykälä-populistisk politik. Alla dessa traditioner levde också under efterkrigsåren inom Agrarförbundet.

Efter kriget blev också utrikespolitiken en fråga som delade Agrarförbundet. Urho Kekkonen hade sina egna trogna anhängare i partiet och riksdagsgruppen. De bildade K-linjen. Kekkonen fick strida för sin linje mot starka högerkrafter. Till en början var han i underläge.

När Urho Kekkonens och Ahti Karjalainens relationer söndrades delades K-linjen i två. Jag hörde tillsammans med Eino Uusitalo till dem som stödde Kekkonen till slutet. Till Karjalainens inre krets hörde bl.a. Matti Ruokola, Ahti Pekkala, Mikko Pesälä och Mikko Immonen.

Partiets inre linjestrid nådde sin klimax i Ahti Karjalainens och Johannes Virolainens kamp om presidentkandidatur. När kandidaten valts och valet var över kunde partiet snabbt samla sina led.

Allt var nu inte så lyckosamt som det utåt verkade. Våren 1982 diskuterade Karjalainen och Virolainen om möjligheten att avlägsna mig från ordförandeposten. Virolainen hade redan efter sitt ”Sluta tjafsa”-tal vid distriktens höstmöten år 1980 bytt ut tre distriktsordföranden som stött mig vid partikongressen i Åbo. Jag blev emellertid enhälligt omvald vid partikongressen i Rovaniemi.

Efter vissa initialsvärigheter fick jag ett gott samarbete med Johannes Virolainen. År 1982 fick jag värdefullt stöd av honom i tvisten om riksdagsledamöternas dagpenningar.

Den populistiska justitiekanslern Kai Korte ändrade tolkningen av landsbygdsriksdagsledamöternas hemort och rätt till dagpenning. Han ingrep också i riksdagens rätt att tolka lagar den själv stiftat. Den offentliga klappjakten riktade sig mot mig men också Virolainens rätt till dagpenning lyftes fram när det ansågs att han bodde i Helsingfors. Som talman försvarade Virolainen riksdagen och riksdagsledamöterna. Detta var en orsak till att han föll ur riksdagen. Även Lasse Lehtinen förlorade sin plats till följd av dagpenningstvisten.

När Johannes Virolainen efter valet år 1987 återvände till riksdagen avstod han sin plats i utrikesutskottet till mig och gick över till grundlagsutskottet. Där försvarade han mig när några riksdagsledamöter hösten 1989 förde frågan om jag gjort mig skyldig till landsförräderi vid mina samtal med Viktor Vladimirov hösten 1981 till grundlagsutskottet. Virolainen kände till den tidens förhållanden bättre än någon annan i utskottet. Han visste att jag alls inte ville få Sovjetunionens stöd för Karjalainen utan Sukp:s representanter sökte få mig att stöda Karjalainen. Utskottet konstaterade att jag inte förfarit lagstridigt.

Sedan Johannes Virolainen återkommit till riksdagen drev Mauno Koivisto mot valresultatet och Samlingspartiets vilja igenom Harri Holkeris blåroda regering. Virolainen konstaterade omedelbart att läget var detsamma som år 1948 då Paasikivi köpte Sdp:s stöd i presidentvalet 1950 genom att utse en socialdemokratisk minoritetsregering och utestänga Agrarförbundet och dess presidentkandidat Urho Kekkonen från regeringen. Virolainen stödde mig kraftfullt också i presidentvalet år 1988. När han inte längre kandiderade i riksdagsvalet år 1991 ställde en rad av hans tidigare stödpersoner upp bakom mig. Jag vet inte hur han själv

röstade.

I presidentvalet år 1994 deltog Johannes Virolainen aktivt i mitt valarbete. Efter det upphörde vårt samarbete på grund av en markant utrikespolitisk åsiktsskillnad. Trots att också Virolainen såg att Finlands medlemskap i Europeiska unionen åsamkar Finland och framförallt Finlands lantbruk stora svårigheter började han av säkerhetspolitiska skäl med kraft stöda det. Inför partikongressen i Jyväskylä år 1994 sade han av detta skäl upp vårt samarbetsförhållande.

Efter partikongressen i Åbo fick jag understöd av de flesta av de riksdagsledamöter som stött Virolainen. Partiet började enas. Men svårigheter fanns. Bland dem som stött mig fanns riksdagsledamöter som blev besvikna i sina personliga strävanden. De blev en ständig opposition. När Mikko Pesälä inte blev minister ondgjorde han sig fastän han pådriven av Matti Ruokola blev vicetalman i riksdagen. Pesäläs bitterhet har bestått och har även kommit till uttryck i offentligheten.

Mauno Koivisto berättar i sina memoarer att Mikko Pesälä sökte om audiens i tjänsteärenden i slutet av september år 1989. Hans uppenbarliga huvudärende gällde emellertid hans bedömning och hälsning från Centerpartiet. Koivisto skriver: ”Det är enligt Pesälä klart att det finns många uppfattningar inom Centerpartiet men uppenbarligen är man mycket rädd för Väyrynen. Han har fått ett sådant grepp om partiet att folk följer honom även om ställningstagandena är mycket omotiverade”.

När Matti Ruokola år 1983 blev Medicinalstyrelsens generaldirektör lämnade han ett arv som försvårade min verksamhet. Ruokolas väggkost till gruppen betonade dess självständighet i relation till partiledningen. Med detta motsatte han sig valet av Olavi Martikainen till

gruppordförande och stödde Kauko Juhantalo. Frågan gällde politisk linje och maktpolitik.

Till oppositionen mot partiledningen hörde förutom K-linjerepresentanter av Pesäläs typ, riksdagsledamöter som lutade mot liberalism och inte godkände partiledningens ideologiska viljepolitik.

Liberalismen kom kraftigare fram i slutet av decenniet vilket åtminstone delvis berodde på att Centern anslöt sig som medlem i Liberala internationalen. Det handlade inte om ett ideologiskt val utan om vår vilja att den vägen utveckla våra kontakter till västerländska partier i den politiska mitten.

Liberalismen har en helt annan värdegrund än alkioismen. Värdeliberalism leder till frisinne i moralfrågor. Ekonomisk liberalism kommer till uttryck i högerinriktad ekonomisk politik. I Europapolitiken leder liberalismen lätt till överstatligt tänkande och federalism, i miljöfrågor till citygrönhet.

Bland centerungdomen blev liberalismen i slutet av 1980-talet den ledande ideologiska inriktningen. I miljöpolitiken var de ungas linje till en början hållbar. Under senare år har tänkandet även i detta avseende fördunklats. I övrigt förde liberalismen från början in de unga på villospår.

Olli Rehn beslöt sig för att utmana mig i ordförandevalet vid partikongressen i Björneborg år 1990 uttryckligen som anhängare av centerliberalism. Vid föregående partikongress i Kajana hade han vunnit över Juha Pentikäinen i viceordförandeval.

I presidentvalet år 1988 hade Rehn som centerungdomens ordförande lett min ungdomskampanj. I höstens kommunalval fick vi i Helsingfors ett utmärkt resultat och vi

hörde båda två till våra fyra fullmäktige. Jag lät Rehn sköta kommunalpolitiken. I slutet av år 1989 flyttade vi till Tusby.

Även efter partikongressen i Björneborg har våra vägar ofta mötts. År 1991 invaldes Olli Rehn från Helsingfors i riksdagen. Han drev aktivt på att Finland skulle ansluta sig till Europeiska unionen. Själv var jag tvivlande och stannade för att motsätta mig medlemskap då ett bättre alternativ förelåg.

Efter anslutningsbeslutet i slutet av år 1994 valde riksdagen oss båda bland de första finländska europaparlamentarikerna. På mitt förslag valdes Rehn till den fem personer starka centerdelegationens ordförande.

Även inom Europaparlamentet förelåg en klar linjeskillnad oss emellan. Rehn stödde bland annat enhetsvalutan och ville att Finland skulle delta bland de första. Övriga centerrepresentanter från Finland (Timo Järvilähti, Seppo Peltari, Mirja Ryyänen och Paavo Väyrynen) och Sverige (Hans Lindqvist och Karl-Erik Olsson) motsatte sig övergång till enhetsvaluta och de egna ländernas anslutning.

I europaparlamentsvalet hösten 1996 deltog Olli Rehn som vår delegations ordförande. Han hade en dyr och synlig valkampanj. Medarbetarna berättade att valbidrag från företagen kom så mycket som man bad. Rehn blev trots detta inte vald. Hans politiska karriär fortsatte inom Europakommissionen först i Erkki Liikanens kabinett och sedan som medlem i kommissionen. I bakgrunden har Rehn kraftigt påverkat Centerns Europapolitik.

År 2002 gjorde Olli Rehn ett allvarligt försök att nå Centerns ledning. Partiets liberaler samlade sina krafter bakom honom. Rehn blev tvåa men Anneli Jäätteenmäki valdes redan i första omgången. Han fick dock mycket mer

röster än Matti Vanhanen och jag.

Mari Kiviniemi, som valts till partiordförande vid partikongressen år 2010 och partisekreterare Timo Laaninen försökte få Olli Rehn till partiets presidentkandidat i valet 2012. Han ställde emellertid inte upp mot mig i primärval.

Vi mäter igen våra krafter i Eurovalet år 2014. Valet har en avgörande inverkan på Centerns och samtidigt hela Finlands Europapolitik.

* * *

Olli Rehn var viceordförande och Seppo Kääriäinen partisekreterare när de ställde upp i ordförandevalet vid partikongressen i Björneborg.

I Kajana hade Seppo Kääriäinen låtit sig omväljas som partisekreterare trots att han året innan valts till riksdagsledamot. Han hade inte för mig på förhand berättat om sin avsikt. Kääriäinen trodde då att uppdraget som partisekreterare skulle fungera som en bra ponton på väg mot partiledarposten.

Efteråt har Kääriäinen kommit fram till att ställningen som partisekreterare låg honom till last vid partikongressen i Björneborg. I Hannu Lehtiläs bok *Myrskyn silmässä* (I stormens öga) säger han: ”Jag borde ha koncentrerat mig på riksdagsarbetet och den vägen förnyat mig själv och min egen politikerbild. Jag borde ha lämnat partikansliet år 1988”.

Detta avgörande som Kääriäinen gjorde inverkade indirekt även på mina val. Om partisekreteraren hade bytts ut år 1988 hade trycket på ett partiledarskifte minskat och jag hade eventuellt kandiderat vid kongressen i Björneborg.

Ordförandespelet igångsattes av Kääriäinen som

uppmanade Rehn att kandidera. Det avgjorde mitt beslut att avstå från ordförandeskapet. Jag hade efter partikongressen i Åbo fyra gånger enhälligt valts till ordförande. Jag hade redan hösten innan allvarligt övervägt att avgå men beslutat fortsätta på grund av Vladimirovuppståndelsen. Jag ville inte låta mig bli utskälld av oppositionen och heller inte ge Rehn en möjlighet att främja sin egen politiska karriär på min bekostnad.

När jag dragit mig undan blev Rehns understöd svagt. Eeva Kuuskoski-Vikatmaa var liberalernas huvudkandidat och medias favorit. Tack vare den positiva publiciteten blev hon mäktigt populär. Seppo Kääriäinen fick stöd framförallt av folket på landsbygden. När partikongressen närmade sig medgav han själv att han inte kan bli vald. Det har Kääriäinen glömt när han beskyller mig för sin förlust och valet av Aho.

Esko Aho uppfattades som en kompromisskandidat. Också många av mina trognaste anhängare stödde hans val. Senare tider har visat att de hade rätt. Eeva Kuuskoskis understödsbubbla sprack lika snabbt som den uppstått. I presidentvalet år 1994 ställde Eeva upp som kandidat för en folkrörelse och fick knappt tre procent av de avgivna rösterna. Under hennes ledning hade partiet redan under 1990-talet upplevt den katastrof som vi fick våren 2011. Liberalismen är ett viktigt bidrag till centerns tankesfär men den duger inte som ledande ideologi.

Jag blev dock tvungen att bli besviken på valet av Aho. Jag trodde att jag skulle kunna samarbeta bra med honom och att han skulle ha fortsatt min politiska linje. ”Fadermord” stod emellertid omedelbart på Ahos agenda och han lärer sig med dem som ivrigast sökt sätta krokben för mig. Partiets linje ändrades.

Kauko Juhantalo blev handels- och industriminister. Efter ett drygt år blev han tvungen att avgå då han misstänktes för att ha missbrukat sin tjänsteställning för att gynna egna ekonomiska intressen. Följande år dömdes Juhantalo i riks rätt till ett villkorligt fängelsestraff. Efter domen avsattes han från riksdagen. Pekka Tuomisto ärvde ministerposten. När han blev generaldirektör för Folkpensionsanstalten blev Seppo Kääriäinen hösten 1993 handels- och industriminister.

Aho tänkte sig Eeva Kuuskoski som utrikesminister trots att hon var gravid. Jag hade önskat mig finansministerposten för att komma åt att ändra inriktningen i den ekonomiska politiken. Mauno Koivisto har i sina memoarer berättat att han satt stopp för den tanken. Han godkände mig hellre som utrikesminister.

Esko Aho visade sig vara liberal i den ekonomiska politiken och i Europapolitiken, i moralfrågor stod han närmare alkiovärden. Aho visade sig vara en renrasig maktpolitiker. Han lärer sig villigt med president Mauno Koivisto. Efter att ha blivit statsminister började han även eftersträva presidentkandidatur i valet år 1994. Han satte krokben för mig och höll i sin inre krets öppet för en eventuell egen kandidatur.

Med Ahos hjälp fortsatte Koivisto politiken för en stark mark och förde in Finland i den europeiska unionen. När Aho var rädd för att EU-hazarden skulle leda till politisk offside lovade Koivisto honom sitt stöd. Detta löfte kunde Koivisto inte efter sin presidentperiod infria trots att han försökte. Samlingspartiet hade under Iiro Viinanens ledning förhandlat med Paavo Lipponen bakom Ahos rygg om en blå-röd regering. Aho blev oppositionsledare.

Iiro Viinanen har i offentligheten uppträtt som en hjälte

som räddade Finland. I Verkligheten fördjupade han recessionen genom att fortsätta politiken för en stark mark. Viinanen meriterade sig vid genomdrivandet av inbesparingar. Under Ahos regeringstid genomfördes inbesparingarna ännu på ett socialt och regionalt rättvist sätt. Under Lipponens ledning började Samlingspartiet och Sdp bedriva en centralistisk politik som ökade ojämlikheten. Grundtryggheten beskars.

Viinanens följande projekt handlade om att förstöra det finska kapitalets viktigaste fäste, försäkringsbolaget Pohjola. Till all lycka blev resultatet att bolaget blev en del av andelsbanksgruppen och sålunda hamnade i än mer fosterländska händer.

* * *

I och med upplösningen av Sovjetunionen och Warszawapakten inleddes en djup omvandling i vår världsdelen. Det nya Europa började ta form. Europeiska unionen och Nato började utvidgas. Brytningen i Europa lyfte på ett förvånansvärt sätt fram gamla utrikes- och säkerhetspolitiska inställningar och uppfattningar.

Till en början kom vi emellertid överens då vi började förhandla om bildandet av en europeiskt samarbetsfär Ees. Initiativet till Ees tog Eg-kommissionen med stöd av de gamla medlemsländerna när det började verka klart att många Efta-länder skulle söka om medlemskap.

Som ett alternativ till medlemskap erbjöds Efta-länderna ett avtal genom vilket de utan att bli medlemmar kunde komma in på Eg:s inre marknad inom ramen för den fria rörligheten för kapital, varor, tjänster och arbetskraft.

Kommissionen och de gamla medlemsländerna sökte på detta sätt förhindra en utvidgning av Eg för att kunna gå vidare mot den federation som uppställts som gemensamt mål redan på 1950-talet.

För Finland utgjorde Ees ett utmärkt arrangemang. Vi skulle helt kunna dra nytta av den ekonomiska integrationen, men vi hade inget behov av att delta i den politiska integrationen d.v.s. den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken och inte heller i det överstatliga beslutssystemet. Vi skulle kunna bevara en självständig handels-, region- och lantbrukspolitik.

Ees-förhandlingarna slutfördes och avtalet kom till. Enligt kommissionens planer skulle det bli ett omfattande arrangemang. För de östeuropeiska länderna och de baltiska planerades ett motsvarande avtal, Ees 2. Ees kom dock att omfatta endast Norge, Island och Liechtenstein då Österrike, Sverige och Finland anslöt sig till Eg.

Österrike var först med att inlämna sin medlemsansökan. För landet var det naturligt att söka ett tätt samarbete med Tyskland. För de nordiska ländernas del satte processen igång på ett underligt sätt.

I Sverige satt en socialdemokratisk regering som hösten 1990 beslöt söka medlemskap som en del av ett ekonomiskpolitiskt krispaket. Med beslutet sökte man lugna det ekonomiska livet vars förtroende för regeringen kraftigt rubbats. Regeringen underströk att förhandlingarna avsåg att utreda villkoren för medlemskap. Om ett eventuellt medlemskap skulle beslut fattas separat. Regeringen var inte i kontakt med Finland och Norge fastän beslutet hade direkt inverkan på grannländerna.

I Finland öppnade det svenska beslutet dammarna. Den

politiska konstellationen var klar. Av partierna gick Samlingspartiet, Sdp och Sfp ivrigt in för att söka medlemskap. Officiella ställningstaganden undvek man till en början även för att man för säkerhets skull ville slutföra Ees-förhandlingarna.

Det starkaste stödet för anslutning till gemenskaperna stod de partier och de krafter i de olika partierna för som sist hade gått in för Kekkonens linje. Dessa högerkrafter hade redan under det kalla kriget sökt föra in Finland i alla västliga organisationer.

Under decenniernas gång hade högerkrafterna börjat förstå de utrikes- och säkerhetspolitiska realiteterna. Finlands självständighet och neutralitet hade för dem utgjort först alternativ två. När hindren försvann ville man att Finland skulle liera sig både ekonomiskt, politiskt och militärt.

Inom Centern upplevdes situationen som besvärlig. Det var redan svårt att godkänna Ees-avtalet. Under förhandlingarnas gång kritiserade vi i hårda ord Holkeris regering för dess strävan till så långtgående integration som möjligt. President Koivisto blandade sig i diskussionen och försvarade regeringen.

Den stora majoriteten bland Centerpartiets medlemmar och anhängare motsatte sig Eg-medlemskap. Opinionerna påverkades av att man trodde att vårt lands lantbruk och utvecklingsområden skulle bli lidande. Frågan handlade emellertid framförallt om den ideologiska och politiska traditionen.

Agrarförbundet drev på Finlands självständighet och en republikansk statsform. Partiet har i alla tider motsatt sig maktkoncentration till Helsingfors, gått in för landskapssjälvstyre och försvarat kommunernas

självbestämmanderätt. Det var otänkbart att vi frivilligt skulle avstå från självständigheten och ansluta oss till ett övernationellt statligt system.

Finlands neutralitetspolitik hade för centern varit ett även ideologiskt angenämt alternativ. Tack vare en skicklig utrikespolitik hade Finland lösgjort sig från beroendet av Sovjetunionen och vuxit till självständighet och neutralitet. Det kändes bra när Finland sökte hålla sig utanför stormakternas konflikter och upprätthålla goda relationer till alla länder.

Vi hade kunnat bli delaktiga i ett för oss gynnsamt samarbete med västländerna utan att hamna in i ett sådant överstatligt beslutsfattande som gjort det möjligt för andra länder att blanda sig i vår inre utveckling.

Inom Centern hade man även anammat Mannerheims, Paasikivis och Kekkonens utrikespolitiska tänkande enligt vilket Finland inte skulle handla på ett sätt som Ryssland upplevde som ett hot mot sin egen säkerhet. Inom Eg fanns planer på en utveckling mot en försvarsallians och i slutändan en militär stormakt. Inom Centern ansågs det viktigt att Finland också i det nya Europa kunde förbli ett militärt alliansfritt och neutralt land.

Jag tecknade utgångspunkterna för integration redan år 1971 i min bok *Köyhän asialla* (För den fattiges sak).

Integration innebär ofrånkomligen att beslutanderätten delvis flyttas bort från egna nationella beslutsfattare. Oftast innebär det även avstående från politisk beslutsrätt såsom håller på att ske inom Eec. Grundtanken i integrationen strider sålunda kraftigt mot decentralistiska och demokratiska mål. Den strider

också mot neutraliteten: hur kan ett sådant land vara neutralt som inte kan bestämma om sina egna angelägenheter.

Jag är glad för att vår neutralitet hindrade en anslutning till Eec. Utan detta hinder ”skulle högern och en del av vänstern uppenbarligen ivrigt driva på medlemskap i Eec”.

Sedan det internationella läget förändrats befann vi oss emellertid i början av 1990-talet i en tvångssituation. Sverige hade beslutat söka medlemskap. Finland hade svårt att stanna utanför om Sverige blev medlem. Majoriteten i riksdagen var för medlemskap. Inom synhåll låg en regeringsupplösning om Centern inte gick med på att lämna in en ansökan. Alternativet hade varit en blårod regering som hade sökt medlemskap och även skött förhandlingarna. Centern hade stått utanför.

Hösten 1991 träffade jag centrala medlemmar i kommissionen och på ett undantag när alla medlemsländernas utrikesministrar. Italiens utrikesminister hade valbrådska varför inget möte kunde ordnas. Vid dessa överläggningar blev jag övertygad om att det var möjligt för Finland att uppnå ett sådant förhandlingsresultat som skulle trygga ett fortsatt lantbruk och även vara regionpolitiskt acceptabelt.

De största problemen tycktes knutna till den gemensamma utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik. De flesta samtalsparter utgick ifrån att Finland vid en anslutning skulle binda sig till det kommande Maastrichtfördraget enligt vilket unionen på sikt går in för ett gemensamt försvar.

Till slut löstes problemet uppenbarligen till följd av att man inom Nato började inse vad Eg:s federalistiska linje

skulle innebära. Om Finland och de övriga neutrala länderna som Eg-medlemmar hade tvingats delta i ett gemensamt försvar och avstå från sina neutrala positioner skulle Nato ha varit tvungen att vara beredd att ta ansvar för deras säkerhet. För detta fanns åtminstone inte i det skedet beredskap. Sålunda kunde Finland ansluta sig till unionen under bevarande av kärnan i sin neutralitet, militär alliansfrihet och ett trovärdigt självständigt försvar.

Efter samtalen var jag beredd att godkänna en ansökan med hårda villkor. Om anslutning skulle beslut fattas när förhandlingsresultatet förelåg.

Ansvar för förhandlingarna delades mellan utrikesministern och utrikeshandelsministern. Vi två hade helt olika utgångspunkter och inställning. Jag tvivlade på medlemskap och hade inte bundit upp mig. Pertti Salolainen var ivrig och beredd till medlemskap på vilka villkor som helst. Koivisto berättar i sina memoarer hur kraftfullt han sökte ställa mig helt på sidan om förhandlingarna. Statsminister Aho försvarade min centrala roll som var viktig för partiet och även för honom själv.

I maj 1993 avgick jag ur regeringen för att förbereda mig inför presidentvalet. Jag ville inte bära ansvar för den ekonomiska politik jag varit och var missnöjd med. Å andra sidan hade jag svårt att sköta Eu-medlemsförhandlingarna då en hård motståndare till medlemskap, Keijo Korhonen också kandiderade. Till utrikesminister och förhandlare framöver utsågs Mtk:s ordförande Heikki Haavisto. Med denna utnämning fick man honom att byta åsikt och stöda medlemskap.

* * *

Under sin andra presidentperiod ledde Mauno Koivisto Finland från det kalla kriget in i det nya Europa. Koivistos karriär som republikens president kulminerade i att förhandlingarna om Finlands medlemskap i Europeiska unionen avslutades på hans sista ämbetsdag.

Då Koivisto började levde man ännu i Sovjetunionen under det gamla väldet. I ledningen stod Leonid Bresjnev som dog hösten 1982. Han efterträddes av den reformvänligare Jurij Andropov och den konservativa Kontantin Tsjernenko.

År 1985 tog den radikala förnyaren Mihail Gorbatsjov över. Han insåg Sovjetunionens grundläggande svagheter. Upprustningskapplöpningen med Förenta staterna hade överstigit landets bärkraft, det ekonomiska systemet fungerade inte, arbetsmoralen var svag och dryckenskap ett allvarligt samhällsproblem.

Gorbatsjov försökte reformera det socialistiska systemet och stärka Sovjetunionen. Upprustningsbördan sökte man lätta genom att med Förenta staterna avtala om kännbara nedskärningar i de strategiska vapensystemen. Det ekonomiska systemet blev föremål för reformer. Alkoholproblemet angreps med hård hand.

Trots reformerna upplöstes Sovjetunionen emellertid i slutet av år 1991. Reformerna kan till och med ha påskyndat det socialistiska systemets sammanbrott. Jag kunde inte i min doktorsavhandling år 1988 förutspå Sovjetunionens upplösning. Det förmådde inte ens stormakternas säkerhetstjänster.

Jag hörde dock till de första som förutspådde stora omvälvningar när jag i en intervju i mars 1990 förutspådde att vi som granne snart kan ha ett borgerligt Ryssland. För

slutsatsernas del i min avhandling hade Sovjetunionens upplösning ingen betydelse. Vår granne är fortsättningsvis en stormakt vars säkerhetspolitiska intressen Finland bör beakta.

Mauno Koivisto följde noggrant utvecklingen hos vår östra granne. Han hade här hjälp av sin ryska språkkunskap. Koivisto fortsatte strikt på Kekkonens linje och var till och med försiktigare än sin företrädare.

Med Mihail Gorbatsjov utvecklade Koivisto ett nära personligt förhållande. Förenta staternas ledning uppskattade Koivistos sakkunskap och lyssnade gärna på hans bedömningar. Under Ronald Reagans presidentperiod höll Koivisto närmast kontakt med vicepresident George Bush. Samtals- och brevväxlingskontakten fortsatte när Bush blev president.

I samband med Estlands självständighet påverkade Koivistos personliga relation till Gorbatsjov kanske till och med litet väl mycket hans agerande. Det var riktigt att Finland förhöll sig återhållsamt till Estlands självständighet. Frågan gällde upplösningen av Sovjetunionen vilket kunde ha fått allvarliga följder. Finland intog samma position som bl.a. Förenta staterna och Tyskland.

Koivisto försökte emellertid lägga band på de baltiska ländernas självständighet på grund av att han ville att Gorbatsjov skulle lyckas med sin reformpolitik. De baltiska länderna hade gått i spetsen för reformpolitiken. Denna inställning hos Koivisto kom fram och gjorde att många självständighetssträvande ester och övriga balter tog illa upp.

De bilaterala avgörandena i anknytning till Sovjetunionens upplösning vidtog Finland under Koivistos ledning vid rätt tid och på ett lyckat sätt. Med sovjetledningen överenskomms

hösten 1991 att Vsb-fördraget ersätts med ett grannskapsavtal som passar i det nya Europa. Föregående sommar hade president Koivisto i Moskva träffat också Rysslands president Boris Jeltsin. Då upplösningen av Sovjetunionen började te sig trolig öppnades förhandlingar också med Ryssland.

Under osäkra förhållanden sökte vi underteckna det grannskapsavtal som skulle förflytta Vsb-fördraget till historien i Moskva i slutet av år 1991. Detta hade varit en angenäm uppgift för mig även därför att jag undertecknat det dokument som år 1983 sista gången förlängde avtalets ikraftvarande.

Grannskapsavtalet fastställdes först följande år med statsminister Esko Aho undertecknande. Samtidigt fick jag underteckna avtalet om närområdessamarbete. Avtalet byggde på min egen idé. Avsikten var i stöd av avtalet att från Finland föra över knowhow till Ryssland och på så sätt göra närområdenas utveckling så gynnsam och stabil som möjligt.

Närområdesavtalet var senare förebild för grannskapsarbetet mellan Eu och Ryssland. Närområdessamarbetet har fungerat väl och bringat resultat. Jag ansvarade för dess förverkligande och utvecklande som utrikeshandels- och utvecklingsminister i Vanhanens II regering.

Jag blev inte helt förvånad när Samlingspartiet försökte avsluta närområdessamarbetet. För partiet var det inte fråga om en inbesparing utan ett politiskt mål. Här kom Samlingspartiets gamla attityder i dagen. I Katainens regering fick partiet sin vilja igenom när regeringskumpanen var Sdp.

Det är illa att närområdessamarbetet avslutades. Samarbetet över Eu-gränserna räcker inte. Norge har ett omfattande bilateralt samarbete med Rysslands nordliga

områden. Finland saknar numera medel som skulle lämpa sig till något motsvarande.

Den europeiska integrationen blev en stötesten för Mauno Koivistos utrikespolitiska tänkande. När Sovjetunionen och Warszawapakten upplösts kom de gamla utrikespolitiska attityderna fram. Jag var överraskad över att starka politiska krafter och även pressen ”baltifierats”.

Det var förståeligt att Estland och de övriga baltiska länderna sökte ta så klart avstånd som möjligt från Ryssland och bli medlemmar i Europeiska gemenskaperna och Nato. Finland hade inte samma traumatiska erfarenheter som dessa länders folk. Vi hade efter svårigheter kommit fram till en tillfredställande samexistens med Sovjetunionen. Under Gorbatsjovs tid hade vi inget att klaga på i relationerna.

Efter Sovjetunionens upplösning hade Finland blivit ett neutralt land i ordets fullständiga betydelse. Vi hade goda förutsättningar för ett självständigt liv. Ees-avtalet tryggade på bästa möjliga sätt vårt lands ekonomiska intressen i ett Europa statt i integration.

Samlingspartiet, Sfp och Sdp började emellertid driva på Finlands anslutning till Europeiska gemenskaperna. Även inom dessa partier fanns oliktankande. Sfp:s unga generation förundrade sig över att Jan-Magnus Jansson motsatte sig medlemskap. Som en trogen anhängare av Kekkonens linje sörjde Jansson över att Finlands verkliga självständighet och neutralitet höll på att bli endast ett kort mellanskede i nationens historia.

Centern var mycket motsträvig. Vänsterförbundet motsatte sig till en början medlemskapet men partiets högerflygel var böjd att säga ja. Koivisto var för att lämna in en ansökan. Han följde förhandlingarna noggrant och styrde

dem. I slutskedet tog Koivisto ett fast grepp om förhandlingarna och gav direktiv åt ministrarna och åt Erkki Liikanen som var ambassadör.

I sina memoarer berättar Koivisto att Liikanen ringde honom den 1 mars kl 9.15 och berättade att ett nytt allvarligt försök att få till stånd ett avtal gjorts:

Liikanen bedömde att ett sådanthär moment inte återkommer och att avgörandet nu måste göras. Jag sade att det också var min uppfattning. Om en lösning håller på att uppnås måste den förverkligas. Liikanen meddelade att han framför denna hälsning och antog att ett resultat kan komma inom ett par timmar.

Koivisto hoppades att avgörandet skulle komma så snabbt att han kunde informera om det i sitt tal vid Martti Ahtisaaris tillträde i riksdagen. Beskedet om att ett avtal uppnåtts kom dock först på eftermiddagen. Erkki Liikanen nämner inte ens sitt telefonsamtal till Koivisto i sitt verk Brysselin päiväkirjat (Dagböcker från Bryssel).

I sin bok Lännettymisen lyhyt historia (Den korta historien om vägen västerut) beskriver Unto Hämmäläinen händelserna den 1 mars 1994 såhär:

Den avgörande diskussionen mellan Koivisto och Liikanen skedde mellan klockan 9 och 10 finsk tid. Koivisto gav ett direkt direktiv utan att Aho regering fattat något formellt beslut om att avtal bör ingås. I detta läge brukade Koivisto till ytterlighet den makt som formuleras i Finlands regeringsforms 33:dje paragraf. Det blev också Koivistos sista beslut.

Detta handlande stod inte i samklang med grundlagen. Redan i samband med behandlingen av Ees-avtalet hade man kommit fram till att frågor som rör integrationen inte är sådan utrikespolitik där presidenten borde ha beslutsrätt i enlighet med regeringsformens 33:dje paragraf. Författningen hade redan ändrats i enlighet med detta.

Esko Aho's memoarer antyder att han inte visste om Koivistos agerande. Förhandlingarna hade brutits natten innan och avsikten var inte att omedelbart göra ett nytt försök. Även för Aho hade det kommit som en överraskning att förhandlingarna på tyskt initiativ påbörjades på nytt.

Misstanken vaknar att Tyskland på något sätt fått veta att Finlands förhandlare fått i uppdrag att snabbt ingå ett avtal. Om så var var finländarnas förhandlingssituation svag. Avtalet var speciellt för lantbrukets del dåligt och därtill mycket oklart.

Finlands förhandlare trodde att de kommit överens om att det var möjligt att fortsatt utbetala nationellt stöd till lantbruket i hela landet. Senare framgick det att kommissionen tolkar stödet på basen av artikel 141 så att det handlar om ett stöd i början under en övergångsperiod. Dess stegvisa nedskärning har avspeglat sig negativt också på det stöd som betalats ut i nordliga områden. Nu har Katainens regering gått med på att helt avstå från stöd enligt paragraf 141.

* * *

När förhandlingarna blivit slutförda intog jag efter grundligt övervägande ståndpunkten att avtalet inte borde godkännas. Medlemskapsvillkoren var usla. I Sverige var den allmänna opinionen klart mot medlemskap och i Norge ännu skarpare.

Inom synhåll låg möjligheten att Sverige och också Norge skulle förkasta medlemskap om Finland beslöt att stanna utanför.

I min bok *Itsenäisen Suomen puolesta* (För ett självständigt Finland) har jag detaljerat berättat om Finlands anslutning till Europeiska unionen och euroområdet. Jag refererar medlemskapsförhandlingarna, partikongressens gång i Jyväskylä, folkomröstningskampanjen, brosningsdebatten i riksdagen och kampen om Finlands anslutning till euroområdet. Kampen om Eu-medlemskapet jämför jag med vinterkrigets självständighetskamp och Emu-striden med fortsättningskriget.

De nordiska ländernas regeringar beslöt spela ett dominospel genom att arrangera folkomröstningarna så att finländarna som ställde sig positivast till medlemskap skulle rösta först, därefter svenskarna och sist norrmännen.

Finlands regering godkände vid samma överläggning tidtabellen för folkomröstningen och stödpaketet till jordbruket. En erfaren organisationsman inom Centern sade att nu gick det illa för oss: tidtabellen betyder att Finland förs in i unionen men ifråga om stödpaketet har vi inga garantier.

Centerns inställning avgjordes vid partikongressen i Jyväskylä i juni 1994. När delegaterna anlände till platsen var en klar majoritet mot medlemskap. Där pressade partiordförande Esko Aho och hans stödtrupper partikongressen att godkänna att avtalet förs till folkomröstning. Detta betydde detsamma som att godkänna avtalet.

Aho hotade avgå som ordförande och som statsminister om hans förslag inte godkänns. Ahos trupper ledde delegaterna vilse genom att hävda att Finland i varje fall förs

in i unionen och att anpassningen sköts av en blårod regering.

Jag gjorde allt för att få avtalet förkastat. Jag höll kanske mitt livs bästa tal. Om bara en annan ledande centerpartist – speciellt Seppo Kääriäinen eller Mauri Pekkarinen – skulle ha stött mig hade jag kunnat få majoriteten på min sida. Båda hade tidigare varit ense med mig om integrationspolitiken. Maktpolitiken hade fått dem att driva medlemskap. Heikki Haavisto rekommenderade i sitt mångtydiga tal offentligt godkännande av avtalet men uppmuntrade i prat mellan bänkarna delegaterna att rösta mot medlemskap.

Jag bevisade i mitt eget tal att Finland inte kan föras in i unionen utan Centerns stöd då ett godkännande i riksdagen kräver två tredjedels majoritet. Om vi skulle förkasta avtalet skulle inte heller Sverige ansluta sig till unionen och vi kunde börja intensivifiera det nordiska samarbetet inom Ees.

Jag sade att vi skulle vinna nästa val om vi förkastade avtalet. Om vi drev igenom det skulle vi förlora och en blårod regering ta makten. Jag hade rätt. Efter att ha drivit igenom avtalet förlorade Centern valet. Landet fick Paavo Lipponens regnbågsregering som omedelbart beskar det nationella stöd som lantbruket utlovats.

Vi inom Centern som motsatte oss medlemskap grundade inför folkomröstningen kampanjorganisationen Vastuu Suomesta (Ansvar för Finland). Ordförande blev Kari Hokkanen. Jag deltog aktivt i kampanjen både i tal och skrift. Jag skrev en omfattande artikel i tidskriften Nordisk Kontakt under rubriken ”Europeisk Union eller Nordisk Gemenskap?” som vi brukade som kampanjmaterial.

Johannes Virolainen anslöt sig till folkrörelsen Parempi vaihtoehto – Eurooppalainen Suomi (Ett bättre alternativ

– Finland i Europa) och blev medlem i dess ledningsgrupp. Helsingin Sanomat publicerade den 21.7 hans artikel i Vieraskynä- (Gästpennan) kolumnen under rubriken ”Yleisistä syistä” mentävä Euroopan unioniin (Det gäller att gå in i Europeiska unionen av ”allmänna skäl”):

Jag ser på Finlands och Eu:s relation närmast ur allmän synvinkel. Jag har från första början ansett Finland av ”allmänna skäl” nu väljer Europeiska unionen såsom landet i tiden 1917–1918 valde ett fritt samhällssystem och år 1937 samlade nationens krafter genom att ingå ett ”rödmylleavtal” i stöd av vilket vi stod ut de tunga krigsåren och hösten 1944 anpassade oss till Sovjetunionens supermaktställning.

Dessa orsaker som jag kort berört är avgörande när jag överväger min inställning till den förestående folkomröstningen. För oss evakuerade karelare är avgörandet ganska enkelt även på grund av att vi först efter freden efter vinterkriget 1940 och sedan i september 1944 var tvungna att förrätta ett val som vi inte har ångrat.

Men ”allmänna skäl” syftade Virolainen uppenbarligen på sitt midsommarbombuttalande år 1979 då han uttydde Samlingspartiets position utanför regeringen som dikterad av utrikespolitiska skäl. Den tanke som Virolainen i sin gästpenna-kolumn framförde uttryckte han i riksdagskaféet på klarspråk genom att säga att det när det gällde att förhålla sig till Eu-medlemskap rådde en situation som var likadan som år 1944. Det gällde att besluta om vi stannar i Ryssland eller om vi beger oss västerut. ”Jag åkte västerut”, sägs det att

han sade. Virolainen övertalade många centerpartister att stöda medlemskap. Han sökte skydd mot Ryssland.

Johannes Virolainen tog så allvarligt på Eu-medlemskapet att han när folkomröstningskampanjen pågick som hetast beviljade tidningen Suomenmaa en intervju där han kraftigt kritiserade mig för att jag motsatte mig medlemskap. I intervjun berättade Virolainen att han redan före partikongressen i Jyväskylä underrättat mig om att ”vårt samarbete slutar här” och att han inte längre röstar på mig i riksdagsvalet.

Bland socialdemokraternas medlemmar och röstande var motståndet kraftigt men partiets ledning drev medlemskap med hårda nypor. Vänstersossarna underställde sig högerflygelns befallningar. Inom riksdagsgruppen vågade man just inte föra fram tveksamhet eller avvisande. Tarja Halonen var tyst. Erkki Tuomioja framförde skäl mot medlemskap men stannade slutligen i sitt övervägande med rösterna 60–40 för en ”nä-ja-inställning”. Den tidigare ledaren för vänsterflygeln Kalevi Sorsa började leda ”Ett bättre alternativ – Finland i Europa” -kampanjen.

I de övriga nordiska länderna var vänstern på alerten. Inom facket och inom Sdp:s broderpartier hade motståndarna till medlemskap kraftfull organiserad verksamhet. Både i Norge och Sverige hade motståndarna när folkomröstningen närmade sig ett klart övertag.

Trots att förhandsbedömningarna när det gällde de övriga nordiska ländernas folkomröstningsresultat i avgörande grad påverkade varje lands folkopinion publicerades väldigt få sådana och detta i allmänhet endast då de stödde ifrågavarande lands medlemskap.

Vid en opinionsmätning under sommaren hade

motståndarna i Sverige en klar majoritet. Undersökningen som blev klar i juni visade hur kraftigt de övriga nordiska ländernas avgöranden påverkade åsikterna. På frågan om Sveriges medlemskap om både Finland och Norge ansluter sig hade anhängarna en majoritet på 49–27. Om både Finland och Norge hade stannat utanför hade motståndarna haft en klar majoritet med 44–29. Dessa siffror publicerades inte i Finland.

Den enda undersökningen av detta slag publicerades i Helsingin Sanomat först den 15.10 dvs dagen före folkomröstningen. Då hade nästan hälften av rösterna avlåtits i förhandsomröstningen. Resultatet ingick i en liten nyhet som berättade att de nordiska motståndarna till Eu-medlemskap kritiserade regeringarnas dominospel och tidpunkterna för omröstningarna.

I nyheten berättades om en undersökning som gjorts veckan innan och visade att 54 procent av svenskarna och 55 procent av norrmännen skulle rösta mot det egna landets medlemskap om de två andra nordiska länderna stannade utanför. För Finlands del berättades att talen var 40–40. Det berättades inte i nyheten att i Sverige endast 30 procent och i Norge under 30 procent i ett sådant läge hade röstat för medlemskap. Skillnaden till nej-rösternas favör var klart större än i motsvarande mätning i juni. Antalet osäkra var mindre.

Endast 30 procent av svenskarna skulle alltså ha stött sitt lands medlemskap om Finland och Norge hade stannat utanför. Dessa siffror visar att om Finland hade stannat utanför Eu så skulle det sannolikt ha lett till att inte heller Sverige eller Norge anslutit sig. Därför fanns det skäl att mörklägga den här typen av undersökningar.

Johannes Virolainen förutsatte i sin Gästpenna-artikel i Helsingin Sanomat att ”regeringens skyddspaket för lantbruket” bör fås godkänt före folkomröstningen. ”Om så inte sker röstar jag mot anslutning då en grundläggande förutsättning för att detta folk skall klara sig är att den unga generationens jordbrukare litar på en framtid för sin näring” skrev Virolainen. Under tiden för folkomröstningen var lantbrukets ställning fortsättningsvis öppen men Virolainen röstade trots det för medlemskap.

Som känt redan tidigare var en stor majoritet inom Centern mot medlemskap men en majoritet av folket som helhet för. Jag tror att nej-rösterna vunnit om finländarna före folkomröstningen vetat om att ett nej hade lett till samma resultat också i folkomröstningen i Sverige. Då hade vi kunnat begå en ordentlig diskussion om alternativ till Eu-medlemskap om Ees-området och om Nordisk gemenskap.

I Sverige diskuterade man åtminstone bland socialdemokraterna. När resultatet av Finlands folkomröstning var klart konstaterade statsminister Ingvar Carlsson i en tv-intervju som även sågs i Finland att vi äntligen kan avsluta diskussionen om Nordens gemenskap.

Finlands regering försökte få medlemskapsavtalet godkänt i riksdagen redan före Sveriges folkomröstning. På detta sätt försökte man säkra Finlands medlemskap även i fall Sverige skulle stanna utanför. Detta kunde jag inte godkänna. Jag igångsatte tillsammans med ett tiotal övriga riksdagsledamöter en bromsningsdebatt som var framgångsrik.

Den slutliga riksdagsdebatten sköts till slut fram över Sveriges folkomröstning. Påskyndarna av medlemskap hade

trott att vi inte skulle kunna hålla ut speciellt länge med vår bromsning. Först tröttnade emellertid talmännen och riksdagens personal.

Framläggningen påverkades delvis också av det nordiska dominospalet. Till följd av bromsningsdebatten började i Sverige spridas uppgiften om att Finlands folkomröstning endast var rådgivande och att vårt medlemskaps öde låg i riksdagens händer. I Sverige var omröstningen bindande. Största delen av de röstande trodde att folkomröstningen i Finland avgjort medlemskapet. I den tron röstade en knapp majoritet för avtalet. I Norge förkastades avtalet med klara siffror.

När Sveriges medlemskap avgjorts godkändes Finlands avtal i riksdagen. Av Centerns 55 riksdagsledamöter röstade 24 trots hårda påtryckningar emot avtalet.

För Sveriges del upplevde jag ett intressant efterspel år 2000 när jag var i Stockholm tillsammans med arbetsutskottet för Europaparlamentets liberala grupp. När han besvarade vår gruppordförande Pat Cox engagerade tal sade Sveriges statsminister Göran Persson: ”Egentligen borde Sverige inte höra till unionen. Endast en gång har majoriteten av svenskarna godkänt medlemskapet. Det var i folkomröstningen. Alltid före det och alltid senare har en majoritet av Sveriges folk motsatt sig medlemskap”.

Ett par år senare svängde opinionen första gången andra vägen. Därefter har stödet för Eu-medlemskap varierat men anslutning till euroområdet har en majoritet av svenskarna aldrig godkänt.

Såhär knapp var inriktningen på europeisk integration här i Norden. Om de nordiska länderna stannat utanför hade utvidgningen av unionen uppenbarligen stannat upp och

integrationen åtminstone till en början genomförts inom ramen för Ees-arrangemangen. Det nordiska samarbetet hade intensifierats till en nordisk gemenskap.

När Finlands medlemskap i Europeiska unionen avgjorts beslöt jag mig för att acceptera kandidatur för medlemskap i Europaparlamentet. De första europaparlamentarikerna valdes av riksdagen på basen av gruppernas storlek. Centern fick fem medlemmar. Jag hade kunnat bli ordförande för delegationen men på mitt förslag valdes Olli Rehn.

I Europaparlamentet koncentrerade jag mig på att försvara Finlands självständighet och driva Finlands nationella intressen. Jag motsatte mig alla steg mot en utveckling mot förbundsstat och lade fram förslag enligt vilka unionens roll som ett förbund av självständiga stater skulle stärkas. Jag gjorde både i Finland och i Europaparlamentet allt för att fälla Nice- och Lissabonavtalen.

Jag lade fram förslag om ett tätt samarbete med representanterna för Centerpartiet i Sverige. Nordiska Centern uppstod. På mitt initiativ började alla nordiska parlamentariker under sessionsveckorna mötas till en gemensam frukost. Denna kutym fortgår ännu.

I början av min period stod jag i spetsen för ett arbete som ledde till att den liberala gruppen fick en politik för en nordlig dimension, Det dokument vi beredde inverkade på den finländska regeringens linjebeslut. Det lade statsminister Paavo Lipponen fram i Rovaniemi år 1997. Till följd av utvidgningen österut bereddes under min ledning år 2001 ett dokument kallat ”En förstärkning av den nordliga dimensionen”.

År 2004 godkände den liberala gruppen ett dokument som under min ledning beretts ”Ett vidare Europa, grannskap

och världssamfund”. I det godkändes tanken på ett Europa bestående av koncentriska cirklar bestående av en å ena sidan en internt differentierad europeisk union och å andra sidan en utveckling av ett bredare samarbete inom ramen för Europarådet och KSSE-organisationen. Denna tanke gjorde det möjligt att medla i konflikten mellan djupare integration och utvidgning.

Redan under vårt första medlemskapsår blev vi tvungna att ta ställning till planerna på att gå över till det tredje skedet i den monetära unionen Emu, enhetsvalutan. I oktober 1995 framlades ett betänkande i saken. Olli Rehn röstade för medan övriga centerrepresentanter från Finland och Sverige röstade blankt.

Vi som röstade blankt gav ett uttalande där vi meddelade att vi motsatte oss ett förverkligande av den monetära unionen på det sätt som föreskrivs i Maastrichtavtalet. Därtill betonade vi att varje medlemsland oberoende av avtalet borde ha rätt att besluta om det deltar i det tredje skedet av den monetära unionen eller inte. Vi konstaterade också: ”Eu borde som ett alternativ till enhetsvalutan (single currency) överväga möjligheten av att förverkliga ett system med gemensam valuta (common currency) vid vars sida de nationella valutorna kunde bestå.”

Vid partikongressen i Kouvola 1996 beslöt Centern att den motsätter sig ett förverkligande av den monetära unionen på det sätt som Maastrichtavtalet förutsätter. Partiledningens motiveringar byggde enbart på ekonomi och dagsläge. Jag var inte nöjd med dem. Till Finlands eventuella medlemskap beslöt man ta ställning vid en senare partikongress, vid behov en extra.

Vid Europaparlamentsvalen som på hösten organiserades i

samband med kommunalvalen fick jag det högsta röstetalet. Olli Rehn blev inte vald. Jag motsatte mig fortfarande övergången till det tredje skedet i den monetära unionen och verkade speciellt för att Finland inte skulle ansluta sig.

När det såg ut som om projektet i alla fall skulle förverkligas började jag stöda ett förverkligande i enlighet med det förslag som de ledande tyska ekonomiska och Europaexperterna Wolfgang Schäuble och Karl Lamers lade fram om en femlandsgemenskap. Tyskland, Frankrike och Beneluxländerna skulle ha haft en enhetsvaluta (single currency). Övriga Eu-länder skulle ha brukat valutan som en gemensam valuta (common currency) vid sidan av den egna valutan. Enligt Schäubles och Lamers` tankar skulle de fem euroländerna ha gått in för en tätare politisk integration och bildat en hård kärna i unionen.

År 1997 begicks en hård kamp inom Centern om inställningen till Finlands medlemskap. Jag skrev i min bok Paneurooppa ja uusidealismi (Paneuropa och nyidealismen) om min bedömning av de ekonomiska och politiska följderna av enhetsvalutan. Den har hållit sig. Jag inledde ett utbildningsprogram i alla landskap i syfte att få partifolket att stöda min Emu-linje.

Esko Aho ville att vi skulle stöda Lipponens linje. Jag för min del strävade efter att partiet i ett så tidigt skede som möjligt skulle inta en negativ inställning till finländskt medlemskap och börja skarpt motsätta sig regeringens planer. Aho försökte flytta fram den avgörande extra partikongressen så långt att regeringspartierna i fred kunde fatta sina egna beslut. Här lyckades han.

I slutet av år 2001 vändes Centerns Europapolitik med stöd av Jäätteenmäki och Vanhanen in på Lipponens linje.

Fram till partidelegationens möte i Rovaniemi i slutet av november hade partiet drivit på en utveckling av unionen som ett förbund av självständiga stater där regeringarna i ministerrådet hade en ledande position. Det nya programmet betydde att man accepterade en utveckling mot förbundsstat.

Denna nya linjedragning inverkade omedelbart såtillvida att Matti Vanhanen blev medlem av Valéry Giscard d'Estaings konvent som beredde en grundlag för Eu. När Vanhanen blev medlem av statsrådet efterträddes han av Hannu Takkula. På basen av konventets arbete uppkom Lissabonavtalet som ökade både Europaparlamentets och kommissionens makt och överstatligheten även i övrigt förstärktes. På sätt och vis skapades som en motvikt Europarådet bestående av regeringarna och staternas huvudmän.

I Anneli Jäätteenmäkis regeringsprogram förband man sig att fortsätta den linje Paavo Lipponens regeringar följt. När Matti Vanhanen blev statsminister förblev programmet oförändrat. När Lipponen drivit på att Finland skulle söka sig mot unionens kärna utvecklade Jäätteenmäki och Vanhanen läran om unionens enhet. Slutresultatet var detsamma: Finland skulle vara med i all integration.

Centerns nya linje ledde till att partiet i Vanhanens första regering förverkligade Lipponens Europapolitik. I Vanhanens andra regering bevarades grundlinjen trots att statsministern delvis sökte lösgöra sig från den. För detta fick han offentlig kritik av federalisterna.

Vid skötseln av eurokrisen framstod Centern som alltför lika Samlingspartiets federalistiska linje. Under Kiviniemis statsministerperiod korrigerades situationen delvis till följd av att vi med Mauri Pekkarinen intog en strikt uppfattning

om stödarrangemangen. Via statsministern förliknades partiet fortsättningsvis med Samlingspartiet.

I opposition har Centern varit mer kritisk. I eurovalet år 2014 och i riksdagsvalet året därpå dras linjen igen upp. Partiet bör ta ställning till planerna på ett tätare euroområde, utveckling mot en förbundsstat och förslag om förändringar i grundfördraget.

* * *

I skenet av författningen var sättet att fastställa avtalet mycket ifrågasatt. Om grundlagen hade tolkats strikt hade avtalet bort behandlas i grundlagsenlig ordning. Om det behandlats under två valperioder hade 2/3 majoritet räckt. För att förklara ärendet brådskande hade 5/6 majoritet erfordrats.

I riksdagen godkändes emellertid en tolkning att det räcker med 2/3 majoritet för att förklara ärendet brådskande om avtalet först godkänns i en folkomröstning. I grundlagsutskottet som leddes av Sauli Niinistö fick denna tolkning majoritet med rösterna 12 – 5. Emot röstade tre centerpartister samt en från Vänsterförbundet och en kristlig. En centerpartist försenade sig från omröstningen. Samlingspartiets Marjut Kaarilahti som under den första behandlingen röstat mot återfanns nu hos majoriteten.

Även detta begränsade minoritetsskydd sökte man bryta genom att pressa riksdagsledamöter att rösta för avtalet med motiveringen att det godkänts i folkomröstningen. Centerns Timo Kalli svarade att majoriteten av hans väljare hade motsatt sig avtalet. Om alla riksdagsledamöter gjort som han och följt sina väljares önskan hade avtalet blivit förkastat.

Både i folkomröstningen och under riksdagsbehandlingen

motiverade många som var för avtalet sitt avgörande med säkerhetspolitik. Endel tolkade saken så att Eu skulle ge militär säkerhet. Andra ansåg att säkerheten till sin natur skulle vara politisk. För en del handlade säkerheten om att markera distans till den östra grannen.

Endel trodde att Eu med tiden skulle utvecklas till en militär allians och till och med en militär stormakt och Natos europeiska pelare. Detta erbjöd en väg till militär liering.

Säkerheten var något som anhängarna vädjade till i sin propaganda. När motståndarna var i majoritet vid höstens opinionsmätning togs enligt Unto Hämäläinen det säkerhetspolitiska kortet i bruk. Man skrämde med Ryssland.

Mauno Koivisto har i efterhand i offentligheten motiverat sin egen ståndpunkt med säkerhetspolitiken genom att berätta vad han därmed avsåg. I sitt memoarverk *Historian tekijät* (Historiens aktörer) som utkom 1995 berättar Koivisto om sitt samtal med Luxemburgs premiärminister Jacques Santer hösten 1992:

Jag konstaterade att Finland som bäst befann sig i ett övergångsskede. Vi var ännu inte medlem och kunde inte vara säkra på att bli det. Därför kunde vi inte ge upp den tidigare säkerhetspolitiken som vi funnit bra.

I boken motiverar Koivisto sitt uttalande.

Eu-medlemskapets säkerhetspolitiska skäl och inverkan förutsätter moderation. De säkerhetspolitiska skälen var enligt min mening den aspekt som allra kraftigast talade i riktning mot att vi bör ansluta oss till Eg. De ekonomiska orsakerna är trots allt andra rangens frågor.

Men jag tyckte inte att man fick gå ut i offentligheten och säga detta. Man fick inte hänvisa till det argumentet. Jag motiverade detta med att om vi sade att vi borde ansluta oss av säkerhetspolitiska skäl och anslutningen inte förverkligades, vilken skulle vår position då vara? Enligt min bedömning skulle den vara svagare.

Dessa citat tyder på att Koivisto tolkade det så att Eg-medlemskap innebär militär liering och att han var beredd därtill.

Enligt en forskare som diskuterat med Koivisto hade han motiverat medlemskapets säkerhetspolitiska betydelse med att säga att han för Finlands del ansett det bättre att ha nära samarbete med det stabila Tyskland än de oberäkneliga nordiska länderna. Om Koivisto sagt detta har han antagligen påverkats speciellt av Danmarks agerande i samband med Sovjetunionens upplösning och de baltiska ländernas självständighet.

Till buds stod emellertid självständighet och neutralitet inom ramen för Ees. Till buds stod ett tätt nordiskt samarbete, vilket Koivisto också själv tidigare stött. Pär Stenbäck kritiserade i tidningen *Ulkopolitiikka* (Utrikespolitik) (4/95) i kraftiga formuleringar Koivisto för att denne som president varit mycket litet intresserad av nordiskt samarbete.

Det är skäl att fråga om den Tannerska utrikespolitiska traditionen även påverkade Koivisto. Koivisto drev beslutsamt både genom en politik för en stark mark och genom en Europapolitik för en så långt gående integration som möjligt en total finländsk anslutning till Västeuropa. Påverkade manne de högerinriktade politiska traditionerna

honom så att ett självständigt liv som ett neutralt nordiskt land inte var nog?

Pekka Visuri konstaterar i sin artikel om Koivistos memoarbok i tidningen *Ulkopolitiikka* (Utrikespolitik) (4/95): "Förundrade frågor har orsakats av den åsikt från sommaren 1993 som han först nu i sin bok avslöjar, nämligen att uttryckligen säkerhetspolitiska skäl talade för Eu-medlemskap. Till detta fick man inte hänvisa då följderna vore en otrevlig situation om medlemskapet inte förverkligades. Han låter bli att närmare motivera vad det egentligen var fråga om. Uppenbarligen en oro för att i slutändan bli ensam och även till och med bli bedragen."

Det är underligt att vi måste gissa på vilka grunder republikens president drev igenom detta ytterst viktiga avgörande genom att till och med överskrida sina grundlagsenliga rättigheter.

Under de gångna två decennierna har kritiken mot Eu-medlemskapet vuxit kraftigt. Kommande decennier visar vilken historiens dom över avgörandet kommer att vara. För gissningar kvarstår alltid frågan om hur Europa skulle ha utvecklats om förutom Norge också Finland och Sverige hade stannat utanför unionen.

Även Koivisto själv har blivit ytterligt kritisk. Han har i offentligheten ofta bekymrat sig över att Finland nu är mindre självständigt än under den ryska tiden.

I slutet av sitt verk *Venäjän idea* (Rysslands idé) som kom ut år 2001 skrev han ett avsnitt som inte hade någon direkt koppling till bokens övriga innehåll. Han ville ta ställning till Eu:s utveckling och Finlands ställning som en del däri. Koivisto bedömer att Eu håller på att utvecklas i riktning mot en "nationalstat" alltså inte mot en förbundsstat utan till och

med en enhetsstat.

Europeiska unionen tar hela tiden på sig nya uppdrag, den utvecklar mångdubbla och även automatiska beslutsformer.

Man tänker sig uppenbarligen att detta är en enkelriktad väg och funderar inte på hur man någon gång under ordnade former skulle kunna backa från vägen. Det är möjligt att man fortsätter så långt man kan komma. Man tar på sig alltför många frågor att lösa, sådana som skulle lämpa sig bättre för den nationella nivån. Man skapar en stor byråkrati.

Även Finlands deltagande i den militära krishanteringen oroade Koivisto.

Håller Finland på att marschera i Karl XII:s fotspår? I detta skede har vi ingen östlig fara inom synhåll, men Karl XII:s scenario kan lätt bli verklighet så att man brukar kapacitet någon annanstans då där finns aktuella problem. För ivriga knäppgökar hittas alltid objekt för att utlösa iver. Och då kan det gå så att det egna säkerhetsläget börjar försvåras och trycket växer men kapaciteten har redan förbrukats.

Finlands Eu-politik risade Koivisto i hårda ord.

Finland är fullvärdig medlem av Europeiska unionen, i dess kärna. Finland är fullvärdig medlem och har även det ansvar för beslut som ankommer på fullvärdiga medlemmar.

När vi anslöt oss till Europeiska unionen sade jag att vi inte skulle bli kvar innanför dörren men inte heller skynda fram i täten. Nu håller vi på att rusa fram i täten och hör till de allra mest federalistiska.

När jag år 1981 tillfrågades hur jag med tre ord skulle definiera vår utrikespolitiska linje svarade jag: goda relationer till grannarna (på finska tre ord – översättarens anmärkning).

Nu debatteras om Finland längre har några specialrelationer till Sverige och Ryssland. Det har funnits tecken på att också relationerna till Ryssland går via Bryssel.

Vi har lösgjort oss från våra tidigare Efta-kumpaner. Och ju mer vi lösgör oss desto högre blir muren mellan oss och de övriga nordiska länderna.

Det är förbryllande att Koivisto i såpass hårda ord kritiserar en utveckling som han själv bara några år tidigare igångsatt. Allt detta gick att förutspå vid beslutet om anslutning. För allt detta varnades. Hans egna partikamrater, Martti Ahtisaari och Paavo Lipponen, hade dessutom varit ansvariga.

Sedermera har Koivistos oro uppenbarligen vuxit ytterligare. Hösten 2008 tog han steget över en hög tröskel genom att ta kontakt med mig för att tacka för att jag försvarat Finlands traditionella utrikespolitiska linje. Koivistos överraskande kontakt hängde samman med att en intensiv utrikespolitisk debatt begåtts i Finland under hösten.

Debatten kom igång sedan utrikesminister Alexander Stubb vid ambassadörmötet i augusti i ett tal tolkade det krig som i början av augusti utkämpats mellan Ryssland och Georgien utgjorde en världspolitisk vändpunkt i anledning av

vilken Finland skulle överväga Natomedlemskap. Han tolkade läget så att Ryssland var angriparen fastän Georgien inlett krigshandlingarna. Vid slutna möten hade Stubb gått ännu längre. Vid chefredaktörsföreningens sammankomst sägs han ha proklamerat att ”Georgiens gräns är också vår gräns”.

* * *

När Mauno Koivisto valdes till republikens president trodde man att han i sin inrikespolitiska maktutövning skulle vara en klar motpol till Urho Kekkonen. Man trodde att han skulle hålla sig endast till sina på författningen baserade uppdrag och respektera parlamentarismens principer.

Till en början svarade Koivisto mot dessa förväntningar. Från och med slutet av sin första period avvek han från de principer han uttalat. Bjärtast agerade Koivisto mot sina uttalade principer i samband med regeringsbildningen år 1987.

De partier som bildade majoritet i riksdagen – mittengrupperna och Samlingspartiet – ville bilda en regering som skulle ha ändrat inriktningen på Finlands regeringspolitik. De ville också ha med socialdemokraterna. Om Sdp skulle avböja skulle de bilda en blågrön regering.

Samlingspartiets partifullmäktige och riksdagsgrupp hade vid sitt gemensamma möte enhälligt godkänt ett ställningstagande som enligt partiordförandens entydiga tolkning innebar att regeringen ifall Sdp avvisade samarbete skulle bildas tillsammans med mittengrupperna.

Koivisto bestämde marschordningen i regeringsförhandlingarna så att resultatet ofrånkomligen

skulle bli en blårod regering. Med hans stöd pressade Harri Holkeri Samlingspartiets riksdagsgrupp till en blårod lösning. Koivisto hindrade alltså genom att bruka sina maktbefogenheter riksdagens majoritet att bilda den majoritetsregering man önskade.

Något sådant gjorde sig den mycket kritiserade Urho Kekkonen aldrig sig skyldig till. År 1958 försökte han genom sitt tidigare egna parti inverka så att den bredbasiga regering som höll på att bildas åtminstone inte skulle få den sammansättning som förelåg men han vägrade inte att utnämna regeringen. Sedermera upplöstes regeringen till följd av utrikespolitiska svårigheter.

Holkeris regering misslyckades fullständigt i sin ekonomiska politik. För det bär Mauno Koivisto stort faktiskt ansvar. Koivisto grep som president in i den ekonomiska politiken på ett sätt som inte var förenligt med bestämmelserna i författningen. Ingripandena inleddes uppenbarligen genast i början av ämbetsperioden i samtal med direktionen för Finlands bank och statsministern.

Styrningen av den ekonomiska politiken stärktes då Harri Holkeris regering bildades. Den blåroda regeringen såg dagens ljus i tecknet av en stark mark. Det var uppenbart att Koivisto i bakgrunden tog del i samtal där regeringens framtida ekonomiska politik skisserades. Under hela Holkeris regeringsperiod inverkade Koivisto för att man skulle hålla fast vid politiken för en stark mark.

Med sin politik för en stark mark sökte regeringen genomföra en ”behärskad strukturförändring”. Det handlade speciellt om den tanke socialdemokratiska sakkunniga och politiker omhuldade, nämligen att svag konkurrenskraft för över resurser från svaga till starka tillväxtföretag och från

områden med negativ utveckling till tillväxtcentra. Å andra sidan förbereddes Finlands övergång till Europas valutakursmekanism och till slut till enhetsvalutan som låg inom synhåll, genom fastlåsta valutakurser.

När Finland till följd av politiken för en stark mark drev in i en djup recession och tvingades devalvera hade vi speciellt bort undvika att rusa in i den monetära unionens tredje skede dvs den gemensamma valutan. Paavo Lipponen brukade emellertid dessa erfarenheter som uttrycklig motivering för att Finland bland de första skulle gå med i enhetsvalutan. Litet hade man lärt sig av erfarenheterna och stor var den federalistiska ivern.

Koivisto fortsatte att styra finanspolitiken och den ekonomiska politiken också under Esko Aho:s våren 1991 bildade regerings tid. Här hade han till hjälp Harri Holkeri och Kalevi Sorsa som intagit sina poster i Finlands banks direktion. Styrningen fortsatte fram till hösten 1992 då marken lades att flyta och devalverades kraftigt. Koivisto förklarade offentligt att han försvarat regeringen mot den själv. Mycket illa hade undvikits om man avstått från politiken för en stark mark redan i slutet av 1980-talet och senast våren 1991.

När han styrde politiken för en stark mark grep Mauno Koivisto in i beslutsfattande som åligger Finlands bank och statsrådet. Den ekonomiska kris som blev följderna av detta överträdande av befogenheterna ledde till att Koivisto grep in i domstolsväsendets verksamhet på ett sätt som också det av många sakkunniga betecknats som ett överskridande av presidentens befogenheter.

I domstolarna behandlades rättssaker mellan banker som råkat i svårigheter och deras kunder, detta till följd av

politiken för en stark mark. I maj 1992 kallade republikens president Mauno Koivisto representanter för domstolarna, universiteten och forskningsinstituterna till samtal om dessa frågor. Detta möte började kallas Koivistos konklav.

Många deltagare förstod att Koivisto sökte påverka domstolarnas avgöranden till bankernas fördel. Bankkrisen sköttes på ett sätt som drev också många friska företag i konkurs. Företagarna upplevde att domstolarna gynnade bankerna. Man misstänkte att konklaven för egen del inverkat i denna riktning. Promemorian som uppgjordes från sammankomsten har förklarats hemlig.

Därefter ingrep Koivisto på ett ifrågasatt sätt i de diskussioner mellan partierna som utredde behovet av och möjligheterna att utvidga regeringsbasen. Jag har detaljerat berättat om dessa diskussioner i mina böcker *On muutoksen aika 2* (Tid för förändring 2) och *Itsenäisen Suomen puolesta* (För ett självständigt Finland).

Utgångspunkt för diskussionerna var det ytterst svåra situation som politiken för en stark mark drivit in Finland i. Inom statsekonomi förelåg ett enormt underskott och staten skuldsatte sig snabbt. Finland löpte risk att bli betalningsoförmöget och bli satt under förmyndarskap av internationella valutafonden Imf.

De lättaste inbesparingarna hade redan gjorts. De sista utgiftsökningarna som Holkeris regering beslutat om lämnades oförverkligade. Utgifter skars ner med hård hand enligt osthyvelsprincipen. För de större inbesparingarna krävdes lagstiftning som krävde 2/3 majoritet i riksdagen. Därtill gällde det att åstadkomma märkbara inbesparingar i löneutgifterna på den offentliga sektorn.

Sdp hade efter ett brådskande övervägande stannat i

opposition när regeringen bildades våren 1991. Nu ville partiet och facket med för att påverka hur statsfinanserna saneras.

Det första initiativet tog redan i maj 1992 tjänstemannacentralen Sttk:s ordförande Esa Swanljung. Han föreslog i ett samtal på tumanhand med tanke på det svåra ekonomiska läget en trepartiregering. Swanljung ansåg det möjligt att bilda en sådan under min ledning. Jag gav mig inte in på diskussioner om saken.

I januari 1993 återkom Tammerfors stadsdirektör Jarmo Rantanen till saken. Även han talade för en regering på bredare bas och sade sig vara ute uppmuntrad av Sdp:s ledning. Jag uppmanade honom att ta kontakt med riksdagsgruppens ordförande Seppo Kääriäinen som jag visste att redan diskuterat om saken med Sdp:s gruppordförande Antti Kalliomäki.

När jag medan jag skrivit denna bok fördjupat mig i historien efter krigen har jag sett på denna kontakt i ett nytt sken. Efter krigen hade den dåvarande stadsdirektören i Tammerfors Erkki Lindfors en central roll när förbindelser mellan Sdp och Agrarförbundet och Kekkonen upprättades. Männe Rantanen tänkte på detta när han tog initiativ till diskussioner?

I början av år 1993 diskuterade Esko Aho och Seppo Kääriäinen regeringsfrågan med Sdp:s och fackcentralen Ffc:s ledning. Jag deltog inte. Även inom Centerns ledning diskuterades flera gånger om möjligheterna att utvidga regeringen och i sista skedet om att förnya den.

Jag ansåg det ofrånkomligt att få till stånd en regering på bredare bas. Jag var beredd att till och med godkänna att statsministerposten gavs till socialdemokraterna. Jag tänkte

främst på en god skötsel av den ekonomiska politiken men ansåg det viktigt att dela ansvaret också med tanke på partiets valframgång.

För Mauno Koivisto var diskussionerna om en breddning av regeringsbasen enerverande. Han hade år 1987 uttryckligen motsatt sig en regering med Sdp, Centern och Samlingspartiet. Det allra värsta var att man inom Sdp ansåg det möjligt att en man som Koivisto ett par år tidigare jämfört med Hitler skulle leda regeringen.

Om Koivisto skulle ha handlat i enlighet med ämbetets förpliktelser borde han ha medverkat till en utvidgning av regeringen. Landets ekonomiska läge var ytterligt allvarligt. En regering på bred bas och med stöd från fackföreningsrörelsen hade haft bättre möjligheter att framgångsrikt sköta både inkomst- och finanspolitiken.

Det hade även varit i enlighet med parlamentarismens principer. Inom Centerns ledning hade projektet omfattande stöd – endast statsminister Esko Aho motsatte sig. Sdp var berett att bära ansvar.

Ur Koivistos memoarer framgår hur beslutsamt han motsatte sig en utvidgning av regeringsbasen. Som enda motiv anför han att han inte såg det som fördelaktigt för Sdp. I Koivistos sinne figurerade antagligen också en möjlig inverkan på presidentvalet år 1994.

* * *

Mauno Koivisto hade ett avgörande inflytande på utformningen av Finlands linje från och med 1960-talet. Hans inrikes-, utrikes- och Europapolitiska arv inverkar fortfarande kraftigt på förhållandena i Finland och på

Finlands linje.

Mauno Koivisto stod på toppen av det politiska livet under nära tre decennier. Koivisto var finansminister under åren 1966–1968, statsminister åren 1968–1970, finansminister år 1972 och statsminister åren 1979–1982. Hans statliga karriär avslutades när presidentperioden var över på våren 1994.

Under sin tid utanför statsrådet från år 1972 till 1979 skötte Koivisto den post som generaldirektör för Finlands bank som han utnämnts till redan år 1967. På politiken inverkade Koivisto i bakgrunden och från sidan. Samtidigt förberedde han sig inför viktigare uppdrag.

Till en början hörde Koivisto till Tanners och Leskinens anhängare i de inre striderna inom Sdp men sedan Honkaförbundet upplösts började han leda partiet från utrikespolitisk offside till mittfältsspel.

Som republikens president följde Koivisto till en början Kekkonens linje. I relationerna till Sovjetunionen var han till och med försiktigare än sin företrädare. I samband med upplösningen av Sovjetunionen sköttes relationerna till den östra grannen helt enligt Paasikivis och Kekkonens läror.

När vi förflyttade oss till det nya Europa började ett djupgående brytningsskede i Finlands politiska liv. De utrikespolitiska dammarna rämnade. De högerkrafter som sist hade medgett de utrikespolitiska realiteterna började driva på medlemskap i Europeiska unionen på säkerhetspolitiska grunder. Europeiska ekonomiska sfären och Nordens gemenskap räckte inte till.

Även anhängarna av Natomedlemskap trädde fram. Det sades att Finland borde höra till alla västliga organisationer. Här framträdde en underlig underlägsenhetskänsla. Med tanke på de samhällsliga förhållandena och den politiska

historien var och är Finland ett bättre ”västland” än de flesta medlemsländerna i Nato,

Mauno Koivisto höll i övrigt fast vid sin tidigare utrikespolitiska linje men även han drev på Eu-medlemskap och uttryckligen av säkerhetspolitiska skäl. Han har emellertid inte offentligt förklarat hur han ansåg att medlemskapet främjade Finlands säkerhet. Det arv Koivisto i alla fall lämnade var Finlands anslutning till Europeiska unionen. Medlemskapet öppnade för en utveckling som han själv bara några år senare förfasade sig över.

Mauno Koivisto har genom tiderna ansetts vara en expert på ekonomisk politik. Sin doktorsavhandling gjorde han emellertid inom sociologin. Han undersökte de sociala förhållandena i Åbo hamn. Ryktet som ekonomisk politiker fick Koivisto genom att han innan han blev minister verkade som direktör för Arbetarsparbanken. I massmedia förhöll man sig på ett helt annorlunda sätt till Ahti Pekkalas civila bakgrund. Han ansågs vara en ”andelskassör”. Båda ansågs som finansministrar hålla hårt på slantarna.

Historiskt sett fortsatte Mauno Koivistos ekonomiska politik den högerlinje kring vilken Samlingspartiet och Tanners socialdemokrater genom tiden har funnit varandra. Under slutet av 1960-talet förverkligade Koivisto till en början som finansminister och senare som statsminister en rå tillväxt- och strukturomvandlingspolitik i syfte att påskynda strukturförändringar inom ekonomi och samhälle. Under sin andra statsministerperiod var Koivisto tvungen att anpassa sig till Centerns och Dfff:s politik.

I ledningen för Finlands bank genomförde Koivisto från början till slut den monetära politik och den valutakurspolitik som uttryckligen vid tiden för bildandet av

Holkeris regering kopplades till epitetet ”stark mark”. Inom den ekonomiska politiken upplevde vårt land som ett arv efter Koivisto den värsta recessionen i historien. Den var dessutom självförvållad och följdes åt av bankkriser och konkurser.

Koivisto personliga ansvar är i detta avseende stort. Han drev igenom Harri Holkeris ”starka mark” och ”behärskad strukturreform” -regering och ledde i bakgrunden dess ekonomiska politik. Koivisto ledde också Esko Aho's regerings ekonomiska politik. Politiken för en stark mark fortsatte fram till hösten 1992.

Våren 1993 avvisade Koivisto försöket att bredda regeringsbasen. En regering på bredare bas, stödd av fackföreningsrörelsen hade förmått sanera ekonomin effektivare. Med dess hjälp hade recessionen övervunnits snabbare.

Så tillvida hade Koivisto naturligtvis rätt att det var förmånligt för Sdp att hållas i opposition. Partiets understöd växte till nära trettio procent, vilket satte fart på Martti Ahtisaaris kampanj i presidentvalet år 1994. I riksdagsvalet år 1995 fick Sdp en seger i stöd av vilken Paavo Lipponen för åtta år blev ledare för regeringspolitiken i Finland.

Mauno Koivisto lämnade alltså till sina efterföljare och det egna partiet ett rikligt politiskt arv. Men gjorde inte arvtagarna bruk av det på det sätt han önskat? Eller var Koivisto inte medveten om betydelsen av det arv han efterlämnat? Lipponen och Ahtisaari ledde i varje fall in Finland i den utrikes- och Europapolitik som Koivisto i hårda ord kritiserade år 2001.

4. Finland på Paavo Lipponens och Matti Vanhanens linje

Jag skriver inte om Finland på Martti Ahtisaaris och inte heller på Tarja Halonens linje. Trots att Ahtisaari hade omfattande maktbefogenheter klarade han inte av att dra en linje. Paavo Lipponen tog över den positionen. När Tarja Halonens presidentperiod började inskränktes presidentens maktbefogenheter och statsministerns ställning stärktes.

Presidentvalet år 1994 hade stor politisk betydelse. Republikens president hade ännu omfattande maktbefogenheter. Därtill stod vi inför det mest långtgående avgörandet i Finlands historia. Det skulle inverka djupt både på Finlands inre utveckling och på vårt lands utrikes relationer och ställning internationellt. Det handlade om Finlands självständighet.

Under tiden för presidentvalet i januari 1994 var förhandlingarna om Finlands medlemskap i Europeiska unionen ännu på hälft. Av kandidaterna var Martti Ahtisaari, Raimo Ilaskivi och Elisabeth Rehn klart för medlemskap. Jag förhöll mig mycket reserverat och betonade betydelsen av de villkor som uppstälts.

Ur Centerns krets hade även Eeva Kuuskoski och Keijo Korhonen uppställts som kandidater för medborgarorganisationer. De hade inte gått med på att kandidera i partiets inre primärval där man förutsatte en uppbindning till slutresultatet.

Keijo Korhonen hade uppenbarligen tänkt sig en presidentkandidatur redan under sin tid som tjänsteman i utrikesministeriet. Hans post som utrikesminister i Miettunens minoritetsregering hösten 1976 stärkte förhoppningarna ytterligare. Misslyckandet på utrikesministerposten var även av det skälet ett hårt slag för Korhonen. Han beskyllde mig för sin utestängning från utrikesministerposten och började komma med mycket negativa utlåtanden om min verksamhet. När han sökte posten som chefredaktör för Kainuun Sanomat tänkte Keijo Korhonen på sin kommande kandidatur.

Korhonen framträdde som en hård principiell motståndare till Eu-medlemskap. Själv hade jag godkänt inlämnandet av en ansökan i det läge som rådde när Sverige redan inlämnat sin. Jag tänkte att det vore svårt för Finland att stanna utanför om Sverige ansluter sig. Å andra sidan var en majoritet i riksdagen för att ansöka. Om regeringen inte hade lämnat in en ansökan hade en regeringskris uppstått och en blårod regering lämnat in ansökan. Centern hade inte kunnat påverka villkoren för medlemskap.

Jag gick med på att lämna in ansökan medveten om att en anslutning till unionen inte var möjlig utan stöd från Centern. I riksdagen krävdes för ett godkännande av avtalet en bred kvalificerad majoritet. Jag trodde att Centern skulle hålla fast vid de villkor vi ställt upp. Presidentvalsresultaten kom att få en avgörande betydelse för medlemskapets förverkligande.

Resultatet i den första omgången visade att Eeva Kuuskoskis och Keijo Korhönens kandidaturer åtminstone delvis avgjorde valet. Till politikens paradoxer hör att Keijo Korhönens kandidatur främjade valet av Martti Ahtisaari och

befäste Finlands Eu-medlemskap.

Vi har inte haft kontakt med Keijo Korhonen på många år. I början av år 2013 sände han mig emellertid ett brev efter att ha fått ett fotografi försett med underteckningar tagit vid en jullunch för tidigare utrikesministrar. Han sade att han glatt sig speciellt över min underteckning. Korhonen skrev att han ansett mig vara en utmärkt god politiker. Han konstaterade att våra grundlinjer bara skiljt sig från varandra vid tiden för stora avgöranden.

Sin kandidatur i presidentvalet år 1994 motiverade Keijo Korhonen med att jag inte intagit en omutbar hållning till bevarandet av Finlands självständighet och mot Eu-medlemskap. Han hade kunnat tänka sig att stöda mig i presidentvalet år 2012 om jag ännu klarare förbundit mig att försvara och driva på Finlands självständighet.

Keijo Korhonen konstaterade att han under årens lopp i olika sammanhang intagit alltför drastiska ståndpunkter med avseende på min person. Han skrev att han beklagar överdrifterna och eventuellt dåligt beteende. Till slut konstaterade Korhonen att det någon gång kunde vara trevligt att träffas ansikte mot ansikte och reda ut gamla saker. Jag besvarade brevet om förslaget om att ses positivt. Jag hoppades att han när han besökte Finland skulle ta kontakt.

Trots att hela tre centerkandidater var med om att dela på rösterna höll jag på att komma till andra omgången. Några dagar före valet var jag klar tvåa, vilket framgick av förhandsrösterna. Valet avgjordes av mediaspelet de sista dagarna. Jag har i detalj berättat om det i min bok *Itsenäisen Suomen puolesta* (För ett självständigt Finland).

I samband med Mtv:s stora valdebatt på fredagskvällen

publicerades en opinionsmätning enligt vilken jag hade varit först på fjärde plats. Kandidaterna placerades i studion i enlighet med resultatet i undersökningen. På detta sätt dirigerades väljarna av vilka väldigt många funderade på vilken av de övriga kandidaterna som säkrast kunde vinna över Sdp:s Martti Ahtisaari. Den hårdaste laddningen i media spelet var emellertid notnyheten.

Helsingin Sanomat publicerade dagen före valet på lördagen en nyhet om att Rysslands ambassad hade sänt utrikesministeriet ett brev där man påtalade en del såsom ytterhöger uppfattade organisationers verksamhet. I nyhetssändningarna uppförstorades brevet på båda kanalerna till en not med vilken Ryssland hade blandat sig i Finlands presidentval. I reklam tv-bolaget Mtv:s nyheter kom ordföranden för Storfinlandföreningens ordförande Seppo Lehto åt att jämföra ”noten” med notkrisen år 1961 och påstå att jag beställt den. Det övriga innehållet i nyheten styrkte dessa påståenden.

Jaakko Blomberg berättar i sitt verk Vakauden kaipuu (Längtan efter stabilitet) vad detta brev från Rysslands ambassad handlade om. Dess bakgrund gällde det ensidiga beslut som Finland år 1990 gjorde när vi konstaterade att de militära artiklarna i fredsavtalet i Paris förlorat sin betydelse. När i Finlands föreningsregister våren 1993 antecknades en förening kallad Ikl (Isänmaallinen kansanliike – fosterländska folkrörelsen) och sommaren 1993 Storfinlandföreningen ville ambassadör Jurij Derjabin veta hur Finlands regering förhöll sig till bestämmelserna i artikel 8 i fredsavtalet i Paris.

Enligt fredsavtalet:

Finland som i enlighet med vapenstilleståndsavtalet har skridit till åtgärder för att upplösa alla på Finlands territorium verksamma politiska och militära organisationer eller organisationer av militär typ samt andra organisationer som idkar mot Sovjetunionen eller andra Förenta nationer riktad fientlig propaganda förbinder sig att inte i framtiden tillåta existensen av den typens organisationer eller sådan verksamhet som har till syfte att förbjuda folket dess demokratiska rättigheter.

Ambassadören sände den 25 maj sin representant till utrikesministeriet för att reda ut frågan. Blomberg berättar att ministeriet konstaterat att justitieministeriet i Finland svarar för att registrerade föreningar inte bryter mot Finlands lagar eller god sed. Ambassaden ansåg att detta inte var något svar på den framställda frågan. Ambassaden återkom på nytt på hösten och fick samma svar. Utrikesministeriet ville inte diskutera fredsavtalet.

Otillfreds med svaren sände ambassaden slutligen den 10 januari 1994 en skriftlig not. Blomberg berättar att

man där hänvisade till organisationen Isänmaallinen Kansanliitto (IKL) strävan att få en officiell ställning och verka som en efterföljare till partiet Isänmaallinen Kansanliitto som i enlighet med fredsavtalet i Paris upplöstes som fascistisk. I noten frågades hur grundandet av denna registrerade förening passar ihop med artikel 8 i fredsavtalet. Likaså hänvisades i noten till den registrerade föreningen Storfinland som mål uppställt "Byggnad av Storfinland och befriande av Östkarelen".

Det kan hända att ambassadör Jurij Derjabin sänt brevet i avsikt att få till stånd offentlig debatt i samband med valet. Han hade eventuellt till och med medverkat till att brevet kom till åtminstone en del massmedias vetskaper. På detta tyder att han till rundradiobolaget Yles redaktör Antero Eerola i en intervju i slutet av år 2009 förundrat sig över att Helsingin Sanomats redaktion hållit inne med nyheten i flera dagar. Timingen var en del av ett media spel, sade Derjabin.

Arto Astikainen som vid den tiden var förman för Helsingin Sanomats politiska redaktion har avvisat Derjabin's påstående. Han berättar att hans redaktion fick vetskaper om noten först på fredagskvällen. Astikainen kommer ihåg att han i Lappland fick tag i justitieminister Hannele Pokka som bekräftat dess existens. Även utrikesministeriet hade sent på kvällen bekräftat att brevet ankommit och berättat om dess innehåll.

Arto Astikainen bekräftar för sin del vad biträdande chefen för redaktionen Unto Hämäläinen tidigare berättat: i redaktionen kunde man inte gissa hur nyheten skulle behandlas i kvällens tv-nyheter. Astikainen har emellertid inte gått med på att berätta vem eller vilken typ av person som gav hans redaktion detta nyhetstips.

De motstridiga påståenden som Jurij Derjabin och Helsingin Sanomats redaktion kommer med väcker frågor. Visste någon på Helsingin Sanomat om noten redan tidigare? Var nyhetstipset en del av en mer omfattande informationsplan som den politiska redaktionen inte var medveten om? Eller var Helsingin Sanomats politiska redaktion trots allt på något sätt engagerad i det hela? Då jag personligen känner både

Astikainen och Hämäläinen håller jag för att de talat sanning.

Uppenbarligen visste från och med den 10 januari förutom justitie- och utrikesministern åtminstone statsministern, kanske också försvarsministern om noten. De som var på plats har berättat att statsminister Aho vid partistyrelsens arbetsutskotts möte på torsdag morgon hade varit mycket nervös. Aino Suhola hade lagt märke till Ahos nöjda ansiktsuttryck när uppgifterna om resultatet från den första omgången nådde valvakan. Jag har dock inte trott att notnyheten skulle ha maskinerats från mitt eget parti. Någon av Centerns ministrar som visste om den kunde nog ha berättat för mig om saken.

Mina misstankar ifråga om media spelet har riktat sig mot bakgrundkrafterna bakom Martti Ahtisaari och Elisabeth Rehn. De drog den största nyttan av notpubliceringen. Efter att ha läst Markku Kuismas bok om Finlands politiska ekonomiska historia har jag börjat misstänka lobbarna från Södra kajen (Finlands näringslivs hus – översättarens anmärkning). De kan naturligtvis till sin hjälp ha haft politiska spelare.

* * *

Representanter för Finlands näringsliv har i alla tider sökt påverka den politiska beslutsprocessen. Ibland har till och med hårda tag förekommit.

Under självständighetens första decennier hade storindustrin och affärsbankerna via Samlingspartiet, Sfp och Framstegspartiet en mer eller mindre dominerande position i Finlands politiska liv. Rödmylleregeringen klippte av denna

navelsträng. Efter krigen stödde och smörjde näringslivet vaperbrödraaxelns båda navar. Urho Kekkonens framgångsrika utrikespolitik förde med sig att en del av de tongivande inom näringslivet så småningom gick över till att stöda honom.

I valen år 1956 och år 1962 fördelades industrins stöd mellan Kekkonens anhängare och motståndare. Ännu vid valet år 1968 ville näringslivets hårda kärna ännu som Samlingspartiets kandidat ha en man som motsatte sig Kekkonens linje. Affärsbanken Kop:s chefsdirektör tog på sig detta uppdrag.

Näringslivet understödde och drev på den undantagslag med vilken Urho Kekkonens presidentperiod förlängdes efter år 1974. Med dess hjälp tryggades det för näringslivet livsviktiga frihandelsavtalet med Eec. I valet 1978 var Kekkonen alla traditionella partiers kandidat.

Näringslivets stöd till Samlingspartiet och Sdp fortsatte genom decennierna. Till följd av partiets centrala position fick Agrarförbundet-Centerpartiet stöd också efter det att Kekkonen blivit statsöverhuvud.

I slutet av 1960-talet uppstod ett nytt läge då arbetsmarknadens organisationer närmade sig varandra. År 1968 kom man bland annat överens om att arbetsgivarna bär upp och konterar fackets medlemsavgifter. Samtidigt stadgades att medlemsavgifterna är avdragsgilla i beskattningen. Arbetsgivarnas mål var att stabilisera arbetsmarknaden och stärka Sdp:s ställning.

Fackföreningsrörelsen hade i alla tider såväl organisatoriskt som ekonomiskt stött socialdemokraterna. Ökningen i fackavgifter gav facket långt större resurser. Trots detta fortsatte arbetsgivarnas stöd till socialdemokraterna

både politiskt och på det fackliga planet. Stöd sändes ännu i början av 1970-talet från utlandet, från Sverige och Västtyskland. Yttervästern fick också stöd av facket, men också från Sovjetunionen.

I presidentvalet år 1981 var industrins uppfattningar delade. En del företagsledare tog inte ställning, andra stödde valet av Ahti Karjalainen. Direktörerna för de större exportindustriföretagen uppskattade Karjalainens utrikespolitiska och ekonomiska erfarenheter och sakkunskap. Det handlade inte bara om att trygga östhandelns framtid utan också om att Karjalainen vid Kekkonens sida varit en förverkligare och garant för viktiga handelspolitiska lösningar för västhandeln. Karjalainen blev emellertid inte ens kandidat. Industrin finansierade utan engagemang Holkeri och Virolainen. Man trodde inte på framgångsmöjligheter.

Markku Kuisma skriver att Koivistos seger bröt storindustrins och affärsvärldens aktiva deltagande i presidentval. Han fortsätter:

Industrin och bankerna deltog i riksdagsvalen med betydande satsningar ännu år 1986 för att få en borgerlig regering men de motgångar och skandaler som framkom härvidlag avslöjade att bergsrådets politiska kunnande var såpass svagt att storindustrins sista lust att delta i val gick upp i rök.

Jag kan inte förena mig med dessa bedömningar. Händelserna efter valet år 1986 visade inte på bergsrådets politiska okunnighet och industrins valstöd tog inte slut vid detta val.

Industrin ville åstadkomma en ny inriktning i Finlands ekonomiska politik. Under ledning av Kari Kairamo och Casimir Ehrnrooth började dess representanter stöda ett projekt som gick ut på att efter riksdagsvalet 1987 bilda antingen en regering med de tre stora partierna eller en bestående av mittenpartierna och Samlingspartiet.

Vi förberedde ett ekonomiskpolitiskt program för den kommande regeringen. Vi tog hänsyn till detta i våra partiers valprogram och i de mål vi ställde upp inför regeringsförhandlingarna efter valet. Alla de partiledare som var med erhöll till sina partier av näringslivet betydligt större ekonomiskt stöd än tidigare.

Detta projekt omintetgjorde Mauno Koivisto och socialdemokraterna med stöd av Harri Holkeri. Vi kunde inget göra åt saken. I regeringspolitiken förverkligades en sväng i än mer socialdemokratisk riktning. Samlingspartiet var för Sorsa en medgörlig regeringskumpan. Industrins och Holkeris relationer isades.

Jag fick tillfredställande valstöd från industrin i presidentvalen år 1988 och 1994. Min position tycks i det avseendet ha varit ungefär likadan som Samlingspartiets kandidater Harri Holkeris och Raimo Ilaskivis. I år 1991 års riksdagsvalskampanj fick Centern och dess kandidater betydande finansiering. Om riksdagsvalsfinansieringen åren 1995, 1999 och 2003 har jag ingen vetskap.

Esko Aho fick i valen år 2000 mycket kraftigt stöd från näringslivet då alternativet var Tarja Halonen som hade en bakgrund i facket och som var vänstersocialdemokrat. Ahos kampanj kan ha varit den allra dyraste någonsin. För honom var kanske affärslivets omfattande och synliga stöd i slutändan negativt. Pengar kom speciellt från några nyrika

affärsmän.

År 2006 fick Sauli Niinistö och Matti Vanhanen betydande stöd från näringslivet som en motvikt mot att fackföreningsrörelsen stödde Halonen för omval. Därtill fick Niinistö valfinansiering också av de affärsmän som i riksdagsvalet följande år låg bakom de operationer som organisationen ”Finland för utvecklande landskap” gjorde. Den finansieringen väckte stor uppmärksamhet när alla riksdagsledamöter inte uppgav det stöd de fått.

”Finland för utvecklande landskap” gav mest stöd till Centern och Samlingspartiet och deras kandidater. Socialdemokraternas förlust var såpass klar att företagens valfinansiering inte påverkade en förändring i regeringsbasen. Sdp fick igen betydande stöd av facket.

Däremot kan stödet från dessa företag ha avgjort Vanhanens fortsatta statsministerpost. ”Finland för utvecklande landskap”s valstöd utjämnade resurserna i relation till Samlingspartiet som alltid får mer finansiering från det traditionella näringslivet.

Niinistö fick rikligt med pengar också för finansieringen av presidentvalet år 2012. Jag började reta mig rätt mycket på att Teknologiindustrin r.f. och många medlemsföretag stödde endast Samlingspartiets kandidat fastän jag som utrikeshandelsminister av alla krafter arbetat för att främja exporten. Vår kampanj räddades när människor köpte Vuokko & Paavo -muggar. Partiet tycks ha fått en liten ekonomisk vinst på min valkampanj.

Företagens myckna stöd till Samlingspartiets kandidater kommer ständigt fram också i samband med riksdagsvalen. När centerpartisterna får lov att bruka mycket egna medel i kampanjerna räknar många av Samlingspartiets kandidater

efter valen hur mycket av de pengar företagen betalat har blivit över för senare behov.

Trots detta har Centerns ekonomiska politik i allmänhet varit bättre för företagen än Samlingspartiets vacklande linje. Många företags- och organisationsledares ideologiska sympatier för Samlingspartiet är kraftiga.

* * *

År 1994 års presidentval hängde samman med Finlands förhandlingar om Eu-medlemskap. Industrins ledande personer uppfattade Eu-medlemskapet som mycket viktigt.

Enighet om medlemskapets ekonomiska inverkan förelåg inte inom industrin. Kones Pekka Herlin motsatte sig medlemskap. Av samma åsikt var också många andra industriledare men de berättade inte om sina tankar i offentligheten. Vaisalas representant i Japan bedömde att Finlands position på marknaderna i Asien vore bättre om Finland stod utanför Eu.

Jag reste i slutet av september i Jorma Ollilas bil till Åbo för att delta i en av många Eu-paneler. Han medgav att också Nokia lider av medlemskapet, vilket beror på att företaget fick köpa billiga komponenter från länder utanför Eu. Eu skyddade sin egen produktion med höga importtullar. När Finland blev medlem i unionen fick företagen lov att betala mer för komponenterna. Denna förlust komparerades dock delvis genom ett komplicerat kompensationsystem.

Nu bestrider kanske Ollila sina ord eller säger att han inte då kunde bedöma alla medlemskapets positiva inverknings. Detta är en evighetsdiskussion. Vi vet inte vilken industrins position hade varit om vi hade hört till ett vitt Ees-område

och en nordisk gemenskap. Jag tror att den hade varit bättre.

Industrins ledare presenterade i allmänhet inte i första hand ekonomiska motiv för medlemskap i Eu utan hänvisade till säkerhetspolitiken. Denna lära spred speciellt Max Jakobson som tagit till livsuppgift att ansluta Finland helt och fullt till västlänternas alla system.

I skenet av allt detta måste jag medge att jag kan ha tagit fel då jag trott att rivaliserande kandidater och stödtrupper legat bakom media spelet.

Otantatutkimus gjorde en helt felaktig opinionsmätning som hade en avgörande inverkan på valet. Institutet hade specialiserat sig på undersökningar som betjänar näringslivet. Jag hörde genast efter valet att resultaten manipulerats. En person som varit med om att göra undersökningen hade kommenterat den genom att säga att den fyllt sin funktion då jag fällt från andra omgången. Eero Lankia hörde detta från en pålitlig informationschef för ett storföretag.

Reklamtvbolaget Mtv:s roll i mediaspelet var avgörande. Bolaget hade beställt undersökningen. Det publicerade och tolkade resultaten. Det drog maximal nytta av dem i tv-debatten på fredagskvällen. Lördagskvällens nyhetssändning brukades så att nyheten om noten skulle verka mot mig så kraftigt som möjligt och till fördel för mina medtävlare. Det slutliga slaget kom i nyheterna klockan tio då det inte längre var möjligt att gripa in i saken på något sätt före öppnandet av vallokalerna.

En del har gissat att Mtv:s aktion vid valet 1994 var en hämnd mot att jag i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet motsatte mig deras nyheter. Jag motsatte mig nyheter i den kommersiella kanalen främst med den journalistiska motiveringen att ägaren kunde påverka nyheternas innehåll.

Kritiken ledde till att ägare i Mtv i samband med nyhetsavgörandet blev förutom reklam- också tidningsbolag.

Jag tror inte att det år 1994 handlade om hämnd. Däremot ser det ut som om faran då realiserades för det jag varnat för år 1980. Det ekonomiska livet tycks ha brukat sitt inflytande och ålagt Mtv att trygga Finlands inträde i Europeiska unionen. Det ekonomiska livet kan också ha stått bakom Helsingin Sanomats nyhetspolitik. Å andra sidan kan det också vara så att nyheten inte var en del av en mer omfattande plan utan att den kom att publiceras precis den rätta dagen av en slump. I den snabbt pulserande elektroniska världen var det i vilket fall som helst lätt att organisera nyhetspubliceringen under dagens lopp.

Unto Hämmäläinen bedömer i sin bok Lännetymisen lyhyt historia (Den korta vägen västerut) saken så att resultatet av den första omgången var överraskande:

Presidentvalet utvecklades till ett spännande drama. Det var en rätt så stor överraskning att Ahtisaari och Rehn vann den första omgången. – Följande dags huvudrubrik i Helsingin Sanomat "Folket röstade de hårdaste EU-anshängarna till andra omgången" koncentrerade valresultatet.

Jag blev inte överraskad. Jag visste när jag kom till studion att media spelet hade fällt mig. Inte heller förhandsrösterna ändrade min uppfattning. Svängningen hade ägt rum under de sista dagarna.

Efter att ha blivit vald meddelade Ahtisaari att jag inte under hans presidentperiod hade möjlighet att bli utrikesminister. Här följde han Mauno Koivistos exempel.

Koivisto sidsteppade mig som utrikesminister när han blivit president, Ahtisaari gav mig ämbetsförbud. Senare utnämnde Koivisto emellertid mig till utrikesminister i två regeringar. Hållbarheten i Ahtisaaris ämbetsförbud testades inte. Centern var under hans presidentperiod i opposition och jag i Europaparlamentet.

Det ämbetsförbud som Ahtisaari gav mig härrörde sig uppenbarligen från att det under valrörelsen framförts misstankar om att Ahtisaari var inblandad i ekonomiska oegentligheter i samband med Wider-institutets verksamhet. Han var kanske rädd för att jag som minister skulle ha låtit undersökningen gå vidare.

Wider-oklarheterna hade i offentligheten tagits upp av övriga presidentkandidater, Keijo Korhonen och Toimi Kankaanniemi som också hade kastat en skugga över mig. Jag publicerade i min bok *On muutoksen aika 2* (Tid för förändring 2) ett brev jag i februari sänt till Mauno Koivisto där jag berättade att tjänstemän vid utrikesministeriet misstänkt att Ahtisaari på ett eller annat sätt hade erhållit fördelar i samband med oegentligheterna. Genom att publicera brevet ville jag rentvå mitt eget rykte och berätta hur sakerna låg till.

Det faktum att Helsingin Sanomat på våren i sin månadsbilaga hade berättat om Wider-oegentligheterna bidrog även till publiceringen av brevet. Jag visste att tidningen fortsatte att gräva i saken och att nya avslöjanden var i antågande. Den unga och ivriga undersökande journalisten Tuomo Pietinen arbetade med saken. Helsingin Sanomat avbröt dock utredningen eller beslöt åtminstone att inte publicera resultaten. Tidningen hade valt sin linje. Ahtisaari som drivit på Eu-medlemskap var en kandidat i

tidningens smak.

Som president agerade Martti Ahtisaari just så som hans bakgrundskrafter hade önskat. Ahtisaari tryggade godkännandet av Eu-avtalet. Även han grep in i diskussionerna år 1994 och framförde säkerhetspolitiska skäl för medlemskapet. Ahtisaari drev på att Finland bland de första skulle ta euron i bruk. Även här var motiveringarna säkerhetspolitiska.

I Europapolitiken var Ahtisaari federalist. Han ansåg att Finlands utrikespolitik sköts via Bryssel. När Ahtisaari gjorde sitt första officiella besök i Moskva brukade han i sitt tal orden ”Europeiska unionen” fler gånger än ordet ”Finland”.

Från Martti Ahtisaaris presidentperiod har främst hans verksamhet för att avsluta inbördeskriget i Jugoslavien blivit hågkommen. Där gjorde han Nato och dess medlemsländer en stor tjänst och bidrog till att fredsfördraget kom till stånd.

Till Finlands medlemskap i Nato tog Ahtisaari under sin presidentperiod inte ställning. Han började öppet stöda medlemskap först efter sin tid som president.

Högerflygeln inom Sdp var tillfreds med Ahtisaaris handlande. Inom vänstern gnisslade man tänder. Linjen tillfredställdes inte. Ahtisaari höll inte tillräcklig kontakt med partiet.

Ahtisaari ville få en andra period men partiet var inte berett att godkänna honom som sin kandidat utan medlemsomröstning. Presidenten väntade i sin tur på att man skulle ha kommit och bett honom kandidera.

För Martti Ahtisaari var det tursamt att han inte blev kandidat. Han hade kunnat förlora valet. Presidentskapet var en irrfärd i Ahtisaaris karriär. Han har varit mer framgångsrik som diplomat och fredsmäklare.

När Tarja Halonen blev republikens president ändrades grundlagen så att statsrådet och riksdagen bestämmer Finlands linje. Efter Halonens period inskränktes presidentens maktbefogenheter ytterligare.

I utrikes- och säkerhetspolitiken hade och har republikens president på basen av grundlagen fortsättningsvis en ledande roll men i praktiken avgörs maktrelationerna på basen av presidentens, statsministerns och utrikesministerns erfarenhet och ledaregenskaper.

Efter Mauno Koivisto tog Paavo Lipponen över som Finlands ledare. Martti Ahtisaari som valts till republikens president var oerfaren och saknade en egen politisk styrkeposition. Ifråga om den politiska linjen var han i huvudsak enig med Lipponen.

Paavo Lipponen föddes år 1941 i Turtola som numera hör till Pello kommun och bodde länge i Kuopio. Dessa rötter påverkade inte hans politiska linje. Han var ingen landskapens man.

Lipponen valdes med högerflygelns stöd till Sdp:s ordförande år 1993. Efter valet 1995 blev han statsminister i en utvidgad blå-röd regering om vilken avtal ingåtts med Samlingspartiets Iiro Viinanen redan före valet. Koivistos tal om en fortsatt rödmylla klingade för döva öron.

Denna, den nya tidens, det nya Europas ”vapenbrödraaxel” fick senare till andra nav Samlingspartiets Sauli Niinistö. Lipponen och Niinistö förde så Finland högerut och in i Europas kärnor.

Jag arbetade den största delen av Lipponens tid vid makten i Europaparlamentet. Jag hade att göra med hans linje

närmast i Europapolitiken. Jag motsatte mig Lipponens federalistiska politik och rentav kämpade mot Finlands Emu-medlemskap. Även mitt eget parti blev ett stridsfält då Centerns ledning ville bistå Lipponen.

Vänsterpersonen Tarja Halonen som år 2000 valdes till republikens president förmådde inte ändra politikens inriktning. Republikens presidents maktbefogenheter hade beskurits och de var begränsade till utrikespolitiken. Inrikespolitiken och Europaärendena låg helt i Lipponens händer.

Politikens inriktning ändrades inte heller sedan Paavo Lipponen lämnat statsministerposten år 2003. Lipponen var partiordförande fram till år 2005. Sdp utestängde Anneli Jäätteenmäki från statsministerposten och hade ett kraftfullt grepp om politiken i Matti Vanhanens rödmylleregierung. Efter att ha blivit statsminister betonade Matti Vanhanen sin samarbetsvilja och sade att tiden för viljepolitik var förbi. Senare tog han ett fastare grepp.

Tarja Halonen blev en två perioders president. Under slutet av den andra perioden samarbetade jag som utrikeshandels- och utvecklingsminister tätt med henne. Vi förenades i grundlinjen i utrikespolitiken. I en fråga var jag överraskande oenig med Halonen och också med statsminister Matti Vanhanen.

Halonen och Vanhanen ville förstärka Eu:s gemensamma försvar som de såg som ett alternativ till Nato-medlemskap. Enligt min åsikt bygger Finlands militära säkerhet på ett självständigt försvar, nära fredspartnerskap och Nato-optionen. En utveckling av Eu:s försvar kunde bara föra in Finland i allt längre gående krishantering utan att öka vår militära säkerhet. Detta skulle med bruk av Mauno Koivistos

vokabulär innebära Karl XII:s väg. Den nuvarande regeringen tycks här vara inne på Halonens och Vanhanens linje.

När Halonen blev president efterträddes hon av en annan vänstersocialdemokrat Erkki Tuomioja. Vi är jämnåriga. Tuomioja är ett par månader äldre än jag. Vi kom båda in i riksdagen år 1970. Tuomioja har allt från ungdomen hört till sitt partis vänsterflygel. Som en symbol för hans pacifistiska övertygelse bär han i rockbrämet De hundras kommittés märke.

Kalevi Sorsa upplevde Erkki Tuomioja som en rival. Hans bana stoppades. Detta torde ha varit den centrala orsaken till att Tuomioja för en tid lämnade rikspolitiken och blev biträdande stadsdirektör i Helsingfors. Under de åren fann vi varandra i regionpolitiken. Vi byggde den historiska kompromiss i regionpolitik i stöd av vilken Sorsas regering åren 1983–1987 började stävja huvudstadsregionens tillväxt och ta sig an områdets specialproblem.

Erkki Tuomioja var en ivrig motståndare till frihandelsavtalet mellan Finland och Eec. För att hindra dess förverkligande var han med om att till offentligheten läcka ut en promemoria från Urho Kekkonens samtal med sovjetledningen i Zavidovo. Här var vi oeniga med Tuomioja. Jag stödde Eec-avtalet.

Tuomioja motsatte sig Finlands medlemskap både i Europeiska unionen och i euroområdet men han tog inte upp kampen för sin uppfattning. Finlands Natomedlemskap har Tuomioja konsekvent motarbetat.

Under sin nuvarande utrikesministerperiod passerar Tuomioja mig som den långvarigaste utrikesministern. Ämbetsår i utrikesministeriet har jag nog klart fler då jag i drygt fyra år var utrikeshandels- och utvecklingsminister i

regeringen Vanhanen II.

När Paavo Lipponen började sitt arbete som statsminister skedde en svängning högerut i regeringspolitiken. I sin ungdom hörde Lipponen tillsammans med bland andra Tarja Halonen och Erkki Tuomioja till sitt partis vänsterflygel. I slutet av 1970-talet bytte han om till den högra flanken. Lipponen hade redan i god tid före riksdagsvalet år 1995 inlett förberedelser för regeringssamarbete med Samlingspartiet. Lipponens högerinriktning syntes såväl i inrikespolitiken som i utrikes- och Europapolitiken.

I inrikespolitiken var skillnaden jämfört med Esko Ahos regering klar. Den centerledda regeringen hade försvarat grundtryggheten och drivit en decentralistisk regionpolitik. Under Lipponens ledning inleddes inom den ekonomiska politiken och den övriga inrikespolitiken en linje som koncentrerade och ökade ojämlikheten. Det handlade om en konsekvent fortsättning på den politik som Väinö Tanner och Mauno Koivisto drivit. Kritiken mildrades av att Vänsterförbundet och De gröna var med.

I Europapolitiken började Lipponen föra in Finland i Eu:s alla kärnor. Han hävdade att en stark kommission utgör en trygghet för ett litet land. Enligt honom borde Finland främja samhörighet, vilket betydde en ökning av makten för de överstatliga organen kommissionen och parlamentet samt en utveckling mot en förbundsstat.

Lipponens linje var motsatt till hans svenska kollega och partikamrat Göran Perssons. Enligt Persson borde unionen utvecklas som ett förbund av självständiga stater och inte som ett överstatligt system. Ministerrådet skulle vara det ledande organet. Persson föreslog till och med att kommissionen skulle slås ihop med ministerrådets sekretariat.

Det viktigaste avgörandet i Europapolitiken under Lipponens regeringsperiod gällde Finlands inträde i euroområdet. När beslutet fattades var Samlingspartiets ordförande Sauli Niinistö finansminister.

Beslutet om anslutning till euroområdet gjordes utan folkomröstning. Regeringen ansåg att godkännandet ägt rum redan i folkomröstningen år 1994. Bland andra riksdagens talman Riitta Uosukainen konstaterade att åtminstone hon inte hade förstått att hon då också godkänt en övergång till euron. Till riksdagen avgavs inte ens ett lagförslag om anslutningen utan godkännandet införskaffades via ett meddelande. Det krävde bara enkel majoritet.

I övriga nordiska länder ordnades folkomröstningar som förkastade anslutningar. Så hade skett också i Finland om en omröstning arrangerats.

Markku Kuisma skriver i sitt verk Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000 (Finlands politiska ekonomiska historia 1000–2000) om den europeiska ekonomiska krisen. Han avslutar detta avsnitt i boken såhär:

När euron skapades kunde knappast ens den mest inbitna pessimisten, för att inte tala om politiker berusade av gemensamma europeiska idéer, föreställa sig möjligheten av en så dystert utveckling. Även historiskt sett var stödpaketet för att rädda euron förbluffande. Storfurstendömet Finland hade inget ansvar för det ryska kejsardömet skulder men inom den europeiska monetära unionen förblir autonomi här liksom i många andra avseenden snävare.

Senaste höst fick Kuisma tag i min bok Paneurooppa ja uusidealismi (Paneuropa och nyidealismen) som jag publicerade år 1997. Där förutspådde jag de ekonomiska och politiska följderna av den monetära unionen.

Kuisma skrev en blogg där han behandlade den del av min bok som rör euron. Han skrev:

Varför såg jag eller läste jag inget av det här slaget då euron skapades? Jag hade antagligen tänkt och handlat annorlunda – men vänta nu, varken jag eller andra finländare tillfrågades när landet under slutet av 1990-talet fördes in i ett våghalsigt människoexperiment.

Kuisma presenterade ett omfattande citat ur min bok:

Vid genomförandet av den ekonomiska och monetära unionen bör man sträva efter lösningar som skulle vara ekonomiskt hållbara och skulle underlätta differentieringen inom unionen.

Klokast vore att avstå från den monetära unionen. Om man trots allt vill genomföra den vore det bäst om till en början endast Tyskland, Frankrike och Benelux-länderna deltog. För dessa deltagande länder skulle sådan euro vara en stark och stabil enhetsvaluta (single currency). För övriga medlemsländer skulle den vara ändamålsenlig som en gemensam valuta (common currency), vid vars sida de nationella valutorna skulle kvarstå. **För medelhavsländernas del vore ett deltagande i enhetsvalutan till skada både för dem själv och för övriga Eu-länder (Den feta stilen MK:s).**

De länder som hör Eu:s s.k. nordliga periferi –

Storbritannien och de nordiska länderna – gör klokt om de åtminstone till en början lämnar sig utanför Emu.

Finland tycks inta en nyckelställning med tanke på hela Europa. Om Finland tillsammans med de övriga nordiska länderna stannar utanför Emu kan en situation uppstå där de nordiska länderna i hög utsträckning kan bevara sina egna centralbanker och valutor. Kanadas exempel visar att detta är möjligt och förnuftigt: Nordens befolkningstal är ungefär lika stort som Kanadas och deras ekonomier är mindre integrerade i kärn-Europa än Kanadas i Förenta staternas.

Genom att lämna sig utanför Emu kunde Finland främja en förnuftig differentiering av Eu, vilket på allt sätt skulle vara förenligt med våra nationella intressen. Om vi går med ger vi oss igen in på att dra in Sverige och det övriga Nordeuropa på en väg som är misslyckad både för oss själva och för hela Europa.

Europa är inte ett sådant optimalt valutaområde för vilket ett system med en valuta skulle passa. Den ekonomiska strukturen i unionens medlemsländer är olika; de befinner sig också i olika utvecklingskedan och har olika utvecklingshastighet. Inflationskänsligheten i en del nationalhushåll är större än i andra och deras beroende av andra valutors – framför allt dollarns – kursförändringar är olika.

I det nuvarande systemet (1997) fjädrar valutakurserna vid behov varför svåra problem inte kan uppstå. Om en enda valuta är i bruk i hela Eu-området uppstår ofrånkomligen regionala skillnader i utveckling....de perifera områdena skulle lida av långsam tillväxt, massarbetslöshet och avfolkning.

Ett system med en valuta leder ofrånkomligen till en förbundsstat. När penningpolitiken är gemensam, måste även den övriga centrala ekonomiska politiken förenhetligas och/eller flyttas till unionen....

Emu är ett hot mot Europas enhet.

Vi vet av erfarenhet vilka svåra konflikter nationalstaternas inre regionpolitik kan åsamka....Vi kan endast föreställa oss vilka konflikter som uppstår om de bördiga områdenas och ländernas medel av nödtvång måste mycket mer än nu föras över de nationella gränsernas för att stöda retarderade länder och områden.

Istället för enhetsvalutan borde vi välja....ett gemensamt valutasystem där de nationella valutorna parallellt kunde bevaras. Från detta kunde man någon gång senare gå över till en enhetsvaluta om folken i Europa godkände det.

Med en gemensam valuta kunde man nå en väsentlig del av målen för den monetära unionen men samtidigt undvika de olägenheter som skapandet av en enhetsvaluta skulle ge upphov till.

Kuisma fortsatte med egna kommentarer:

Så gick det ju i "olägenhets"-meningen rätt så exakt.

Istället för en fredlig utveckling valdes en utopisk revolution som såsom befarat redan har fört in Medelhavets folk i armod och som hotar att skrota ner hela Europa.

Det förefaller tyvärr som om Europeiska unionen skulle traska på i spåren efter Sovjetunionen som gjorde

sina egna människoexperiment: en revolution som riktar sig mot människans natur och en lång kulturell utveckling misslyckas alltid? Och det mänskliga priset för experimentet är alltid förskräckligt.

Vad kan vi då dra för slutsatser av allt detta och framförallt av citaten? Åtminstone att vi redan på 1990-talet visste vad Emu skulle föra med sig om ett realistiskt scenario förverkligades. Det visar dendär diagnosen från år 1997.

Eller alltså, de visste som läste även annat än tidningar. Eller läste annat än Helsingin Sanomat som hade spänts för och låtit sig spännas som ett agit prop-instrument för eurons glädjebudskap.

Kuisma är ännu kritisk till att ingen folkomröstning ordnades: ”Folket har inte ens nästan alltid rätt men denna gång hade det troligen varit. Låt oss för övrigt här teckna upp att Helsingin Sanomat som betecknar ungfinsk demokrati som sin hörnsten verkar att (också) här ha haft både fel och slirat från sin linje”

Då hade Helsingin Sanomats chefredaktör Janne Virkkunen stoltserat med sin aktivitet för finländskt medlemskap i såväl unionen som euroområdet.

Centerns riksdagsgrupp motsatte sig Finlands deltagande i euron. Dess representanter lämnade en reservation till grundlagsutskottets betänkande och ansåg att tillvägagångssättet vid beslutet med tunga motiveringar stred mot grundlagen. Partiet var på rätt linje men partiordföranden förhindrade partiet att agera i tid och tillräckligt kraftfullt. Vid ett framträdande som sakkunnig nyligen i riksdagen talade Esko Aho om stöpfel på

euroområdet. År 1997 märkte han dem inte.

Hösten 1997 försökte jag ännu ta upp en debatt om att efter följande riksdagsval försöka återta det beslut om Emu som Lipponens regering stod i beråd att göra. Detta hade i praktiken varit lätt då avsikten var att ta i bruk de nya sedlarna och slantarna först senare. Jag strävade till att Centern skulle ha ställt upp detta som mål vid riksdagsvalet år 1999.

Mina förhoppningar grusades slutgiltigt när resultatet av Vänsterförbundets medlemsomröstning publicerades. Trots att till och med 80 procent av partiets väljare enligt undersökningen motsatte sig övergång till euron, hävdades det att en majoritet av medlemmarna godkände övergången i medlemsomröstningen. Det verkar uppenbart att resultatet manipulerades.

Vänsterförbundets inställning avgjordes samtidigt som Finland firade sin 80:nde födelsedag. Här kan man tala om symbolik. Mitt eget partis ledning jämte stödtrupper stoppade naturligtvis tanken på att återta eurobeslutet. Tvärtom planerade den en helomvändning i partiets allmänna Eu-linje.

Vi kämpade under Esko Aho's hela ordförandeperiod om partiets linje. Aho visade sig i ekonomisk och EU-politik vara liberal och hans uppfattningar låg nära Samlingspartiets och högersocialdemokraternas linje. I riksdagsvalet år 1995 förstördes Centerns resultat av regeringens felaktiga ekonomiska politik och partiets linje vid Finlands inträde i Europeiska unionen.

Vid riksdagsvalet år 1999 lyfte partiet upp arbetsreformen fastän Lipponens regerings politik för centralisering och ökad ojämlikhet hade erbjudit en lysande möjlighet till valarbete

på Centerns traditionella linje. Med region-, landsbygds- och socialpolitik hade vi vunnit valet. Arbetsreformen tog udden ur Centerns valseger.

Inför presidentvalet år 2000 utmanade jag Esko Aho i medlemsomröstningen. Jag visste att jag skulle förlora men jag ville inspirera till diskussion om partiets linje. Det sägs att jag vann valdebatten men Aho fick majoritetens röster.

I själva valet borde Aho ha haft en säker seger. Han kom till andra omgången men led en förlust. Aho stödde sig i upploppet på Raimo Ilaskivi och den övriga högern när de nödvändiga tilläggsrösterna borde ha tagits vänsterifrån.

* * *

Efter det förlorade presidentvalet förlorade Aho sin motivation. Efter förluster i två riksdagsval och i presidentvalet uppstod ett tryck för att byta ordförande. Speciellt Olli Rehns anhängare var ute för att mota Aho från ordförandeposten. De närde tanken på att vrida partiets linje i riktning mot liberalism.

Även jag hade under våren kontakt med Aho och uppmuntrade honom att fortsätta. Han stannade för att fortsätta men beslöt sig efter omvalet för att åka till Förenta staterna på en ett år lång studieresa. Detta arrangemang ansåg jag inte vara bra.

Vid partikongressen i Kuopio valdes Anneli Jäätteenmäki till tf ordförande. År 2001 gick partiet i stöd av partidelegationens beslut i Rovaniemi i Europapolitiken över på Lipponens linje. Processen för att ändra Centerns Europalinje började redan ett år tidigare. Dess bakgrund kom till offentligheten i en kolumn som Unto Hämäläinen

publicerade i Helsingin Sanomat den 12.11 2000.

Artikeln rubrik var "Jätteenmäkis svåra val". Där konstaterades att statsminister Paavo Lipponen ett par veckor tidigare vädjat till Centern för att få till stånd nytt samarbete i Europapolitiken.

Inom Centern har man ställt sig försiktigt positivt till regeringens önskemål. Vikarierande ordföranden Anneli Jätteenmäki och Matti Vanhanen som leder riksdagens stora utskott har på ett iögonfallande sätt undvikit konfliktsituationer i Eu-politiken.

Helt nyligen hade Lipponen i Belgien hållit ett superfederalistiskt tal. "Än nu då?" frågade Hämäläinen. I regeringen delade man förhållandevis lätt hans uppfattningar speciellt sedan "Erkki Tuomioja blivit minister och regeringens trogna gosse".

För Centern och speciellt för Anneli Jätteenmäki är situationen verkligen besvärlig. Centerns yngre människor skulle vilja förändra partiets Eu-politik i flexiblare och smidigare riktning, på finska, närmare regeringens linje.

Jätteenmäki har sagts hysa förståelse för dessa önskemål. Tidpunkten för en linjeändring skulle just nu vara lämplig då Esko Aho är i Amerika och den eviga kritikern Paavo Väryns position har försvagats.

Ett stöd till regeringens Eu-politik vore som att sätta in pengar på banken. Linjeförändrarna räknar med att en god ränta kunde erhållas senast vid regeringsförhandlingarna efter nästa val. Centern skulle i alla fall inte fällas ur regeringen till följd av Eu-

politiken.

Problemet är bara att Centern har partibeslut i kraft. De står i bjärt kontrast till Lipponens tal. I dem sägs nej även till mindre tecken på längtan efter en utveckling av Eu i riktning mot en förbundsstat. Jätteenmäki borde få till stånd nya beslut och ta avstånd från de gamla ståndpunkterna.

De ”nya besluten” åstadkom Anneli Jätteenmäki tillsammans med Matti Vanhanen vid partidelegationens möte ett år senare. Helsingin Sanomat rubricerade sin nyhet från mötet: ”Centern: Finland kraftigt med i Eu:s utveckling. Väryrnens läger protesterade kraftigt mot partiets Eu-linje”.

Ordförande Esko Aho hade återkommit från Amerika men var inte på plats. Han hade emellertid deltagit i beredningen av Europaprogrammet och lett ordet i arbetsutskottet när förslaget till partistyrelsen och vidare till partidelegationen gjordes.

Till behandling i Rovaniemi kom ett programutkast som innebar en förstärkning av Eu:s övernationella organ, kommissionen och parlamentet på bekostnad av ministerrådet. Vanhanen och Jätteenmäki stödde med kraft utkastet. De betonade med Lipponens ord att en stark kommission var i de små staternas intresse.

Ossi Martikainen som representerade Övre Savolax föreslog från ”Väryrnens läger” ett ställningstagande enligt vilket kommissionen skulle underställas ministerrådet i budget- och lagstiftningsärenden. I omröstningen vann partiledningens linje med rösterna 69 – 40.

Enligt Helsingin Sanomats nyhet sade Jätteenmäki att Centern bör ha en bestående Eu-linje som partiet kan hävda

både i opposition och förhoppningsvis som största regeringsparti. Jag konstaterades ha undrat varför Centern redan nu bör binda sina händer i kommande regeringförhandlingar.

Det är uppenbart att Centern skulle ha vunnit riksdagsvalet med än klarare siffror om partiets Eu-linje hade legat kvar vid det tidigare. Som det största partiet hade vi kunnat ändra Finlands linje. Detta hade möjliggjort ett tätt samarbete med Sverige vars socialdemokratiska regering var inne på samma linjer som Centern tidigare varit.

Under Jätteenmäkis ledning vann Centern valet. Vi var ett knappt större parti än Sdp vilket innebar att Jätteenmäki blev statsminister i enlighet med de redan etablerade reglerna. För segern var det avgörande att Jätteenmäki angrep Lipponens utrikespolitiska agerande. Hon hävdade att Lipponen varit med om att dra in Finland i den Irakkoalition Förenta staterna ledde. Jätteenmäki hänvisade till några dokument hon hade.

Efter valet började man reda ut hur Jätteenmäki fått tag i de hemliga dokumenten. Skulden lastades på Martti Manninens axlar. Han hade arbetat som presidentens medhjälpare. Han förlorade sin tjänst och dömdes i domstol.

Professor Henrik Meinander har gissat att president Tarja Halonen var helt medveten om Manninens aktivitet. Jag är böjd att tro på detta. Jätteenmäkis seger var angenäm också för Tarja Halonen. Paavo Lipponen hade varit och var i sin Europapolitik på en högerlinje. Det berättas att han inte brydde sig speciellt mycket om Halonens synpunkter. Lipponen behandlade presidenten arrogant.

I och med Jätteenmäkis seger fick Halonen till statsminister en kvinnlig politiker med samma åsikter.

Valresultatet ställde Lipponen på sidan om statsministerposten men Sdp fortsatte också i den nya regeringen. Som utrikesminister fortsatte Erkki Tuomioja från partiets vänsterflygel. Ett drömresultat för Halonen. Det snabba skiftet på statsministerposten var olyckligt men även den utrikespolitiskt obehövade och korrekta Matti Vanhanen var en angenäm samarbetspart för presidenten.

I Anneli Jäätteenmäkis politiska linje fanns beståndsdelar av både liberalism och traditionell centerpolitik. Regionpolitiskt representerade Jäätteenmäki en traditionell centerlinje. Liberalismen kom närmast fram i Europapolitiken, personavgöranden och inställningen i moralfrågor.

Anneli Jäätteenmäki arbetade hårt för att få Olli Rehn som blivit tvåa i partiordförandevallet i Tavastehus till riksdagskandidat. Till min kandidatur förhöll hon sig kyligt. Jag avstod för första gången på över trettio år. Jag tänkte att det inte skulle finnas plats för mig i ett parti lett av Jäätteenmäki. På sin regeringslista favoriserade Jäätteenmäki unga liberala kvinnor. Liisa Hyssälä blev hon motvilligt tvungen att acceptera.

Jäätteenmäkis avgång var en dramatisk händelse. I efterhand har det spekulerats att hon hade kunnat fortsätta om hon fått stöd av det egna partiet. Jag tror det. Helt klart är att Jäätteenmäki hade varit en långvarig statsminister om hon hade bildat en blågrön regering såsom jag inför och efter valet föreslog.

Till Jäätteenmäkis avgång hänför sig speciella drag. För Sdp:s del kan det ha varit fråga om Lipponens hämnd till både Jäätteenmäki och Halonen. Lipponen måste ha varit rasande när han fick veta att Halonens stab fanns bakom den

läcka om Iraksamtalen som fällde honom.

Inom centern förekom många slag av missnöje. Partiordförande valet efterlämnade stötar. Vid ministervalen hade många inflytelserika män förbigåtts. Seppo Kääriäinen blev på sidan trots att han kraftfullt stött valet av Jätteenmäki både som tf ordförande och senare som ordförande. Han fick av Unto Hämmäläinen hedersepitetet ”drottningmakare”.

Inom riksdagsgruppen fanns olika kottierier. Gruppen leddes i praktiken av Seppo Kääriäinen och Timo Kalli. I Hannu Lehtiläs memoarbok *Politiikan myrskyissä* (I politikens storm) för Kääriäinen fram sin bitterhet över att Jätteenmäki hellre tog Mauri Pekkarinen än honom till handels- och industriminister i sin regering. Nöjd föreföll han dock vara över den post som vicetälman som han fick.

Matti Vanhanen blev statsminister av en slump. Han hade i Tavastehus blivit fyra i omröstningen. Även jag fick fler röster. När Jätteenmäki avgått passade Vanhanen både Centern och Sdp. Han väckte inga starka känslor. Även handels- och industriminister Mauri Pekkarinens namn diskuterades.

Jag uppmanade Anneli Jätteenmäki att fortsätta som partiordförande sedan hon avgått som statsminister. Timo Kalli gav henne ett annat ”råd”. Seppo Kääriäinen gav sitt råd i offentligheten. I en intervju i *Iisalmen Sanomat* krävde han att Anneli Jätteenmäki avgår också från partiordförandeposten. Artikelnen var rubricerad ”Kääriäinen: Det är nödvändigt att byta partiordförande”.

Kääriäinen försvarade på intet sätt Jätteenmäki. Redaktörer konstaterade att många var överraskade över Jätteenmäkis ”rätt vetlösa handlingar och uttalanden”.

Kääriäinen var enig och sade: ”Jag specificerar inte men fortsättningsvis är luckorna stora. Polisundersökningen för säkert med sig litet ljus”.

I artikeln sägs att om och när nästa statsminister är Matti Vanhanen blir försvarsministerposten ledig. Kääriäinen hade låtit förstå att han inte hade ”någon större dragning” till den posten. Han betonade att beslutsrätten nu skall vara hos Vanhanen. Efter att ha blivit vald till statsminister bad Vanhanen Seppo Kääriäinen bli försvarsminister.

Jätteenmäki lämnade sin post i partiets ledning. När Matti Vanhanen hade blivit statsminister valdes han också till partiordförande vid en extra partikongress. Vid partikongressen betonade Matti Vanhanen partiets samarbetsduglighet och förkunnade att viljepolitikens tid är förbi. Jag blev förskräckt och svarade genast: ”Om andra har vilja och vi bara samarbetsduglighet finns vår vilja i de övrigas ficka”. I början lät Vanhanen socialdemokraterna bestämma takten men i slutet av perioden skärpte han sig.

Vid presidentvalet år 2006 var Matti Vanhanen Centerns kandidat. Han blev trea med knappt 19 procent av rösterna. I andra omgången vann Tarja Halonen knappt över Sauli Niinistö.

Vid riksdagsvalet år 2007 sjönk Centerns understöd men partiet förblev störst. Matti Vanhanen fortsatte som statsminister. När Sdp förlorade i understöd kom Samlingspartiet in i regeringen.

Sin andra regering ledde Vanhanen målmedvetet. Han hade ett kraftigt grepp framförallt om den ekonomiska politiken och socialpolitiken. Vanhanen var framförallt den typ av politiker Kallio varit, en som skötte gemensamma angelägenheter. Vanhanens politiska linje utformades långt av

de personer som omgav honom. Å andra sidan valde han själv i huvudsak dessa personer.

I personutnämningar beaktade Vanhanen olika synpunkter. På förslag av Jarmo Korhonen satte han mig på förslag till medlem av sin andra regering, först som lantbruks- och sedan som utrikeshandels- och utvecklingsminister. Lantbruksminister blev en annan vuxen politiker Sirkka-Liisa Anttila. Det var ett riktigt val.

Jag valdes vid riksdagsgruppens och partistyrelsens gemensamma möte efter omröstning till arbetet i utrikesministeriet.

Vanhanen motiverade valet av mig med att utrikeshandels- och utvecklingsministern för Centerns ministergrupps del skulle svara för alla ärenden i utrikesministeriet. Trots hans vädjan vann jag över Antti Kaikkonen med bara några få röster.

Seppo Kääriäinen hade allra helst velat bli näringsminister men den posten hade redan på förhand förlänats Mauri Pekkarinen. Kääriäinen blev besviken och bitter när hans eftertraktade försvarsministerpost i förhandlingarna gick till Samlingspartiet. För detta fick Matti Vanhanen senare betala och Mari Kiviniemi tacka.

Denna händelse kommenterar Kääriäinen inte alls i Lehtiläs bok. Han konstaterar emellertid att jag blev minister ”bakkvägen”. I riksdagskaféet spreds ett vettlöst påstående att jag hotat lämna partiet eller åtminstone riksdagsgruppen om jag inte får bli minister.

När Matti Vanhanen bad mig bli minister hade han två villkor. Jag skulle vara kvar i regeringen hela valperioden och han sköta Centerns Europapolitik.

I Europapolitiken fortsatte Vanhanen på Lipponens linje

men hade efter att ha blivit statsminister utvecklat ett nytt sätt att definiera den. Finland skulle verka för att stärka unionens samhörighet och därför vara med i all integration. I praktiken ledde detta till samma sak som Lipponens strävan att föra Finland in i alla kärnor. När han ledde sin andra regering lade Vanhanen an en mindre federalistisk linje.

Regionpolitiken var en annan sektor där jag hade varit och var av annan åsikt än Vanhanen. Vanhanen hyste tanken att Centern bör vara följsam ifråga om Samlingspartiets, Sdp:s och de citygrönas centraliserande regionpolitik för att få acceptans och understöd i huvudstadsregionen. Vanhanens regeringar fattade avgöranden som främjade koncentration bland annat ifråga om trafikinvesteringar och högskolepolitik.

Jag har igen från början av min karriär haft den uppfattningen att Centern skall driva en radikal regionpolitik för att upprätthålla landsbygdens och landskapens livskraft och dämpa en för stor koncentration av arbetsplatser och befolkning till stora centra. En kraftig regionpolitik upprätthåller bäst landsbygds- och landskapsmänniskornas förtroende för partiet. Med den politiken har Centern också bäst framgång i huvudstadsregionen. Erfarenheten har visat att den linjen är riktig.

Vanhanen hade samma sätt att leda som Lipponen. Varje minister skötte utgående från regeringsprogrammet sin egen sektor och statsministern stödde ministern. I politiskt omstridda frågor fördes förhandlingar mellan ministergrupperna. I Centerns ministergrupp togs upp också frågor som rörde de egna ministrarnas arbetsfält om oenighet förekom. Mest konflikter orsakade miljö- och kommunärendena.

Miljöminister Paula Lehtomäki valde en citygrön linje. Hon svarade för Centerns del för hela ministeriets ärenden. I förhandlingarna på riksnivå om målen för bruket av områden godkände Lehtomäki en version som stödde centraliseringspolitiken och vi blev tvungna att korrigera saken vid statsrådsbehandlingen.

Även Matti Vanhanen tog tag i frågan. Den förda diskussionen påverkade hans linje. Vid kommunalvalen hösten 2008 tog Vanhanen ställning mot centraliseringspolitiken och föreslog att man skulle försöka åstadkomma trädgårdsstäder i huvudstadsregionen. Partiprogrammet från år 1962 återuppväcktes. Under regeringsperiodens gång utvecklades Vanhanens linje också annars i alkioriktning.

Under sin andra statsministerperiod var Vanhanen en stark ledare både i inrikes- och Europapolitiken. Vi började samarbeta bra. Trots att vi var oeniga om Europa- och regionpolitiken, lyssnade han på mina synpunkter och tog åtminstone i viss mån hänsyn till dem.

* * *

Matti Vanhanens avgång från statsministerposten är fortsättningsvis en stor gåta. De motiveringar som anförts i offentligheten är alls inte trovärdiga.

En skugga föll över Vanhanens andra statsministerperiod till följd av uppståndelsen kring finansieringen av riksdagsvalskampanjerna. Den inleddes av en intervju med Timo Kalli där han sade att han lämnat en del av sin valfinansiering oanmäld till justitieministeriet då inga sanktioner fanns om man gjorde så.

Inget lagstridigt framkom ifråga om Vanhanens eller Centerns valfinansiering. Partiet och kandidater fick lov att återbetala en del av sin finansiering då en av donatorerna ansågs ha förfarit lagstridigt. Bestämmelserna om valfinansiering gjordes exaktare.

Centern kom i offentligheten i svårigheter också för att valfinansieringen i partiets interna linjestråk brukades som ett vapen mot Jarmo Korhonen. Detta sprätte även på Vanhanen vars rykte blev lidande. Inte heller Korhonen anklagades för något efter en grundlig utredning.

Hösten 2009 blev det en ny uppståndelse om Vanhanens brädhög, det hävdades att han fått illegala byggnadsartiklar till sitt egnahemshus som han byggt flera år tidigare. Även här konstaterades att Vanhanen var oskyldig.

Under hösten uppstod tryck på att få bort Vanhanen från ordförandeposten. I Helsingin Sanomat publicerades i slutet av oktober en intervju som Jaakko Hautamäki gjort med vicetalman Seppo Kääriäinen. Rubriken gav innehållet i koncentrat: ”Kääriäinen tror inte att det stöd Vanhanen nu åtnjuter värmer länge. Kääriäinen vill se en ung utmanare. ’Jag önskar att Centern skulle visa förnyelseförmåga’”.

”En ung kraft och nya tankar eftersöks”, sade Kääriäinen och hoppades på utmanare till de fem i partiledningen vid partikongressen i Lahtis. ”Detta gäller också partiordförande Matti Vanhanen och partisekreterare Jarmo Korhonen”. Redaktören gissade att Kääriäinen stöder valet av Paula Lehtomäki. Intervjun publicerades precis inför partikryssningen. Där ansågs Paula Lehtomäki ha fört kampanj för ordförandeposten.

Vanhanen fick uppenbarligen under hösten vetskap om att Kääriäinen och Kalli inte stöder hans omval vid

partikongressen följande år. De ville ha en ung liberal kvinna, Paula Lehtomäki eller Mari Kiviniemi i ledningen. Inom synhåll låg en förlust i ordförandeomröstningen.

Matti Vanhanen beslöt att han inte tar upp kampen för sin position. Jag beklagade. Han hade, alla svårigheter till trots de bästa möjligheterna att leda partiet till ett gott valresultat och trygga dess påverkningsmöjligheter. Jag tror att Centern under Matti Vanhanens ledning hade bevarat sin position som det största partiet i valet år 2011. Vanhanen meddelade att han är färdig att fortsätta som statsminister fram till valet, men tanken sköts omedelbart ner.

Jag ställde upp i valet där man valde partiets ordförande och landets statsminister. När Paula Lehtomäki överraskande avböjde började Kääriäinen offentligt driva på valet av Mari Kiviniemi. Kiviniemi hade förlorat viceordförandeposten vid föregående partikongress. Nu blev hon partiordförande och statsminister.

Kiviniemi misslyckades. Hennes statsministerperiod blev bara ett knappt år lång. I riksdagsvalet år 2011 upplevde Centern den största valförlusten i partiets historia. De största orsakerna var Europapolitiken, avfallsvattenbestämmelserna i glesbygden, Paras-projektet och det faktum att regionpolitiken hamnade i skuggan av andra saker.

I Europapolitiken förmådde Centern inte skilja sig från Samlingspartiet som var berett att godkänna alla förslag som lades fram för att lösa krisen i euroområdet. Vi drev med Mauri Pekkarinen en striktare linje men genom statsministern påminde partiet om Samlingspartiet. Majoriteten av Centerns väljare motsatte sig i tiden en anslutning till unionen. Även av detta skäl förhöll man sig mycket kritiskt till att stöda krisländerna.

Ett slags symbol för miljöpolitiken blev den författning om avfallsvatten i glesbygden som den tidigare regeringen beslutat om och som Paula Lehtomäki inte gick med på att ändra. Statsminister Kiviniemi stödde Lehtomäki som endast var beredd att föreslå uppskov och lindringar i verkställigheten. I riksdagen uppstod en för Centern mycket skadlig konflikt som till slut löstes så att normerna i författningen trots allt förändrades. De som bor på landsbygden har också annars tillräckligt med problem då servicen har försämrats och vägnätet förfallit. Människorna kunde helt enkelt inte förstå att deras liv försvåras genom vettlösa och dyrbara krav på rening av avloppsvattnet. Det var den andra orsaken till förlusten år 2011.

Statsminister Matti Vanhanen och förvaltnings- och kommunminister Hannes Manninen hade beslutat om genomförandet av reformen av kommun- och servicestrukturen, det s.k. Paras-projektet i samband med regeringens ”halvvägmangling” våren 2005 utan några som helst förberedelser inom partiet.

Kommunministern och omsorgsminister Liisa Hyssälä hade kunnat igångsätta reformen på frivillig bas. En ramlag stiftades dock och kommunerna började ovanifrån tvingas in i kommunsammanslagningar eller samarbetsområden med en befolkningsbas på minst 20 000 personer. Paras-projektet var visserligen många gånger bättre än Katainens regerings kommun- och social- och hälsovårdsreform då samarbete var likvärdigt med sammanslagningar. Även det gjorde emellertid de mindre kommunerna beroende av de störres barmhärtighet och ledde till många dåligt genomtänkta kommunsammanslagningar.

I kommunerna önskade man flexibilitet i förverkligandet

av Paras-projektet. När hon var förvaltnings- och kommunminister i regeringen Vanhanen II hade Mari Kiviniemi drivit hårt på reformen. Till följd av sin hårdskallighet förlorade hon vid partikongressen år 2008 sin viceordförandepost. När hon två år senare valdes till partiordförande och statsminister säkrade hon fortsättningen genom att till sin efterträdare välja Tapani Tölli som drev samma linje. Paras-projektet var den tredje orsaken till valförlusten.

På begäran av partiledningen beredde jag ett regionpolitiskt ställningstagande med hjälp av vilket vi hade utmanat de blåroda partiernas och de citygrönas koncentrerande metropolpolitik. Kiviniemi hindrade dess godkännande och vädjade till att några Helsingfors kandidater inte godkände det. Bristen på en klar regionpolitisk linje var den fjärde centrala orsaken till valförlusten.

Efter riksdagsvalet fortsatte Kiviniemis fel. Det värsta var partiledningens agerande vid valet av presidentkandidat. Ledningen vägrade för allt i världen att godkänna partiets hedersordförande som kandidat. Kandidat nummer ett var Olli Rehn som pantade på sitt besked ända till slutet av augusti. När han undanbett sig försökte partiledningen finna en annan motkandidat till mig i primärvalet. Vem som helst hade dugt men ingen accepterade. I augusti var partiets understöd nere vid 12 procent.

Olli Rehns namn kom inte fram till följd av en plötslig tanke. Partiledningen hade omedelbart efter att ha blivit vald satt igång förberedelser för att utnämna honom till presidentkandidat. Det talades offentligt om hans kandidatur redan inför riksdagsvalet.

Jag var rädd för att Rehn som Centerns enda möjliga

presidentkandidat skulle inverka försvagande på partiets valresultat. Därför meddelade jag redan före riksdagsvalet att jag står till förfogande. Jag tänkte att detta också kunde inverka positivt på mitt valarbete. Inte ens detta hjälpte. När partiets stöd rasade också i Nyland blev jag inte ens vald. Trots min förlust i riksdagsvalet ställde jag upp som presidentkandidat.

Endel ansåg mig för gammal. Det pratet upphörde när Sdp utnämnde den 70-åriga Paavo Lipponen till sin kandidat. Lipponens valframgång var svag. En del av de yngre inom Sdp röstade hellre på Pekka Haavisto. Vår kampanj lyckades väl. När valen närmade sig steg jag mot toppgruppen bland kandidaterna. Även väljarnas förtroende för partiet stärktes i samma takt.

I slutskedet spelades ingen media spel. I en tv-diskussion i Järvenpää gymnasium sökte man direkt sätta stopp för mig i början av debatten då en gymnasist på basen av sina föräldrars berättelse ställde en trist fråga till mig om mitt handlande på 1980-talet.

Efter valet sände den som frågade mig ett epostmeddelande där han bad om ursäkt för frågans trista natur och det att den inte gav mig möjlighet att berätta om mina för presidentposten väsentliga åsikter. Valet av fråga hade inte legat i hans egna händer, skrev han.

Gymnasisten fortsatte att han efter valet börjat uppskatta mig mycket mer. Han hade inte själv röstat på mig men hade gärna sett att jag gått vidare till andra omgången. Gymnasisten skrev att jag hade varit ett lysande motstånd mot Niinistö. Han önskade mig mycken kämpaglöd och framgång i min fortsatta karriär.

Ja. Jag hade verkligen varit ett ”lysande motstånd mot

Niinistö” och kunde ha vunnit över honom. I alla fall hade valet då blivit ett linjeval mellan de två huvudalternativ som kämpat om inriktningen på Finlands utrikes- och inrikespolitik genom decennier.

Enligt opinionsmätningarna höll jag på att komma till den andra omgången. Ställningen förändrades emellertid till följd av spelet i de sociala medierna. Haavistos trupper fick till stånd en ordentlig uppståndelse genom att påstå att en av mina reklamer var riktad mot Haavisto och sexuella minoriteter i allmänhet. Påståendena spreds även till massmedia.

Jag framträdde i reklamen med Vuokko&Paavo -muggen och sade att huset behöver en husbonde – ja och en värdinna. Till en början hade reklamen formen av ”huset behöver en husbonde”. Den versionen tyckte vi var chauvinistisk och därför tillade vi orden ”ja och en värdinna”.

Var och en som sett reklamen visste att där inte fanns något olämpligt. Intresset för den var stort. Från min nätsida har den laddats ner nära 100 000 gånger. Reklambyrån och partikansliet föreslog att vi skulle köra reklamen några extra gånger under lördagen och söndagen. Tiderna reserverades. Pengar fanns i kassan.

Mari Kiviniemi motsatte sig absolut tanken. Hon vädjade också till sin man Juha Louhivuoris uppfattning. Jag började inte strida med henne.

Jag tror att visningen av husbonde-värdinna -reklamen hade vänt spelet i media och sociala media till vår fördel. Botten hade gått ur Haavistos truppers smutskastningskampanj och uppmärksamheten hade riktats mot vår populära muggkampanj. När vi inte kunde svara på Haavistos truppers angrepp i sociala media hade vi kunnat

försvara oss med traditionella mediametoder. Det hindrade Kiviniemi.

Pekka Haavisto var också själv förvånad över att han nådde andra omgången och var överhuvudtaget inte förberedd på det. I andra omgången fanns kandidater vars åsikter inte skilde sig speciellt mycket. Slutresultatet var helt klart på förhand.

Sauli Niinistö har lyckats i sin ämbetsutövning. Jag har hållit kontakt med honom speciellt ifråga om utslagning av ungdom och utrikespolitik.

Senaste höst gav jag Niinistö väggkost när han träffade president Barack Obama. Jag ansåg det viktigt att Finland lyfter fram utvecklingspolitiken på agendan i samarbetet mellan de nordiska länderna och Förenta staterna. Jag gjorde som utvecklingsminister i den förra regeringen ett framgångsrikt initiativ för att få till stånd ett kompanjonskap om hållbar utveckling mellan Eu och Usa. Jag visste att Obama gett detta projekt sitt kraftfulla personliga stöd.

Utvecklingspolitiken kom med i resolutionen från mötet i Stockholm. Det är viktigt att den blir en central fråga i framtida förbindelser. De nordiska länderna ger tillsammans officiellt utvecklingsbistånd årligen för cirka 14 miljarder dollar eller hälften av vad Förenta staterna ger. Utvecklingspolitiken har starka traditioner i nordiskt samarbete.

Ett annat tema för våra förbindelser har varit arbetet för att förhindra utslagning av unga. Vi fick möjlighet att begå en grundlig diskussion om detta tema när president Niinistö senaste september besökte Pohjanranta vid Merilappi (Havslapplands) matmässa. Med var förutom våra egna barnskyddsföretags ledare även andra experter på barnskydd.

Vi har endast en två år lång erfarenhet av Sauli Niinistös linje som republikens president. Hans eget högerinriktade sätt att tänka är känt men han ser ut att vara beredd att beakta andras uppfattningar.

I utrikespolitiken har republikens president mest inflytande. Niinistö ser inte ut att aktivt driva på en anslutning av Finland till Nato men han ackompanjerar otvivelaktigt strävanden i den riktningen. När det gäller relationerna till Ryssland tycks han ge dem rätt betydelse.

Europapolitiken hör bara till en liten del till presidentens behörighet. Niinistö verkar ha äkta omsorg om euroområdet utveckling och dess inverkan på Finlands ekonomi och egna beslutsmakt. Här bär han från sina ministerår personligt ansvar.

5. Finlands folk avgör Finlands linje

Trots att jag inte blev vald hade min kandidatur i presidentvalet stor politisk betydelse. Under kampanjens gång hade jag möjlighet att föra fram många för framtiden viktiga frågor och berätta om min egen syn på Finlands linje. Med hjälp av min kampanj återförde jag Centern in på Alkios linje och lyckades stärka väljarnas förtroende för partiet.

Efter presidentvalet inleddes förberedelserna för partikongressen i Rovaniemi. Jag ställde upp i ordförandevalet. I det skulle Centerns och Finlands kommande linje avgöras.

Jag tänkte att partiet efter den katastrofala valförlusten måste återgå till sina ideologiska rötter. Jag tänkte att jag med hjälp av min framgång i presidentvalet kunde föra partiet till en seger både i höstens kommunval och i eurovalet år 2014 och riksdagsvalet år 2015.

Jag ställde upp som favorit. Jag var klar etta i opinionsmätningarna både bland folket som helhet och bland centerpartisterna. När jag anmält om min kandidatur började partiets liberaler och koterierna i riksdagsgruppen ivrigt söka efter en motkandidat. Man stödde inte längre Mari Kiviniemi. Man trodde inte på Tuomo Puumalas seger.

Till slut fann man Juha Sipilä som redan anmält sig till viceordförandevalet och hade stöd av partiets största distriktsorganisation och kunde få riksomfattande stöd till följd av sin religiösa bakgrund. Partiets liberaler började

stöda valet av Sipilä. Seppo Kääriäinen och hans skaror stödde dem av alla krafter. Jag vann medlemsomröstningen men den koalition som samlats bakom Sipilä avgick med segern.

Helsingin Sanomats journalist Unto Hämmäläinen berättade omedelbart efter partikongressen i en kolumn att han sett Puumala och Sipilä dubbelt. Bakom Puumalas rygg stod Mauri Pekkarinen och bakom Sipiläs Seppo Kääriäinen. Hämmäläinen skrev att detta inte förskräckte honom dess värre då han sett dessa "sidopersoner" i Centerns ordförandespel redan under tre decennier. Bedömningen i kolumnen är korrekt men den kräver några kommentarer.

"Spelet började då Kääriäinen valdes till partisekreterare och Väyrynen till ordförande år 1980. Då stödde Pekkarinen valet av båda två. Det var sista gången som de tre var eniga i ordförandeval", skriver Hämmäläinen. År 1990 stödde vi med Pekkarinen Esko Aho och "åsankade Kääriäinen en bitter förlust" när han sökte bli ordförande.

Det är sant att Pekkarinen var en ivrig Ahoanhängare. För mig hade både Aho och Kääriäinen passat lika bra. Under kampanjens gång framgick det emellertid att Kääriäinen inte hade någon chans att vinna. I det läget säkrade jag valet av Aho.

Bitterheten har framträtt först i efterhand då tiden har förgyllt Kääriäinenens minne av sitt eget stöd då. Han medgav före ordförandevalet och även efter att han inte hade några chanser att bli vald. Han var nöjd när han efter riksdagsvalet år 1991 fick den inflytelserika posten som riksdagsgruppens ordförande.

Efter partikongressen år 1990 hamnade jag enligt Hämmäläinen i strid med Aho som Kääriäinen och Pekkarinen

började stöda. Jag hamnade inte i strid med Aho. Han började bara till min stora förvåning förrätta ett fadermord genast efter att ha blivit vald.

Alla tre hade under 1970-talet arbetat som mina medhjälpare. Seppo Kääriäinen hade varit min politiska sekreterare i undervisningsministeriet och Mauri Pekkarinen i arbetsministeriet. Esko Aho hade assisterat mig en tid i utrikesministeriet.

Mauri Pekkarinen hade blivit stödperson för Aho redan i slutet av 1980-talet. År 1991 blev han inrikesminister i Ahos regering. Under Ahos ordförandetid gick Pekkarinens och mina vägar isär speciellt i Europapolitiken. När vi behandlade stödarrangemang till euroområdet medlemsländer i Vanhanens och Kivimäkis regeringar drog vi tillsammans med Pekkarinen en strikt linje.

I energipolitiken hamnade vi på olika linjer när Pekkarinen överraskande godkände byggandet av hela två nya kärnkraftverk. Jag stödde hans ursprungliga uppfattning att det behövs högst ett nytt kraftverk. I inrikespolitiken har vi i allmänhet med Pekkarinen varit eniga men i avgörande skeden har vi hamnat på olika sidor i maktpolitiken. Direkt eller indirekt har Pekkarinen stött partiets liberala flygels strävanden.

Kääriäinen hörde till mina anhängare tills han accepterade Ahos bud hösten 1993 att bli handels- och industriminister i Ahos regering. I detta skede bytte Kääriäinen läger. Han talade inte med mig om saken på förhand. Efteråt motiverade Kääriäinen för mig att det kanske var hans sista chans att bli minister. I framtiden skulle vi kanske inte vara med om att fördela dessa platser.

Som minister försvagades Kääriäinenens stöd bland annat

för att han svek sin tidigare inställning till kärnkraft. Därtill svek han centerfolkets förtroende i norra Finland genom att med hårda tag driva igenom fusioneringen av Veitsiluoto Oy med Enso-Gutzeit Oy. Bakgrunden till fusionen var den konflikt om ägandet av skogsindustrin i norra Finland i vilken Centern på 1980-talet försvarat nordområdenas intressen till och med hot om regeringskris.

Ministerposten band Kääriäinen också till Ahos Europalinje. Här var kappvändningen värre än i energipolitiken. Den måste ha suttit hårt åt.

Kääriäinen hade av både ideologiska och utrikespolitiska skäl förhållit sig mycket motvilligt mot Finlands Eu-medlemskap. I verket Myrskyn silmässä (I stormens öga) ger Kääriäinen omfattande motiveringar till sin ändrade ståndpunkt till kärnkraften men i boken nämns inte med ett ord ett av det självständiga Finlands viktigaste avgöranden, anslutningen till unionen och euroområdet.

När Centern tog ställning till Finlands medlemskap i Europeiska unionen var Kääriäinen vid sidan av Pekkarinen Ahos centrala stöd. När Finlands inträde i den ekonomiska och monetära unionens Emu:s tredje skede kom upp hamnade Kääriäinen och Pekkarinen under hård press. Aho ville att Centern hade stött Finlands anslutning till euroområdet bland de första länderna. Han ville åtminstone skjuta fram den extra partikongressen så långt att Sdp och facket fick fatta sina avgörande beslut i fred. Kääriäinen och Pekkarinen uttalade sig nog för en tidigare tidpunkt för partikongressen men trotsade inte Aho.

Centerns motiveringar för en negativ uppfattning begränsades av Aho, Kääriäinen och Pekkarinen till ekonomiska synpunkter och endast tidtabellen för

anslutning. Medlemskapets inverkan på utvecklingen mot en förbundsstat och dess negativa ekonomiska följder talades det inte om. De ansåg sig ha godkänt Finlands anslutning till euron redan i samband med Eu-medlemskapet; för dem handlade det bara om tidpunkten.

Efter sin förlust år 1990 har Seppo Kääriäinen inte en enda gång själv kandiderat för partiordförandeskapet eller presidentkandidaturen. Däremot har han i bakgrunden och ibland även offentligt försökt påverka alla centrala personval.

Partikongressen år 2000 hade kunnat vara Seppo Kääriäinens ”gyllene stund” men den gick han miste om. Han hade åren 1994–2000 varit viceordförande och ersatt Esko Aho under presidentvalskampanjen år 2000. Kääriäinen var en stark kandidat som Ahos efterträdare.

Efter att ha förlorat presidentvalet beslöt sig Aho för att fortsätta som ordförande men åka till Förenta staterna på en studieresa på ett år. Kääriäinen hade kunnat bli vald till Ahos ersättare och senare till partiordförande men hälsan brast. Nu blev det en vilopaus och en doktorsavhandling. Med bakgrundsstöd från Kääriäinen valdes Anneli Jäätteenmäki till ordförandens ersättare. I det valet var vi på samma sida med Kääriäinen.

”Till Ahos efterträdare år 2002 stödde Kääriäinen Anneli Jäätteenmäki och Pekkarinen Matti Vanhanen. Väyrynen deltog och förlorade valet”, skrev Hämäläinen. Kääriäinen stödde inte heller nu Jäätteenmäki offentligt men han ansågs i efterhand ha varit drottningmakare.

Sedan Jäätteenmäki avgått som statsminister och lämnat partiordförandeskapet valdes Matti Vanhanen enhälligt till partiledare. Han återvaldes därefter tre gånger utan omröstning. Under Vanhanens partiordförandetid

kanaliserades linjestridera till partisekreterarvalen.

Vid 100-årsjubileumskongressen i Uleåborg valdes verksamhetsledaren i södra Österbottens distrikt Jarmo Korhonen till partisekreterare. Eero Lankia ställde inte längre upp för omval. Den liberala flygelns kandidat var Mikko Alkio.

Alkio hade varit ordförande för ungdomsorganisationen i slutet av 1990-talet. När han ställde upp var han Matti Vanhanens medarbetare. Tidigare hade Alkio arbetat i Olli Rehns kabinett i Europakommissionen. Från år 2008 var han Mauri Pekkarinens politiska statssekreterare i näringsministeriet. Efter detta lämnade Alkio den politiska verksamheten men stödde offentligt Sauli Niinistö i presidentvalet år 2012.

Vid partikongressen i Joensuu år 2008 försökte liberalerna få bort Korhonen. Kimmo Tiilikainen som vikarierat Paula Lehtomäki på miljöministerposten under hennes moderskapsledighet ställde upp som motkandidat. Korhonen vann med klara siffror. Inför partikongressen i Lahtis igångsattes en från kampanj mot Jarmo Korhonen. Uppståndelsen kring valfinansieringen brukades som udd på kritiken. Timo Laaninen valdes till partisekreterare. Liberalerna fick sin kandidat vald också till ordförande då Mari Kiviniemi vann i omröstningen.

Unto Hämäläinen skrev i sin kolumn att Kääriäinen vid partikongressen i Lahtis efter Vanhanen stödde Kiviniemi som Pekkarinen och jag förlorade mot.

Då Matti Vanhanen strax före jul år 2009 meddelade att han lämnar partiordförandeskapet tänkte jag inte ställa upp. Jag fick emellertid mycken uppmuntran och ett starkt stöd i opinionsmätningarna. Jag beslöt mig för kandidatur. Jag

tänkte att erfarenhet kunde komma till nytta i valet där även Vanhanens efterträdare som statsminister skulle väljas alldeles inför riksdagsvalet.

Jag diskuterade ett par gånger med Mauri Pekkarinen. Jag hoppades att han inte skulle kandidera och överväga möjligheten att stöda mitt val. Han gav sig emellertid in i kampen.

Seppo Kääriäinen stödde i offentligheten Mari Kiviniemi. Tidigare hade han gripit in i personval i bakgrunden utan publicitet. Mauri Pekkarinen var nöjd med sin förlust. Under kampanjen meddelade Kiviniemi och Pekkarinen att Esko Aho av dittillsvarande ordföranden, enligt dem, varit den bästa.

När partikongressen i Rovaniemi närmade sig stödde Seppo Kääriäinen inte längre Kiviniemi som avstod. Efter detta började Kääriäinen stöda Sipilä och gjorde det också i slutskedet offentligt.

Jag var den första som ställde upp i ordförandevalet inför kongressen i Rovaniemi. Även Pekkarinen ställde upp men drog sig senare tillbaka. Jag diskuterade med honom vid tiden för primärvalet. Jag hoppades att han skulle stöda valet av mig eller åtminstone hålla sig neutral. Jag förstod att Pekkarinen inte skulle ta ställning. Snart anmälde han emellertid stöd för Tuomo Puumala.

Hämäläinen sammanfattade att av den gamla mygeltrion endast Kääriäinen kunde lämna kongressen i Rovaniemi vid gott mod. Han stödde synligt Sipilä som valdes. Här misstar sig Hämäläinen åtminstone delvis.

Naturligtvis blev jag besviken på valresultatet men var å andra sidan rätt nöjd med valet av Juha Sipilä. Under kampanjens gång konstaterade jag att vi var av samma åsikt

om nästan alla centrala frågor. De diskussioner vi fört efter partikongressen har stärkt min tillfredsställelse.

Juha Sipilä tycks representera Centerns traditionella ideologiska och politiska linje från Santeri Alkio fram till nutiden. Även ifråga om framtiden tänker vi väldigt lika. Juha Sipilä kan komma att bli den första efterträdare som partiordförande vars politiska linje jag är nöjd med. För att ha framgång måste han våga vara självständig i relation till dem med vars stöd han valdes till partiordförande.

Under Juha Sipiläs ledning har partiet förmått höja sitt understöd. Som orsak har anförts att partiet har varit enigt. Detta har i hög utsträckning berott på Sipiläs uppbyggande ledningsmetod. Enighet är naturligtvis till gagn för partiet.

En viktigare orsak till det ökande stödet har emellertid varit partiets politiska linje. I presidentvalet återvände partiet till rötterna från Alkios tid och Juha Sipilä har som ordförande fortsatt på samma linje. Partiets linje har kristalliserat regeringens koncentrationspolitik som ökat ojämlikheten och Centern har haft lätt att profilera sig mot den.

Partiet var enigt också under Mari Kiviniemis ordförandeperiod. De enda frågor som födde oenighet i offentligheten gällde Europapolitiken och avfallsvattenförfattningen för glesbygden. Månne vår valframgång varit bättre om vi också i dessa frågor helt eniga hade kört huvudet i väggen?

Unto Hämmäläinen anser att mina tre kandidaturer för ordförandeposten – och speciellt den sista – har varit klara fel. Själv tänker jag inte så. Även genom en kandidatur kan man påverka den politiska diskussionen och partiets linje.

Hämmäläinen rekommenderar i sin kolumn Sipilä att blåsa

av våra tres spel genom att ordna med höga titlar åt oss: ”Väryrnens långa karriär som utrikesminister lyfter honom till statsrådsklassen. Kääriäinen och Pekkarinen borde få ministervärdighet. Titlarna skulle även vara en fin vink: tack för allt ni gjort, men er tid är förbi”.

Unto Hämmäläinens mål verkar inte bli uppnått. Jag har förstått att Seppo och Mauri tänker fortsätta sin politiska karriär. Själv tänker jag vara med i vårens Europaparlamentsval och riksdagsvalet följande år. I dessa två val avgörs vilken linje Finland är inne på då vi firar 100-årsjubileet för vår självständighet i december år 2017.

* * *

Fram till riksdagsvalet år 2015 fastställer Jyrki Katainens blåroda regering Finlands linje. Med är alla partier utom Centern och Sannfinländarna.

Vid regeringsbildningen såg vi den verkliga följden av Timo Soinin storseger. En bred blårod regering bildades och den driver en mer eller mindre motsatt politik till den Sannfinländarna eftersträvat i val och utlovat väljarna.

Här ligger paradoxen i populistisk politik. När ett parti på olika sätt samlar missnöjdas röster men stannar eller lämnas utanför maktutövningen kommer det att svika sina anhängares förväntningar.

Ett alternativ stod till buds men Sdp ville inte ta vara på det. Samlingspartiet var näst Centern den största förloraren och hade endast två platser mer än Sdp. Socialdemokraterna kunde ha sökt bilda regering med Sannfinländarna som var valets enda segrare. Även Centern kunde ha deltagit i en sådan regering.

Timo Soini sade i en tv-debatt inför presidentvalet att Sannfinländarna kunde ha deltagit i en regering ledd av socialdemokraterna. Då hade den politiska inriktningen varit en annan både i Europapolitiken och i inrikespolitiken. Sdp valde emellertid samarbete med och under ledning av Samlingspartiet. Detta var ett uppenbart fel.

Jyrki Katainens regering fortsätter den koncentrerande högerlinje som ökar ojämlikheten och som Samlingspartiet och Sdp genom tiderna bedrivit. I detta samarbete framträder och förenas båda partiernas dåliga sidor. I historiens ljus finns inget överraskande i Katainens regerings politik.

Under vår självständighets första decennier var den Tannerska socialdemokratin för Samlingspartiet och dess bakgrundskrafter en mer angenäm politisk kraft än Agrarförbundet. Det ekonomiska livet stödde socialdemokraterna ekonomiskt bland annat genom att finansiera företag grundade för att stöda partiet. Industrin ansåg att det samarbete som Sdp och Agrarförbundet inledde år 1937 var farligt och förberedde sig på att fälla det i följande riksdagsval.

Efter kriget föddes vapenbrödraaxeln. Samlingspartiet kom inte in i regeringen men med sina bakgrundskrafter stödde partiet kraftigt Tanners socialdemokrater i kampen mot Urho Kekkonen och Agrarförbundet. Det handlade om både den inrikes- och den utrikespolitiska linjen.

Vid presidentvalet år 1956 sökte vapenbrödraaxeln med Paasikivis hjälp hindra valet av Kekkonen och i sista hand stöda Fagerholm. Majoriteten valde Kekkones linje. Vapenbrödraaxeln försökte med regeringslösningen år 1958 och med Honkaförbundets uppbyggnad inför presidentvalet år 1962 förändra Finlands linje. Efter dessa försök lugnade sig

den utrikespolitiska linjestriden då Sdp började stöda Kekkonens politik.

I inrikespolitiken uppstod ett nytt läge då Sdp i slutet av 1960-talet tog ledningen i regeringspolitiken. Trots att Paasios och Koivistos regeringar byggde på folkfrontsbas förverkligade de en högerinriktad tillväxt- och strukturuomvandlingspolitik. Regeringens politik fick stöd av ett tätt samarbete mellan Sdp-ledda Fffc och arbetsgivarnas centralorganisation.

Trepartssamarbetet ledde till ett korporativt system som i den ekonomiska politiken och socialpolitiken följde upp traditionen från vapenbrödrasamarbetet. Under 1970-talet behärskade Sdp inrikespolitiken med stöd av trepartssamarbetet. Till en början var den ekonomiskpolitiska linjen mer vänsterinriktad men år 1977 gick man över till stimulanspolitik.

På 1980-talet intog Sdp en absolut maktposition då Mauno Koivisto valdes till republikens president. Till en början förelåg någon slags balans i maktutövningen när Centern fortsatte som Sdp:s regeringskumpan. Bildandet av Holkeris regering förde igen över Finland på en högerriktad väg med tillväxt- och strukturuomvandlingspolitik. Dess bas var den ekonomiska politiken för en stark mark.

Esko Ahos regering fortsatte sin föregångares ekonomiskpolitiska linje men i social-, lantbruks- och regionpolitiken syntes Centerns grepp. I enlighet med Samlingspartiets och Sdp:s vilja och under Centerns ledning anslöts Finland till Europeiska unionen. Lipponens regeringar förverkligade en renodlad koncentrerande högerpolitik som ökade ojämlikheten. I kraft av Samlingspartiet och Sdp anslöts Finland till euroområdet.

Anneli Jäätteenmäkis, Matti Vanhanens och Mari Kiviniemis regeringars linje byggde på kompromisser med regeringskumpanerna Sdp och Samlingspartiet. I regionpolitiken ackompanjerade Centern de rödgröna och de citygröna linje. I sin Europapolitik hade Centern redan tidigare gått över till Lipponens linje.

* * *

Timo Soinis skräll ledde till en blårod regering som förverkligar högerinriktad inrikes-, utrikes- och Europapolitik. Inrikespolitiken domineras igen av en strävan till koncentrerande strukturförändringar. De reformer regeringen driver bringar i själva verket inte inbesparingar. Det handlar om ideologiska mål som Samlingspartiet, Sdp och de citygröna driver med hänvisning till hållbarhetsunderskottet.

Hållbarhetsunderskottet i den offentliga ekonomin är ett verkligt och allvarligt problem. Det fördjupades av Finlands anslutning till euroområdet. Till en början devalverades euron kraftigt och blev en för billig valuta för den finländska ekonomin. Vår ekonomi blev överhettad och kostnadsnivån steg kraftigt. Sedan fördubblades eurons värde strax före finanskrisen. Det försvagade vår industris konkurrenskraft speciellt i relation till Sverige. Som medlemsland i euroområdet har Finland för enhetsvalutans skull varit tvunget att stöda krisdrabbade länder i södra Europa. Detta arv lämnade Paavo Lipponen och Sauli Niinistö till följande regeringar.

Men också Samlingspartiet under Jyrki Katainens ledning får skylla sig själv för att statens och kommunernas ekonomi

är i svårt trångmål. Samlingspartiet införskaffade sig en seger i riksdagsvalet år 2007 genom att blanda sig i arbetsmarknadspolitiken och utlova de kvinnodominerade branscherna inom den offentliga sektorn en märkbar löneförhöjning. ”Sari Sjuksköterska” stod i centrum för kampanjen.

Den inkomstpolitiska lösningen år 2007 gjordes under den offentliga sektorns ledning. Det ledde till kännbara löneförhöjningar som slog tillbaka när recessionen slog in hösten 2008. Det året och följande sjönk nationalinkomsten med ca 10 procent och medborgarnas inkomster steg ungefär lika mycket.

Förlusten i konkurrenskraft slog mot exporten och fördjupade recessionen. Statens och kommunernas utgifter svälde till följd av löneavgörandet samtidigt som skatteintäkterna sjönk. Hållbarhetsunderskottet inom den offentliga sektorn fördjupades. Den offentliga sektorns andel av nationalhushållet steg till rekordnivå internationellt sett.

Tidigare tänkte man att ett bättre anställningsskydd kompenserar den lägre lönenivån inom den offentliga sektorn. Numera ligger lönerna inom den offentliga sektorn till och med på en högre nivå än på den privata.

Nu har man då behövt än hårdare inbesparingsåtgärder, skattehöjningar och strukturella reformer Regeringens strukturpolitik korrigerar emellertid inte hållbarhetsunderskottet. Många avgöranden ökar i verkligheten underskottet.

I den regionala utvecklingen söker man skapa kraftiga metropoler. Arbetsplatser och befolkning koncentreras speciellt till huvudstadsregionen vars befolkningstal man söker öka med 400 000 personer på mindre än två decennier.

Delvis bygger tillväxten på immigration.

Trafikinvesteringarna har haft en nyckelroll. Sdp drev i Vanhanen I -regeringen igenom beslut om byggandet av ringbanan och västmetron. Man satte igång en inkorporering av delar av Sibbo till Helsingfors. Även dit planeras en statsunderstödd metrobana. Med dessa avgöranden söker man främja det uppsatta tillväxtmålet. I regeringen Vanhanen II säkrade Samlingspartiet genomförandet av beslutet.

Om inkorporeringen av Sibbo röstade regeringen. Tillsammans med Mauri Pekkarinen röstade vi emot. Jag var med i den ministerarbetsgrupp under trafikminister Anu Vehviläinenens ledning där trafikprojektet bereddes. Jag motsatte mig statsstöd till västmetron och ringbanan. Jag försökte åtminstone minska stödet till metrobygget. När summan minskades knöt finansminister Jyrki Katainen den helt undantagsmässigt till index. Banprojektet försökte jag utan framgång begränsa till att endast bygga en förbindelse till flygfältet.

Statens ekonomiska stöd till investeringar i projekt som stöder trafiken i huvudstadsregionen är i högsta grad kraftfull regionpolitik. Staten stöder västmetrobygget med drygt 200 miljoner euro. Vid budgetbehandlingen senaste höst skyndade regeringspartierna på en omedelbar fortsättning av metron med en statsfinansiering på 260 miljoner euro. För staden återstår 500 miljoner euro. Invid metrolinjen planeras mycket nya bostäder.

Nyligen bröts metrotrafiken då stormen fällde ett träd. I det sammanhanget förundrade man sig över hur resenärernas säkerhet kan tryggas i de planerade automatiska metrotågen. Med en dyr automatik söker man dra in några arbetsplatser. Förmögna storstäder har pengar till vettlösa investeringar när

staten ännu skjuter till stöd.

Byggande av en järnvägsförbindelse till flygfältet hade inte kostat mycket men med ringbanan var avsikten att främja byggandet av nya bostadsområden. Det huvudsakliga finansieringsansvaret bär staten med ca 500 miljoner euro. Även Vanda stads finansieringsbörda är tung, ca 250 miljoner euro. Nu planeras i Helsingfors en ny centrumslinga (Pisara-banan) som kostar en miljard euro.

Samtidigt har man genomfört grundförbättringen av järnvägen mellan Seinäjoki och Uleåborg långsamt och med små anslag trots att linjen är livsviktig för hela norra Finland. Landets väg och järnvägsnät förfaller. Om Centern hade motsatt sig investeringarna till stöd för Helsingforsområdet hade vi fått omfattande stöd också från invånare i området.

I Esbo hade och har fortsättningsvis metron talrika motståndare. Den tjänar invånare på ett smalt kustbälte och övriga Esbobor betalar. Även längs metrobanan har motstånd förekommit då den leder till tung nybyggnation i bostadsområdena. Stadens andel av kostnaderna leder till nedskärningar i andra investeringar och service.

För skuldsatta Vanda mötte ringbanebygget motstånd. Nu har staden allvarliga ekonomiska problem på grund av sin finansieringsandel. Servicen beskärs. Man har varit tvungen att skjuta upp byggandet av det nya affärs- och bostadscentret.

Inom högskolepolitiken förverkligade regeringen Vanhanen II under Samlingspartiets ledning en reform som kraftigt gynnar huvudstadsregionen. Den massiva finansieringen av Aaltouniversitetet och helhetsreformen av högskolfinansieringen riktar in statens finansiering mot Helsingforsområdet. Landsbygdsuniversitetens relativa

ställning försvagas.

Den centralistiska regionpolitikens viktigaste medel är dock strukturreformen på kommun- och servicesektorn. Social- och hälsovårdsreformen har utformats som ett skraddarsytt arbete så att den så effektivt som möjligt främjar en koncentration av kommunstrukturen.

För Helsingforsområdet söker man skapa en kommun- och förvaltningsstruktur som gör det möjligt att förverkliga befolkningsmålet. I landskapen söker man stärka centralorterna genom att till dem ansluta så många omgivande kommuner och landsbygdsområden som möjligt.

Målet är städer som är nästan så stora som landskap. När man inte åtminstone omedelbart når dit söker man först bygga upp ansvarskommuner som ensamma skulle organisera hela landskapets social- och hälsovårdsservice. I storkommunerna styrs byggandet via planeringen endast till större tätorter. Mindre byar och stadsdelar har i praktiken byggförbud.

Regeringens kommunstrukturreform siktar och leder till en kraftig regional koncentration. Mindre städer och landsbygdsområden förtvinar då service, arbetsplatser och befolkning koncentreras till metropoler. Detta leder i sin tur till en aldrig tidigare skådad omfördelning av förmögenhet och inkomster.

I de allt tystare stads- och landsbygdsområdena rasar priserna på bostäder och fastigheter. Nyttan bärgas av penningstarka människor och förmögna företag som äger bostäder och fastigheter i större centra. I de retarderande områdena försvåras möjligheterna att få bostadslån när försäkringsvärdena håller på att sjunka. Räntorna stiger högre än i tillväxtcentra.

Mest lider de småinkomsttagare som är tvungna att flytta till stora centra efter arbete och inte kan skaffa sig en hygglig bostad. Boendekostnaderna är oskäligt höga. Samtidigt smälter värdet på det ärvda huset och den ärvda marken när utflyttningen accelererar.

Det handlar inte bara om att ojämlikheten ökar. Låginkomsttagarnas livskvalitet försvagas. Trafikrusningen i storstäderna, bullret och luftföroreningarna försvagar framförallt de människors hälsa och trivsel som inte kan bo i värdefulla bostäder i centrum eller i lyxhus i öppna förstäder. För låginkomsttagare är storstaden en usel livsmiljö.

Även med tanke på miljön är koncentrationen skadlig. Ekologiskt hållbar utveckling kunde förverkligas genom att bygga ett samhälle som består av städer i mänsklig skala och en levande landsbygd. Även storstäder behövs men man skall inte medvetet försöka få dem att växa.

Varför driver Samlingspartiet, Sdp och de citygröna en sådan linje? För Samlingspartiets del gäller frågan de egna kärnanhängarnas ekonomiska intressen. Kumpanernas politik tycks bygga på en förvrängd ideologisk förtjusning över storstadsliv.

Detta är inget nytt. Sedan självständighetens första år har Samlingspartiet och högerkrafterna inom Sdp sökt stimulera städernas tillväxt och tömma landsbygden. Från och med 1960-talet har de drivit en koncentrerande regionpolitik. Från och med slutet av 1980-talet har man under deras ledning så småningom gått över till den nuvarande metropolpolitiken.

Koncentrationsmålet gäller också utvecklingen av förvaltningen. Katainens regering eftersträvar ”livskraftiga” kommuner vilket betyder kraftig koncentration av den lokala

förvaltningen. Detta motiveras med sparbehov fastän forskningen visar att kommuner med en befolkning på 5 000 – 15 000 invånare är effektivast. De största är minst effektiva.

Regeringen söker med tvång eller frivilligt sammanslå omgivande kommuner med centralstäder. Kommunerna runt om sägs plocka russin ur bullan när en del av de som arbetar i centralstaden bor i kranskommunerna.

Helsingforsområdet har lösgjorts från riksprojektet. Det politiska motståndet mot kommunsammanslagningar var antagligen även inom Samlingspartiets och Sdp:s egna riksdagsgrupper för stort. Regeringens uttalade motiveringar för tvångssammanslagningar stämmer emellertid lika bra eller lika dåligt i huvudstadsregionen.

I verkligheten gagnas centralstäderna av de arbetsplatser som där finns. Hela landskapet finansierar den offentliga service som där produceras och centralstaden drar fördel av den samfundsskatt företagen betalar. De som arbetar i centralstaden gör dessutom i allmänhet bruk av de där belägna och av privata företag producerade och av arbetsgivaren betalda arbetshälsovårdstjänsterna. Det är helt riktigt att kranskommunerna får inkomsterna från personbeskattningen när de producerar kommunala tjänster för sina invånare.

Problemet är att centralstäderna ofta sköter sin ekonomi sämre än kransstäderna. Byråkratin sväller och blir dyr. De har en fallenhet för oöverbägda investeringar. Skillnaderna i kommunal bärkraft utjämnas via graderingen av statsandelarna.

Centern och Sdp har kämpat om mellanstegsförvaltningen genom decennier. De största förändringarna gjordes på 1990-talet.

Först drev Esko Ahos regering igenom en reform som stärkte landskapsförbundens ställning på bekostnad av länsförvaltningen. Centerns avsikt var att fortsätta reformarbetet genom att dela mellanstegsförvaltningen mellan landskapslänen och en demokratisk landskapsförvaltning.

Centern hamnade emellertid i opposition och Paavo Lipponens blå-röda regering gick vidare i en helt annan riktning. Den började försvaga landskapens ställning genom att avskaffa landskapslänen som förlorat sina uppgifter och gå över till fem storlän. Å andra sidan skapades näringscentraler runt vilka man börja bygga rörförvaltning som leddes från Helsingfors.

När storlänprojektet behandlades i riksdagen i början av december år 1996 sprack de största riksdagsgrupperna. Centern hade en nyckelställning. Om partiet enhälligt hade motsatt sig storlän hade projektet förfallit. Regeringen bedrev emellertid köpenskap med näringscentralerna. Genom att öka antalet och etablera i små landskap köpte regeringen röster för storlänen. Centerns ledning kunde inte hålla ihop sina skaror. I sista skedet gick Jukka Vihriälä, Maija-Liisa Lindqvist och Juha Rehula över och stödde storlänen. Deras röster ledde till majoritet.

Unto Hämmäläinen bedömde i Helsingin Sanomat att Sdp tog en fallseger i maktkampen med Centern: ”Centern får skylla sig själv för förlusten. Under den förra regeringens tid då inrikesministern hette Mauri Pekkarinen igångsattes landskapsförvaltningsreformen. Då fick Centern sin vilja igenom, från länen flyttades viktiga uppgifter över till landskapsförbunden. Det hade varit Centerns ideologiska mål under lång tid. Man skulle bygga **landskapens Finland**”.

Av någon anledning förmådde Pekkarinen och statsminister Esko Aho inte under den föregående regeringen avgöra länsfrågan, skrev Hämläinen. När reformen för länens del blev på hälft brukade Lipponens regering läget, avskaffade landskapslänen och grundade näringscentraler. Hämläinen förutspådde i sin kolumn att nya politiska drabbningar var i antågande. Bland annat förutspådde han en ny dragning av gränserna för valkretsarna i för regeringspartierna fördelaktig riktning.

Nu har också storlänen avskaffats och ersatts med regionförvaltningsverk, Rfv. Runt näringscentralerna har byggts närings-, trafik och miljöcentraler, Ntm. Även centerministrar har varit med om att förverkliga den principiella linje som den blåroda regeringen drev igenom år 1996.

Nu när landet igen har en blårod regering har centraliseringslinjen skärpts. Från de mindre Ntm-centralerna har uppgifter förts över till större och styrningen från Helsingfors har skärpts. Unto Hämläinen förutsägelse har förverkligats även i det avseendet att landsbygdsvalkretsar har förenats i konstgjorda helheter som är fördelaktiga för regeringspartierna och minskar landskapsandan och försvårar samarbetet mellan landskapen.

Kommunreformen och reformen av social- och hälsovården siktar till att bryta landskapsförvaltningen. Man försöker utveckla centralstäder till och med genom tvångssammanslagningar till metropoler som skulle omfatta nästan hela landskap. Landskapen skulle olyckligt delas i två. Som ett alternativ till tvångssammanslagningar har man erbjudit regionförvaltningar uppbyggda runt centralstäderna. Då skulle landskapet splittras och en ny nivå uppstå i

förvaltningen.

Nu har Centern på allvar återgått till sina rötter. Partiets föreslagna hemkommun-landskapsmodell är ekonomiskt hållbar och stärker det finländska samhällets samhörighet. Den skulle upplösa trycket i kranskommunerna på tvångssammanslagningar och även ge mindre kommuner en möjlighet att bevara sin självständighet. Det är inget under att den fått Samlingspartiets och Sdp:s ledare som driver högerpolitik på bakhasorna.

Även när det gäller det ekonomiska livets struktur eftersträvar Katainens regering centralisering. I sina skatte- och socialpolitiska avgöranden har regeringen gynnat storföretag men samtidigt ökat småföretagens börda. Storbolagen sanerar i alla fall och minskar antalet anställda. Om man skulle förbättra småföretagens verksamhetsförutsättningar kunde de skapa mycket nya arbetsplatser.

Som en del av sin strukturomvandlingspolitik strävar regeringen efter att koncentrera utbildningen till större enheter. Små yrkesskolenheter och gymnasier är i farozonen. Och om en liten kommuns gymnasium dras in är också grundskolans högstadium i fara då man inte längre kan bruka gemensamma lärare.

Inom hälsovården främjas centraliseringen också genom enskilda beslut. Flyttningen av förlossningar till större centralsjukhus motiveras med behovet att erbjuda högklassig vård i problemfall. Detta håller på att leda till att allt fler barn föds i ambulans eller till och med på bakkänken i taxi. Man når ett bättre resultat om endast riskförlossningarna koncentreras och låter övriga barn födas nära hemmet på förlossningsavdelningen i mindre sjukhus.

I familjepolitiken håller man på att ta ett allvarligt steg tillbaka när det hemvårdssystem som Centern drev igenom på 1980-talet försvagas. På det sättet berövas barnfamiljer med små inkomster valfrihet när det gäller skötseln av små barn. Även detta är konsekvent blårod politik.

* * *

I utrikespolitiken närmar vi oss militär liering, vilket Samlingspartiet och Sdp:s högerflygel eftersträvat i synnerhet efter att vi kommit in i det nya Europa.

Statsminister Jyrki Katainen var beredd att sända finländska stridsflyg för att vaka över Nato-landet Islands luftrum. Projektet smalt efter debatt i offentligheten till slut ihop och blev övningsverksamhet där man inte ens övade egentlig luftrumsbevakning eller identifieringsflygningar. Å andra sidan har regeringen varit ivrig att utveckla Europeiska unionens gemensamma försvar. Finland har redan meddelat beredskap att ta ansvar för ledningen av Eu:s snabbinsatsstyrkor.

I utvecklingspolitiken råder vinterkyla. Den förra regeringen ökade beslutsamt Finlands utvecklingssamarbetsanslag och deras procentuella andel så att vi år 2015 kunde uppnå 0,7 procent av Bnp, vilket vi lovat i Eu och Fn. De övriga nordiska länderna har för länge sedan uppnått målet och överskridit det. Katainens regering fryste utvecklingssamarbetsanslagsprocenten till år 2011:s nivå. Även här fann Samlingspartiet och Sdp-högern varandra.

I den förra regeringen fick jag inte stöd av Alexander Stubb när jag försvarade höjningen av anslagen bland annat med att vår värsta konkurrent om en plats i Fn:s säkerhetsråd,

Luxemburg redan hade nått 1 procentsnivån. Enligt Stubb hade det ingen betydelse. Jag höll mitt huvud och vann kampen om anslagen. I Katainens regering förverkligades Stubbs vilja – och Finland förlorade kampen om platsen i säkerhetsrådet.

I Samlingspartiets riksdagsgrupp har hela tiden höjts krav på att beskära anslagen och samlingspartiets unga har till och med krävt att utvecklingssamarbetet slopas.

Mauno Koivisto förhöll sig mycket njuggt till utvecklingssamarbete och ville inte besöka utvecklingsländer. Kalevi Sorsa var som vänstersocialdemokrat av annat slag. I hans regering kunde vi komma överens om att Finland uppnår målet om 0,7 procent under två valperioder- Vi kom överens om att fördubbla procenttalet under båda valperioderna. Som utrikesminister brydde han sig också om följande valperiod.

Var var Tarja Halonen, Erkki Tuomioja och övriga vänstersocialdemokrater när Katainens regeringsprogram skrevs? Och hur kunde Heidi Hautala som utvecklingsminister ta ansvar för nedskärningen av anslagen? Nu bär Pekka Haavisto denna börda.

Detsamma måste man fråga sig om beslutet att avsluta närområdessamarbetet mellan Finland och Ryssland. Samlingspartiet drev på en nedskärning av anslagen i föregående regering. Varför gick Sdp med på detta och till och med på att avsluta samarbetet?

I Europapolitiken har Jyrki Katainens regering varit beredd att godkänna alla stödpaket till krisländerna och alla steg på väg när det gäller att utveckla unionen i riktning mot en förbundsstat. Finland fick inte de garantier som satts som villkor för det andra stödpaketet till Grekland men

oberoende av det fattades beslut om deltagande.

Jyrki Katainens regering försöker otvivelaktigt fortsätta på de linjer man valt i inrikes-, utrikes- och Europapolitiken. En del av de gjorda felen går att korrigera under nästa valperiod, endel innebär bestående skador för oss. I opposition har Centern på ett lovande sätt blivit skarpare. Centern bör lägga fram sitt egna klara alternativ och med det söka folkets stöd för vår linje.

Valresultatet och förhandlingarna avgör om vi är i regering med Samlingspartiet eller Sdp. I båda partierna finns krafter som varit oense med politiken under denna valperiod och som gärna tar upp regeringssamarbete med Centern. Även i detta avseende står vi inför ett val som avgör inriktningen.

IV

NATIONEN – MÄNSKLIGHETEN

Jag har till rubrik för detta kapitel valt de ord som jag brukade i titeln på min bok från år 1987. Verket byggde på mitt licentiatarbete från samma år. Det handlade om Finlands utrikespolitiska doktrin. I samma ord koncentrerade jag mitt verk *Yhteinen tehtävämme* (Vårt gemensamma uppdrag) från år 1989. I det försökte jag visa på en inriktning för framtidens mänsklichetspolitik.

Tanken på nationens plikt att påverka hela mänsklighetens utveckling är inte ny. Johan Vilhelm Snellman skrev i sin bok *Valtio-oppi* (Läran om staten) från år 1842:

Nationens bildning får framstegsimpulser både inifrån, från individernas strävan efter bildning, och utifrån då nationen kommer i beröring med andra nationer. Patriotism är då ingen speciell förtjusning över den rådande bildningsformen, den bestämda sedvänjan och vanan, utan – som motpol till plagiat av främmande – beundran för den nationella utvecklingen och det förädlingsarbete som bygger på inhemsk grund.

I sin artikel Nationalitet och nationalitetsideologi från början av 1860-talet behandlade Snellman nationens förhållande till mänskligheten:

Vad vetenskapen ännu inte framfört, har nationerna insett, nämligen att nationalitet är en rättighet.

Detta påstående är synnerligen klart för ett vanligt förstånd. Man har redan länge lärt att nationerna inte är till för sig själv utan för mänskligheten. De har alltså denna plikt. Men av detta följer också helt klart: de har denna rätt att finnas till för mänskligheten.

Den allmänna opinionen ser dock inte saken helt på detta sätt. Den tror att nationerna har rätt att finnas till för sig själv. Men även om saken förstås så är det av sig själv förståeligt att nationerna måste finnas till för att utveckla allmänmänsklig bildning i sig själv för att utvecklas till, alltså göra sig till, medlemmar i leden av allmänmänsklig utveckling.

Dessa tankar av Snellman bygger på Georg Wilhelm Friedrich Hegels filosofi. De ger uttryck för en strävan att förverkliga den tidens bildningsideal inom varje nation och utsträcka dem till att via internationell växelverkan berika hela mänskligheten. Dessa tankar är fortsättningsvis aktuella.

Nationernas ansvar för hela mänsklighetens utveckling har emellertid fått en helt ny betydelse då den teknologiska, ekonomiska och politiska utvecklingen under slutet av 1800-talet, 1900-talet och detta århundrade har kopplat alla världens folk in i en ödesgemenskap med varandra.

Mänskligheten har upplevt två världskrig. Efter det första som närmast ägde rum i Europa bildades Nationernas

förbund för att förhindra uppkomsten av nya krig. Det misslyckades. Frön till ett nytt krig hade såtts i fredsavtalet i Versailles.

Andra världskriget var verkligen världsomspännande. Det gjorde att världens folk insåg behovet av ett effektivt arbete för att trygga världsfreden. Förenta nationerna Fn grundades. Säkerhetsrådet fick i uppgift att hindra krig och trygga freden. Där har man inte lyckats, I världen har utkämpats många även förödande krig men någon världselld har inte blossat upp på nytt.

Fn lade också grunden för en fredlig utveckling och främjande av mänskliga rättigheter i hela världen. För att förverkliga detta har talrika specialorganisationer och fonder bildats. När Fn efter krigen bildades hade miljöproblemen ännu inte kommit till mänsklighetens vetskap. Dem tog världsorganisationen i med först i början av 1970-talet.

Båda världskrigen bröt ut i Europa och här förorsakade de mest förödelse. I vår världsdal måste allt göras för att förhindra nya krig.

Arbetet på att trygga freden inleddes i Europa redan efter första världskriget. På 1920-talet grundades under ledning av Richard Coudenhove-Kalergi, Paneuropa-rörelsen som hade liknande mål som integrationspolitiken efter andra världskriget. År 1997 publicerade jag boken Paneurooppa ja uusidealismi (Paneuropa och nyidealismen) där jag presenterar Coudenhove-Kalergis samhällsliga och filosofiska tankar och visar en väg för framtiden.

Paneuropa-rörelsen sökte skapa ett statsförbund bestående av alla demokratiska länder i Europa. Utanför hade till en början blivit Britannien, Sovjetunionen och Turkiet. Britannien var med sina översjöiska kolonier ett världsvälde

med intressen utanför Europa. Sovjetunionen hade vid övergången till socialism övergett demokratin. Turkiet godkände Paneuropa-rörelsen som ett europeiskt land först efter det att landet under Kemal Atatürks ledning genomfört demokratiska reformer.

Coudenhove-Kalergi understödde i Europa uttryckligen ett statsförbund och förkastade förbundsstaten som inte enligt honom passade i vår världsdels. Under det kalla kriget började han till följd av det militära hotet från Sovjetunionen stöda en småeuropeisk förbundsstat. I det nya Europa hade han utan vidare varit konfederalist, anhängare av ett paneuropeiskt statsförbund.

Paneuropa-rörelsen var med om att starta upp den integrationsutveckling som uppkom efter andra världskriget. Till en början grundades Europeiska kol- och stålunionen med hjälp av vilken strategiskt viktiga industribranscher fördes under internationell övervakning. Här började utvecklingen mot Europeiska ekonomiska gemenskapen Eec, Europeiska gemenskaperna Eg och Europeiska unionen Eu.

Europas integration har kallats ett fredsprojekt och det har det varit. Hotet om krig mellan medlemsländerna har försvunnit för länge sedan. Eu hade stort inflytande när det var möjligt att på fredlig väg gå över från det kalla kriget till det nya Europa. Kriget i samband med splittringen av Jugoslavien kunde inte ens unionen förhindra.

Europeiska unionen har emellertid också blivit en källa för nya konflikter. Den federalistiska ideologin, försöken att utveckla unionen i riktning mot en centraliserad förbundsstat efter amerikansk modell, har skapat strukturer som hotar Europas folks välfärd och vår världsdels enhet. Den värsta av den är enhetsvalutan euro.

Orden ”nation – mänsklighet” uttrycker väsentliga utgångspunkter för vår framtid.

För det första: nationen utgör även i framtiden grundenheten för all politisk verksamhet. I berusningen över Europas integration och globaliseringen har många tänkt att nationalstaterna förlorar sin betydelse. Man har dragit slutsatsen att när ekonomin integreras över gränserna måste en allt längre politisk integration förverkligas först i vår egen världsdal och slutligen globalt.

Dessa extremt internationalistiska och övernationella tankar är villfarelse. Även i framtiden kommer nationalstaten att vara det viktigaste redskapet när det gäller att trygga medborgarnas välfärd. Nationalstaten är likaså den viktigaste aktören i det internationella samfundet.

För det andra: ju längre vi ser in i framtiden, desto viktigare för alla nationer blir mänsklighetspolitiken, verksamheten med vilken vi påverkar hela mänsklighetens framtid. Även Europas integration måste alltid ses i ett globalt sammanhang.

I Finland har man begrundat framtiden mer än i många andra länder. Regeringen avger till riksdagen framtidsredogörelser som behandlas i ett speciellt framtidsutskott.

Jag var med i ett ministerutskott för att göra upp regeringen Vanhanen II:s framtidsredogörelse som berörde klimatförändringen. Det utkast som delades ut till ministrarna var svagt. Dess citygröna grundbudskap var att för att begränsa klimatförändringen borde människor föras samman i våningshus längs metrolinjer och järnvägsspår.

Utkastet korrigerades men slutresultatet blev dåligt.

Framtidsredogörelsen år 2013 bereddes i en studie beställd av Pekka Himanen. Han skulle presentera en modell för Finland för hållbar tillväxt. Himanens verk Kukoistuksen käsikirjoitus (Manus för blomstring) som kom ut för tre år sedan tolkades som en motivering för en koncentrerande metropolpolitik. Detta gjorde Jyrki Katainen förtjust och han beställde ivrigt en studie av Himanen till grund för en ny framtidsredogörelse.

Forskningsprojektet blev till slut klart först efter det regeringen avgett sin redogörelse till riksdagen. Det innehöll inget nytt utöver det Himanen hade presenterat redan i sin mellanrapport Sininen kirja (Den blåa boken). Slutresultatet var i själva verket klenare än mellanrapporten. Den saknade konkretion. Kvar fanns bara drömfluff. Himanen hade uppenbarligen efter att ha bekantat sig med den offentliga debatten som Den blåa boken gav upphov till beslutat att dra sig tillbaka och skriva enbart trygga självklarheter. Regeringens framtidsredogörelse är på samma nivå.

Pekka Himanen har på det filosofiska planet representerat den huvudfåra i samhällstänkande enligt vilken Finland under de senaste åren utvecklats. Himanen har inte upfunnit den men har marknadsfört den effektivt. Den blå boken innehåller liknande tankar som Manus för blomstring.

Himanen presenterar som bas för en hållbar ekonomisk modell forskargruppens andra ledare Manuel Castells tankar om ekonomins utveckling till ett globalt nätverk. Himanen skriver:

I en sådan ekonomi är det för att nå hållbar framgång väsentligt att kunna utveckla och behärska de delar av

det globala värdenätet som innebär hög värdestegring och som är nätverkade med den övriga världen bland annat i produktion, forsknings- och utvecklingsarbete, kapitalinvesteringar samt export.

Väsentligt är att koppla upp sig till de **stigande ekonomiernas** exportmarknader var än de är belägna.... Här finns Finlands stora möjlighet och uppgift i byggandet av en hållbar ekonomisk tillväxtvision även för kommande decennier. Finland bör åstadkomma ett **lösryckande från Europas tillväxtfåra** som enligt prognoserna håller på att avta till en årlig ekonomisk tillväxt på bara 1,5 procent under de två följande decennierna fram till år 2030.

.....i vilket fall som helst är det så att Finland inte ensamt kan lösgöra sig från den beskrivna framgångslogiken i det globala värdenätverket. De finländska aktörerna bör tillsammans utveckla en modell som leder in på att utveckla och behärska de av det globala värdenätverkets delar som står för den högsta värdeökningen.

Globaliseringen har redan kört förbi detta tänkande. De stigande utvecklingsländerna är kraftfulla överskottsekonomier som i sin teknologiska utveckling på många områden har överträffat västländernas nivå. Och samma inriktning fortsätter. Dessa länder nöjer sig inte med – för att bruka Himanens språk – att verka i de delar av det globala värdenätverket som uppvisar lägre värdeökning.

De allra starkaste finländska företagen kan ha framgång i denna globala konkurrens men Finlands folks materiella välstånd kan inte på ett hållbart sätt byggas bara på dem.

Detta visade Nokias öde. Finland och de finländska företagen har redan länge riktat in sina exportsatsningar på de stigande utvecklingsländernas växande marknader men det samma gör även andra. Dessutom möter vi också på dessa marknader de stigande utvecklingsländernas exportkonkurrens.

Ett ”lösryckande från Europas tillväxtfåra” är ingen lätt uppgift. Tyvärr är vi med i euroområdet som begränsar vår ekonomiska rörelsefrihet. Inom dess ram tycks det gemensamma ansvaret för de svaga medlemsländernas ekonomi växa. Inom euroområdet byggs en ny övernationell tvångströja, en förbundsstat.

Pekka Himanens tankar kan komma att brukas på ett sätt som kan vara till skada för Finlands framtid. Informationstidens teknologi leder emellertid inte ofrånkomligt till koncentration utan den stöder eller till och med förutsätter decentralisering. Den bästa kreativiteten finns även på andra håll än i stora centra.

Himanen skrev också själv i sitt verk *Manus för blomstring*:

Ännu en fråga kräver utredning i historierna om Aten och Silicon Valley liksom om många andra kreativa centra. Det hänger samman med vad man kunde kalla ´paradoxen med en liten plats´ storhet. Hur kan en liten plats vara en kreativ jätte? Historien visar att människornas absoluta antal inte är avgörande. Silicon Valley är ingen stor plats vare sig till areal eller befolkning. I Aten fanns färre människor än i Lahtis i Finland.

Så är det. Helsingforsnejden eller Finlands största landsortscentra blir inte bättre ”kreativa jättar” om arbetsplatserna, servicen och människorna koncentreras till dem. Kvaliteten avgör, inte folkmängden. Himanens tankar förutsätter alltså inte nödvändigtvis en koncentration i samhället men hans argument har brukats som motivering för de blårodas och de citygrönas metropolpolitik.

Pekka Himanens arbete innehåller en djup motsättning. Tankarna på ett framtida välfärdssamhälle är hållbara och understöds av alla men den modell som presenteras för ekonomisk utveckling gör samhället omöjligt att förverkliga.

* * *

Björn Wahlroos ser den globala utvecklingen på liknande sätt som Manuel Castells och Pekka Himanen: den teknologiska utvecklingen och de fria marknadskrafterna leder utvecklingen mot koncentration i ekonomin och av förmögenhet.

Wahlroos tror på marknadens kraft. En tillräcklig frihet på marknaden främjar, enligt honom såväl ekonomisk tillväxt som demokrati. Wahlroos kritiserar i sin bok Marknaden och demokratin majoritetsdemokratin för att den leder till stora offentliga utgifter och hög beskattning. Detta bromsar i sin tur den ekonomiska tillväxten. Han skriver om majoritetens diktatur.

Europeiska unionen vill Wahlroos utveckla i riktning mot en förbundsstat men inte en sådan som hade beskattningsrätt och förhindrande konkurrens mellan medlemsländerna ifråga om beskattning och socialutgifter. Han erbjuder alternativet ”konkurrerande federalism”.

Björn Wahlroos citerar George Soros uppfattningar om Europas ekonomiska och monetära union enligt vilken en "helt färdig valuta kräver både en centralbank och ett finansministerium. Finansministeriet behöver inte användas för att beskatta medborgarna varje dag men det behövs i kristider".

Wahlroos anser inte att detta påstående är självklart. Enligt honom skapas inte grunden för trovärdiga valutor och banksystem genom beskattningsrätt utan genom starka och professionellt ledda centralbanker. Han är rädd för att beskattningsrätten skulle brukas också för annat än krisbehärskning. Det kunde bli "den europeiska sociala modellens" sista försvarslinje mot unionens inre skattekonkurrens.

Wahlroos anser att ett fullständigt bortskaffande av hindren för människors och kapitals fria rörlighet skulle främja både ekonomisk tillväxt och demokrati. Det skulle skapa "en motkraft mot majoritetens tyranni":

Det behövs inget annat än en lindring av nationalstaternas grepp genom att ytterligare sänka transaktionskostnaderna för flytt inom unionen. Vi tillför en mäktig kraft till demokratins palett genom att uppmuntra människorna i Europa och i sista hand i hela världen att rösta med fötterna så som de varje dag gör på varu- och kapitalmarknaderna; alltså besluta var och hur de vill leva sitt liv.

Som segrare skulle enligt Wahlroos utgå den stat som erbjuder de lägsta skatterna och på motsvarande sätt det svagaste socialskyddet. Skatterna skulle vara lägre och

inkomstöverföringarna mindre än idag i Nordeuropa, skriver Wahlroos och fortsätter:

Men för sämre lottade skulle den till stor del kompenseras av en snabbare ekonomisk tillväxt som uppstår till följd av de lägsta skatterna i unionen och en effektivare resursfördelning. Det gör området mer konkurrenskraftigt både absolut och i jämförelse med de stigande ekonomierna i öster.

Björn Wahlroos avslutar sitt verk med en överdånigt skallande deklARATION:

Det finns ingen mera grundläggande rättighet – inte för människor och inte för kapital – än rätten att få rösta med fötterna: lämna bakom sig förtryck – det må sedan vara blodbesudlad skräck av Stalins slag eller bara en populistisk majoritets vardagliga tyranni. Frihetens förkämpar bör höja sin röst överallt där denna rätt kränks av svartsjuka regeringar eller välfärdsstater som skyddar sina inkomster. Deras röster måste höras – inte för att försvara de privilegierades valfrihet – utan för att trygga konkurrensen mellan staterna, företagen och människorna. Den är överallt den överlägsna garanten för frihet och framsteg.

Wahlroos modell främjar just det som han förnekar att han driver på: människors och kapitalets obegränsade rörelse skulle främja ”de privilegierades”, de starkares och de förmögnares intressen. Hans påstående att den ekonomiska tillväxten skulle ersätta de förluster de gör som har det sämre

ställt känns falsk. Wahlroos har försvarat stora inkomstskillnader för att de verkar uppmuntrande.

Björn Wahlroos' ideal är ett gränslöst Europa som växer drivet av marknadskrafterna till en nation av Förenta staternas typ.

Wahlroos förbigår helt det faktum att enhetsvalutan håller på att leda till en gemensam finanspolitik och förbundsstatsstrukturer, såsom också Soros tänker. Kommande kriser löses genom att stärka euroområdet och hela unionens strukturer. De regionala skillnader som enhetsvalutan ger upphov till leder till en ökning av det gemensamma ansvaret och inkomstöverföringar.

En starkare centralbank utgör en väsentlig byggsten i en centraliserad förbundsstat. Gemensamt ansvar förverkligas även inom dess ramar. Den fria rörlighet som Wahlroos marknadsför leder till en koncentration av förmögenhet och befolkning till tillväxtområdena i Central-Europa. Denna utveckling har redan börjat fastän många hinder har dämpat den.

De fria marknadskrafter som svallat i Förenta staterna har gett upphov till storstäder i kustområdena. Under de senaste decennierna har strömmen fört från de gamla industriområdena i landets nordöstra delar till söderns sol zoner. Det har varit möjligt och acceptabelt i ett land med gemensamt språk och gemensam kultur. I Europa skulle flyttströmmarna ge upphov till oförutsebara skador på människors välfärd och samhällets helheten.

Wahlroos behandlar inte i sin bok naturresursernas tillräcklighet och miljöns hållbarhet. Han tror säkert att marknadsekonomin också leder till en för miljön hållbar utveckling bara den får verka fritt.

Romklubbens rapport Tillväxtens gränser som publicerades år 1972 var den första beaktansvärda på vetenskapliga uppgifter baserade framställningen av mänsklighetens framtidsvyer.

Rapporten bevisade att en gränslös tillväxt inte är möjlig i det begränsade område vi lever i. Detta konkretiserades i bedömningar av naturresursernas tillräcklighet och följderna av bruket av fossila bränslen för klimatförändringen.

Jorma Ollila tar ställning till Romklubbens rapport i sitt memoarverk Mahdoton menestys (Omöjlig framgång). Han om någon som Nokias tidigare och Shells nuvarande styrelseordförande har sakkunskap att bedöma den globala ekonomins framtid.

Ollila berättar att han stiftat bekantskap med Romklubbens rapport genast när den utkom. Han skriver att de nya tankar som den innehöll blev en teoretisk bas för grupperna mellan högern och vänstern: ”Dessa politiska grupper, dit jag själv också hörde understödde nog kapitalism och marknadsekonomi men ville att ekonomins utveckling tar hänsyn till naturens och naturresursernas villkor”.

Ollila säger sig ha läst rapporten noggrant. Han skriver: ”Jag försökte förstå Romklubbens logik men trodde inte de hade rätt. Enligt min mening var nolltillväxt ett ytligt alternativ då jag på nationalekonomiska föreläsningar lärt mig att skapande av välfärd för den ständigt växande befolkningen på jorden förutsätter tillväxt”.

Ollila skriver att Romklubbens rapport sett i efterhand var alldeles för teknologipessimistisk. Klubben hade enligt honom fel också när den tänkte sig att marknadsekonomi

alltid bryter sig loss.

Men världsekonomin har visat sig mycket mer flexibel än någon vågade tro. Ingen trodde till exempel på 1970-talet att världen kan anpassa sig till oljekriser. Oljekriserna 1973 och 1979 gav upphov till en världsomspännande recession men gav samtidigt en impuls åt den teknologiska utvecklingen. Bilarna utvecklades för att bli mer miljövänliga och kärnkraft togs i bruk. Så fick världen åtminstone 30 år tilläggstid.

Alldeles som Ollila skriver stärkte Romklubbens rapport våra dåvarande centerungas uppfattningar om vår egen mänsklighetsideologis hållbarhet. Jag understödde emellertid inte det kapitalistiska systemet så som Ollila berättar att han gjorde. Jag stödde marknadsekonomi men kritiserade bland annat i mitt verk *On muutoksen aika* (Tid för förändring) år 1974 det kapitalistiska systemet. Jag skrev om ett decentralistiskt ekonomiskt system som bygger på ramekonomi och blandekonomi och där småföretagsamhet och andels verksamhet har en central ställning.

Inte heller jag trodde på ekonomisk nolltillväxt. Jag tänkte att tillväxtens natur skulle förändras så att råvaror och energi förbrukades i mindre mängder och gränserna för tillväxt flyttades framåt. Jag tänkte alltså i detta avseende i liknande banor som Ollila men jag orkar inte glädas över den 30 år långa tilläggstid som världen efter oljekriserna har fått. Med tanke på mänsklighetens framtid är tiden väldigt kort.

Trots att jag i mitt verk år 1974 trodde på teknologins möjligheter tänkte jag att det inte är möjligt att varuproduktionen i omfång kan växa kontinuerligt:

Ingen kan svara på frågan om när produktionen är tillräckligt hög. På alla håll anses den uppnådda nivån otillräcklig och ingen diskussion förs ens om möjligheten att nöja sig med den rådande produktionsnivån och utjämna konsumtionsmöjligheterna så att alla hade en tillfredställande materiell levnadsnivå. Istället går vid med förbundna ögon mot en ravin vars existens vi är medvetna om – vi vet bara inte hur långt borta den ligger.

Nu är den bedömningen än mer aktuell än för fyrtio år sedan. Detta framgår ur förutsägelser som sträcker sig tillräckligt långt in i framtiden.

* * *

Finlands framtidsredogörelser har uppgjorts med ett perspektiv på ungefär tjugo år. Det nyaste siktet är inställt på år 2030. Längre trender belyser bättre de framtida utmaningarna.

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling Oecd publicerade i slutet av år 2012 en långtidsprognos ”Looking to 2060: Long-term Global Growth Prospects”.

Enligt prognosen skulle hela världens bruttonationalprodukt (Bnp) stiga med i medeltal 3 procent per år sedan finanskrisen gått över.

Tillväxttakten i länderna utanför Oecd-området skulle sjunka från 7 till ca 5 procent per år under 2020-talet och till hälften av detta på 2050-talet. De utvecklade industriländernas d.v.s. Oecd-ländernas trendtillväxt skulle vara från 1 $\frac{3}{4}$ procent till 2 $\frac{1}{4}$ procent.

Under de närmaste femtio åren skulle stora förändringar

ske i nationalhushållens relativa storlek. Kinas och Indiens sammanräknade Bnp räknat med köpkraftpariteten år 2005 skulle snabbt passera G7-ekonomierna och passera samtliga nuvarande Oecd-länders Bnp fram till år 2060.

Trots att länderna med låga inkomster skulle växa snabbt skulle skillnaderna i levnadsstandard fortfarande vara stora år 2060. Fastän de fattigaste ländernas per capita räknade nationalinkomst skulle fyrdubblas och Indiens och Kinas sjudubblas skulle dessas och en del andra stigande ekonomiers inkomstnivå år 2060 fortfarande vara endast 25–60 procent av de ledande ländernas.

Med en god ekonomisk politik kunde Oecd-länderna uppnå en högre tillväxttakt än den som beräknats.

Prognoserna i Oecd-rapporten sträcker sig fram till år 2060. Om vi räknar med att tillväxten fortsätter i samma takt de följande sju åren kan vi beräkna hur mycket världens och på motsvarande sätt Oecd-ländernas ekonomivolym skulle växa fram till år 2067 då Finland varit självständigt i 150 år.

Fram till år 2067 skulle hela världens bruttonationalprodukt femdubblas jämfört med dagsläget. Om de utvecklade ländernas d.v.s. Oecd-ländernas ekonomier växte med i medeltal 2 procent skulle deras Bnp tredubblas under de kommande 55 åren.

Var och en borde förstå att en tillväxt av detta slag inte kan bli verklighet. Redan produktionens och konsumtionens nuvarande nivå förutsätter att vi till vårt förfogande har mer naturresurser än ett jordklot erbjuder oss. Hur går det med naturresurserna och miljön om produktionen och konsumtionen femdubblas? Å andra sidan: till vad behöver de utvecklade industriländerna en tredubblad materiell levnadsnivå och vilket vore det ekologiska och mänskliga

priset för att uppnå den?

Till detta säger de teknologi- och marknadsfrälsta att gränserna för tillväxt flyttas fram. Den nya teknologin sparar på naturresurser och energi. När brist på förnödenheter uppstår stiger priserna och styr konsumtionen. Det är sant att så i viss mån sker men det omöjliga är omöjligt. Är det dessutom rätt att ta risker som om de infaller ankommer på våra barn och deras barn att bära?

Den teknologiska utvecklingen och dess samhällliga följder kan inte beräknas speciellt exakt. Även under de senaste decennierna och de senaste åren har vi upplevt rätt stora överraskningar.

Genom decennier har de mest drastiska visioner om framtidens teknologier och deras inverkan på ekonomi och samhälle framförts. Nu sägs att robotar snart gör allt arbete. Vi borde börja förbereda oss inför detta. Nyligen framförde någon ”expert” att det inte längre lönar sig att utbilda bilförare när robotarna snart kör taxi och lastbilar.

Vi kan inte lämna ut oss på teknologins och marknadskrafternas nåd. Framtidens politik, vår verksamhet för att sköta våra gemensamma angelägenheter måste grunda sig både på Finlands och Europas och mänsklighetens nivå på realiteter visavi natur och människa.

Den ekonomiska och samhällliga utvecklingen måste inriktas på sämja med den levande naturen. Utvecklingen måste styras så att människans materiella, andliga och samfundsmässiga välfärd ökar.

* * *

Mänsklighetspolitikens viktigaste redskap är den internationella utvecklingspolitiken som siktar till att avskaffa fattigdom och styra utvecklingen i en naturekonomiskt, ekonomiskt och samhälleligt hållbar riktning.

Det har sagts att mänsklighetens största problem med tanke på naturen är fattigdomen, då människor för att klara livhanken tar död på skogen och också annars utarmar naturen. Även fattigdomen är ett miljöproblem, men ett ännu större är för stor rikedom – en växande skrytkonsumtion.

Mänsklighetens största gissel är utbredningen av en materialistisk värdevärld runt hela världen. Till följd av det eftersträvar folken i utvecklingsländerna ivrigt en högre materiell konsumtionsnivå. Till följd av detta håller människorna i de utvecklade länderna fast vid uppnådda fördelar och framställer fortsättningsvis krav på ökad köpkraft.

Utvecklingspolitiken bör basera sig på hållbara värden. Dylika kan vi finna speciellt när vi blickar mot tiden före industrialiseringen och vid dess första skeden. Santeri Alkio skisserade redan för hundra år sedan ett på mänsklighetsideologi baserat alternativ till de materiella värdena i det industriella samhället och dess ekonomiska och politiska system, kapitalismen och socialismen. Alkionismen betonar betydelsen av andliga, själsliga och samfundsmässiga värden.

Även jag har tagit upp och skrivit om mänsklighetsideologin och den politik som baserar sig på den redan i över fyrtio år. Till en början framförde jag tankar på hur mänsklighetsideologin kan appliceras på Finlands egen utveckling, senare på hela mänsklighetens framtidsbygge.

I boken Yhteinen tehtävämme – kansanvaltaisen muutoksen strategia (Vårt gemensamma uppdrag – en strategi för demokratisk förändring) som jag publicerade år 1989 sökte jag skissera ett verksamhetsprogram med vilket mänsklighetens utveckling kunde styras in i hållbara fåror. Min utgångspunkt var det faktum att mänsklighetens nuvarande utvecklingsriktning är farlig både för naturen och människorna. Jag byggde mitt verk på filosofi och värden.

Jag stödde mig bl.a. på Georg Henrik von Wright som i sitt verk Tiede ja ihmisjärki (Vetenskapen och människans förnuft) har preciserat vår tids problem i att människan ”inte alltid behöver allt hon önskar och inte heller önskar allt hon behöver”. Enligt von Wright blir människan lätt en träl under sina önskemål då behovslivet förvrängs. Den nya teknologin, industrin som breder ut sig och en allt effektivare marknadsföring väcker hos människor hela tiden önskemål om sådant som de i verkligheten inte behöver.

Reijo Wilenius har för sin del i verket Tietoisuus ja yhteiskunta (Medvetenheten och samhället) delat upp värdena och människors behov i tre grupper: de materiella, de sociala (samhälleliga och samfundsmässiga) och andliga. Wilenius skrev också om att om ett behov förblir otillfredsställt, kan detta leda till att människan på sätt och vis söker kompensation genom att tillfredsställa andra behov.

Förenklat kan vi säga att försummande av andliga och samfundsmässiga behov kan leda in i en ond cirkel där människor söker tillfredställelse i form av växande konsumtion. Omvänt betyder det att vi kan stärka en naturekonomiskt hållbar värdevärld genom att skapa förutsättningar för människors andliga tillväxt och ett samfundsmässigt tillfredställande liv.

Vi behöver målmedvetet arbete för att stärka folkbildningen och den andliga kulturen. Förutsättningar bör skapas för ett rikt samfundsmässigt liv inom familjen, arbetslivet, skolvärlden, bostadssamfundet och hobbyverksamheten. Även kommunen, landskapet och nationen är viktiga samfundsenheter för oss alla.

Jag skrev i mitt verk om integrationen i Europa. Jag kritiserade en för långt gående och övernationalitet innefattande integration vars förebild är ett Yuppier-Europa byggt på centralisering och ojämlikhet, ett stort konsumtionsparadis. Jag skrev att ”Finland bör av både utrikes- och inrikespolitiska orsaker söka att utöver sin politiska självständighet bevara också sin ekonomiska, bildnings- och andliga självständighet vid deltagandet i integrationen i Europa”.

Vårt gemensamma uppdrag tog framförallt sikte på att åstadkomma en hållbar mänsklig politik. Världens ledare borde inse mänsklighetens gemensamma problem och börja lösa dem genom internationellt samarbete.

Jag sände min bok med ett följebrev till Georg Henrik von Wright. Han svarade i ett handskrivet brev och sade sig vara helt enig med mig om den pågående integrationsprocessen i Europa och de faror den innebär för Finland. Han ansåg att oppositionen i denna fråga hade en av sina viktigaste uppgifter. Till mänsklighetens framtidsutsikter skrev von Wright att han förhåller sig mer pessimistiskt än jag men konstaterade att ”detta kanske är en temperamentskillnad mellan en verksam människa och en utomstående tänkare”.

Några år senare kom jag som utrikesminister igen som ”verksam människa” åt att främja hållbar utveckling. År 1992 ledde jag Finlands delegation vid Fn:s miljö- och

utvecklingskonferens i Rio. Jag fortsatte arbetet jag hade börjat som utrikesminister redan i slutet av 1970- och på 1980-talet.

Under 1980-talet öppnades Finlands utrikespolitik upp i riktning mot global aktivitet. Utvecklingssamarbetsanslagen steg från 0,17 procent av Bnp år 1983 till 0,7 vid decennieskiftet. Förbindelserna till utvecklingsländerna stärktes.

Integrationen i Europa avbröt denna inriktning. När Finland under ledning av Mauno Koivisto och Harri Holkeri trimmades till euroskick med en politik för en stark mark med en självorsakad recession som följd rasade anslagen för utvecklingssamarbete. När Sovjetunionen upplöstes och vi trädde in i det nya Europa riktades Finlands andliga och materiella resurser in på frågor som gällde vår egen världsdelen.

Vår globala aktivitet förstärktes på nytt på 2000-talet inom ramen för Eu. År 2005 förband sig Finland vid Eu:s toppmöte att nå en andel på 0,7 procent av Bnp fram till år 2015.

Åren 2007–2011 var jag utvecklingsminister. I min bok Huonomminkin olisi voinut käydä (Visst kunde det ha gått värre) har jag berättat om detta arbete och även om min tidigare verksamhet för att främja hållbar utveckling.

Under min ledning utarbetades regeringens utvecklingspolitiska program ”Mot hållbar och rättvis mänsklichetspolitik”. Anslag och deras Bnp-andel höjdes i enlighet med avtalet fastän finanskrisen med början år 2008 även i Finland ledde till ett stort budgetunderskott. Jag var aktiv också när det gällde att främja Eu:s gemensamma utvecklingspolitik. På mitt initiativ fick vi till ett partnerskap för hållbar utveckling mellan Eu och Förenta staterna.

Jyrki Katainens regering sade upp förbindelsen från år

2005. Statsministern skulle resa till Rio får det toppmöte om hållbar utveckling som arrangerades i anledning av 20-årsdagen av Riokonferensen men han prioriterade att besöka Salo som led av Nokias uppsägningar.

Efter riksdagsvalet år 2015 måste vi i Finland få till stånd en vändning mot en aktivare mänsklighetspolitik. I Europeiska unionens utrikesrelationspolitik bör man betona utvecklings-, handels- och miljöpolitiken, i vilka alla Eu har en ledande global position. Dessa fredliga samsamarbetssektorer har hamnat i fötterna på federalisterna som driver en utrikesrelationspolitik som bygger på smalsektoriellt säkerhets- och försvarssamarbete.

De största utmaningarna mot mänsklighetens framtid är sist och slutligen lätta att förstå och det är möjligt att finna hållbara lösningar på dem. Den största utmaningen handlar om att bevara vår livsmiljö livskraftig och hälsosam. För att skydda miljön behövs effektivt internationellt samarbete. Där har man kommit bra igång till exempel för att begränsa svavel- och kväveutsläppen och skydda ozonlagret.

När det gäller avvärdandet av klimat förändringen har man knappt hunnit komma igång. Koldioxidutsläppen växer och ingen reduktion är ens inom synhåll. Här törnar vi mot hårda realiteter. Om produktionen och konsumtionen växer i den takt som prognostiserats, fortsätter koldioxidutsläppen ofrånkomligen att växa. Den teknologiska utvecklingen löser inte problemet. Allt som är möjligt att göra för att minska utsläppen måste naturligtvis göras.

Även naturresursernas tillräcklighet är ett allvarligt problem. Den teknologiska utvecklingen och återanvändning av råvaror hjälper att spara icke förnybara naturresurser. Det är dock oskäligt att den nuvarande generationen håller på att

bränna upp världens oljeresurser. Det skulle finnas värdefullare användning för dem. Bränningen av icke förnybara energiresurser och dessutom den värsta koldioxidkällan.

De förnybara naturresurserna utgör en hållbar grund för mänsklighetens framtid. Det är nödvändigt att skydda miljön också för att trygga deras förnyelse och växtkraft. Mänskligheten håller på att begå ett stort fel om urbaniseringen tillåts ödelägga omfattande landsbygdsområden. De förnybara naturresurserna måste skötas och brukas på ett hållbart sätt. Detta har de citygröna svårt att förstå.

En för stark befolkningskoncentration till storstäder är skadlig både för naturen och människorna. Enligt prognoserna växer storstäderna under kommande decennier snabbt och en del av dem växer till och med till megastäder med 100 miljoner invånare.

Storstäderna är naturekonomins cancer, som Pekka Nuorteva sade redan på 1970-talet. Transporten av näring och vatten till storstäder och hanteringen av det avfall storstäderna producerar är synnerligen problematisk.

Människorna skulle hellre bo i mindre städer varifrån avfallet kunde återföras ut på åkrarna. Människorna skulle då också ha en möjlighet att få trygg närproducerad mat. I ett decentraliserat samhälle är människans livsmiljö hälsosam och även den andliga miljön bättre än i storstäder som ofrånkomligen förslummas,

På landsbygden behövs också i fortsättningen mycket människor för att producera mat. Även i övrigt baserar sig vår ekonomi allt mer på förnybara naturresurser vars ekologiskt hållbara skötsel och utvinning kräver mycket

arbetskraft. Det arbetet klarar inte robotarna.

Det behövs en världsomspännande regionpolitik med vars hjälp det utvecklas mindre städer och landsbygdsområden och med vars hjälp vi dämpar storstädernas alltför kraftiga tillväxt. I den riktningen strävar många länder redan.

Ojämligheten människor emellan är ett stort problem både folken emellan och inom varje nation. ”Den fattiges sak” bör drivas både globalt och i varje land.

De utvecklade industriländerna behöver inte tredubblade konsumtionsmöjligheter jämfört med dagsläget. De mera välbärgade nationerna kommer till rätta med ungefärligen sin nuvarande materiella konsumtion och nationalinkomst om de bara fördelas jämnare mellan medborgarna. I dessa länder bör man koncentrera sig på att förbättra livskvalitén och människors andliga och samfundsmässiga välfärd.

De utvecklade ländernas människor måste förstå att man inte kan bevara alla uppnådda förmåner och att köpkraften inte i det långa loppet kan ökas då globaliseringen leder till att de nationalhushåll som förlorat sin konkurrenskraft inte längre kan finansiera den. Om de starkaste håller hårt fast vid sina uppnådda privilegier förloras arbetsplatser och ojämlikheten breder ut sig.

Detta är en allvarlig utmaning mot fackföreningsrörelsen. Även den borde i enlighet med sina bästa traditioner våga försvara de fattigas sak: driva de arbetslösas och deras sak som hamnat i snuttjobb. Solidaritetsstrejker för att försvara uppnådda förmåner hör inte till dagens och framtidens arbetsmarknad.

Det är nödvändigt att anpassa den offentliga ekonomin. Det gäller att hitta fördelaktigare sätt att sköta om människors välfärd.

Möjligheterna till ökad materiell tillväxt i framtiden måste mänskligheten reservera för att bortskaffa fattigdomen i utvecklingsländerna. Denna linje bör drivas genom den internationella utvecklingspolitiken. Kravet på en jämnare inkomstfördelning bör utvidgas till att omfatta speciellt utvecklingsländerna. Deras växande över- och medelklass lever till och med bättre än de utvecklade ländernas penningstarka.

Utjämningen av inkomstfördelningen är viktig för rättvisan men också av ekologiska skäl. En ökning i levnadsstandarden för en låginkomsttagare belastar knappast miljön medan höginkomsttagarna ofta brukar sina ökande inkomster till skrytkonsumtion som sliter på naturresurserna och smutsar ner naturen.

* * *

Europeiska unionens utveckling har påverkat och påverkar vår mänsklighetspolitik. Den har haft en rentav avgörande inverkan på Finlands egen utveckling.

Nu när snart tjugo år förflutit sedan Finland blev medlem av unionen kan vi på basen av praktiska erfarenheter konstatera att anslutningen var ett allvarligt fel. Ett långt fördelaktigare alternativ hade varit att höra till Europeiska ekonomiska sfären Ees och en Nordisk gemenskap. Samtidigt hade den europeiska integrationen fått en frisk och vettig allmän inriktning. Men detta fel kan vi inte korrigerat i efterhand.

Ett ännu allvarligare fel var att Finland som enda nordiskt land fördes in i euroområdet. Vi har lidit av det såsom en jämförelse med Sverige klart visar. Vårt grannlands

ekonomiska utveckling har varit gynnsammare och Sverige har inte behövt finansiera stödpaket till krisländer.

Finlands identifiering med Tyskland är kättersk. Vår kreditklassificering har varit bra till följd av att vår statekonomis skuldbörda av historiska skäl har varit relativt låg. Nu skuldsätter vi emellertid oss i snabb takt. Tyskland drar nytta av euroområdet och har ett stort överskott i bytesbalansen. Finland har lidit och lider av att höra till euroområdet och vår bytesbalans är negativ. Tyskland stöder krisländerna av sitt överskott. Finland finansierar sitt stöd med utländska lånepengar.

Det värsta är emellertid att Finland som euroland är med om att förtäta den politiska unionen. Vi håller på att bli en del av en överstatlig förbundsstat. Det är direkt skrattretande att politiker över hela fältet i Finland stöder eller kräver att Finland hör till euroområdet men meddelar att de motsätter sig gemensamt ansvar och en förbundsstat. Dessa hänger oskiljaktligt ihop.

Vi är på väg mot en förbundsstat längs två vägar. Det sker med små steg då den överstatliga kommissionen och det överstatliga Europaparlamentet spottar ut detaljerade författningar och direktiv som ökar unionens makt och samtidigt minskar de nationella regeringarnas och parlamentens. Detta är i själva verket värre än en förbundsstatsutveckling då man på detta sätt närmar sig en enhetsstat.

De som stöder denna utveckling talar om integration på praktisk väg och om funktionalism. Även funktionalismen är federalism. Enskilda steg i integrationen leder till nya steg och så rör man sig så småningom mot en förbundsstat eller till och med en enhetsstat. Det hade Mauno Koivisto märkt

år 2001.

Det sägs att unionen skall vara stor i stora frågor och liten i små. Trots detta håller unionen via den pragmatiska integrationen på att bli allt större i små frågor. Därför måste man begrunda hur de överstatliga organens fabrikation av författningar och dekret kan begränsas. Även vi måste stöda den brittiska premiärministern David Camerons initiativ att ändra unionens grundfördrag så att unionens makt begränsas och återföra beslutsrätten till medlemsländerna.

Valutaunionen leder till en förstärkning av förbundsstatsstrukturerna. Den har från första början varit i första hand ett politiskt projekt som tar sikte på en förbundsstat. Som stöd för penningpolitiken blir man tvungen att skapa en gemensam finanspolitik och övrig ekonomisk politik. Vägen dit går via ekonomiska kriser som i framtiden uppstår framförallt för att euroområdet är för heterogent och med är alltför olika nationalhushåll. Enhetsvalutan ger upphov till regionala skillnader i utveckling och leder även av den orsaken till starkare övernationella strukturer och än kraftfullare gemensamt ansvar, vilket leder till att också Finlands börda växer.

Om det överhuvudtaget är möjligt borde Finland bli fritt euroområdet. Ensamt har Finland svårt att utträda. Det skulle möta hårt motstånd i övriga medlemsländer och ett sådant beslut skulle inte gå att få i Finland. Vi kunde kanske utträda i samband med en större förändring då flera medlemsländer skulle lämna euroområdet. Även i ett sådant läge skulle beslutet vara svårt. Den federalistiska- och penningelit som förde in Finland i enhetsvalutan skulle motsätta sig.

Ett utträde kunde vara möjligt om man inom euroområdet

och inom hela Eu skulle kunna åstadkomma en förnuftig debatt om enhetsvalutans framtid. Om man inte på ett behärskat sätt förmår korrigera ”stöpfelen” inom euroområdet kan området komma att splittras på ett sätt som skulle orsaka stora skador för medlemsländerna och eventuellt en global ekonomisk kris. Detta måste man söka undvika.

När övergången till euro förbereddes föreslog kloka tyska ekonomer med Wolfgang Schäuble i spetsen att euron skulle omfatta endast fem länder, Tyskland, Frankrike och Beneluxländerna. De skulle vara tillräckligt likadana för att bilda ett optimalt valutaområde. De skulle via en tät ekonomisk och politisk integration ha utvecklats till unionens hårda kärna. Övriga Eu-länder skulle ha brukat euron som en gemensam valuta vid sidan av de nationella.

Det kunde kanske vara möjligt att återgå till denna grundtanke. Då skulle en del av euroländerna vid sidan av euron ta en nationell valuta i bruk. Dessa länder skulle lösgöra sig från Europas centralbank. Tillräcklig rörelsemöjlighet skulle skapas i det europeiska valutasystemet.

De nationella valutorna skulle vid behov kunna variera. Valutan i ett land som råkat i svårigheter till följd av överskott och överhettning skulle revalveras. De nationella valutorna skulle vara knutna till euron via valutakursmekanismen. Medborgarna i alla Eu-länder kunde bruka euron som en gemensam valuta.

Den kärna som skulle stanna kvar runt Tyskland skulle utvecklas i riktning mot en förbundsstat, en hård kärna inom unionen. Finland skulle naturligtvis stanna utanför den. Inom hela unionen skulle man övergå till en mer

decentraliserad struktur på basen av de tankar som David Cameron framfört.

Unionen skulle differentieras till ett sådant system med koncentriska cirklar som jag utvecklade i Europaparlamentet och som den liberala gruppen då godkände. Jag har hört att det har stöd även i den nuvarande Aldegruppen. Unionen skulle ha en tät förbundsstatskärna men övriga medlemsländer skulle ha en ännu självständigare ställning än de har idag.

Jag har förundrat mig över Timo Soinis inställning till Finlands medlemskap i euroområdet. Han kritiserar i hårda ord valutaunionen och därtill knutna stödpaket. Soini tar emellertid inte ställning till frågan om Finland borde eftersträva att lämna den. Han motiverar detta med att en majoritet ändå inte skulle godkänna ett utträde.

Det är klart att man inte kan få någon ändring till stånd om man inte föreslår en sådan och om ingen diskussion förs. Det gäller att söka påverka den allmänna opinionen. Här kommer i hela sin nakenhet falskheten i Soinis populism fram. Sannfinländarna samlar folkets stöd med skräpig kritik men försöker inte ens få någon ändring till stånd.

Jag har också blivit förbluffad över Timo Soinis inställning till Finlands eventuella medlemskap i Nato. Jag blev förvånad när jag hörde honom i ett sammanhang låta förstå att han kunde godkänna en militär liering för Finlands del.

Först efteråt erinrade jag mig att Soini även offentligt sagt sig stöda Finlands Natomedlemskap. I en intervju för Uusi Suomi år 2008 sade Soini sig vilja att Finland får militära säkerhetsgarantier som man kan få ”bara inom Nato”:

Soini är beredd att föra in Finland i Nato för att få säkerhetsgarantier. – Enligt norsk modell, förklarar han.
– Soini betonar att hans Natoupfattning är personlig.
Partiet har en annan linje.

Hur kan en man som även motsätter sig Eu-medlemskap godkänna att vårt land ansluter sig till Nato? Upplever Soini Finlands säkerhet hotad? Vill han sända finländska soldater utomlands i stridsuppdrag? Eller handlar det om populism? Friar han till de av sitt partis anhängare vars hårda högerinriktning kommer till uttryck i stöd för Natomedlemskap?

Utvecklingen av Europeiska unionen hotar att äventyra Finlands självständiga aktionsmöjlighet i relation till länder utanför unionen. Om unionen utvecklas till en förbundsstat som har en stark säkerhets- och försvarspolitisk dimension kan detta fördunkla och äventyra Finlands ställning som ett militärt alliansfritt d.v.s. neutralt land. Finland måste själv få besluta om sina säkerhetspolitiska grundläggande avgöranden och sina relationer till grannländerna.

På det globala planet är Eu:s gemensamma utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik både ett hot och en möjlighet. Om unionen utvecklas på det sätt federalisterna önskar i riktning mot en militär stormakt kan vi komma att hamna i hårdare krishantering än idag. Runt om i världen skulle vi vara tvungna att bära den stämpel ett hårdfört Eu skulle ge oss. Det vore något helt annat än det varumärke som ett neutralt nordiskt land som fortfarande lever starkt i världen.

Möjligheten ligger i att man i Eu kunde förstå vår position som en utvecklings-, handels- och miljöpolitisk stormakt som har hög moral som en främjare av mänskliga rättigheter

i hela världen. Genom en sådan union kunde vi effektivt främja våra egna mänsklichetspolitiska mål.

Utvecklingen mot en förbundsstat hotar också Finlands inre förnyelsearbete. Finlands och de övriga nordiska ländernas samhällen skiljer sig av historiska skäl mycket från systemen i länderna i Mellaneuropa. En allt längre gående konformerings hotar de värdefulla särdragen i våra samhällen. För oss hade ett tätt nordiskt samarbete varit och är ett långt bättre alternativ än alleuropeisk harmonisering.

Av dessa orsaker bör vi stöda David Camerons initiativ till en förnyelse av unionen så att närhetsprincipen får reell betydelse. Unionen bör utvecklas i riktning mot ett decentraliserat förbund av självständiga stater – och inte bara i ord utan också i handling. Då kunde det nordiska samarbetet igen fördjupas – i synnerhet om vi alla står utanför euroområdet.

* * *

Finlands egen utveckling bör anpassas till hela mänsklighetens framtidsvyer. Vi måste leva som vi lär. Finlands framtid bör bygga på våra egna starka sidor.

Finlands ekonomis och det finländska samhällets framtid kan inte bygga på den typ av läror som Björn Wahlroos, Manuel Castells och Pekka Himanen har föreslagit,

Vi bör i vår ekonomi stöda oss på våra rika förnybara naturresurser, dra nytta av de möjligheter som grannskapet med Ryssland erbjuder och sköta om att vi ifråga om utbildning och know-how hålls på toppnivå i världen.

Finland är när det gäller förnybara naturresurser ett av världens förmögaste länder. Avkastningen från skogarna,

åkrarna, kärren och vattnen tryggar vår utkomst bara vi sköter dem och exploaterar dem på ett hållbart sätt.

Företagens och statens forsknings- och produktutvecklingsmedel bör framförallt riktas så att vi kunde sköta våra naturresurser än bättre och av dem få så stor nationalekonomisk och sysselsättningsnytta som möjligt. Detta har vi misskött.

Genom regionpolitiken bör vi trygga att hela landet förblir bosatt. Vi behöver människor överallt för att sköta och exploatera våra rika naturresurser. Det gäller att också i Finland begränsa utvecklingen mot koncentration till storstäder då en sådan utveckling är skadlig för både människor och natur.

Tryggandet av landskapens och landsbygdens livskraft bör vara en prioriterad utgångspunkt även när förvaltning och service utvecklas. Även storstadsmänniskorna bör ha rätt till en hembygd såsom Matti Kuusi i tiden sade. Även i de områdena bör förvaltningen och servicen decentraliseras, inte koncentreras.

Ekonomins växtkraft finns i de små och medelstora företagen. Vid utvecklandet av beskattning och socialskydd bör i första hand de små företagens position och intressen beaktas. De sysselsätter mest. Företagarorganisationerna måste fås med i planeringen av och beslutsfattandet gällande reformer som påverkar företagens verksamhet. Även här behövs en förändrad inriktning.

Rysslands naturresurser och växande ekonomi erbjuder stora möjligheter för finska företag. Statsmakten har under de senaste åren ökat stödet till företagens ansträngningar att öka exporten och utveckla samarbetet med Ryssland. Denna verksamhet bör ytterligare effektiveras. Istället för det

närområdessamarbete mellan Finland och Ryssland som Katainens regering slopade skapas ett nytt system genom vilket statsmakten kan stöda finländska företags och samfunds verksamhet speciellt i nordöstra Ryssland.

Finlands utbildningssystem har fått internationell erkänsla. Det har skapats genom målmedvetet arbete sedan 1800-talet. Grundskolsystemet och dess fortlöpande utveckling har visat sig lyckat. Upprätthållandet av små grundskol- och gymnasieenheter har garanterat tillgängligheten och jämlikheten i utbildningen.

Vid utvecklandet av det finska skol- och uppfostringssystemet har man kommit ihåg det faktum J.V. Snellman framförde: ett litet folks kraft ligger i dess bildning. Jag tror att den betoning på bildning som präglar det finska skolsystemet har avspelat sig också i de goda Pisa-resultaten.

Nu verkar det som om man glömt denna visdom. Den bildningsmässiga karaktären i utbildnings- och uppfostringssystemet är på väg att raderas på alla nivåer. Till detta tycks den tanken leda, att allt omedelbart borde tjäna ekonomisk effektivitet och den antagna tekniska utvecklingens krav. I slutändan är inte detta vettigt ens ekonomiskt.

På detta snedvridna resonemang bygger också den otroliga planen på att inte längre i grundskolan undervisa i välskrivning när det gäller att utöver textning lära sig datorskrivning. Handstilen är en väsentlig del av personligheten och en grund för bildning.

Man strävar till att utveckla skolsystemet. Man söker komma ifrån små gymnasier, grundskolor och yrkesutbildningsenheter. Det hävdas att man den vägen uppnår större valfrihet och effektivitet. Samtidigt förlorar

man i samhörighet och möjligheter att förverkliga skolans bildningsuppdrag. Skolresorna blir längre och barnen blir tvungna att bo i internat långt hemifrån. Den nya tekniken skulle emellertid ge möjlighet att stöda undervisning i också små enheter. Överallt erbjuds möjlighet att till och med ta del av internationell toppinformation.

Inom utbildningen söker man minska allmänbildningens andel. Höjden är förslaget att man skulle kunna gå igenom gymnasiet utan att läsa historia. Hur skall en nation kunna rikta in sig på framtiden på ett hållbart sätt om inte ens dess ungdom som är inriktad på universitetsstudier känner till sina rötter?

Folkhögskolorna erbjöd en kanal till utbildning och bildning för de unga som inte ville eller kunde fortsätta i läroverk eller yrkesskola efter folkskolan. Vid förverkligandet av grundskolsystemet missköttes utvecklandet av folkhögskolesystemet. Nu körs denna allmänbildande och yrkesutbildningsberedande utbildning ner trots att utslagningen av ungdomar efter utgången grundskola har konstaterats vara ett av vårt samhälles allvarligaste problem. Folkhögskolundervisningen bör byggas ut.

Studiestödet och utvecklandet av högskolorna i landskapen har tryggt utbildningsmöjligheterna också för mindre bemedlade familjers barn och ungdom i avsides belägna områden. Landskapsuniversiteten har fungerat som lokomotiv för regionens ekonomiska och andliga utveckling. Nu har en allt större andel av statens finansiering riktats till huvudstadsregionen och uttryckligen till verksamhet som omedelbart gagnar teknisk-ekonomisk utveckling. Landskapsuniversitetens utveckling bör tryggas. De finska högskolorna har grundats för att vara bildningsuniversitet.

Det måste också ihågkommas.

För att Finland år 2017 skall kunna vara ett bättre ställe för människor att leva på måste vi minnas Snellmans testamente om bildningens betydelse för ett litet folks framgång och beakta detta i all vår verksamhet.

Vi måste sköta om vår självständighet, våra möjligheter att besluta om våra egna ärenden och även om vårt deltagande i europeiskt och globalt samarbete.

När vi förfar på detta sätt kan vi utveckla vår bildning och bygga vår välfärd på basen av våra egna värderingar och ideal och uppfylla våra plikter mot mänskligheten såsom J.V. Snellman för nära tvåhundra år sedan skrev.

TILL SLUT

När jag började skriva denna bok var min avsikt att klargöra min egen och mina läsares uppfattningar om de stora linjerna i Finlands politiska historia under de senaste decennierna. Ur detta tänkte jag dra upp klara linjer mot framtiden.

Min viktigaste impuls var Markku Kuismas bok Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000 (Finlands politiska ekonomiska historia 1000–2000). Den tolkning av det finländska samhällets och vårt lands politiska livs tidiga utveckling som ingår i boken svarar mot och gör min tidigare uppfattning mer fullständig.

När Kuisma närmar sig nutiden målar han med bred pensel. För de senaste årtiondenas del kompletterar jag den bild han skapat. I några fall märker jag att jag åtminstone delvis har en annan uppfattning än han.

Under mitt skrivarbete har det framgått för mig hur gamla traditioner och erfarenheter från länge tillbaka påverkar politikernas och partiernas handlande och hur ytliga företeelser i det politiska livet avspeglar samhällets ekonomiska grundströmningar. De internationella förbindelsernas och intressenas starka inflytande på

utvecklingen av vårt politiska liv framträdde också.

Finlands viktigaste politiska partier Centerns, Samlingspartiets och Sdp:s ideologiska och samhällseliga rötter påverkar deras vardagliga beteende. Jag hoppas att min bok hjälper läsaren att bättre än tidigare förstå händelser i vårt politiska liv och orientera sig på ett hållbart sätt mot framtiden.

Finlands linje har formats genom tävlan och samarbete mellan partierna. Partiernas linjer har avgjorts i deras interna maktkamper.

Socialdemokraterna drabbades efter krigen av en linjestridd mellan högern och vänstern om framförallt utrikespolitiken men också den ekonomiska politiken och socialpolitiken. I slutet av 1960-talet enades partiet bakom Kekkonens utrikespolitiska linje.

Den traditionella tudelningen framträdde efter det i en mildare form. Den personifierades i Kalevi Sorsa och Mauno Koivisto som tävlade om kandidatur i presidentval. Efter valet av Koivisto fortsatte spänningen mellan honom och Sorsa som återkom som statsminister.

Efter Koivistos period tog Paavo Lipponen som företrädde högern över Sdp. I utrikespolitiken var vänsterns Tarja Halonen en motpol till Lipponen. Hon kunde räkna med sin ideologiska frände Erkki Tuomiojas stöd. Efter Lipponens avgång har partiets utrikespolitiska spira varit i händerna på vänstersocialdemokraterna.

De inrikespolitiska striderna har inte varit synligt framme. Partiledningen var i händerna på högerflygeln, vänstern har varit tyst. Spänning har närmast förekommit mellan partiledningen och fackföreningsrörelsen.

I integrationspolitiken har högern bestämt Sdp:s linje.

Partiet började driva finländskt medlemskap i Europeiska gemenskapen och höll speciellt fram säkerhetspolitiska motiveringar. I Eu-politiken har Sdp:s höger fört in Finland på en federalistisk linje. Vänstern har varit kraftlös. Erkki Tuomioja som motsatte sig Lipponens linje har inte ens vågat utmana honom.

Skillnaden är förunderlig jämfört med sossarna i Sverige. I Sverige var socialdemokraterna mycket kritiska till medlemskap i Eu. Därför godkändes medlemskapet mycket knappt i folkomröstningen och endast i tron på att Finlands medlemskap redan avgjorts i folkomröstning. Sveriges socialdemokrater har varit konfederalister och motsatt sig en utveckling av unionen till en förbundsstat.

Förklaringen till skillnaden torde finnas i fackföreningsrörelsens sätt att förhålla sig. I det svenska facket fanns kraftfulla Eu-motståndare och de har påverkat också den Europapolitiska linjen.

I Finland har fackets politik påverkats av dess nära relation till arbetsgivarna. Dess rötter finns i vapenbrödraskapet. Det har stärkts av ett tätt trepartssamarbete. Uppenbarligen hänger detta även samman med det internationellt sätt unika arbetspensionssystemet genom vilket de fackliga ledarna tillsammans med arbetsgivarnas representanter utövar betydande ekonomisk makt.

Finlands ”bästa bror” -nätverk sträcker sig över Långa bron och styrs från Södra kajen.

Som parti har Sdp lidit av att det drivit en högerinriktad linje i Europapolitiken. Dess väljare har varit allra mest kritiska till Eu och partiets linje den mest federalistiska. Detta har avspeglat sig i valframgångarna framför allt i Europavalen. Detta är det centrala skälet till partiets dalande

understöd i val och Gallupmätningar i senaste riksdagsval och speciellt efter valet.

Inom Samlingspartiet kämpade man under decennierna efter kriget om utrikespolitiken. J.K. Paasikivi fick just inget stöd av sina egna. Grunden för den nya linjen måste byggas med stöd av Agrarförbundet och vänstern.

Högern motsatte sig ihärdigt Urho Kekkonen och hans politiska linje enda fram till dess det levande livet hade visat dess riktighet. Ännu i presidentvalet år 1968 demonstrerade emellertid Samlingspartiet mot den.

Under 1970-talet drabbades Samlingspartiet av ”reparatörernas” försök att föra partiet mot mitten. I utrikespolitiken förekom allvarliga övertramp då de unga klistrade sig vid vänsterkommunisternas sida.

Även senare har Samlingspartiet delats av en motsättning mellan den traditionella högern och dem som eftersträvar stöd från vänster. Ibland har partiet av maktpolitiska skäl sökt bli ett ”arbetarparti” så energiskt att dess linje inte alltid gått att skilja från Sdp:s politik. Det har till slut tärt på väljarnas förtroende.

Samlingspartiets stora seger i riksdagsvalet år 1987 förändrade partiet grundligt. Industrins representanter förundrade sig över att de inte längre kunde påverka partiet och riksdagsgruppen. Harri Holkeri och hans skaror förmådde driva igenom en regeringslösning som innebar att Sdp:s hegemoni fortsatte och stärktes.

Partiets högersinnade anhängare reagerade i presidentvalet år 1988 då Holkeri redan före valet meddelade att hans elektorer stöder återvalet av den socialdemokratiska presidenten. Jag fick mycket röster från ”guldstrandstranden” och en del av Holkeris elektorer vägrade följa sin kandidats

rekommendation.

Även Samlingspartiets senaste framgång har byggt på att partiet friat till löntagarväljare som traditionellt stött vänstern.

Vid valkampanjen år 2007 blandade sig partiet i arbetsmarknadspolitiken och utlovade kännbara löneförhöjningar inom kvinnodominerade låglönebranscher. Vid följande ekonomiskt ohållbara inkomstlösning blev den offentliga sektorn löneledande.

Där har vi den centrala orsaken till industrins dåliga konkurrenskraft, arbetslöshetens ökning, den offentliga ekonomins underskott, nedskärningar och skattehöjningar.

Det är typiskt att Samlingspartiets ungdomsorganisation har reagerat på partiets linje med synnerligen högerinriktade linjedragningar. De unga tycks vilja att partiet i högre utsträckning skulle föra fram sina traditionella ideologiska mål och den vägen söka påverka utvecklingen. Det passar inte de unga att Samlingspartiet driver socialdemokratisk politik.

I övrigt har indelningen i höger och vänster varit relativt lite framme i Samlingspartiet. Det avspeglas närmast i att de högerinriktade hellre söker samarbete med Sdp än med Centern. Här syns det andliga arvet från den gamla vapenbrödraaxeln. Även under de senaste åren har Samlingspartiet och socialdemokraterna förenats i en centraliseringspolitik som främjar ojämlikhet.

Samlingspartiets gissel har varit den svaga inre demokratin i partiet. År 1987 kunde Harri Holkeri med Mauno Koivistos stöd marschera över ordförande Ilkka Suominen och hela den övriga partiledningen och övertala riksdagsgruppen att stöda bildandet av en blåröd regering.

Inför riksdagsvalet år 1995 förhandlade Iiro Viinanen bakom partiordförande Pertti Salolainens rygg med Paavo Lipponen om följande regerings sammansättning och program.

Sauli Niinistös linje vann gillande hos partiets höger men han kikade också vänsterut. I presidentval har han framträtt som en arbetarnas man.

Samarbetet med Paavo Lipponen förlöpte bra. Högerinriktningen förenade både i inrikes- och utrikes- och Europapolitiken. Lipponen och Niinistö förde in Finland bland de första länderna i enhetsvalutan euro utan folkomröstning och i strid med grundlagen. Samlingspartiet har öppet drivit på Finlands anslutning till Nato och även Lipponen har flaggat för det.

I Europapolitiken har Samlingspartiet också efter Niinistös period varit inne på en högerinriktad och federalistisk linje.

Även Centern har man sökt dela i höger och vänster. Det är dock svårt att placera partiet och dess representanter på denna axel.

Vid utformandet och förverkligandet av utrikespolitiken efter kriget splittrades också Agrarförbundet. I maktkampen mellan Johannes Virolainen och Ahti Karjalainen skymtade en uppdelning i höger och vänster. Denna tudelning växte ihop under 1980-talet när partiets politik präglades av ett kraftfullt Alkiogrepp.

Från slutet av 1980-talet har Centern delats i två inriktningar som jag tycker det är mest träffande att kalla alkioism och liberalism. I offentligheten sägs ofta felaktigt att liberalerna är ”vänster” och alkioismanhängarna ”höger”.

Alkioism är inte höger. Det är en humanism som bygger

på en mänsklighetsideologi som betonar andliga och samfundsmässiga värden. Alkioismen är en framstegsvänlig och till och med radikal samhällelig reformrörelse.

I någon form kunde man anse att alkioismens arbete för den fattiges sak, en radikal värdepolitik är ”vänster”. Alkioismanhängarna förverkligar en sund ekonomisk politik men inte kapitalistisk högerpolitik utan uppbyggnad av en decentraliserad bland- och ramekonomi som ett alternativ.

I moralfrågor har alkionismanhängarna traditionellt varit konservativa och stött hållbara grundvärderingar men varit toleranta.

I utrikes- och Europapolitiken har alkioismanhängarna försvarat och sökt stärka Finlands självständighet. De har försvarat Finlands neutralitet och neutralitetspolitiken både under det kalla kriget och i det nya Europa.

Alkioismen är traditionell centerpolitik. Liberalismen har utmanat den sedan 1980-talet. Den har en annan värdegrund än alkioismen. I den förenas värdoliberalismens frisinne i moralfrågor och en högerliberal ekonomisk och regionpolitik. I Europapolitiken leder liberalismen lätt till federalism och i miljöpolitiken lätt till en citygrön linje.

I Sveriges Centerparti ledde denna liberala värdevärld till ett programutkast som bland annat stödde månggifte, avskaffande av arvsrätten och plattskatt. Fältets reaktioner återförde programmet till traditionellare linjer. Nu betonar partiet igen decentralismen som bas för sin politik.

I Centern i Finland stärktes den liberala ideologiska inriktningen av att partiet på 1980-talet blev medlem i Liberala internationalen för att få kontakt med partier i den politiska mitten också utanför Norden. I Europaparlamentet har Centern hört till den liberala gruppen. Via dessa

medlemskap har den internationella liberalismen kommit att påverka Centerns politik.

De som stött den liberala inriktningen inom Centern har i allmänhet inte begrundat politikens värdegrund. De har gjort sina val i den praktiska politiken mellan de alternativ som framkommit och lätt förenat sig med huvudströmmen i den allmänna opinionen. Med har speciellt via olika medarbetaruppdrag kommit personer som inte har någon uppfattning om partiets ideologiska och politiska rötter. Maktpolitiska konstellationer har fött ”oheliga” allianser. Därför är det ofta svårt att märka skillnaderna mellan de inre grupperna i partiet.

Från och med 1970-talet och under 1980-talet återvände Centern till sina rötter och Alkiolinjen. Tillsammans med partisekreterare Seppo Kääriäinen drev vi en ideologisk viljepolitik som gjorde att partiet igen blev ett av de stora partierna till och med det största.

Under Esko Ahos ledning förflyttade sig partiet i liberal riktning. Det syntes speciellt i Europapolitiken där partiledningen började stöda och driva finländskt medlemskap i Europeiska gemenskapen trots att en majoritet bland medlemmar och väljare var emot.

Partiledningen medverkade också till förverkligandet av Finlands Emu-medlemskap då den hindrade effektivt agerande emot projektet. Under slutet av Ahos period vändes Centerns Europapolitik in på Lipponens linje. Den linjen drev speciellt Anneli Jäätteenmäki och Matti Vanhanen.

I inrikespolitiken syntes liberalismen under Ahos ordförandetid framförallt i att hans regering bedrev en politik för en stark mark. Vid riksdagsvalet år 1999 drev partiet på en arbetsreform trots att valkampanjen mot Lipponens

regeringspolitik borde ha koncentrerats på traditionell alkioistisk region-, landsbygds och socialpolitik.

I Anneli Jäätteenmäkis och Matti Vanhanens linjer ingick beståndsdelar av både alkioism och liberalism. Mari Kiviniemi förde in partiet på liberalismens väg.

I Europapolitiken hade Jäätteenmäki, Vanhanen och Kiviniemi samma grundlinje. Jäätteenmäki och Vanhanen utvecklade en ny doktrin i Europapolitiken. Enligt den skulle Finland främja unionens enhet och därför vara med i all integration. I praktiken ledde detta till detsamma som Lipponens linje enligt vilken Finland bör sträva till unionens kärna. I skötseln av eurokrisen särskilde sig Centern inte från Samlingspartiets federalistiska linje.

I inrikespolitiken har det värsta varit att greppet i regionpolitiken förslappats. Vanhanen och Kiviniemi hade uppfattningen att Centern måste ackompanjera Samlingspartiets, Sdp:s och de citygrönas centralistiska regionpolitik för att få stöd i sydliga centra. Valresultaten visar att de hade fel.

I presidentvalet år 2012 steg Centerns stöd kraftigt då kampanjen präglades av ett kraftigt alkioistiskt grepp och anda.

Alkioismen har under de två sista decennierna oftast hamnat i underläge. Detta har berott på att det bland dem som stött den traditionella centerideologin har funnits personer som för sina egna intressens skull varit färdiga att liera sig med den liberala flygeln och på dess villkor.

Juha Sipiläs val till partiordförande kan komma att inleda ett nytt skede. Nu kan partiet enas om sin traditionella linje. Alkioismen kan igen komma att bli partiets huvudinriktning som sedan de liberala krafterna kompletterar. Om så sker

förverkligas en likadan ideologisk och politisk utveckling som på 1980-talet.

Finlands linje har bestämts och bestäms via kamp och samarbete mellan partierna. Blårött samarbete mellan Sdp och Samlingspartiet leder till högerpolitik för centralisering och främjande av ojämlikhet. Om Centern är med i regeringen och om partiet driver en alkioistisk politik är linjen mer balanserad.

Finlands linje avgörs i Centerns inre beslutsfattande. När Centern verkar i enlighet med sitt ideologiska arv har partiet framgång och kan inverka på landets politiska linje både i inrikes-, utrikes- och Europapolitiken.

Jag hoppas att detta verk hjälper mina läsare att märka hur traditionerna har påverkat och påverkar även i framtiden på hur Finlands linje utformas.

Den andra viktiga behållningen är, tror jag, att jag i mitt arbete kommit att genomlysa de händelser som inträffat i Finlands politiska liv efter Urho Kekkonens långa presidentperiod. Den bild som i offentligheten och i historieskrivningen hittills har formats visar sig vara ganska så snedvriden när händelserna granskas som en fortsättning på Kekkonenperioden och de värderas med bruk av samma måttstock.

Genom tiderna har alla makthavare sökt höja sin egen aktning genom att försätta sina företrädare i ett dåligt ljus. Detta gäller såväl revolutioner och andra djupgående samhälleliga omstörtningar som enskilda personers handlande.

Urho Kekkonens handlande håller för vilken kritisk och objektiv granskning som helst. Han verkade för fosterlandets bästa. Han var en kraftfull ledare men han handlade

demokratiskt. Finland finlandiserades inte under Kekkonenperioden såsom högerinriktade historieskrivare har hävdad.

Kekkonen verkade som president under mycket svåra internationella omständigheter. I hemlandet fanns den femte kolonn som kommunisterna bildade. Sådana som strävade efter makt sökte sig vänster om. Trots detta förmådde Kekkonen trygga Finlands självständighet och neutralitet även under de sista åren av sin period. Vårt land finlandiserades först när socialdemokraterna tagit makten och dessutom under en tid då det internationella läget redan hade blivit mer avspänt.

Som president brukade Kekkonen fullt ut de maktbefogenheter som grundlagen gav honom men det skedde för fosterlandets bästa och i enlighet med parlamentariska principer. Resultaten talar för sig.

Kekkonen godkände den maktkamp som hör till det politiska livet och behandlade hyggligt sina rejäla konkurrenter. Om en motståndare som brukat mindre rejäla metoder ändrade sitt sätt var Kekkonen beredd att sträcka fram en samarbetets hand.

Vid övergången till den socialdemokratiska hegemoniperioden förbyttes sätten. Kekkonen var en statsman, Koivisto en partiman.

I regeringspolitiken brukade Mauno Koivisto sina maktbefogenheter för att säkra sitt omval och driva sitt eget partis intressen. Koivisto överskred sina grundlagsenliga rättigheter i den ekonomiska politiken och i Europapolitiken. Politiken för en stark mark förstörde nationalekonomin. Det fanns ett bättre alternativ till Eu-medlemskapet men det dög inte åt Koivisto.

Sina konkurrenter behandlade Koivisto illa. När Kekkonen liksom Paasikivi utnämnde sina medtävlare till statsminister började Koivisto förfölja medtävlaren.

År 1982 dög medtävlaren inte ens till utrikesminister. Jag hade inte dugt heller år 1983 men då hade presidenten inte "tillräckligt tyngande skäl" att förhindra saken. Det centrala målet för regeringslösningen år 1987 var att förhindra att medtävlaren blir statsminister.

Våren 1993 motsatte sig Koivisto under pågående ekonomisk kris en utvidgning av regeringen. En blivande konkurrent i presidentvalet kunde inte tillåtas bli statsminister. Det låg dessutom i det egna partiets intresse att han stannade i opposition.

Taktiken lyckades. Koivisto efterträddes av Martti Ahtisaari och Paavo Lipponen blev långvarig statsminister. Dessa två män ledde in Finland i de utrikes- och Europapolitiska fåror som Koivisto själv förfasade sig över år 2001. Konkurrenten hade förfarit annorlunda.

Orsaken till hur konkurrenten behandlats har sökts i konkurrentens person och handlande. Jag var dock synnerligen korrekt mot Koivisto. Personer som läst mina memoarböcker har bedömt att min inställning till Koivisto varit till och med underdånig.

Vore det dags för historieskrivare som eftersträvar objektivitet att ta i med perioden efter Kekkonen? Det har ju redan gått över trettio år sedan Kekkonens presidentskap tog slut.

Jag hoppas att min bok inspirerar till färsk debatt om vårt lands närhistoria. Än viktigare är att begrunda sådana framtidsalternativ som är förankrade i både nutiden och vårt lands också avlägsna forntid.

LITTERATUR

- Ahde, Matti – Hakkarainen, Timo: *Matti Ahde – sähkömies*. WSOY 2013.
- Blomberg, Jaakko – Joenniemi, Pertti: *Kaksiteräinen miekka*. Tammi 1971.
- Blomberg, Jaakko: *Vakauden kaipuu*. WSOY 2011.
- Castells, Manuel – Himanen, Pekka (toim.): *Kestävän kasvun malli – Globaali näkökulma*. Valtioneuvoston sivusto 2013.
- Himanen, Pekka: *Kukoistuksen käsikirjoitus*. WSOY 2010.
- Himanen, Pekka: *Sininen kirja – Kestävän kehityksen malli*. Valtioneuvoston sivusto 2012.
- Hämäläinen, Unto. *Lännettymisen lyhyt historia*. WSOY 1998.
- Hämäläinen, Unto: *Suomi Euroopan hulluna vuonna 1989*. HS-kirjat 2013.
- Karjalainen, Ahti – Tarkka, Jukka. *Presidentin ministeri*. Otava 1989.
- Kekkonen, Urho: *Demokratian itsepuolustus*. WSOY 1934.
- Kekkonen, Urho: *Onko maallamme malttia vaurastua*. Otava 1952.
- Koivisto, Mauno: *Kaksi kautta I*. Kirjayhtymä 1994.
- Koivisto, Mauno: *Kaksi kautta II*. Kirjayhtymä 1995.
- Kuisma, Markku: *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Siltala 2013.
- Kuusi, Pekka: *60-luvun sosiaalipolitiikka*. WSOY 1961.
- Lehtilä, Hannu: *Politiikan myrskyissä – Seppo Kääriäinen*. Otava 2009.
- Lehtinen, Lasse: *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä*. WSOY 2002.
- Lehtinen, Lasse – Ukkola, Sanna: *Vastarannan kiiski – Paavo Väyrysen ihmeellinen elämä*. WSOY 2013.
- Liikanen, Erkki: *Brysselin päiväkirjat*. Otava 1995.
- Meadows, Donella H. – Meadows, Dennis L. – Randers, Jørgen – Behrens, William W. III.: *Kasvun rajat*. Tammi 1973.

- Ollila, Jorma – Saukkomaa, Harri: *Mahdoton menestys – Kasvun paikkana Nokia*. Otava 2013.
- Paasio, Rafael (toim. Heikki Kymäläinen): *Kun aika on kypsä*. Tammi 1980.
- Rusi, Alpo: *Vasemmalta ohi*. Gummerus 2007.
- Röpke, Wilhelm: *Ihmisten valtio*. WSOY 1947.
- Simola, Matti (toim.): *Ratakatu 12, Suojelupoliisi 1949–2009*. WSOY 2009.
- Skyttä, Kyösti: *Presidentin muotokuva I*. Kirjayhtymä 1969.
- Skyttä, Kyösti: *Presidentin muotokuva II*. Kirjayhtymä 1970.
- Snellman, Johan Vilhelm: *Valtio-oppi*. Sisältyy teokseen *Kootut teokset, 2. osa*. WSOY 1928.
- Snellman, Johan Vilhelm: *Kansallisuus ja kansallisuusaate*. Sisältyy teokseen *Kootut teokset, 2. osa*. WSOY 1928.
- Suomi, Juhani (toim.): *Urho Kekkosen päiväkirjat 4*. Otava 2004.
- Tarkka, Jukka: *Karhun kainalossa – Suomen kylmä sota 1947–1990*. Otava 2012.
- Wahlroos, Björn: *Markkinat ja demokratia – Loppu enemmistön tyrannialle*. Otava 2012.
- Wilenius, Reijo: *Tietoisuus ja yhteiskunta*. Gummerus 1972.
- Virkkunen, Janne: *Päivälehdän mies*. WSOY 2013.
- Virolainen, Johannes: *Maaseutuhenkkinen elämänkatsomus*. Maaseudun nuorten liitto 1949.
- Virolainen, Johannes: *Valtioneuvos muistelee*. Otava 2000.
- von Wright, Georg Henrik: *Tiede ja ihmisjärki*. Otava 1987.
- Väyrynen, Paavo: *Köyhän asialla*. Kirjayhtymä 1971.
- Väyrynen, Paavo: *On muutoksen aika*. WSOY 1974.
- Väyrynen, Paavo: *Kansakunta – ihmiskunta*. Gummerus 1987.
- Väyrynen, Paavo: *Finlands utrikespolitik – den nationella doktrinen och framtidens mänsklichetspolitik*. Söderström 1988.
- Väyrynen, Paavo: *Suomen ulkopoliittikka – kansallinen doktriini ja tulevaisuuden ihmiskuntapoliittikka*. WSOY 1989.
- Väyrynen, Paavo: *Yhteinen tehtävämme – kansanvaltaisen muutoksen strategia*. Juva 1989.
- Väyrynen, Paavo: *On totuuden aika 1*. WSOY 1993.
- Väyrynen, Paavo: *On totuuden aika 2*. WSOY 1993.
- Väyrynen, Paavo: *On muutoksen aika 2*. WSOY 1993.

- Väyrynen, Paavo: *Paneurooppa ja uusidealismi – tutkielma Richard Coudenhove-Kalergin filosofisista ja yhteiskunnallisista ajatuksista*. Otava 1997.
- Väyrynen, Paavo: *Itsenäisen Suomen puolesta*. Atena 1999.
- Väyrynen, Paavo: *Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa*. Otava 1996.
- Väyrynen, Paavo (toim.): *Samankeskisten kehien Eurooppa*. Suomen puolesta 2000.
- Väyrynen, Paavo: *Pohjanranta*. Suomen puolesta 2005.
- Väyrynen, Paavo: *Eemeli Väyrysen vuosisata*. Maahenki Oy 2009.
- Väyrynen, Paavo: *Huonomminkin olisi voinut käydä*. Helsinki-kirjat 2011.